

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN POLİTİK
EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: OECD VE
G20 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

AYHAN KOÇ
2520160185

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ADEM ESEN

“DÜZELTİLMİŞ TEZ”

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : AYHAN KOÇ Numarı : 2520160185
Anabilim Dalı / : SİYASET BİLİMİ VE KAMU Danışmanı : PROF. DR. ADEM ESEN
Anasanat Dalı / Programı : YÖNETİMİ
Tez Savunma Tarihi : 26.11.2018 Saati : 10:00
Tez Başlığı : " HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN POLİTİK EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: OECD VE G-20 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ADEM ESEN		Kabul
2- PROF. DR. ÖMER ÇAHA		Kabul
3- PROF. DR. YEŞER YEŞİM ÖZER YÜRÜR		Kabul
4- PROF. DR. DAVUT DURSUN		=red=
5- DR. ÖĞR. ÜY. ÖMÜR AYDIN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AZİM ÖZTÜRK		
2- DR. ÖĞR. ÜY. FAİK TANRIKULU		

ÖZ

HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN POLİTİK EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: OECD VE G20 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ayhan KOÇ

Bu tezin konusunu başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin, ülkelerin ekonomik performansları üzerindeki etkisinin incelenmesi oluşturmaktadır. Hükümet sistemlerinin ülkelerin ekonomik performansı üzerindeki etkileri, OECD'ye üye 34 ülke ile G20'ye üye 20 ülke üzerinden yapılmıştır. Çalışmada, bu iki örgütlenmede yer alan başkanlık ve parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin 2001-2015 yılları arasındaki ekonomik performansları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

İnceleme konusu yapılan OECD ve G20'ye üye ülkelerin tamamının hükümet sistemlerinin yapısal özelliklerini inceleme olanağı bulunmadığından, hükümet sistemlerinin incelenmesinde, en iyi uygulandığı modeller olarak öne çıkan ABD ve İngiltere esas alınmıştır. Bununla birlikte aynı sistemi uygulayan ülkelerdeki farklılıklara yer verilmiştir.

Ülkelerin ekonomik performansları, makroekonomik performans göstergeleri olan, GSMH, milli gelir, büyüme, işsizlik, enflasyon, cari işlemler dengesi ve yabancı yatırım gibi kriterlerin yanı sıra The Heritage Foundation tarafından yayınlanan “Ekonomik Özgürlük Endeksi” üzerinden karşılaştırılmıştır. Araştırma sürecinde OECD ve Dünya Bankası tarafından yayımlanan veri setinden faydalanılmıştır. Analizlerde oran, değişim ve trend analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Politik ekonomi açısından ülkelerin ekonomik performansını etkileyen birçok siyasal, ekonomik ve uluslararası faktör bulunmaktadır. Siyasal faktörler içerisinde hükümet sistemleri başta olmak üzere, siyasal partiler, seçim sistemleri ve kurumsal yapılar önemli rol oynamaktadır. Ekonomik faktörler olarak enflasyon, işsizlik, faiz oranları ve döviz kurları ön plana çıkan unsurlardır. Yine uluslararası krizler, uluslararası savaşlar ve ekonomik sorunlar ülkelerin performansını etkileyen başat faktörler olarak dikkat çekmektedir.

Yaptığımız araştırmada, politik ekonomi açısından her iki hükümet sisteminin birbirine üstünlük sağladığı alanların bulunduğu sonucuna varılmıştır. Büyüme, GSMH'dan alınan pay ve işsizlik oranı bakımından başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler parlamenter sistemle yönetilen ülkelere göre daha iyi ekonomik performans sergilemektedirler. Buna karşın kişi başına düşen milli gelir, enflasyon, cari işlemler dengesi, DYY ve ekonomik özgürlük endeksi bakımından ise parlamenter sistemle yönetilen ülkeler, başkanlıkla yönetilen ülkelere göre daha başarılı performans ortaya koymaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Politik Ekonomi, Hükümet Sistemleri, Başkanlık Sistemi, Parlamenter Sistem, OECD, G20, Türkiye

ABSTRACT

THE EFFECT OF GOVERNMENTAL SYSTEMS ON POLİTİC ECONOMY: A STUDY OF OECD AND G20 COUNTRIES

Ayhan KOÇ

The subject of this thesis is the effect of presidential and parliamentary systems on the economic performance of countries. The effect of governmental systems on economic performances are studied through the 34 member countries of the OECD and the 20 members of the G20. The study makes a comparative analysis of economic performances attained in these member countries, governed either by presidential or parliamentary systems, between 2001 and 2015.

Since it would not be possible to inspect the governmental structure features of each and every member of OECD and G20; USA and UK are taken as basis in this study of governmental systems since they strike as the models where such systems appear to be implemented the best. Additionally, differences in countries which use the same system are also mentioned.

Economic performances are compared on basis of such macroeconomic performance indicators as GNP, national income, growth, unemployment, inflation, current account balance and foreign investment as well as the “Index of Economic Freedom” by The Heritage Foundation. The data set published by the OECD and the World Bank was utilized throughout the research process. The analyses used the ratio, rate and trend analysis methods.

In terms of political economy, many political, economic and international factors are involved in economic performance. Among political factors; governmental systems play a particularly significant role in addition to political parties, election systems and institutional structures. Inflation, unemployment, interest rates and exchange rates are prominent economic factors. Additionally; international crises, wars and economic problems strike as major factors affecting economic performance.

Our research arrives at the conclusion that both governmental systems have their own superior aspects when it comes to political economy. In terms of growth, share of GNP and unemployment; countries governed with presidential systems present a better economic performance. On the other hand, parliamentary systems attain greater success compared to presidential systems in per-capita income, inflation, current account balance, direct foreign investment and economic freedom index.

Keywords: Politic Economy, Governmental Systems, Presidential System

Parliamentary System, OECD, G20, Turkey

ÖNSÖZ

Tezimde, hükümet sistemlerinin politik ekonomi üzerindeki etkilerini OECD ve G20'ye üye ülkeleri esas alarak karşılaştırmalı olarak inceledim. Çalışmamada, 2001 ile 2015 yılları arasındaki temel makroekonomik göstergeler olan GSMH, kişi başına düşen milli gelir, büyüme performansı, işsizlik oranları, enflasyon oranları, cari işlemler dengesi ve doğrudan yabancı yatırımları inceleme konusu yaptım. Ayrıca bu ülkeleri ekonomik özgürlük endeksine göre inceledim.

Türkiye'de siyasal açıdan hükümet sistemlerinin karşılaştırılmalarına yönelik birçok araştırma yapılmış ancak yapılan bu çalışmalarda hükümet sistemlerinin ekonomik performansına yönelik çok fazla araştırma yapılmamıştır. Tezimde, OECD ve G20 ülkelerini siyasal ve ekonomik açıdan incelemenin yanı sıra hükümet sistemlerinin performansını etkileyen unsurlar olarak öne çıkan; siyasal, ekonomik ve uluslararası unsurları inceleme konusu yaptım.

Uzun bir süre üzerinde titizlikle çalıştığım doktora tezimde, benden yardımını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Adem Esen'e değerli hocalarım Prof. Dr. Ömer Çaha'ya, Prof. Dr. Y. Yeşim Özer Yürür'e, Prof. Dr. Davut Dursun'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ömür Aydın'a ve son olarak çalışmama değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Yusuf Dinç'e teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmalarımada bana destek olan aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Annemin ve Babamın aziz hatırasına.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XVI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BAŞKANLIK SİSTEMİ

1. BAŞKANLIK SİSTEMİ VE AMERİKA ÖRNEĞİ.....	17
1.1. Başkanlık Sistemin Tarihi Kökenleri.....	18
1.2. Başkanlık Sisteminin Özellikleri	22
1.3. Başkanlık Sisteminin Parlamenter Sisteme Göre Üstün ve Zayıf Yanları.....	27
1.3.1. Başkanlık Sisteminin Üstün Yanları	27
1.3.1.1. Başkanlık Sisteminin Siyasal İstikrar Getireceği Varsayımı	27
1.3.1.2. Başkanlık Sisteminin Güçlü Yönetim Getireceği Varsayımı	29
1.3.1.3. Başkanlık Sisteminin Ekonomik İstikrar Getireceği Varsayımı	30
1.3.1.4. Devlet Gücünün Sınırlılığı Varsayımı	31
1.3.2. Başkanlık Sisteminin Zayıf Yanları	32
1.3.2.1. Esnekliğin Bulunmaması (Katılık).....	32
1.3.2.2. Çifte Meşruiyet Sorunu.....	33
1.3.2.3. Dolaylı Temsil Sorunu	34
1.3.2.4. Hükümet İstikrarsızlığına Çözüm Bulunamaması Sorunu.....	35
1.3.2.5. Otoriterleşme Sorunu	36
1.3.2.6. Kazananın Herşeyi Alması.....	39
1.4. Başkanlık Sistemini Dengeleyen Mekanizmalar	41
1.4.1. Yargı Denetimi: Federal Yüce Mahkeme	43
1.4.2. Yasama (Kongre) Denetimi	43

1.4.3. Kamuoyu Denetimi	46
1.5. ABD Başkanlık Sisteminin Yapısal Özellikleri	47
1.5.1. Yasama (Kongre)	47
1.5.2. Yürütme	48
1.5.3. Yargı	52
1.5.4. Federalizm.....	54
1.5.4.1. Federal Hükümete Ait Yetkiler.....	57
1.5.4.2. Federe Devletlere Ait Yetkiler.....	58
1.5.4.3. Federal Hükümet ve Federe Devletlerin Ortaklaşa Kullandığı Yetkiler	58
1.5.5. Siyasi Partiler	59

İKİNCİ BÖLÜM

PARLAMENTER SİSTEM VE İNGİLTERE ÖRNEĞİ

2.1. Parlamenter Sistemin Tarihi Kökenleri.....	63
2.2. Parlamenter Sistemin Yapısal Özellikleri	67
2.2.1. Yasama.....	68
2.2.2. Yürütme	69
2.2.2.1. Cumhurbaşkanı	71
2.2.2.2. Bakanlar Kurulu.....	73
2.2.3. Yargı	76
2.2.4. Yasama ve Yürütme Arasında Karşılıklı Etkileşim Araçları.....	78
2.3. Parlamenter Sisteme Yönelik Eleştiriler	79
2.3.1. Parlamenter Sistemin İstikrarsızlığa Yol açması	79
2.3.2. Yürütmede İki Başlılık.....	83
2.3.3. Parlamenter Sistemin Gittikçe Başkanlığa Benzemesi	84
2.3.4. Demokrasi ve Otoriterleşme Sorunu.....	85
2.3.5. Demokrasi ve Ekonomik İstikrar Sorunu.....	88
2.4. Diğer Hükümet Sistemleri	92
2.5.1. Yarı Başkanlık Sistemi	92
2.4.2. Çin'de Yönetim: Komünist Tek Parti.....	94
2.4.3. Monarşi	96
2.4.4. Meclis Hükümeti Sistemi.....	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HÜKÜMET SİSTEMLERİNE GÖRE OECD' ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK
PERFORMANSI (2001 – 2015)

3.1. Politik Ekonomi Üzerinden Hükümet Sistemleri.....	101
3.2. OECD Ülkeleri ve Hükümet Sistemleri.....	107
3.3. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre Makroekonomik Performansı .	112
3.3.1. OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı	113
3.3.2. OECD'ye Üye Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Geliri	129
3.3.3. OECD'ye Üye Ülkelerin Büyüme Performansı	138
3.3.4. OECD'ye Üye Ülkelerin Enflasyon Oranları	144
3.3.5. OECD'ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları	151
3.3.6. OECD'ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi.....	157
3.3.7. OECD'ye Üye Ülkelere Yapılan Doğrudan Net Yabancı Yatırımlar	164
3.3.8. OECD'ye Üye Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksi	172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HÜKÜMET SİSTEMLERİNE GÖRE G20 ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK
PERFORMANSI (2001 – 2015)

4.1. G20 Ülkeleri ve Hükümet Sistemleri.....	182
4.2. G20'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre Makroekonomik Performansı	184
4.2.1. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı	184
4.2.2. G20'ye Üye Ülkelerde Kişi Başına Milli Gelir.....	191
4.2.3. G20'ye Üye Ülkelerin Büyüme Performansı.....	196
4.2.4. G20'ye Üye Ülkelerin Enflasyon Oranları	201
4.2.5. G20'ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları	208
4.2.6. G20'ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi.....	213
4.2.7. G20'ye Üye Ülkelere Yapılan Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar	217
4.2.8. G20'ye Üye Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksi	222

BEŞİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN EKONOMİK PERFORMANSA ETKİSİ

5.1. Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Çalışmalar ve 1990 Sonrası Hükümet Sistemi Değişiklikleri.....	229
5.1.1. Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Çalışmalar	230
5.1.2. 1990 Sonrası Hükümet Sistemi Değişiklikleri.....	237
5.2. Hükümetlerin Performansını Etkileyen Unsurlar.....	240
5.2.1. Ekonomik Unsurlar.....	244
5.2.1.1. Faiz Oranları	249
5.2.1.2. Döviz Kurları	255
5.2.1.3. Enflasyon Oranları	260
5.2.1.4. İşsizlik Oranları.....	265
5.2.2. Siyasi Unsurlar.....	269
5.2.2.1. Kurumsal Yapılar.....	272
5.2.2.2. Seçim Sistemleri	279
5.2.2.3. Siyasi Partiler	284
5.2.2.4. Siyasal İstikrar	287
5.2.3. Uluslararası Unsurlar	300
5.2.3.1. Uluslararası Ekonomik Etkiler.....	305
5.2.3.1. Uluslararası Siyasal Etkiler.....	308
SONUÇ	311
KAYNAKÇA	319
ÖZGEÇMİŞ.....	357

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Parlamenter Demokraside Beş Hükümet Tipine Göre Ortalama Hükümet Ömürleri ve Sıklıkları, 1945-2010.....	82
Tablo 3.1. Dünya da Hükümet Sistemleri.....	108
Tablo 3.2. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemleri.....	109
Tablo 3.3. Anayasa Çeşidine Göre Rejim ve Demokrasiler.....	111
Tablo 3.4. Hükümet Sistemlerine Göre OECD Nüfus Dağılımı.....	112
Tablo 3.5. OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı (2000-2014).....	116
Tablo 3.6. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre GSMH'sındaki Değişim (2000-2014 Yılları Arası).....	117
Tablo 3.7. Hükümet Sistemlerine Göre OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı (2000-2014).....	120
Tablo 3.8. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemine Göre GSMH'sı (2000 Yılına Göre).....	121
Tablo 3.9. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemine Göre GSMH'sı (2014 Yılına Göre).....	122
Tablo 3.10. OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH Değişimi (2000 – 2014 Yılları)....	124
Tablo 3.11. GSMH'sı En Yüksek OECD Ülkeleri (2014 Yılında).....	125
Tablo 3.12. GSMH'sı En Az Olan OECD Ülkeleri (2014 Yılında).....	126
Tablo 3.13. GSMH'sı En Çok Artan OECD ülkeleri (2000-2014 Arasında)....	126
Tablo 3.14. GSMH'sı En Az Artan/Azalan OECD ülkeleri (2000-2014 Arasında).....	127
Tablo 3.15. GSMH'ye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında).....	128
Tablo 3.16. OECD'ye Üye Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Geliri (2000-2014 Yılları arasında).....	131
Tablo 3.17. OECD'ye Üye Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Geliri (2014 Yılı).....	133
Tablo 3.18. Hükümet Sistemlerine Göre Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2000-2014 Yılları).....	134
Tablo 3.19. En Yüksek Milli Gelire Sahip OECD ülkeleri (2014 Yılında).....	135
Tablo 3.20. En Düşük Milli Gelire Sahip OECD Ülkeleri (2014 Yılında).....	135
Tablo 3.21. Milli Geliri En Çok Artan OECD Ülkeleri (2000 -2014 Yılları Arasında).....	136
Tablo 3.22. Milli Geliri En Az artan/azalan OECD Ülkeleri (2000 -2014 Yılları Arasında).....	136
Tablo 3.23. Kişi Başına Düşen Milli Gelire Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında).....	138
Tablo 3.24. OECD Ülkelerinin Büyüme Oranları (2001 -2015).....	141
Tablo 3.25. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemine Göre Ortalama Büyüme Oranları (2001-2015).....	143
Tablo 3.26. Büyümeye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında).....	143
Tablo 3.27. OECD'ye Üye Ülkelerin Enflasyon Oranları (2001-2015).....	146
Tablo 3.28. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre Ortalama Enflasyon Oranları (2001-2015).....	147

Tablo 3.29. OECD’ye Üye Ülkelerin Ortalama Enflasyon Oranları (2015 Yılı)	148
Tablo 3.30. En Yüksek Ortalama Enflasyon Oranına Sahip OECD Ülkeleri (2001-2015)	148
Tablo 3.31. En Düşük Ortalama Enflasyon Oranına Sahip OECD Ülkeleri (2001-2015)	149
Tablo 3.32. Enflasyon Oranı En Yüksek OECD Ülkeleri (2015)	149
Tablo 3.33. Enflasyon Oranı En Düşük OECD Ülkeleri (2015)	149
Tablo 3.34. Enflasyon Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)	150
Tablo 3.35. OECD’ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları (2001-2015)	152
Tablo 3.36. OECD’ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre İşsizlik Ortalaması (2001-2015)	153
Tablo 3.37. İşsizlik Oranı En Yüksek OECD Ülkeleri (2001-2015)	154
Tablo 3.38. Hükümet Sistemine Göre İşsizlik Oranı En Düşük OECD Ülkeleri (2001-2015)	154
Tablo 3.39. İşsizlik Oranı En Yüksek Olan OECD Ülkeleri (2015)	155
Tablo 3.40. İşsizlik Oranı En Düşük Olan OECD Ülkeleri (2015)	155
Tablo 3.41. OECD Ülkelerinin Uzun Süreli İşsizlik Oranları (2007-2015)	156
Tablo 3.42. İşsizlik Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)	157
Tablo 3.43. OECD Ülkelerinde Cari Açığının GSMH’ya Oranı (2014)	159
Tablo 3.44. OECD’ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi (2001-2015)	166
Tablo 3.45. OECD’ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi (2015)	161
Tablo 3.46. Cari İşlem Fazlası Veren OECD Ülkeleri – 2015	162
Tablo 3.47. Cari Cari Açık Veren OECD Ülkeleri – 2015	162
Tablo 3.48. Cari İşlemler Dengesine Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)	163
Tablo 3.49. OECD Ülkelerine Yapılan Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (2000-2014)	167
Tablo 3.50. Hükümet Sistemlerine Göre OECD’ye Üye Ülkelere Yapılan DYY (2000 Yılı)	168
Tablo 3.51. Hükümet Sistemlerine Göre OECD’ye Üye Ülkelere Yapılan DYY (2014 Yılı)	169
Tablo 3.52. En Fazla Yabancı Yatırım Alan OECD Ülkeleri (2014 Yılı)	169
Tablo 3.53. En Az Yabancı Yatırım Alan OECD Ülkeleri (2014 Yılı)	170
Tablo 3.54. Yabancı Yatırımları En Çok Artan OECD Ülkeleri (2000-2014 Yılları Arası)	170
Tablo 3.55 Yabancı Yatırımları En Az Artan OECD Ülkeleri (2000-2014 Yılları Arası)	171
Tablo 3.56. Doğrudan Yabancı Yatırımlara Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)	171
Tablo 3.57. OECD Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001-2015)	174
Tablo 3.58. OECD Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001 Yılı)	175
Tablo 3.59. 2015 Yılı Fransa ve Slovenya Ekonomik Özgürlük Endeksi	176
Tablo 3.60. OECD Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2015 Yılı)	177
Tablo 3.61. Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001-2015)	178

Tablo 3.62. Ekonomik Özgürlük Endeksi En Çok Artan / Azalan OECD Ülkeleri (2001-2015).....	179
Tablo 3.63. Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2015 Yılında)	180
Tablo 4.1. G20'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemleri.....	183
Tablo 4.2. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı (2000-2014).....	186
Tablo 4.3. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'sındaki Değişim (2000-2014 Arasında).187	
Tablo 4.4. GSMH'sı En Çok Artan G20 Ülkeleri (2000-2014 Arasında).....	189
Tablo 4.5. G20'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerinin GSMH'dan Aldığı Pay (2000-2014 Yılları).....	189
Tablo 4.6. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'dan Aldığı Pay (Milyon USD).....	190
Tablo 4.7. G20 Ülkelerinin GSMH'ye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında).....	190
Tablo 4.8. G20 Ülkelerinin Kişi Başına Milli Geliri (2000-2014).....	192
Tablo 4.9. Kişi Başına Milli Geliri En Fazla Olan G20 Ülkeleri (2014 Yılında).....	193
Tablo 4.10. Kişi Başına Milli Geliri En Az Olan G20 Ülkeleri (2014 Yılında).194	
Tablo 4.11. G20 Ülkeleri Kişi Başına Ortalama Milli Gelir (2000-2014 Yılları Arasında).....	194
Tablo 4.12. G20 Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelire Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında).....	195
Tablo 4.13. G20 Ülkeleri Büyüme Oranları (2000-2014).....	197
Tablo 4.14. G20 Ülkelerinde Hükümet Sistemlerine Göre Ortalama Büyüme Oranları (2000-2014).....	199
Tablo 4.15. Ortalama Büyüme Oranı En Yüksek G20 Ülkeleri (2000-2014)...199	
Tablo 4.16. Ortalama Büyüme Oranı En Düşük G20 Ülkeleri (2000-2014)....	200
Tablo 4.17. G20 Ülkelerinde Büyümeye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında).....	200
Tablo 4.18. G20 Ülkeleri Enflasyon Oranları (2001-2015).....	202
Tablo 4.19. G20 Ülkelerinin Hükümet Sistemlerine Göre Ortalama Enflasyon Oranları (2001-2015).....	203
Tablo 4.20. Hükümet Sistemine Göre G20 Ülkelerindeki Ortalama Enflasyon Oranları (2001-2015).....	204
Tablo 4.21. En Yüksek Enflasyon Ortalamasına Sahip G20 Ülkeleri (2001-2015).204	
Tablo 4.22. En Düşük Enflasyon Ortalamasına Sahip G20 Ülkeleri (2001-2015).....	206
Tablo 4.23. G20 Ülkelerinin Enflasyon Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında).....	207
Tablo 4.24. G20 Ülkeleri İşsizlik Oranları (2000-2014).....	209
Tablo 4.25. Hükümet Sistemine Göre G20'ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları (2000-2014).....	210
Tablo 4.26. En Yüksek İşsizlik Oranına Sahip G20 Ülkeleri (2000-2014).....	211
Tablo 4.27. En Düşük İşsizlik Oranına Sahip G20 Ülkeleri (2000-2014).....	211
Tablo 4.28. G20 Ülkelerinin İşsizlik Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)	212

Tablo 4.29. G20 Ülkeleri Cari Açık Oranları (GSMH/Cari Açık) 2000-2014 (%).....	214
Tablo 4.30. Cari İşlemler Fazlası Veren G20 Ülkeleri (2014 Yılı).....	215
Tablo 4.31. Cari İşlemler Açığı Veren G20 Ülkeleri (2014 Yılı).....	215
Tablo 4.32. G20 Ülkelerinin Cari İşlemler Dengesine Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında).....	216
Tablo 4.33. G20 Ülkelerine Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Net) (2000-2014).....	218
Tablo 4.34. G20 Ülkeleri Toplam DYY Değişimi (2000-2014).....	219
Tablo 4.35. En Fazla DYY Alan G20 Ülkeleri (2000-2014).....	220
Tablo 4.36. En Az DYY Alan G20 Ülkeleri (2000-2014).....	220
Tablo 4.37. G20 Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)	221
Tablo 4.38. G20'ye Üye Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001-2015)..	223
Tablo 4.39. G20 Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001 Yılı).....	224
Tablo 4.40. G20 Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2015 Yılı).....	226
Tablo 4.41. Ekonomik Özgürlük Endeksi En Çok Artan / Azalan G20 Ülkeleri (2001-2015).....	227
Tablo 4.42. G20 Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2015 Yılında)	228
Tablo 5.1. Komünizm Sonrası Hükümet Sistemi Değişiklikleri.....	240
Tablo 5.2. Türkiye’de Merkez Bankası Politika Faiz Oranları (2000-2016)...	254
Tablo 5.3. Türkiye’de Döviz Kuru - USD (2000-2016).....	259
Tablo 5.4. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları.....	260
Tablo 5.5. Türkiye’de Enflasyon Oranları (2013-2016).....	264
Tablo 5.6. Türkiye’de İşsizlik Oranları (2000-2016).....	269
Tablo 5.7. Türkiye ile IMF Arasında Yapılan Stand-By Anlaşmaları ve Hükümetler	292
Tablo 5.8. Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri (1950-2015).....	296

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AYM	: Anayasa Mahkemesi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
APTA	: Asya Pasifik Ticaret Anlaşması
ASEAN	: Güney Doğu Asya Ülkeler Birliği
AKP	: AK Parti
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
FED	: Federal Reserve Bank (Amerikan Merkez Bankası)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYP	: Doğru Yol Partisi
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GP	: Genç Parti
G20	: Group of 20 (G20 Ülkeleri)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HDP	: Halkların Demokrasi Partisi
MB	: Merkez Bankası
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MERCOSUR	: Mercado Comun del Cono Sur (Güney Ortak Pazarı)
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MKK	: Milli Koruma Kanunu
NAFTA	: The North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)
NPC	: Ulusal Halk Kongresi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
SPSS	: Statistical Packag for the Social Sciences
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development

	(Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
İP	: İşçi Partisi
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
OPEC	: The Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
ÖEB	: Özel Ekonomik Bölgeler
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
RP	: Refah Partisi
RK	: Rekabet Kurumu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

1. Tez Konusu

Devlet ve hükümet sistemleri arasındaki benzerlikler, farklılıklar, üstünlükler ya da zayıflıklar karşılaştırmalı siyasetin ilgi alanını oluşturmuştur. Siyaset biliminin alt dallarından biri olan karşılaştırmalı siyasetin, ülkeler için, en iyi yönetim şekillerini ve yöneticileri sınıflandıran Aristo ile başladığı kabul edilmektedir. Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli, Montesquieu, John Locke, J. Jacques Rousseau, Karl Marks, Max Weber, Adam Smith ve J. Maynard Keynes gibi siyaset felsefesi, ekonomi ve sosyoloji alanında çalışmalar yapan birçok düşünür tarafından karşılaştırmalı siyasete konu olabilecek çalışmalar yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, serbest piyasaya dayalı *liberal* (Kapitalist) devlet sistemi ile merkezi planlamaya dayalı *sosyalist* devlet sistemi arasında siyasal ve ekonomik nitelikli bir mücadele başlamıştır. Birçok akademisyen ve siyasetçi İkinci Dünya Savaşı'ndan 1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasına kadar devam eden bu dönemi *soğuk savaş dönemi* olarak tanımlanmıştır. Soğuk savaş döneminde dünyadaki hükümet sistemleri, ağırlıklı olarak liberal ve sosyalist bloğun baskısı altında şekillenmiştir.

Sovyet bloğunun çökmesi ve soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte kapitalist sistem, Çin, Kuzey Kore, Küba ve daha birkaç ülke dışında sosyalist sistemle olan mücadelesini kazanmıştır. Bununla birlikte Çin başta olmak üzere az sayıdaki sosyalist ülkedeki ekonomik yapılar, uluslararası baskılar ve ülkelerin ekonomik menfaatleri doğrultusunda liberal değerlere göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. Günümüzde liberal ve sosyalist siyasal sistemler arasındaki karşılaştırmalı siyasete konu olan çalışmalar, yerini liberal hükümet sistemlerine yönelik çalışmalara bırakmaya başlamıştır.

Karşılaştırmalı siyaset, karşılaştırmalı ekonomi, karşılaştırmalı politik ekonomi ve uluslararası politik ekonomi gibi adlarla anılan bu çalışmalarda; siyasal sistemler, otoriter ya da demokratik olma, hükümet sistemleri (Başkanlık, Yarı

Başkanlık, Parlamenter, Meclis Hükümeti), siyasal kurumlar, siyasi partiler, seçim sistemleri ve ülkelerin ekonomik performansı gibi daha birçok açıdan karşılaştırılmıştır.

İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) başta olmak üzere; Dünya Bankası (DB) ve daha birçok uluslararası kuruluş yayımladığı *ekonomik nitelikli* verilerle, hükümet sistemlerinin ekonomik performanslarını karşılaştırmaya imkan sağlamıştır. Söz konusu uluslararası kuruluşlar, yayımladıkları ekonomik nitelikli raporların yanı sıra; kamu yönetiminde, açıklık, hesap verilebilirlik, şeffaflık ve yönetişim gibi kurumsal ilkelerin oluşmasında etkili olmuştur. Söz konusu kurumsal ilkeler ve standartlara uymak, ülkelerin *siyasal anlamda* demokratik olarak kabul edilmelerinde etkili olmaktadır. Diğer taraftan belirli dönemlerde yayımlanan *ekonomik raporlarla* ülkeler değerlendirilmektedir. Bu raporlarda ülkeler, siyasal istikrar, ekonomik yapı, borçlanma, faiz oranları, enflasyon gibi birçok ekonomik ve siyasi kriter üzerinden değerlendirilmekte/derecelendirilmektedir. Söz konusu değerlendirme/derecelendirme raporları, bu ülkelere yapılacak olan yatırımları etkilemektedir.

Demokratik hükümet sistemleri arasında gösterilen başkanlık sistemi ve parlamenter sisteme yönelik, ağırlıklı olarak 1970'li yıllarda başlayan ve günümüzde devam eden karşılaştırmalı analizlerde; her iki hükümet sistemi birçok açıdan karşılaştırılmıştır. Türkiye başta olmak üzere yapılan çalışmalarda, hükümet sistemlerinin ağırlıklı olarak yasama, yürütme ve yargı gibi *yapısal özellikleri* inceleme konusu yapılmış, ekonomik ve siyasal unsurların birlikte dikkate alındığı çok fazla çalışma yapılmamıştır.

Diğer yandan, demokratik ülkelerdeki siyasal iktidarların başarısının belirlenmesinde, özgürlük, eşitlik ve insan hakları gibi sosyal ve moral değerlerin yanı sıra; *ekonomik başarı* önemli bir belirleyici kriter haline gelmiştir. Devletin sosyal ve ekonomik olarak artan rolü ile birlikte hükümetler, uyguladıkları sosyal ve ekonomik politikalarla sosyal refah üzerinde doğrudan etkili olmaya başlamıştır.

Dünya da 1929 yılında yaşanan ve *Büyük Buhran* olarak adlandırılan ekonomik krize kadar devletin ekonomiyi müdahale etmediği "bırakınız yapsınlar" *Laissez-faire*

klasik iktisadi anlayışı hakim olmuştur. 1929 ekonomik kriziyle birlikte klasik liberal iktisadi anlayış değişmiş ve devletin ekonomi üzerindeki merkezi rolü artmıştır. Diğer taraftan devletin ekonomik hayatta artan rolü ile birlikte *kaynak israfı* ve *verimsizlik* gündeme gelmiştir. Dünya da 1970’li yıllarda, Türkiye’de ise 1980 sonrası uygulanmaya başlayan Neoliberal iktisadi anlayışla birlikte; *devletin küçültülmesi* ve *özelleştirmeyle* devletin ekonomi üzerindeki faaliyetleri yeniden sınırlandırılmaya başlanmıştır.

Küreselleşme, haksız rekabet, gümrük ve kotalar, uluslararası ekonomik ve finansal krizlerle birlikte devletin fonksiyonlarının yeniden tanımlanma ihtiyacı doğmuştur. Bu bağlamda devletin iktisadi faaliyetlerde doğrudan yer almak yerine *düzenleyici ve denetleyici* rolü ön plana çıkmıştır.

Günümüzde devlet, piyasaya –zorunlu olmadıkça- doğrudan müdahale etmek yerine *düzenleyici ve denetleyici kurumlar* vasıtasıyla müdahale etmektedir. Türkiye’de, Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Rekabet Kurumu (RK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) gibi birçok kurum vasıtasıyla devlet, piyasaya düzenleyici ve denetleyici olarak müdahale etmektedir. Siyasal ve ekonomik anlamda liberal anlayışın egemen olduğu ülkelerde hükümetler, ağırlıklı olarak piyasaya *dolaylı olarak* müdahale ederken; kimi zaman da Merkez Bankası (MB)’nın açık piyasa işlemleri yoluyla (döviz alım - satımı, reeskont faiz oranlarının değiştirilmesi, gecelik faiz oranlarının belirlenmesi vb.) *doğrudan* müdahale etmektedir.

Hükümetler uyguladıkları mali ve iktisadi politikalarla genel ekonomik işleyişi etkilemektedir. Hükümetlerin görev, yetki ve sorumlulukları hükümet sistemiyle yakından ilişkilidir. “Tek belirleyici olmamakla birlikte” hükümet sistemleri ve seçim sistemleri, siyasal istikrarla da ilişkilidirler. Çoğunluk seçim sistemlerinin uygulandığı ülkelerde daha istikrarlı hükümetler kurulurken; nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde koalisyon hükümetleri nedeniyle nispeten daha istikrarsız hükümetler kurulmuştur.

Diğer taraftan, kişi başına düşen milli gelir, enflasyon, faiz oranları, işsizlik ve büyüme gibi makroekonomik göstergeler; siyasal istikrarla yakından ilgili olup, bu

kriterler siyasal iktidarların başarısının belirlenmesindeki temel ekonomik kriterler haline gelmeye başlamıştır. Bu nedenle siyasal istikrar ve ekonomik istikrar arasındaki bağımlılık daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır.

Artan küreselleşme ile birlikte devletler, uluslararası ekonomik ve siyasal krizlere daha açık hale gelmiştir. Devletler, uluslararası finansal ve ekonomik krizler başta olmak üzere; enerji ve hammadde fiyatlarındaki artışların yanı sıra güvenlik gibi *ekonomik ve politik riskleri* daha fazla dikkate almak zorunda kalmıştır.

Diğer taraftan siyasi ve akademik çevrelerce, küreselleşmeye karşı, uluslararası şirketlerin ve ulusüstü kuruluşların artan fonksiyonuna dikkate çekilerek; ulusal hükümetlerin egemenlik alanının daraldığı eleştirileri yapılmıştır. Ekonomik krizlere karşı hükümetlerin, *sıcak para ekonomisi* olarak da adlandırılan “kısa vadeli sermaye giriş ve çıkışlarını kontrol altına alması” gerektiği dile getirilmiştir.

Devletlerin kendi bünyesindeki siyasal ve ekonomik nitelikli yapısal sorunlarının yanı sıra uluslararası nitelikli sorunlarla uğraşmak zorunda kalması *siyasal istikrarı* daha önemli hale getirmiştir. Bu nedenle hükümet sistemlerinin, yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkilerin siyasal boyutları ile ele alınmasının yanı sıra ekonomik boyutu ile değerlendirilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Bazı akademik çalışmalarda, ekonomik ve siyasal süreçlerin birbirine ne derece bağımlı olduğu araştırma konusu olmuştur. Kimi zaman ekonomi politikalarının siyasal süreçleri oluşturduğu, kimi zaman da siyasal kararların maliye ve vergi politikaları ile ekonomiyi doğrudan etkilediği göz önüne alındığında; bu karşılıklı etkileşim siyasal ve ekonomik analizlerde her iki unsurun birlikte dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda hükümet sistemlerinin yapısal farklılıkların yanı sıra; uygulanan seçim sistemleri, siyasi partilerin yapısı, hükümetlerin görev süreleri, yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkiler gibi daha birçok konuda aynı sistemi uygulayan ülkeler karşılaştırmalı siyasetin temel çalışma alanlarını oluşturmuştur.

Ekonomi, siyasal ve sosyal olmak üzere birçok alanı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Ekonominin doğrudan etkilediği sosyal bir alan olarak *demokratikleşme* karşımıza çıkmaktadır. Bir çok araştırmacı, kalkınmanın demokratikleşme için sosyal bir baskı yaratacağını savunmuştur.

Çalışmamız, tüm bu varsayımları göz önünde bulundurarak hükümet sistemlerinin ekonomik performansını analiz etmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada hükümet sistemleri, ekonomik açıdan OECD ve G20'ye üye ülkelerin, 2001-2015 yılları arasındaki “GSMH, büyüme, milli gelir, doğrudan sermaye girişi, enflasyon, işsizlik ve cari işlemler dengesi” gibi makroekonomik veriler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.¹ İncelememizde ekonomik veri analizinin yanı sıra; OECD ve G20 ülkeleri, ekonomik kurumların bireyler üzerindeki etkilerini incelemek üzere “Ekonomik Özgürlük Endeksi” üzerinden karşılaştırılmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin artan sermaye ihtiyacı yabancı yatırımları zorunlu kılmaktadır. Bir ülkeye yabancı yatırımlar yapılabilmesi birçok unsura bağlı olmakla birlikte, *güven ve istikrar* ön plana çıkan en önemli unsurlardır. Türkiye gibi finansman sıkıntısı çeken ve yabancı yatırımları ülkesine çekmek isteyen ülkelerin, uluslararası standartlara uygun hukuk ve muhasebe altyapısı kurması gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye ile AB arasında yürütülen üyelik müzakereleri çerçevesinde sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen birçok yasal düzenleme yapılmıştır.

Hükümet sistemleri, ülkelerin içinde bulunduğu tarihi, sosyolojik, kültürel ve ekonomik şartlara uygun olmalıdır. Diğer yandan yönetim sistemlerinin, tarihsel süreç içerisinde değişen ekonomik ve sosyolojik ihtiyaçlara cevap verebilir nitelikte dinamik bir yapıya sahip olması gerekir. Bu bağlamda hükümet sistemi tartışmalarında tarihsel süreci ihmal etmenin ve tartışmalara salt bir yönetim sorunu olarak yaklaşmanın eksik olacağı düşüncesiyle başkanlık ve parlamenter sistemin gelişmesindeki tarihsel süreç de inceleme konusu yapılmıştır.

¹ 2015 yılına ait mali veri bulunamaması durumunda, on beş yıllık dönemin inceleme konusu yapılması nedeniyle ‘2000-2014’ yılları arasındaki ekonomik veriler dikkate alınmıştır.

Yaptığımız çalışmada, ülkeler ve hükümet sistemleri siyaset ve ekonomik açıdan ele alınarak *politik ekonomi* bağlamında inceleme konusu yapılmıştır. Ülkeler kendi içinde her ne kadar bağımsız olsalar da uluslararası şirketler ve kuruluşlar üzerinden küresel sisteme bağımlıdır. Dolayısıyla hükümet sistemlerinin performansını etkileyen bir unsur olarak, uluslararası gelişmelerin etkisi incelenmiştir.

Başkanlık ve parlamenter sistemin kendisine özgü zaafları bulunmaktadır. Bazı zaaflar sistemden daha ziyade ülkenin içinde bulunduğu konjonktürden kaynaklanmaktadır. Nitekim başkanlık sisteminde olduğu gibi parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde de *otoriterleşme* önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Parlamenter sistemle yönetilen bazı ülkelerde siyaset ve ekonomik kriz gibi olağanüstü dönemlerinde, hızlı karar alma, eşgüdüm ve istikrar sağlama gibi öne çıkan nedenlerle; başbakanlar, parlamentoyu devre dışı bırakmak suretiyle parlamenter sistemi, fiili olarak *başkancı* bir yönetim anlayışına doğru evirmeye başlamıştır.

Büyük Buhran olarak da adlandırılan, 1929 dünya ekonomik bunalımı yılları ile I. ve II. Dünya Savaşı yıllarında gerek başkanlık sistemi ile yönetilen Amerika’da gerekse parlamenter sistemle yönetilen İngiltere’de yönetimdeki, Başkan ve Başbakanlar, yetkilerini yasamaya karşı genişletmiştir.

Tezimizde temel araştırma sorusu; “hükümet sistemlerinin, ülkelerin ekonomik performansı üzerinde etkisi var mıdır?” şeklindedir. Başka bir deyişle, bu çalışma esas olarak bu soruya cevap aramaktadır. Tezimizin bu ana soruyla bağlantılı alt araştırma soruları şunlardır:

- 1- Hükümetlerin performansını etkileyen siyaset ve ekonomik unsurlar nelerdir?
- 2- Siyaset ve ekonomik süreçlerin birbirleriyle bağlantısı varmıdır?
- 3- 2001-2015 yılları arasında OECD ve G20 ülkelerinin hükümet sistemlerine göre makroekonomik göstergeleri nasıl bir seyir izlemiştir?

Bu araştırmanın temel hipotezi; “hükümet sistemlerinin, ülkelerin ekonomik performans göstergeleri olan, GSMH, milli gelir, enflasyon oranı, faiz oranı, işsizlik, cari işlemler dengesi ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi makroekonomik

göstergelerini doğrudan/dolaylı olarak etkilemekte dolayısı ile ülkelerin refah düzeyinin belirlenmesinde etkili olmakta” olduğu yönündedir.

2. Tez Konusunun Önemi

Karşılaştırmalı siyasi analizlerin önemli paradigmalarından birisini, ekonomik karşılaştırma ve veri analizi oluşturmaktadır. Siyasal anlamda ülkeleri, siyasal kültürü, siyasal partileri, hukuk sistemi, adalet yapısı vb. gibi daha birçok çıktının ölçülmesinde ve karşılaştırılmalarında zorluk bulunmaktadır. Buna karşılık, ekonomik anlamda uluslararası kuruluşların belirli standartlarda yayımlamış oldukları verileri esas alarak, ülkeler ve hükümet sistemleri karşılaştırmaya ve analize imkân vermektedir.

Türkiye’deki sistem tartışmalarında hükümet sistemleri, ağırlıklı olarak siyasal ve hukuksal boyutlarıyla *yasama, yürütme ve yargı* özelinde ele alınmakta; hükümet sistemlerinin ekonomi üzerindeki etkisi ihmal edilmektedir. Oysa hükümetlerin başarısını belirleyen siyasal unsurların yanı sıra ekonomik unsurlar da son derece önemlidir. Dolayısıyla bir ülke ya da hükümet sistemine yönelik yapılacak değerlendirmelerde her iki unsurun birlikte dikkate alınması gerekir.

Türkiye’de hükümet sistemlerinin ekonomik yönüne ilişkin yapılan sınırlı sayıdaki bazı analizlerde ise ülkelerin siyasal yapısının yanı sıra içinde bulundukları uluslararası yapı üzerinde fazla durulmamıştır. Örneğin ekonomik olarak yapılan karşılaştırmalı analizlerde, hükümet sistemlerine göre GSMH ve milli gelir bakımından dünyadaki tüm ülkeler, en başarılı ve en başarısız sistemler olarak karşılaştırılmıştır. Ülkelerin ekonomik büyüklüğü, nüfusu ve üyesi bulunduğu ekonomik kuruluşlar dikkate alınmadan yapılan bu karşılaştırmalar, sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Tek yönlü olarak yapılan bu karşılaştırmalar, ülkelerin ekonomik durumu hakkında sınırlı bilgi vermekle birlikte; ekonomik koşulları şekillendiren siyasal yapıları ihmal edildiği için eksik kalmıştır.

Diğer taraftan küreselleşmeye bağlı olarak, hükümet sistemleri birbirlerine oldukça bağımlı hale gelmiştir. Uluslararası piyasalarda işlem yapabilmek diğer bir ifade ile mal, sermaye ve para transferlerini gerçekleştirebilmek için; uluslararası

anlamda genel kabul görmüş ticari, finans, muhasebe ve insan hakları gibi standartlara uymaları zorunlu hale gelmiştir. Açıklık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi daha birçok uluslararası ilke, devletlerin yönetimde dikkate almak zorunda kaldıkları standartlar haline gelmiştir. Dolayısıyla yaptığımız çalışmada ülkelerin ekonomik bakımdan karşılaştırılmalarında veri kaynağı olarak, uluslararası standartlarda raporlama yapan OECD, Dünya Bankası ve AB gibi uluslararası kuruluşların yayımladığı raporlar esas alınmak suretiyle analiz yapılmıştır.

Bu çalışmamızda, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemi uygulayan OECD ve G20 ülkelerinin *siyasal yapısının* ve *ekonomik performans göstergelerinin* birlikte değerlendirilerek; hükümet sistemlerinin, *makroekonomi üzerindeki etkilerinin* gösterilmesi amaçlanmıştır.

Özellikle *demokratik yollarla* hükümetlerin belirlendiği ülkelerde, siyasal iktidarların başarısının ölçülmesinde, *siyasal hakların* yanı sıra; refah, büyüme, gelir dağılımındaki adalet gibi *ekonomik kriterler* daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda hükümet sistemleri, uyguladıkları siyasi ve ekonomik yönetim anlayışıyla toplumun refahını belirleyen makroekonomik sonuçları etkilemektedir.

Bunun yanı sıra, hükümetlerin başarısında, hükümet sistemleri oldukça etkili olmakla birlikte, tek belirleyici değildir. Hiçbir yönetim ya da hükümet sistemi tek başına krizlere neden olmadığı gibi hiç bir siyasal sistem de tek başına sorunları çözen bir niteliğe de sahip değildir. Dolayısıyla hükümetlerin başarısının ölçülmesinde, ekonomik verilerinin dikkate alınmasının yanı sıra; ülkelerin, siyasi tarihinin, coğrafi yapısının, ekonomik ve siyasal kültürünün, siyasal partilerinin, seçim sistemlerinin ve uluslararası ilişkiler ağının göz önüne alınması gerekir.

3. Araştırma Yöntemi

Günümüzde karşılaştırmalı siyaset, hükümet sistemlerin sistematik olarak karşılaştırılmasının yanı sıra; sistemlerin benzerlikleri, farklılıkları, birbirlerine olan üstünlükleri ya da zayıf yanlarının ortaya çıkartılmasıyla ilgilenmektedir. Bununla birlikte bazı karşılaştırmalı siyasi çalışmalarda, ülkelerin geçirmiş oldukları siyasal,

sosyal ve ekonomik değişimler; gerek ülke bazında gerekse başka ülkelerle karşılaştırmalı olarak inceleme konusu yapılmıştır.

Örneğin başkanlık sistemiyle yönetilen ve federal bir yönetim anlayışını benimseyen ABD ile parlamenter sistemle yönetilen ve üniter bir yapılanmayı benimseyen İngiltere'nin; liberal kökten gelme, yasama, yürütme ve yargı arasında ayrılığın olması gibi konularda benzerliği bulunmaktadır. Buna karşılık söz konusu erkler arasındaki denetim ve denge fonksiyonu ile bu erklerin oluşum biçimleri, her iki ülkede farklılık göstermektedir. Dolayısı ile ABD ve İngiltere arasında yapılacak karşılaştırmalarda, salt kurumsal yapıları incelemek yerine kurumsal yapıların oluşumu da göz önüne alınmalıdır. Çalışmamızda kurumsal yapıların birbirleriyle bağlantısı ve bu kurumsal yapıların oluşum biçimleri tarihsel bağlamda ele alınmıştır.

OECD ve G20²'ye üye ülkelerin, ekonomik anlamda performansı, *temel makroekonomik göstergeler* olan, gayri safi milli hasıla (GSMH), milli gelir, büyüme, işsizlik, yabancı yatırım, enflasyon ve cari işlemler dengesi gibi göstergeler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İncelememizde, OECD ve Dünya Bankası (*World Bank*)'nın yayımladığı veriler esas alınmıştır. Araştırma dönemi olarak, 2001-2015 yılları arasındaki dönem esas alınmıştır. 2015 yılına ait döneme ilişkin veri bulunamaması durumunda 2000-2014 yılları arasındaki dönem esas alınmıştır. Ayrıca ABD merkezli bir düşünce kuruluşu olan *The Heritage Foundation* tarafından yayımlanan veriler dikkate alınarak “Ekonomik Özgürlük Endeksi” ayrı bir kriter olarak inceleme konusu yapılmıştır.

Çalışmamızda, OECD ve G20'ye üye ülkelerin, siyasal ve ekonomik açıdan karşılaştırılmalarında; siyasal ve ekonomik anlamda performansı oluşturan tüm unsurların dikkate alınmasındaki zorluk nedeniyle, karşılaştırmalar ancak belirli kriterlere göre yapılmak zorunda kalmıştır. Örneğin bir ülkenin ekonomik performansının ve refahının önemli bir göstergesi olan “milli gelir” birçok bağımlı değişken sonucunda oluşmaktadır. Söz konusu bağımlı değişkenlerin etkisini, ülkelere göre belirlemekteki zorluk nedeniyle; milli gelirin oluşumundaki tüm unsurlar

² Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomileri bir araya getiren, küresel ekonomik kararların alındığı bir platform olan G20, adını İngilizce *Grup of 20*'den almaktadır. G20'ye üye 20 ülke bulunmaktadır.

inceleme konusu yapılmamış, kişi başına düşen milli gelir başlı başına “veri” olarak dikkate alınmıştır. Diğer taraftan milli gelir, bir ülkedeki refah seviyesini doğrudan etkilemektedir. Örneğin, tüketim harcamaları, üretim ve istihdamın artması, milli geliri doğrudan artırırken; istihdam düzeyinin azalması (işsizlik) ve enflasyon oranının artması dolaylı olarak milli geliri etkilemektedir.

Çalışmamızda, öncelikle OECD ve G20 ülkeleri hükümet sistemlerine göre ayrılmıştır. OECD’ye üye 34 ülkenin hükümet sistemine baktığımızda 27 ülkenin parlamenter sistemle, 4 ülkenin başkanlık sistemiyle ve 3 ülkenin de yarı başkanlık sistemiyle yönetildiğini görmekteyiz. G20’ye üye 20 ülkenin hükümet sistemlerine baktığımızda ise 7 ülkenin başkanlık sistemiyle, 9 ülkenin parlamenter sistemle ve birer ülkenin de yarı başkanlık sistemi, komünist tek parti sistemi, Avrupa Birliği ve monarşiyle yönetildiğini görmekteyiz. Hükümet sistemlerinin makroekonomik veriler üzerinden karşılaştırılmalarında; hükümet sistemlerinin toplamdan aldığı pay, oran (%), değişim oranı (%), en yüksek pay, en düşük pay, ortalama gibi istatistiki yöntemler kullanılmıştır.

Analizlerde; gerek belli bir yılı esas alan *statik analiz*, gerek belli dönemlerin karşılaştırıldığı *dinamik analiz* yapılmış olup, bazen da ülkelerin geçirdiği değişimin izlenmesi amacıyla dönemlerin tamamı verilmek suretiyle *trend analizi* yapılmıştır. Söz konusu analizlerin seçiminde en anlamlı olduğu değerlendirilen analiz yöntemi kullanılmıştır. Örneğin 2001-2015 yılları arasında milli gelirini en çok arttıran ülkeler, gerek oran bazında gerekse yüzdesel (%) olarak verilmiştir. Yine büyüme oranlarının son on beş yıllık periyottaki değişiminde yıllara göre trendi verilmiştir. Ayrıca ekonomik performansı iyi ya da kötü anlamda öne çıkan ülkelerin, ekonomik performansı üzerinde etkili olan unsurlar inceleme konusu yapılmıştır.

OECD ve G20 ülkelerinin “Ekonomik Özgürlük Endeksi” nin incelenmesinde, *The Heritage Foundation*’ın mülkiyet hakları, devlet bütünlüğü, yargı etkinliği, vergi yükü, devlet harcamaları, mali sağlık, iş özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü ve yatırım özgürlüğü; olmak üzere toplam on değişken üzerinden hesapladığı *Genel puanı* sıralamalarda esas alınmıştır.

4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde araştırma konusu yapılan olgu ya da olayın metodolojisi, yapılacak çalışmanın güvenilirliğini etkilemektedir. Pozitif bilimlerin aksine sosyal bilimlerde kanunlaşan çok fazla önerme bulunmamaktadır. Sosyal bilimlerde inceleme konusu yapılan olgu ve olayları oluşturan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin; insan tabiatı, toplum, seçmen davranışları, sosyal psikoloji, kamu tercihi, siyasal kültür vb. gibi daha bir çok ölçme ve değerlendirmeye ilişkin objektif kriterlerin oluşturulmasındaki zorluk nedeniyle *kanun* diyebileceğimiz mutlak sonuçların yerine ancak *genellemeler* yapılabilmektedir.

Sosyal bilimlerde araştırma konusu yapılan olgu ya da olayların incelenmesinde, olgu ya da olayı etkileyen birçok *bağımlı* ve *bağımsız değişken* bulunmaktadır. Tüm bu değişkenlerin dikkate alınması ve aralarındaki korelasyonun ortaya konulmasındaki güçlük nedeniyle, ancak sınırlı bağımlı ve bağımsız değişkenler dikkate alınmak suretiyle araştırma yapılabilmektedir.

Çalışmamızda ekonomik veri analizinde “ülke bazında” tüm refah göstergelerini inceleme olanağı bulunmadığından bir ülkenin ekonomik anlamda incelenmesinde *temel makro göstergeler* olan, GSMH, milli gelir, işsizlik, enflasyon, cari işlemler dengesi ve yabancı yatırımlar gibi ekonomik performansı üzerinde doğrudan etkili olan değişkenler incelenmiştir.

Çalışmamızda, dünya da başkanlık ve parlamenter sistemle yönetilen tüm ülkeleri inceleme imkanı bulunmadığından; çalışmamız, “OECD ve G20 ülkeleriyle” sınırlıdır. Ancak zaman zaman özellikle siyasal anlamda, aynı hükümet sistemini uygulayan ülkelerdeki farklı uygulamalara yer verilmiştir.

Parlamenter ve başkanlık sistemleriyle yönetilen OECD ve G20 ülkelerinin tamamının, yönetim anlayışlarına hakim olan temel kurumsal yapıların incelenmesi olanağı bulunmadığından; inceleme konusu yapılan hükümet sistemlerinin siyasal yapısı, “en iyi model” olarak gösterilen ülkeler esas alınmak suretiyle incelenmiştir. Buradan hareketle başkanlık sistemi için ABD, parlamenter sistem için ise İngiltere esas alınmıştır. Ancak zaman zaman aynı sistemi uygulayan ülkelerle farklı

uygulamalar bulunması durumunda bu farklara yer verilmiştir. Yarı Başkanlık sistemi, monarşi, meclis hükümeti sistemi ve Çin komünist tek parti sistemi, ana hatlarıyla verilmiş detaylı inceleme konusu yapılmamıştır.

Diğer taraftan ekonomik nitelikli yapılan karşılaştırmalarda, genel anlamda OECD ve G20 ülkelerine ait makro veriler esas alınmış, tek tek ülke bazında ekonomik verileri oluşturan nedenler inceleme konusu yapılamamıştır. Bununla birlikte *genel ekonomik performansı* iyi ve kötü anlamda öne çıkan ülkeler incelenmiştir.

5. Çalışmanın Düzeni

İnceleme konusu yapılan siyasal ve ekonomik unsurların birlikte ele alınmasındaki önemine istinaden, çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışma planı aşağıdaki gibi tasarlanmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde, genel olarak karşılaştırmalı siyasete ilişkin yapılan çalışmalara yer verdikten sonra; demokratik hükümet sistemleri arasında olduğu kabul edilen *Başkanlık Sistemi*, siyasal boyutu ile inceleme konusu yapılmıştır. Sistemin incelenmesinde, -başkanlık sistemiyle yönetilen tüm ülkeleri inceleme olanağı bulunmadığından- sistemin en iyi uygulandığı ülke olarak öne çıkan *ABD Başkanlık sistemi* esas alınmıştır. Diğer taraftan ABD’de uygulanan başkanlık sistemiyle, diğer başkanlık sistemini uygulayan ülkelerdeki farklılıklara yer verilmiştir. ABD Başkanlık sisteminin kurumsal yapısı, tarihsel bağlamda ele alınmış ve sisteme egemen olan ilkeler, tarihi ve felsefi kökenleriyle birlikte incelenmiştir. ABD başkanlık sistemi; yasama, yürütme ve yargı özelinde incelenmiş ve başkanlık sisteminin üstünlükleri ve zayıf yanları inceleme konusu yapılmıştır.

İkinci bölümde *Parlamente Sistem*, siyasal boyutu ile inceleme konusu yapılmıştır. Sistemin incelenmesinde, -parlamente sistemle yönetilen tüm ülkeleri inceleme olanağı bulunmadığından- parlamente sistemin beşiği olarak kabul edilen ve birçok ülkenin sistemine esin kaynağı olan *İngiliz Parlamente Sistemi* esas alınmıştır. İngiliz Parlamente Sistemi, tarihsel süreci dikkate alınmak suretiyle, yasama, yürütme ve yargı özelinde incelenmiş ve sistemin üstünlükleri ve zayıf yanları inceleme konusu yapılmıştır. Ayrıca parlamente sistemle yönetilen ülkelerdeki

uygulamalara yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca OECD ve G20 ülkelerinde parlamenter ve başkanlık sistemi dışında uygulanan, yarı başkanlık sistemi ile Çin Komünist tek parti sistemi, Suudi Arabistan monarşi sistemi ve meclis hükümeti sistemi ana hatları ile inceleme konusu yapılmıştır.

Üçüncü bölümde devletleri, dünya ekonomisinin temel politik birimi olarak değerlendiren bir yaklaşımı esas alarak; hükümet sistemlerinin ülkelerin makroekonomik performansları üzerindeki etkileri inceleme konusu yapılmıştır. Türkiye'nin de üyesi olduğu ve dünyadaki en büyük ekonomik kuruluş olan, “İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı” veya kısaca OECD'ye üye ülkelerin -hükümet sistemlerine göre- 2001 – 2015 yılları arasındaki ekonomik performansları; GSMH, Milli Gelir, Büyüme, İşsizlik, Doğrudan Yatırımlar, Enflasyon ve Cari İşlemler Dengesi gibi *makroekonomik göstergeler* üzerinden karşılaştırmalı olarak inceleme konusu yapılmıştır. Ayrıca OECD'ye üye ülkelerin “Ekonomik Özgürlük Endeksi” inceleme konusu yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ise gelişmiş ve gelişmekte olan dünyanın en büyük ekonomisine sahip 19 ülkesi ile Avrupa Birliği (AB)'nin yer aldığı bir ekonomik kuruluş olan, G20'ye üye ülkeler inceleme konusu yapılmıştır. G20 üyesi ülkelerin, 2001 – 2015 yılları arasındaki ekonomik performansları, GSMH, Milli Gelir, Büyüme, İşsizlik, Doğrudan Yatırımlar, Enflasyon ve Cari İşlemler Dengesi gibi *makroekonomik göstergeler* üzerinden karşılaştırmalı olarak inceleme konusu yapılmıştır. Ayrıca G20 ülkelerinin “Ekonomik Özgürlük Endeksi” incelenmiştir.

Çalışmamızın devam eden beşinci ve son bölümünde ise politik ekonomi açısından hükümet sistemlerinin performansını etkileyen unsurlar incelenmiştir. Hükümetlerin performansını etkileyen unsurlar; siyasal, ekonomik ve uluslararası gelişmeler başlığı altında inceleme konusu yapılmıştır. Hükümet sistemlerinin siyasal istikrar ve refah üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Son bölümde ayrıca bir vaka incelemesi olarak, Türkiye'deki *hükümet süreleri* ve siyasal istikrarın *ekonomik etkileri* grafik ve tablolarla gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞKANLIK SİSTEMİ

Karşılaştırmalı siyaset bilimine ilişkin yapılan ilk çalışmalar, Amerika’da 1950’lere kadar “karşılaştırmalı devlet” (*comparative goverment*) adıyla yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar, siyasi sorunlar ve süreçlerin sistemli bir şekilde karşılaştırılmalarından daha ziyade birkaç büyük Avrupa ülkesindeki idari yapılar ve siyasi kurumlar üzerine yapılmıştır. 1920 ve 1930’larda Avrupa’daki demokratik rejimlerin çöküşü ve Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği’nde otoriter rejimlerin ortaya çıkışı, karşılaştırmalı siyaset çalışmalarının önem kazanmasına neden olmuştur (Sayarı ve Bilgin, 2013: 6-7).

Bu dönemde otoriterleşme ve İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği yıkım, totalitarizmin doğası ve işleyişini anlamaya yönelik çalışmaların artmasına neden olmuştur. Söz konusu çalışmalarda devletlerin siyasi, ekonomik ve toplumsal boyutu ile karşılaştırılmaya başlanması, karşılaştırmalı siyasetin alanını genişletmiş (Sayarı ve Bilgin, 2013: 8) ve karşılaştırmalı siyasete interdisipliner bir nitelik kazandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan ve 1989 Berlin duvarının yıkılmasına kadar devam eden soğuk savaş döneminde ise liberal devlet düzeniyle sosyalist devlet düzenleri arasında, siyasi, ekonomik ve askeri nitelikli bir mücadele yaşanmıştır. Bu dönemde, Francis Fukuyama’ ya göre (2012: 26) dünyanın her tarafındaki minimalist liberal devletler, yerini daha yüksek düzeyde merkezi ve aktif devletlere bırakmıştır. Devletlerin yapısındaki bu değişim hükümet sistemlerini de etkilemiştir.

Soğuk savaş döneminden sonra karşılaştırmalı siyasete ilişkin çalışmalarda, liberal hükümet sistemlerinin karşılaştırılmalarına ilişkin çalışmalar daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda, parlamenter sistem, başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi ve meclis hükümeti sistemiyle yönetilen ülkeler, siyasal ve ekonomik açıdan karşılaştırılmıştır.

Linz' e (2017: 21-22) göre bu dönemde sosyal bilimciler, uygulamaya dönük bazı kriterler kullanmak suretiyle, dünyadaki bağımsız devletleri tasnife çalışmışlardır. Linz, Üçüncü Dünya ülkelerindeki istikrarsız devletler nedeniyle bu tasniflerin çoğunun çok çabuk eskidiğini ve yine siyasal sistemlerin tasnifine ilişkin az sayıdaki teorik çalışmada ise görüş birliği bulunmadığını ileri sürmüştür. Linz'e göre bunun başlıca nedeni birçok ülkenin sisteminin bilimsel araştırmalara konu olmaması ve analizlerde kullanılacak sistematik veri derlemelerinin az olmasıdır.

Siyaset bilimciler arasında hükümet sistemlerinin sınıflandırılmasına ilişkin ortak bir kriter bulunmamaktadır. Kimi siyaset bilimciler, yarı başkanlık sistemini ayrı bir hükümet sistemi olarak tanımlamamış başkanlık sisteminin bir uygulaması olarak görmüştür. Kimileri de yarı başkanlık sistemini, parlamenter sistem ve başkanlık sistemine özgü nitelikler taşıması nedeniyle *melez sistem* olarak nitelendirmiştir.

Genel olarak hükümet sistemleri, yasama yürütme ve yargı erklerinin birbirleri ile olan ilişkileri bağlamında *kuvvetler birliği* ve *kuvvetler ayrılığı* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kuvvetler birliği, yasama ile birlikte yürütmenin de halk tarafından seçildiği meclis hükümeti olarak karşımıza çıkmaktadır (Alkan, 2013: 14). Erdoğan Teziç, (2017: 504) kuvvetler ayrılığı teorisinin, parlamenter rejimin yerleşmesinde önemli bir rolü olduğunu zira bu teorinin parlamenter rejimin ilk ve onsuz olmaz koşulu olan, yasama ve yürütme organları arasında ayrılığa yol açtığını ileri sürmüştür.

Kuvvetler ayrılığı, kendi içinde *yumuşak* ve *sert kuvvetler ayrılığı* olarak ikiye ayrılmaktadır. Yumuşak kuvvetler ayrılığının uygulandığı ülkelerde, yasama ve yürütme arasında karşılıklı işbirliği vardır. Yasama ve yürütme şekli olarak iki farklı organa verilmiş olmakla birlikte; bu iki organ birbirlerinden tamamen bağımsız değildir. Sert kuvvetler ayrılığında ise bu organlar karşılıklı olarak birbirlerinin varlığına son verme yetkisine sahiptir. Bu bağlamda yumuşak güçler ayrımının olduğu hükümet sistemlerine *parlamenter sistem* (Gözler, 2011: 588), sert kuvvetler ayrımının olduğu hükümet sistemlerine de *başkanlık sistemi* denilmektedir.

Maurice Duverger, (1993: 517-523) hükümet sistemlerini etkileyen önemli bir unsur olarak siyasi partileri ve parti sistemlerini göstermiştir. Başkanlık sisteminde çok

sayıda partinin bulunması hükümet otoritesini kuvvetlendirirken parlamentonunkini zayıflatır. Buna karşılık parlamenter sistemde çok sayıda partinin parlamentoda olması hükümetin otoritesini zayıflatmaktadır. Juan J. Linz de (1995: 143) parlamenter ve başkanlık sistemleri dışında kalan ve yarı başkanlık olarak da nitelendirilen Finlandiya ve Fransa anayasalarını, gerçek başkanlık sistemleri olmaktan daha çok *melez sistem* olarak tanımlamıştır.

Bu bağlamda Türkiye’de 2007 yılındaki anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bazı araştırmacılar söz konusu anayasa değişikliği ile birlikte Türkiye’yi yarı başkanlık sistemi içinde sınıflandırmıştır (Moestrup, Wu ve Elgie, 2011: 7).

Siyaset bilimci Arend Lijphart (2016: 129) hükümet sistemlerini, parlamenter ve başkanlık sistemi olarak ikiye ayırmış ve yarı başkanlık sistemini ayrı bir hükümet sistemi olarak sınıflandırmanın gerekli olmadığını belirtmiştir. Lijphart’ın parlamenter sistem ve başkanlık sistemine ilişkin yaptığı ayrım; parlamenter sistemdeki yürütme organının görevde kalabilmesi ve kanun tekliflerini kabul ettirebilmesi için, parlamentonun çoğunluğuna ihtiyaç duymaktadır. Buna karşılık başkanlık sisteminde, başkan belirli bir dönem için seçilmekte ve görevde kalmak için parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymamaktadır.

Lijphart, (2016: 130) parlamenter sistem için başbakanın yasama organının güvenine dayanmasını yeterli saymış ve Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi halinde ise bu sistemi başkanlık sistemi olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda Lijphart, *Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları* isimli kitabında, demokratik ülke hükümet sistemleri içerisinde yer alan ABD, Fransa, Kosta Rika, Arjantin, Uruguay ve Kore’yi başkanlık sistemini uygulayan ülkeler olarak saymıştır. Tezimizde Lijphart’a benzer bir yaklaşımla, *yarı başkanlık sistemi* ayrı bir hükümet sistemi olmaktan daha ziyade başkanlık sistemi uygulamasının farklı bir şekli olarak değerlendirilmekle birlikte; ayrı bir başlık altında ana hatlarıyla incelenmiş ve detaylı inceme konusu yapılmamıştır.

Hükümetlerin sınıflandırılmasında yapılan başka bir sınıflamada ise kuvvetlerin işbirliği yapması veya yumuşak kuvvetler ayrılığı *parlamenter sistem*;

yasamada birleşmesi *meclis hükümeti sistemi*; yürütmeye birleşmesi *tiranlık*; yargıda birleşmesi ise *yargıçlar hükümet sistemi*; olarak tanımlanmıştır (Nomer, 2013: 13). Bu anlamda başkanlık sistemine örnek olarak gösterilen Amerika'da *güçler ayrılığı* ilkesine karşılık; parlamenter sistemin beşiği olarak görülen İngiltere'de *güçler kaynaşması* ilkesi hâkimdir (Roskin, 2007: 40).

Çağdaş yönetim sistemlerinin tamamında -karşılıklı etkileşim araçları farklı olsa da- yasama, yürütme ve yargı arasında ayrım olması gerektiği konusunda uzlaşa bulunmaktadır. Güçler ayrılığının temel hedefi olan, hukukun üstünlüğünün sağlanması için, yasaları yapanlarla yasaları uygulayanların diğer bir ifade ile yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması gerekir.

1. BAŞKANLIK SİSTEMİ VE AMERİKA ÖRNEĞİ

Birinci bölüm beş alt ana başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak, başkanlık sisteminin, tarihi kökenleri ele alınacaktır. İkinci olarak, başkanlık sisteminin özellikleri inceleme konusu yapılacaktır. Üçüncü olarak, karşılaştırmalı siyaset literatüründe tartışma konusu yapılan, başkanlık sisteminin parlamenter sisteme olan üstünlükleri ve zayıf yanları inceleme konusu yapılacaktır. Dördüncü olarak, başkanlık sistemini dengeleyen mekanizmalar olarak öne çıkan; yasama, yargı ve kamuoyu denetimi incelenecektir. Beşinci ve son olarak; başkanlık sistemiyle yönetilen tüm ülkeleri inceleme olanağı bulunmadığından, başkanlık sisteminin yapısal özellikleri, sistemin en iyi uygulandığı ülke olarak gösterilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) modeli esas alınarak incelenecektir. ABD sisteminin yapısal özellikleri, yasama, yürütme ve yargı özelinde incelenecek ayrıca federalizm ve siyasi partiler inceleme konusu yapılacaktır. Ayrıca sistemin yapısal özellikleri incelenirken yeri geldikçe ABD başkanlık sistemiyle, başkanlık sistemini uygulayan diğer ülkeler karşılaştırılarak; başkanlık sisteminin tek tip bir siyasi sistem olmadığı ve ülkelerin şartlarına göre çeşitlilik gösterdiği anlatılacaktır.

Başkanlık sisteminin yanı sıra *başkanlık rejimi*, *başkanlık demokrasisi*, *başkanlık hükümeti* veya kısaca *başkanlıkçılık*' da denilmiştir (Gözler, 2011: 570). Sartori'ye (1997: 112) göre başkanlık sistemi, parlamenter sistemdeki politik bağın ve politik kararların oluşumu bakımından farklı bir politika anlayışını gerektirmektedir.

Siyaset bilimci Arend Lijpart, (2016: 144-145) başkanlık sisteminin parlamenter sistemle olan farklılıklarını üç kritik noktada toplamıştır. İlki parlamenter sistemde hükümetin başı yasama organının güven oylamasına tabiyken; başkanlık sisteminde Başkan, normal yollardan güvensizlik oyuyla düşürülmez. İkincisi başkanlık sisteminde Başkan'ın doğrudan veya delegeler vasıtasıyla halk tarafından seçilmesine karşılık; parlamenter sistemde Başbakan parlamento üyeleri arasından seçilir. Üçüncüsü ise parlamenter sistemde yürütme organı *kolektif* bir niteliğe sahipken; başkanlık sisteminde yürütme *tek kişide* toplanmıştır.

Başkanlık sistemini parlamenter sistemden ayıran en önemli husus, yasama ve yürütmenin karşılıklı olarak birbirlerinin görevine son verip verememesidir. Başkanlık sisteminde, yasama (Kongre) ile yürütme (Başkan) arasındaki görev, yetki ve sorumluluklar, anayasal olarak her iki gücün birbirini dengelediği *denetim ve denge* (check and balance) üzerine kuruludur.

1.1. Başkanlık Sistemin Tarihi Kökenleri

Micheal G. Roskin'e (2007: 25) göre Amerikan devriminin önemli nedenlerinden birisini *İngiliz Kralının baskıları* oluşturmuştur. Bu bağlamda mutlakiyete karşı Amerikan demokrasisinin gelişmesinde, feodal hakları için Krala karşı ayaklanan İngiliz baronları etkili olmuştur.

İngiliz monarşisinden olumsuz anlamda etkilenen kurucular, Amerikan sisteminin bir monarşiye dönüşmesini istemiyorlardı. Diğer yandan İngilizlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde bir araya gelen eyaletlerin, bağımsızlık sonrasında Amerikan sisteminin oluşmasındaki konfederatif yapısının güç ve otoritesini ne ölçüde ve kime devredeceği önemli bir sorun olarak kurucuların karşısına çıkmıştır.

Amerikan anayasasının oluşumunda birçok düşünür etkili olmuştur. Amerikan siyasal sistemini etkileyen önemli bir düşünür olarak John Locke gösterilmektedir (Smith, 2016: 8). Locke, (2018: 230) *Yönetim Üstüne İkinci İnceleme* kitabında meşru yönetimin hukukun üstünlüğüne dayalı olması gerektiğini dile getirdikten sonra hiçbir meşru yönetimin keyfi mutlak iktidar kullanamayacağını ve “sınırlı iktidarı” savunmuştur. Bu temel ilkeler ABD anayasasının oluşumunu derinden etkilemiştir.

Amerika’nın kurucu babası olarak da gösterilen James Madison, yasama, yürütme ve yargı yetkisinin tek elde toplanmasının despot bir hükümet oluşturacağını ve *hırsın hırsla sınırlandırılması* gerektiğini ileri sürmüştür. John Locke’nin fikirlerinden etkilenen bir diğer kurucu olan Thomas Jefferson da kuvvetler ayrımını savunmaktaydı. Jefferson’a göre “her erk kendi alanında güçlü ve egemen olmalıydı.” Jefferson “olağanüstü hallerde” başkanın ulusal çıkarları korumak için “anayasada belirtilen yetkilerini aşabileceğini” ileri sürmüştür. Kurucular arasında öne çıkan bir başka isim de Alexander Hamilton’dur. Hamilton, etkili bir yürütmeyi, başkanın kendi idari ekibini kurmasını ve siyasi partilere bağlı olmadan kendi politikasını yürütebilmesini savunmuştur (Nomer, 2013: 9-11). Danielle Allen’a (2016: 23) göre ise kurucular, siyasal eşitlikten daha ziyade sadece ekonomik eşitliği savunuyorlardı.

Her üç görüşten de izler taşıyan Amerikan Anayasası, bu üç görüşün bir sentezi olarak gelişmiştir. Amerikan kurucu meclisi, yürütmenin (Başkan) gücünü kabul etmekle birlikte bu gücün yasama ile dengeleneceği bir sistemi kabul etmiştir. Nomer, (2013: 12) Amerikan anayasasını, aşırılıkları engelleyerek gücün başka bir güçle kontrol altında tutulduğu *karma bir model* olarak tanımlamıştır.

“Karma anayasa modelinde, monarşik bir başkan, aristokratik bir senato ve demokratik bir halk meclisi vardır. Her bir organ diğere iki organa karşı denetim ve fren mekanizmalarıyla donatılmıştır ve aşırılıkların engellenmesi umut edilmiştir.” (Nomer, 2013: 12).

Nomer’e (2013: 5) göre Amerikan başkanlık sisteminin oluşumu için çalışan Anayasa Komisyonu üyeleri, XVII. ve XVIII. yüzyılda yaşamış, John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Baron de Montesquieu gibi *bireysel özgürlükler* ve *halk egemenliği* gibi alanlarda teoriler üretmiş düşünürlerden etkilenmişlerdir. Bununla

birlikte Nomer kurucuların, ABD'nin anayasa yapım sürecindeki tereddütlerini ise aşağıdaki gibi dile getirmiştir.

“...Kurucular frenlenmemiş aşırı demokrasiden de korkuyorlardı. Çekindikleri; yürütmenin başındaki kişinin sürekli çoğunluğun isteğini gerçekleştirme eğiliminde olup azınlığın isteklerini görmezden gelmesiydi, bu nedenle başkanlık seçimlerine halkın dolaylı olarak katılması düzenlenmiş ve iki dereceli seçim sistemi yerleştirilmiştir.”³ (Nomer, 2013: 5).

Amerika'da ilk kongre, 1774 yılında İngiltere'ye karşı vergi yükümlülüklerine karşı koymak üzere onüç koloniden sadece iki koloninin bir araya gelmesiyle toplanmıştır. 1775'te ise onüç koloni bir araya gelerek ABD'nin kuruluşu yönünde çok önemli kararlar almıştır.

4 Temmuz 1776 da ilan edilen *Bağımsızlık Bildirgesi (Declaration of Independence)* Amerikan siteminin oluşmasında en önemli siyasal metinlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bağımsızlık bildirgesi, İngiltere'nin artan ekonomik ve askeri baskıları sonucu Amerika'nın bağımsızlık savaşı esnasında oluşturulmuş bir bildirgedir. Smith'e (2016: 8) göre Bağımsızlık Bildirgesi'nin oluşumunda Locke'nin *Yönetim Üstüne İkinci İnceleme* kitabı ve Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* kitabı oldukça etkili olmuştur.

ABD Anayasası, 21 Haziran 1788 tarihinde kabul edilmiştir. George Mason'ın ifadesiyle “akıllı ve adil bir hükümet kurmak hedefi ile” hazırlanan anayasa, bugüne kadar birçok ülke anayasasına ilham kaynağı olmuştur. Kabul edilmesinden bu yana anayasada *Haklar Bildirgesi* ve ilk on değişiklikten sonra 27 değişiklik daha yapılmıştır (The Constitution of the United States, 2016: 2).

ABD anayasası, *gücün parçalandığı ve kontrol edildiği* XVIII. yüzyıl liberal anlayışına dayanır (Nye, 2010: 8). Başkanlık sisteminde yasamaya nazaran yürütmenin ön plana çıkmasında siyaset felsefecisi John Locke etkili olmuştur.

³ ABD hukukunun merkezinde yer alan ve ABD'nin siyasal ve hukuki yapısının belirlenmesinde temel belirleyici olan ABD Anayasası, eyalet temsilcilerinden oluşan bir komisyon (konvansiyon) tarafından oluşturulmuştur. Anayasa, 17 Eylül 1787'de Philadelphia ve Pennsylvania'da kabul edildikten sonra her bir eyalet konvansiyonu tarafından "halk adına" kabul edilmiştir. Kabul edilmesinden bu yana yirmi yedi kez değiştirilen ABD Anayasasının ilk on değişikliği, “United States Bill of Rights - Birleşik Devletler Haklar Bildirgesi” adıyla bilinmektedir.

Arnhart'a (2011: 240) göre Locke'cu rejimde, yasama, resmi olarak egemen görünmesine karşılık aslında esas egemen olan yürütmedir. Yasamanın teorideki üstünlüğü sıradan durumlarda işlemesine karşılıklı olağanüstü koşullarda ise tek bireyin yani Başkan'ın koşulları işlemektedir.

Diğer yandan Amerikan Temsilciler Meclisi, Rousseau'nun *genel irade* olarak nitelendirdiği bir anlayışla her eyaletten gelen temsilcilerden oluşmuştur. Rousseau, (2010: 85) hükümeti "hâkim varlıktan aldığı emirleri halka veren bir otorite" olarak nitelendirmiştir. Rousseau, (2010: 59) meşru hükümeti de "cumhuriyetçi hükümet" olarak tanımlamış ve siyasi bütünde *kuvvet ve iradeyi* birbirinden ayırmıştır. Rousseau, (2010: 83) iradenin adını *yasama yetkisi*, kuvvetinkini de *yürütme yetkisi* olarak nitelendirmiştir.

Smith'e (2016: 8) göre Locke'nin yazıları, Thomas Jefferson tarafından anayasa yazılırken içselleştirilmiştir. Bu yönüyle Smith'e göre Locke, Amerika'nın onursal kurucu babası olarak kabul edilir. Amerikan özgürlük Bildirge'sinin açılışındaki Jefferson'ın "Doğa Kanunları ve Doğa'nın Tanrısı" şeklindeki açıklamaları Locke'cu bakış açısını yansıtmaktadır. Locke, (2018: 13) *doğa durumu* 'nu kusursuz özgürlük durumu olarak nitelendirmiştir. Smith'e (2016: 8) göre Locke'nin liberal görüşleri, anayasa teorisi bağlamında Amerikan Anayasası'nda kendisine vücut bulan *liberal bir anayasa teorisi* haline gelmiştir.

Locke, (2002: 81) doğal özgürlüğü, eşitliği ve insanların bağımsızlığını savunmuştur. Locke, (2018: 22-23) *yaşam, özgürlük ve mülkiyet* olarak tanımladığı bu hakları savunurken yönetimin rızaya dayanması (*rıza doktrini*) gerektiğini, sınırlı yönetimi, kuvvetler ayrılığını, yönetimlerin baskıcı olmaya ve doğal hakları ihlale başladığında ise halkın yönetime karşı "direnme hakkını" savunmuştur (Locke 2018: 238-244). Locke, (2018: 132) *mülkiyet* olarak nitelendirdiği haklarla; yaşam, hürriyet ve servetlerin karşılıklı korunmasını kastetmektedir. Arnhart'a (2011: 212) göre, Locke'nin *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* adlı kitabında ortaya koyduğu bu prensipler, Amerikan yönetiminin *kurucu anayasal ilkelerinin* belirlenmesinde son derece etkili olmuştur.

Amerika’da siyasi haklar uzun süren mücadeleler sonucunda gelişmiştir. ABD ilk kurulduğunda oy verme ve seçilme hakkı, toprak ve mal sahiplerine tanınan bir imtiyazdı. Siyasi hakların gelişiminde, 1828 yılında demokrasiye geçişte önemli bir aşama olarak, başkan Andrew Jackson tarafından beyaz erkeklere seçme hakkı tanınmıştır (Fukuyama, 2012: 54). Bu hak 1870 yılında siyah erkekleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Kadınlara seçme hakkı ise 1920 yılında yapılan anayasa değişikliği ile verilmiştir.

1.2. Başkanlık Sisteminin Özellikleri

Başkanlık sisteminin temel özelliklerini siyaset bilimci Linz, (1995: 144) ilk olarak Başkan’ın demokratik, hatta plebisiter meşruluk konusunda güçlü bir iddia sahibi olması bakımından, ikinci olarak da Başkan’ın sabit süre ile görev yapması açısından değerlendirmiştir. Arend Lijphart ise (Lijphart, 2016: 140) başkanlık sisteminin özelliklerini, asli ve tali özellikler olarak ikiye ayırarak incelemiştir. Lijphart, başkanlık sisteminin asli özelliklerini ilk olarak, başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi, ikinci olarak da başkanın yasamanın güvenoyuna ihtiyaç duymaması olarak belirtmiştir. Lijphart, Başkanlık sisteminin tali özelliklerini ise başkanın ve parlamentonun (senato) karşılıklı olarak birbirlerini feshedememesi, aynı kişinin hem yürütme hem de yasama faaliyetinde görev alamaması ve başkanın yasama organının çalışmalarına fiilen katılamaması olarak üç başlık altında toplamıştır.

Nur Uluşahin, (1999: 30) Lijphart’a benzer bir yaklaşımla başkanlık sistemini, asli ve tali özellikleri üzerinden incelemiştir. Uluşahin, başkanlık sistemi için esas aldığı asli özellikleri üç unsura dayandırmaktadır. İlki başkanın, doğrudan veya doğrudan benzeri bir biçimde halk tarafından seçilmesi, ikincisi belirli bir dönem için seçilen yürütmenin yasamanın güvenine dayanmaması ve üçüncü olarak da yürütmenin tek kişiden oluşmasıdır.

Yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler bakımından parlamenter ve başkanlık sistemine ilişkin farklı yaklaşımlar vardır. Lijphart, (1991: 73) başkanlık sisteminde parlamenter sistemin aksine yasama ve yürütme arasındaki ilişkilerin daha fazla uzlaşmaya dayalı olmasına dikkat çekerken, Uluşahin ise (1999: 31) parlamenter sistemde yasama ve yürütmenin bir dereceye kadar birleşmesine karşılık; başkanlık sisteminde, bu iki organın tamamen ayrıldığına dikkat çekmiştir. Uluşahin'in başkanlık sistemine ilişkin yaptığı tanımlamada en önemli kriter, yürütmenin tek kişiden oluşmasıdır. Uluşahin bu kriteri açıklarken, parlamenter sistemde başbakan ve kabinesi, kolektif bir yürütme organı oluştururken; başkanlık sisteminde ise halk tarafından seçilen başkan, *tek kişilik bir yürütme* organıdır.

Aurel Croissant ve Merkel Wolfgang, (2001: 4-5) parlamenter sistem ve başkanlık sistemlerini *siyasal partiler* üzerinden karşılaştırmak suretiyle yapmış olduğu sınıflandırmada, kurumsal düzeyde parlamento ile başkan (Cumhurbaşkanı) arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bu kurumlar arasındaki en temel ilişkiyi, başkanın ve parlamentonun tam olarak bağımsız olduğu (ABD ve Filipinler), Cumhurbaşkanı'nın parlamentoyu fesih yetkisine sahip olduğu (Rusya, Tayvan), Cumhurbaşkanı'nın yasama üzerinde önemli bir yetkiye sahip olmadığı (Almanya, Tayvan), hükümetin parlamentoyu dağıtamadığı ancak yasama yetkisine sahip olduğu (İsviçre) hükümet sistemlerine örnek olarak göstermiştir.

Kabinenin oluşumu açısından başkanlık sistemi ve parlamenter sistem arasındaki ayrıma baktığımızda ise ilk olarak başkanlık sisteminde, başkanın tek başına kabineyi (başkan yardımcıları ve danışmanlar) atama ve görevden alma yetkisi bulunmaktadır. Parlamenter sistemdeki bakanların yerini başkanlık sisteminde *sekreter* almıştır. Başkan, sekreterler üzerinde atama ve görevden alma gibi geniş tasarruf imkânına sahiptir (U.S Department of State, 2018). İkinci olarak da başkan sadece kendi atadığı kabineyi yönetmekle kalmaz aynı zamanda devlet başkanlığı görevini de yürütür (Uluşahin, 1999: 41-42). Dolayısı ile parlamenter sistemdeki *iki başlılığa* başkanlık sisteminde son verilmiştir.

Parlamenter sistemde başbakanın eşitler arasında birinci olarak bakanlara göre üstünlüğü bulunmakla birlikte; başkanlık sisteminin aksine parlamenter sistemde

başbakan kabinesini istediği gibi oluşturma imkânına sahip değildir. Tek partinin parlamentoda yeterli çoğunluğa sahip olması durumunda başbakan, nispeten bakanlar kurulunu belirleme yetkisine sahipken, koalisyon dönemlerinde parlamentodan güvenoyu alabilecek bir kabineyi seçmek zorundadır.

Başkanlık sisteminde, parlamenter sistemde olduğu gibi bakanlar kurulu için hükümet ile eşdeğer bir anlam ifade etmek üzere *kabine* tabiri kullanılmaktadır. Bununla birlikte, başkanlık sisteminde kararların alınmasında parlamenter sistemdeki gibi kolektiftik söz konusu değildir (Gözler, 2011: 572).

Ayrıca parlamenter sistemde, bakanlar kurulunun ülkenin genel siyasetinden sorumlu olmasına karşılık; Başkanlık sisteminde, kabinenin böyle bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Sorumluluk tek başına başkanıdır. Linz, (1995: 145) İngiliz siyasal düşünürü Walter Bagehot'a referansla, başkanlık sisteminde, başkana hem bir devlet başkanına devletin *törenselsel* fonksiyonunu hem de bir yürütme organı olarak *etkin bir fonksiyon* vermiştir.

Diğer taraftan Başkanın kabinesini tek başına atamasının istisnaları bulunmaktadır. Örneğin Kore, Nijerya ve Filipinler anayasalarında başkan bu yetkisini tek başına kullanırken; ABD Anayasası'na göre başkan bu yetkisini tek başına kullanamamaktadır. ABD Anayasası'na göre başkanın yaptığı kabine atamalarında Senato'nun *öneri ve onay* yetkisi olmakla birlikte; uygulamada adayların senato tarafından reddedildiği çok nadir olarak görülmektedir (Uluşahin, 1999: 49-50).

ABD'de Başkan'la beraber *Başkan Yardımcısı* da seçilmektedir. ABD seçimlerinde seçmenler, doğrudan başkanı seçmezler. Seçmenler, Başkana oy verecek *seçiciler kurulu*nu oluşturacak *ikincil seçmenleri* seçerler. İkincil seçmenlerin kimler olacağına ise siyasi partiler karar verir. Her eyalette kongredeki temsilcisi sayısı kadar ikincil seçmen belirlenir. İkincil seçmenler tarafından başkan seçilebilmek için 538 seçmenden oluşan ikincil seçmen oyunun 270'inin oyunu almak gerekmektedir. İkincil seçmenlerin, seçildikleri siyasi partinin başkan adayını desteklemesi beklenmekle birlikte, kanunen buna zorlayan bir düzenleme bulunmamaktadır. İkincil seçmenler, istedikleri adaya oy verebilirler (Nomer, 2013: 6-7).

Nitekim ABD’ye has iki dereceli seçim sistemi, demokrasi açısından ciddi sorunlar doğurabilmektedir. 2016 yılına kadar seçilen dört Başkan genel oylamada rakiplerine göre daha az oy almakla birlikte; ikincil seçmenlerin çoğunluğunun oylarını almak suretiyle Başkan seçilmiştir. ABD’nin 24 eyaletinde sadakatsiz ikincil seçmenleri cezalandırmak üzere kanunlar olmakla birlikte, bugüne kadar cezalandırılan ikincil seçmen bulunmamaktadır (Nomer, 2013: 7-9). ABD Anayasası’nın 2. maddesinin 1. bölümüne göre, Başkan seçiminde, oylar eyaletlere göre verilmekte ve her eyalet temsilcisinin bir oyu bulunmaktadır.

Başkanlık Sisteminde özellikle başkanın yetkilerinin çokluğu ve yüksek otoritesi bağlamında tartışılan bir başka konu da *süper-başkanlık* sistemidir. Bu bağlamda otoriter bir rejim olarak da nitelendirilen Rusya’nın siyasal sistemini M. Steven Fish, *süper-başkanlık* rejimi olarak nitelendirmiştir. Fish, Rusya’nın anayasal olarak, olağanüstü *güçlü bir Başkanı* buna karşılık *zayıf bir parlamentoyu* öngördüğünü ileri sürmüştür. Bu eleştirilerinin yanı sıra Fish, süper başkanlık sisteminin oluşması için;

- 1- Başkanın, kararname çıkartmak suretiyle yasama yetkisine sahip olması,
- 2- Başkanın, hükümetin oluşum biçimine karar verebilmesi ve
- 3- Başkanın, hükümeti yasama denetimine karşı koruyabilme yetkisinin bulunması, gerektiğini ileri sürmüştür (Dursun, 2006: 235).

Başkanlık sistemini uygulayan ülkelerde, olağanüstü dönemlerde başkanın yetkilerine ilişkin uygulama birliği bulunmamaktadır. Meksika’da ülkenin işgale uğraması, yaygın şiddet hareketleri ve halkı tehdit eden olağanüstü olayların yaygınlaşması durumunda; Başkan, kongrenin de onayını almak suretiyle bazı anayasal hak ve özgürlükleri askıya alabilmektedir (Mexico's Constitution, 2017, Article: 29). Yine başkanlık sistemiyle yönetilen Güney Kore’de başkanın, toplumsal kargaşa çıkması, yakın ve açık dış tehdit oluşması, ekonomik kriz gibi olağanüstü hallerde gerekli acil önlemleri alma yetkisi bulunmaktadır (Miş, Aslan, Ayvaz, ve Duran, 2015: 46-47).

Başkanlık sisteminin uygulandığı bir çok ülkede olduğu gibi Amerika’da başkanların olağanüstü dönemlerde tek başına kullandığı yetkiler tartışma konusu olmuştur. 9 Ağustos 1974’te Amerikan tarihinde istifa eden tek başkan olan Richard Nixon’un yargıya müdahalesi başkanın yetkilerini aşması olarak nitelendirilmiştir. Arthur Schlesinger, *The Imperial Presidency* (Emperyal Başkanlık) adlı kitabında, Nixon’ın *imtiyazlı başkanlık* iddialarını reddeder. Bununla birlikte Schlesinger, Başkan’ın olağanüstü dönemlerde Locke’cu imtiyazını kullanılması taftarıdır (Arnhart, 2011: 237). Başkan’ın silahlı kuvvetlerin büyütülmesi ve kaynak tahsisi gibi olağanüstü yetkileri kullanması ise başka bir eleştiri konusudur. Örneğin Amerika’nın 16. Başkanı Abraham Lincoln’un olağanüstü dönemde, *yargılanma hakkı* başta olmak üzere bir çok temel hakkı askıya alması ve anayasal olarak Kongre’nin açıkça yetkilendirildiği konularda yetki kullanması kamuoyu tarafından eleştirilmiştir (Arnhart, 2011: 236).

Başkanlık sisteminin başkanın kişiliğine son derece bağımlı olması ve özellikle de olağanüstü dönemlerde başkanın yaptığı işlemlerin denetimindeki güçlük, başkanlık sistemini yozlaştırabilmektedir. Nitekim ABD Başkanı Abraham Lincoln, temel hakları ihlal ettiği gerekçesiyle Amerikan iç savaşı döneminde *diktatör* olmakla suçlanmıştır. Bu eleştirilere karşılık Lincoln, “bunalım dönemlerinde görevinin ülkeyi korumak olduğunu ve bireysel özgürlükleri ihlal edebileceğini” savunmuştur. Benzer bir yaklaşımı Başkan Richard Nixon’da görmekteyiz. Nixon, “ulusal çıkarların, anayasa ve ulusu koruma adına hukuki olabileceğini” dile getirdikten sonra “eğer birşeyi başkan yapıyorsa, bu o şeyi yasal kılar” diyerek başkana olağanüstü yetkiler atfetmiştir (Arnhart, 2011: 236).

1.3. Başkanlık Sisteminin Parlamenter Sisteme Göre Üstün ve Zayıf Yanları

1.3.1. Başkanlık Sisteminin Üstün Yanları

Bazı akademisyen ve siyasetçiler, başkanlık sisteminin parlamenter sisteme nazaran daha istikrarlı olduğunu, dolayısıyla siyasal istikrarın ekonomik istikrarla birlikte güçlü bir yönetim getireceğini savunmuştur.

Uluşahin, (1999: 55) başkanlık sistemini değerlendirirken; başkanlık sisteminin, istikrarlı olması, güçlü bir yürütmeye sahip olması ve demokratik bir yönetime sahip olmasını sistemin üstünlükleri olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirmesine gerekçe olarak da, gerek yeni kurulan demokrasilerde gerekse var olan parlamenter sistemler için başkanlık sisteminin cazibesinin bu üç kriterde yatmasında görmüştür.

1.3.1.1. Başkanlık Sisteminin Siyasal İstikrar Getireceği Varsayımı

Hükümet sistemlerinin siyasal istikrarla doğrudan bağlantısı var mıdır? Siyasal istikrardan kastedilen nedir? Bu ve benzeri sorulara cevap olarak siyasal istikrara, hükümet süreleri ile cevap verebileceğimiz gibi, istikrarlı yönetimi de *kontrol ve denge* olarak algılayabiliriz (Uluşahin, 1999: 55).

Diğer yandan güçlü ve demokratik yönetim arayışı ise salt siyasal sistemle değil ülkelerin siyasal kültürü, ekonomik ve siyasal gelenekleri ile doğrudan ilgilidir. Parlamenter sistemde hükümetin güvensizlik oyu ile düşürülebilmesine karşılık Başkanlık sisteminde başkanın belirlenen süre ile görev yapması esastır. Suçlama (*Impeachment*) dışında senatonun başkanı görevden alması mümkün değildir.

Diğer taraftan istikrarın bir hükümetin performansının ölçülmesinde tek kriter olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve parlamenter sistemin mutlaka

istikrarsızlığa yol açacağı gibi (Uluşahin, 1999: 77) indirgemeci yaklaşımlar her zaman doğru değildir.

Başkanlık sisteminde, parlamenter sisteme göre hükümetin suçlama ve vatana ihanet dışında görevden alınamaması, siyasal ve ekonomik açıdan başarısız hükümetlerin belirli bir süre daha görevde kalması sonucunu doğurmaktadır. Sabit görev süresi nedeniyle başkanlık sisteminde ülke, başarısız hükümetlere katlanmak durumunda kalacaktır.

Diğer yandan siyasal istikrarı, siyasi partiler üzerinden değerlendiren Linz, (1995: 145) yasama ve yürütme organları arasındaki işbirliği ve uzlaşmaya dikkat çekerek sosyal ve ideolojik olarak bölünmüş ya da kutuplaşmış ülkelerde; modern siyasal partilerin, yasama ve yürütme organları arasındaki çatışmaları hafifletecek yerde genellikle alevlendirdiğini ileri sürmüştür.

Yazıcı ise (2013: 52) başkanlık sisteminin yürütme organına sunduğu sabit görev süresi nedeniyle, istikrarlı bir yönetim sunacağı ve bu durumun demokrasi başta olmak üzere, rejimin istikrarına katkıda bulunacağını ileri sürmüştür. Diğer taraftan sabit görev süresi ile birlikte hükümetler, açıkladıkları ekonomik ve siyasal programlarını uygulama imkânına sahip olmaktadır.

Buna karşılık parlamenter sistemin aksine başkanlık sistemine, *siyasal uzlaşmadan yoksun olduğu* eleştirileri yapılmaktadır. Bu nedenle başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerin, saf parlamenter sistemle yönetilen ülkelere oranla askeri darbelere ve rejim kesintilerine daha açık olduğu iddia edilmektedir (Uluşahin, 1999: 84-87). Son olarak Uluşahin, (1999: 91-92) hükümet sistemleri ile rejim krizleri arasında doğrudan bir bağlantı kurulmasını, başka etkenleri dikkate almaması nedeniyle eleştirmiştir.

Linz, başkanlık sistemindeki kazananın herşeyi almasının sistemi katılaştırdığını, bazı Latin Amerika'daki ülkelerde istikrarsızlığı ve gayrimeşruluğu körüklediğini savunmuştur. Diğer bazı araştırmacılar ise bu yaklaşıma karşı çıkarak siyasal sistem tıkanıklığına başkanlık sisteminin değil seçim sistemlerinin neden olduğunu (Fukuyama, 2012: 51) ileri sürmüştür.

Diğer taraftan hükümet sistemi başkanlık ya da parlamenter sistem olan birçok ülkede askeri darbe yapılmıştır. Nitekim parlamenter sistemle yönetildiği dönemde Türkiye’de 1946’da başlayan çok partili siyasal yaşamından günümüze kadar birçok askeri darbe ve muhtıra gerçekleşmiştir. Türkiye’de 1960 ve 1980 askeri darbeleriyle hükümet ve anayasa fiilen askıya alınmıştır. 1971 ve 1997 yılındaki askeri muhtıralarda ise anayasa fiilen askıya alınmamakla birlikte hükümetler, iktidarı devretmek zorunda bırakılmıştır.

Siyasal istikrarsızlıkların, askeri darbelere giden sürece yol açıp açmadığı zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Feroz Ahmad, (2012: 206) 1980’de askeri darbeyi yapan generallerin amacının sadece şiddeti önlemek olmadığını, şiddeti önlemenin yanı sıra *istikrarı sağlamak* amacını güttüklerini ileri sürmüştür. Davut Dursun ise (2005: 15) darbelerdeki demokrasinin yerleşmemiş olmasına dikkat çekmiş ve Türkiye’deki demokratik sistemin kurumsallaşmasındaki başarısızlığının en somut göstergesi olarak, belli periyotlarla gerçekleşen askeri darbeleri göstermiştir.

1.3.1.2. Başkanlık Sisteminin Güçlü Yönetim Getireceği Varsayımı

Siyasi düşünceler tarihinde; tek elden yönetimin, güçlü iktidarlara neden olacağı Platon’dan Machiavelli’ye Bodin’den Hobbes’a kadar birçok düşünür tarafından dile getirilmiştir. Tüm bu düşünürlerin uzlaştığı hususlara baktığımızda, iyi eğitim almış bir yöneticinin (filozof, egemen, prens) otoriteyi tek elde toplaması ve yöneticinin, iradesine karşı çıkılmaması gerektiği ön plana çıkmaktadır. Nitekim Jean Bodin’e göre iktidar, mutlak, sürekli, bölünemez ve devredilemezdir (Saygılı, 2014). Ancak modern devletin ortaya çıkışı ile birlikte, Bodin’in *egemenlik teorisi* de değişikliğe uğramış ve egemen de toplanan yetkiler, yasama, yürütme ve yargı arasında belirli sürelerle ve belirli sınırlamalara bağlı olarak dağıtılmıştır.

Lijphart, (2016: 161) başkanlık sistemi ve parlamenter sistemdeki yürütmenin başındaki kişilerden hangisinin daha güçlü olduğu konusunda; uzmanlar arasında derin görüş ayrılığı bulunduğunu belirttikten sonra “başkanlık devletlerinin tipik olarak parlamenter devletlerden daha güçlü yürütme organına sahip olduğunu” ileri

sürmüştür. Uluşahin ise (1999: 57) ABD Anayasası'nın bilinçli bir biçimde Poliybois tarafından tanımlanan *monarşik bir başkan; aristokratik bir Senato ve demokratik bir Temsilciler Meclisi*'nden oluşan karma anayasa modeline göre kurulduğunu ileri sürmüştür. Başkanlık sisteminde *kontrol ve denge* (checks and balances) olarak da adlandırılan bu sistem, kuvvetler arasındaki kontrol, denge ve işbirliğini sağlayan önemli bir mekanizma işlevi görmektedir.

Smith'e (2016: 1) göre Locke'un *anayasal meşruiyet* için, meşru yönetimin *sınırlı* olması ve sınırlı yönetimin de *kuvvetler ayrılığına dayanması* gerektiği fikri, Amerikan anayasasına yön vermiştir. James Madison ise yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tek elde toplanmasının tiranlığa gideceğini belirterek, bu organların birbirinden tümüyle kopuk olmasını arzulamamış ve devletin içyapısını düzenlemek için karşılıklı frenleme imkânının olması gerektiğini belirtmiştir (Uluşahin, 1999: 73).

Olağanüstü dönemlerde parlamenter sistemin aksine başkanlık sisteminde daha hızlı kararlar alınabilmektedir. Bu nedenle Amerikan başkanlık sisteminde, zaman zaman başkana yönelik görev ve yetkilerini kongre aleyhine genişlettiği eleştirileri yapılmıştır. ABD Anayasası'na göre savaş yetkisi kongreye aittir. Kongre, 1812 Savaşı, Meksika Savaşı, İspanyol – Amerikan Savaşı, I. ve II. Dünya Savaşı olmak üzere birçok kez bu yetkisini kullanmıştır. Ancak savaş yetkisi kongreye ait olmasına rağmen; birçok Amerikan başkanı bu yetkiyi kongre onayı olmadan kullanmıştır. 1980 yılında İran'a yapılan operasyon, 1983 yılında Granada'nın istilası, 1990 yılında Vietnam'a asker gönderilmesi ve 1995 yılında Bosna'ya asker gönderilmesinde başkanlar kongre onayı almamıştır (Nomer: 2013: 42-46).

1.3.1.3. Başkanlık Sisteminin Ekonomik İstikrar Getireceği Varsayımı

Bir ülkenin ekonomik ve siyasal istikrarı birçok değişkene bağlıdır. Bununla birlikte; seçim sistemlerinde *çoğunluk seçim sistemini* benimseyen ülkelerde hükümet süreleri bakımından, daha uzun süreli ve istikrarlı hükümetler kurulabilmektedir. Buna karşılık *nispi temsil seçim sistemini* benimseyen ülkeler, koalisyon hükümetleri nedeniyle istikrarsızlar yaşayabilmektedir.

Siyasal olarak zayıf ve istikrarsız hükümetlerin oluşturacağı bir diğer dezavantaj da siyasal istikrarsızlıkların ekonomik istikrarsızlıkları beraberinde getireceği varsayımdır. Lijphart, (1991: 83) Başkanlık sisteminde parlamenter sistemine nazaran, başkanın ekonomik politikaları kısa vadede oluşturmalarının avantajlarına dikkat çekmiş; uzun vadede ise başkanın ekonomik politikaları geniş bir uzlaşa ile uygulama imkânı bulunduğunu ileri sürmüştür.

Koalisyonlara yönetilen birçok ülkede koalisyon hükümetlerinin ömrü, açıkladıkları siyasal ve ekonomik istikrar programını tamamlamaya yetmemiştir. Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, işsizlik, enflasyon ve döviz kurlarında artışlar olarak sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz etkilemiştir.

1.3.1.4. Devlet Gücünün Sınırlılığı Varsayımı

Amerikan siyasal sisteminin en önemli özelliklerinden birisini kuvvetler ayrımının katı bir biçimde uygulanması olarak gösterebiliriz. Devlet ve birey arasındaki özgürlük dengesinde, bu denge birey lehine bozulmuş ve bireyin hakları anayasal olarak koruma altına alınmıştır.

Lipset, Amerikan kurumlarının bilinçli olarak, devlet gücünün etkinliğini zayıflatacak ve sınırlandıracak şekilde düzenlendiğini ileri sürmüştür (Fukuyama, 2012: 29-152). Nye, (2010: 8) göreyse başkanın gücü, kongre tarafından dengelenmeye çalışılmıştır. Hayek, (2013: 41) Amerikan siyasal sistemine yönelik *Özgürlüğün Anayasası* adlı kitabında, yasama ve yürütme gücünün sınırlandırılmasına dikkat çekmiştir. Hayek, siyasal özgürlüğü ise “insanların hükümetlerini seçmesi, yasama sürecine ve idarenin denetim sürecine katılması” olarak açıklamıştır.

Diğer taraftan ABD dışında başkanlık sistemini uygulayan ülkelerdeki otoriter uygulamalar sisteme yönelik eleştirilere neden olmuştur. Latin Amerika ve Afrika’da başkanlık sistemini uygulayan birçok ülkede yasama ve yürütme arasındaki dengede başkan öne çıkmıştır.

1.3.2. Başkanlık Sisteminin Zayıf Yanları

Başkanlık sisteminin, parlamenter sisteme nazaran daha istikrarlı bir yönetim getirmesi avantajına karşılık; akademik ve siyasi çevrelerce, sistemde esnekliğin bulunmaması, çifte meşruiyet, temsilde adalet olmaması, siyasal sorunlara zor çözüm bulunması ve otoriterleşme sistemin zayıf yanları olarak ileri sürülmüştür.

1.3.2.1. Esnekliğin Bulunmaması (Katılık)

Başkanlık sisteminin eleştirilmesine ilişkin en temel çalışmalardan birisi olarak kabul edilen *Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri* başlıklı makalesinde Linz, (1995: 146-147) başkanın ölümü veya hastalanması gibi olağanüstü durumlarda, Başkanlık sisteminin “iktidarın kişiselleşmesine” götüreceğini ileri sürmüştür. Linz, başkanın yerine gelecek kişinin başkanın aksine seçimle gelmemesini “Başkanlık sisteminin paradoksu” olarak değerlendirmiştir. Linz, başkanlık ve parlamenter sistem arasındaki temel farkı da parlamenterizmin siyasal süreçlere esneklik kazandırmasına karşılık; başkanlık sisteminin siyasal süreçleri katılaştırması olarak açıklamıştır.

Yazıcı ise (2013: 39) başkanlık sisteminde yürütme gücünü tek başına kullanacak olan başkanın; doğrudan halk tarafından seçilmesi, sabit görev süresi, vatana ihanet, rüşvet ve diğer ağır suçlar dışında görevden alınamamasının, başkanlık sistemini daha katı yaptığını ileri sürmüştür. Hemen hemen tüm başkanlık sistemlerinde impeachment (suçlama, vatana ihanet vb.) olmakla birlikte, bu mekanizma sadece hukuki nedenlerle işletilmekte, ancak siyasal nedenlerle kullanılamamaktadır. Bu durum, başkanı sınırlı olarak denetim altına alması nedeniyle başkanlık sisteminin handikapı olarak değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan Başkanlık sistemi ile yönetilen birçok ülkede, bu handikapı önlemeye yönelik tedbirler alınmıştır. Örneğin Şili Anayasası Madde 48, Brezilya Anayasası Madde 85, Arjantin Anayasası Madde 59, Venezuela Anayasası Madde 150’de Başkanın görevden alınmasını düzenleyen hükümler bulunmaktadır (Yazıcı, 2013: 40-41). Şili ve Brezilya Anayasaları’na göre Başkan’ın suçlanabilmesi kararı üçte iki çoğunlukla alınabilirken Meksika’da Başkan yalnızca vatana ihanetten

yargılanır ve yargılama için meclisin nitelikli çoğunlukla karar alması yeterlidir (Miş, Aslan, Ayvaz ve Duran, 2015: 75-78).

Son yıllarda Amerikan siyasal sistemine yönelik, hükümetlerin uyguladığı politikalar nedeniyle, siyasal kurumlarında kutuplaşma meydana geldiği ve kutuplaşmanın, ekonomik krizleri derinleştirdiğine yönelik eleştiriler yapılmaktadır (Nye, 2010: 8-10).

Başkanlık sisteminin katılığına yönelik bir başka eleştiri de yürütmenin başı ve başkanlık sıfatlarının tek kişide toplanmasıdır (Yazıcı, 2013: 39). Başkanlık yetkilerin tek kişide toplanmış olması yürütmeye istikrar getirmekle birlikte başkanı, yasama karşısında önemli ölçüde güçlendirmektedir.

1.3.2.2. Çifte Meşruiyet Sorunu

Başkanlık sistemine ilişkin yapılan bir diğer eleştiri de *çifte meşruiyet* eleştirisidir. Gerek yürütmenin tek meşru temsilcisi olan Başkanın gerekse yasama organı olan parlamentonun (senato, meclis, kongre vb.) doğrudan halk tarafından seçilmesi meşruiyet tartışmalarına neden olmaktadır. Olağanüstü dönemler ve yasalarla açıkça düzenlenmeyen konularda yetki tartışmaları daha sık yaşanmaktadır.

Çok sayıda siyasi partinin parlamentoda temsil edildiği parlamenter sistemde, başbakan ve parlamento arasındaki görüş ayrılıkları sistemi kilitleyebilmektedir. Benzer şekilde başkanlık sisteminde, başkanın mensubu olduğu partinin mecliste çoğunluğu sağlayamaması ve meclisin farklı siyasal eğilimlerden oluşması durumunda, siyasal anlaşmazlıklar sistemi kilitleyebilmektedir. Bu durum uygulanan seçim sistemleriyle de yakından ilgilidir. Yazıcı'ya (2013: 52) göre kongre ve başkanın karşılıklı fesih yetkisinin bulunması, uzlaşmayı güçleştirmekte hatta imkânsız hale getirmektedir.

Linz, (1995: 151-152) başkanın bir yandan devletin başı ve temsilcisi olarak görevini yürütürken diğer yandan da açık bir “partizan” seçeneği temsil ettiğini ifade ederek başkanın “herkesin başkanı olma” sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Benzeri

tartışmalar bir dönem Türkiye’de de yaşanmış ve Cumhurbaşkanı’nın *herkesin Cumhurbaşkanı* olması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Diğer yandan başkanın görevden ayrılması durumunda, yeni başkan seçilinceye veya başkanın kalan görev süresini tamamlanıncaya kadar görev yapan başkan yardımcısının meşruiyeti diğer bir tartışma konusudur. Başkan yardımcısının seçimle gelmemesi veya seçimle gelmesi durumunda bile başkanlık seçimlerinde, başkanın kişisel niteliklerinin ve karizmasının ön planda olması meşruluk tartışmalarında etkili olmaktadır. Nitekim 1974 yılında Arjantin’de Başkan Peron’un ölümü üzerine başkanlığa getirilen başkan yardımcısı olan eşi Maria Estelya Martinez’in başkanlığı meşru olarak tanınmamıştır. Bu durum Arjantin’de siyasal istikrarsızlıklara neden olmuş ve 1976 yılında yapılan askeri darbeyle Martinez’in iktidardan düşürülmesine yol açmıştır (Yazıcı, 2013: 50).

1.3.2.3. Dolaylı Temsil Sorunu

Amerikan başkanlık seçimlerinde seçmenler, doğrudan başkan seçmezler. Başkanı seçecek meclisin temsilcilerini seçerler (Rose, 2015). Bu meclise Amerikan siyasi literatüründe “electoral college” (seçiciler meclisi) denilmektedir. Dolaylı temsil yoluyla başkan seçiminin gerekçesini kurucular, halkın doğrudan seçiciler meclisini seçmesi sonucunda oluşacak *nitelikli meclisin, başkan seçmesi* olarak açıklamıştır (U.S. Electoral College, 2018). Bu durum doğrudan demokrasi bakımından sorunlu görülmektedir. Amerikan seçimlerinde en çok oyu alan aday değil seçiciler meclisine en çok üyeyi gönderen başkan adayı seçilebilmektedir. Nitekim Donald Trump, 2016 yılında ABD’de yapılan seçimlerde oransal olarak rakibi Hillary Clinton’dan daha az oy almasına rağmen seçiciler kurulunun çoğunu kazanmak suretiyle başkan seçilmiştir. Trump seçimlerde % 46,4 oy oranı ile 306 delege çıkartırken, Clinton oyların %48,5’ini almasına rağmen 232 delege çıkartabilmiştir (CNN, 2018). Bu durum seçim sistemiyle birlikte; seçiciler meclisine eyaletlerin farklı sayıda üye göndermesinden kaynaklanmaktadır.

Linz ise (1995: 154) seçim sistemine ilişkin, uygulamada büyük bölgesel eşitsizliklerin olması durumunda, yerel taleplerin ulusal düzeyde yeterince karşılık

bulmayacağı ve nispi temsilin uygulanmaması durumunda ise temsilde adaletin sağlanamayacağı eleştirilerini yapmıştır. Bu nedenle Amerika’da başkan adaylarının ikincil seçmenlerin çokluğu nedeniyle büyük eyaletlere yönleneceği (Nomer, 2013: 6) ve küçük eyaletlerin ihmal edilebileceği tereddütleri dile getirilmiştir.

Fukuyama, Amerikan demokrasisindeki temsil sorununa başka bir açıdan yaklaşmış ve 2016 yılındaki Amerikan seçimlerinin popülist niteliğine dikkat çekmiştir. Fukuyama, (2016A: 61) Amerikan kurumlarında giderek bir temsil sorunu oluştuğunu ve siyasi partilerin yanı sıra kurumların elitist bir azınlığın hâkimiyetine girdiğini ileri sürmüştür.

1.3.2.4. Hükümet İstikrarsızlığına Çözüm Bulunamaması Sorunu

Başkanlık sisteminin istikrar getirdiği yönündeki olumlu değerlendirmelere karşılık Linz, (1995: 153-154) parlamenter sistemdeki hükümet krizlerinin yeni koalisyonlar ve seçimlerle kolayca aşılabileceğine dikkat çekmiştir. Linz, başkanlık sisteminde, hükümet esnekliğinin olmaması nedeniyle, yolsuzluk, skandal vb. gibi kötü yönetim de diyebileceğimiz durumlarda; başkanın makamında kalabileceğini, partisinin ve halkın desteğini kaybetmiş bir başkanı değiştirmenin güç bir iş olacağını dile getirmiştir. Linz’e göre parlamenter sistemde “hükümet krizi” olabilecek bu tür durumların, parlamentoda çözülme imkânı varken; Başkanlık sisteminde işin demokratik olmayan kurumlara, orduya, mahkemelere ve halka havale edilmesiyle birlikte “rejim krizine” dönüşebilir.

Başkanlık sisteminde, başkan ile parlamento (kongre) arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için müdahil olabilecek anayasal bir kurum bulunmamaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde uzlaşmayı sağlayabilecek anayasal bir kurumun olmaması sistemi kilitleyebilmektedir. Oysa parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı partiler üstü uzlaşmacı rolü nedeniyle bu görevi yerine getirebilmektedir.

1.3.2.5. Otoriterleşme Sorunu

Hükümet sistemlerinin yozlaşması ya da otoriterleşmenin önüne geçilmesi ile ilgili teoride birçok görüş ileri sürülmüştür. Otoriterleşmeye karşı *güçler ayrılığı* en temel ilkeyi oluşturmakla birlikte, otoriter bir yönetimin oluşmasını engellemek için kuvvetler ayrılığının bulunması tek başına yeterli değildir. Evrensel anlamda hukuk ilkelerinin kabulü ile birlikte etkili bir denetim mekanizmasının olması gerekir.

Hükümetleri eleştiren bir düşünür olarak tanınan Henry David Thoreau, (2016: 7) *Sivil İtaatsizlik* (Civil Disobedience) adlı kitabında, çoğunluğun yönetiminin her zaman adaletle temellendirilemeyeceğini dile getirdikten sonra “Çoğunluğun doğruya ve yanlışa karar vermediği vicdanlı bir hükümet var olamaz mı?” sorusunu sormuştur. Sistemlerin yozlaşması ya da başka bir ifade ile başkanın *diktatörlüğe* kayma tehlikesini önlemek için Rousseau, (2010: 168) “iktidarın, siyasi kurumların faaliyetlerini askıya alabilecek kadar yetkilendirilmemesi gerektiğini” söylemiştir.

Teziç, (2017: 529-540) başkanlık sistemini uygulayan ülkelerdeki otoriter nitelikli rejimler için başkanlık sistemi yerine *başkancı (presidentialiste)* tanımlamasını yapmıştır. Teziç, Latin Amerika ülkelerinde ABD Anayasası’nın aksine yürütmeye devlet başkanına daha geniş yetkiler tanıdığını ileri sürmüştür.

Amerikan başkanlık sisteminde, Başkan ve Temsilciler Meclisi’nin karşılıklı olarak birbirlerinin görevlerine son verme *fesih yetkisi* bulunmamaktadır. Linz’e (1995: 157) göre, başkanın göreve gelirken verdiği vaatleri gerçekleştirmek ve ön gördüğü programını uygulamak için kısıtlı bir zamana ihtiyacı vardır. Sabit görev süresi ve yeniden seçilme sınırlaması nedeniyle başkan üzerinde baskı oluşmaktadır. Bu baskı, başkanın üslubunu etkilemekte ve ölçsüz hareketlerine yol açmaktadır. Albert Hirschman’ın “iş bitirme” olarak ifade ettiği bir durum ortaya çıkmaktadır. Linz, bu durumun halkta diktatörlüğün doğmakta olduğu endişelerine yol açtığını ileri sürmüştür.

Diğer yandan Linz, (1995: 156-157) Başkanlık sistemini, liderin kişisel nitelikleri, erdemleri ve devlet adamlığı gibi unsurlara oldukça bağlı olduğu

gerekçesiyle eleştirmiştir. Nitekim ABD başkanlık sisteminde, ulusal politikalar yerine başkanların adıyla anılan politikalar (doktrinler) ön plana çıkmıştır. Monroe Doktrini (yalnızcılık), Tyler Doktrini (Hawai ve Doğu Pasifik’te stratejik üstünlük), Eisenhower Doktrini (Ortadoğu’ya müdahale) ve Truman Doktrini (Sovyet tehdidine karşı mücadele) olmak üzere, başkanların adını taşıyan daha birçok doktrin gelişmiştir.

Başkanlık sistemine yapılan bir diğer eleştiri de Başkanın, gerçekte sahip olduğundan veya olması gerektiğinden daha fazla iktidara sahip olduğu yönündedir. Dış politika, ekonomik kriz ve güvenlikle ilgili olağanüstü durumlarda, başkanlar kongreye karşı yetkilerini genişletme eğilimindedir. ABD de, George Washington, Thomas Jefferson, Andrew Jackson, Abraham Lincoln, Theodore Roosevelt, Woodrow Wilson, Franklin D. Roosevelt ve George W. Bush gibi güçlü Başkanlar, başkanlık yaptıkları dönemlerde; anayasal yetkilerini kongreye karşı genişletmiştir (U.S. Embassy in Turkey, 2017: 21).

Nomer, söz konusu yetki genişlemesine gerekçe olarak, mevcut Amerikan sisteminin ekonomik gelişme ve büyümeye yeterince cevap verememesini göstermiştir. Nomer’e (2013: 20) göre bu nedenlerle Başkan Roosevelt, büyüme ve gelişmeye paralel olarak Başkanlık kurumunun da yetkilerini genişletmiştir. Amerika’da başkanlık yapmış olan Jefferson, Jackson, Lincoln gibi başkanların dönemlerinde Başkanlık kurumu, Temsilciler Meclisi’ne karşı güç kazanmaya devam etmiştir.

Freedom House, insan hakları başta olmak üzere, sivil haklar, siyasi haklar ve sivil özgürlükler gibi kriterlere göre ülkeleri değerlendiren bir sivil toplum kuruluşudur. Freedom House’un 2018 yılını değerlendirdiği “Dünya da Özgürlük 2018” raporunda, Amerika’yı özgür ülke kategorisinde değerlendirmekle birlikte; ABD’nin son yıllardaki demokratik kurumlarındaki erozyona dikkat çekmiştir. ABD, seçim sürecinin partizan manipülasyonlara açık olma, ceza ve adalet sistemindeki yanlı tutum ve refah kaybı ile birlikte artan ekonomik ve siyasi eşitsizlikler nedeniyle eleştirilmiştir (Freedom House, 2018).

Tüm bu eleştirilere karşılık Linz, (1995: 159) başkanlık sisteminin demokrasi açısından ümit verici olmayan sonuçlarını eleştirmekle birlikte “hiçbir başkanlık sisteminin istikrarlı olamayacağını” ifade etmediğini dile getirmiştir. Linz, dünyanın en istikrarlı demokrasisi olarak nitelendirdiği ABD’nin bir başkanlık anayasasına sahip olduğunu belirtmiştir. Yine aynı analizinde Linz parlamenter demokrasinin, kurulması ve pekişmesi açısından daha esnek ve uygulanabilir bir kurumsal altyapı oluşturmakla birlikte; her parlamenter rejimin böyle bir sonucu doğurmayacağını belirtmiştir. Son olarak Linz, ne kadar rasyonel planlanmış olursa olsunlar bütün rejimlerin sürdürülebilmesini, toplumsal desteğe “kamusal oydaşmaya” bağlamıştır.

2016 yılında yapılan Başkanlık seçimlerini kazanan Donald Trump’un uyguladığı politikalara yönelik yaptığı eleştirilerde Fukuyama, (2016A) Amerikan sistemini çürümekle itham etmiş ve Trump’un zaferinin geleneksel, popülist ve otoriter niteliğine dikkat çekmiştir. Fukuyama, bu duruma İtalya’daki Berlusconi örneğini göstererek, Trump’un seçilmesini reformlar için fırsat kaybı olarak değerlendirmiştir. Fukuyama ile benzer bir yaklaşımı benimseyen Linz, (1995: 153-154) kitle iletişim imkânlarının artmasını modern siyasette iktidarın kişiselleşmesine yol açan önemli bir faktör olarak değerlendirmiştir.

Diğer taraftan başkanlık sistemini uygulayan bazı ülkelerde otoriterleşmeye karşı, parlamenter sistemdeki *iktidar paylaşımına* benzer bir yaklaşım geliştirilmiştir. Linz’e (1995: 158) göre Kolombiya, Venezüella ve Brezilya gibi ülkeler, anayasalarında uzlaşma, görüşme ve iktidarın paylaşımı gibi ortaklıkçı ve demokratik yöntemler hayata geçirmiştir.

Başkanlık sistemi ile yönetilen bir başka ülke olan Rusya’da 2000 ve 2004 yıllarında yapılan devlet başkanlığı seçimlerini kazanan Vladimir Putin, Rusya’da radikal bir değişimi başlatmıştır. Rusya anayasasının iki dönemden daha fazla başkanlık yapılmasına müsaade etmemesi nedeniyle 2008-2012 yılları arasında başbakanlık görevini üstlenen Putin, 2012 ve 2018 yıllarında yapılan seçimleri kazanmak suretiyle devlet başkanlığına devam etmiştir. Cameron Ross, Rusya’daki federalizmin gelişmesinin demokrasi üzerindeki etkilerini incelediği makalesinde; Rusya’daki başkanlık sistemini *seçimli diktatörlük* olarak nitelendirmiştir. Ross,

(2018: 139) Putin'i Rusya'da literatürde *dictatorship of law* (hukuk diktatörlüğü) olarak adlandırılan, federal hükümetin sıkı bir ekonomik ve hukuki kontrolünü içeren bir Başkanlık sistemi kurduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Teziç, (2017: 540-541) Amerika'dan esinlenerek Latin Amerika'da uygulanan birçok başkanlık sisteminin otoriter rejimlere dönüştüğünü ya da darbe ile sonuçlandığını ileri sürmüştür. Teziç, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkelerinde kurulan rejimleri, *başkancı rejimler* olarak nitelendirmiş ve bu yönetimlerin başkanlık sisteminden daha ziyade "kişisel iktidarların görüntüsünü perdeleyen birer yönetim" olduklarını ileri sürmüştür.

Diğer taraftan artan küreselleşme ile birlikte; otoriter yönetimler, uluslararası sistemden izole edilmekte ve demokratik değişimlere zorlanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar ve şirketler, yabancı sermaye girişi ve kredi taleplerini karşılamak için; ülkelerden, uluslararası genel kabul görmüş hukuk ve muhasebe standartlarının uygulanmasını talep etmektedir.

Larry Diamond ve Marc F. Plattner, (1995: 9) son yüzyılda demokrasilerin küresel olarak yükseldiği ve diktatörlüklerin gerilediğini, liberal demokrasilerin tek ve çağdaş toplumlar olarak öne çıktığını öne sürmüştür. Ayrıca Çaha, (2004: 116) demokratik seçimlere dikkat çekerek Hitler örneği dışında demokratik sistemi, demokratik bir yolla ortadan kaldıran bir örneğin daha olmadığına dikkat çekmiştir.

ABD başkanlık sistemine yönelik otoriterleştiği eleştirilerine karşılık Linz, (2017: 22) dünyanın en büyük beş devletinden sadece ABD ve Hindistan'ın bağımsızlığından beri sürekli demokratik bir yönetim altında yaşadıklarını ileri sürmüştür.

1.3.2.6. Kazananın Herşeyi Alması

Başkanlık sistemiyle yönetilen birkaç ülke dışında iktidar paylaşımına yönelik ortaklıkçı uygulamalara yer verilmemektedir. Seçimleri kazanan başkan, tek başına yürütmeyi kontrol etmektedir. Bu durum demokrasi açısından sorun olarak görülmektedir.

Linz, (1995: 147) parlamenter sistemin seçimlerde tek bir partiye mutlak çoğunluk imkânı sağlamakla birlikte; birçok siyasi partiye parlamentoda temsil imkânı sağladığını ve bu nedenle parlamenter sistemde iktidar paylaşımı ve koalisyonların çok sık görüldüğünü söylemiştir. Linz, parlamenter sistemde hükümet kurmak isteyen partilerin en küçük siyasi partilerin dahi isteklerini ve çıkarlarını dikkate almak zorunda olduklarını ileri sürmüştür.

Linz, (1995: 147) parlamenter sistemin aksine Başkanlık sisteminin “kazananın herşeyi kazanacağı” (winner takes all) kuralına göre işlediği için *sorunlu* olduğunu ve demokratik siyaseti “toplam-sıfır” oyunu haline getirdiğini ileri sürmüştür. Linz’e göre bu durum, potansiyel çatışmaları da beraberinde getirmektedir.

Ancak sınırlı da olsa başkanlık sisteminin uygulandığı bazı ülkelerde muhalefetteki partilerle ortaklaşa yönetime izin veren uygulamalar bulunmaktadır. Linz, (1995: 147-148) Venezüella ve Kolombiya örneğini vererek, bu ülkelerin anayasalarında başkanlık sistemine yer vermekle birlikte “kazananın herşeyi aldığı” kuralını yumuşatarak “ortaklıkçı düzenlemelere” başvurduğunu ve bu durumun da gerilim ve kutuplaşmayı azalttığını söylemiştir.

Başkanlık sistemi, çoğunluğun iktidarını esas alması ve azınlığı ihmal etmesi nedeniyle, Rousseau’nun (2010: 47) “genel irade” yaklaşımını andırmaktadır. Rousseau genel iradeyi, “daima doğrudur ve kamunun menfaatine yöneltilmiştir” şeklinde tanımlamış ve genel iradeyi adeta yanılmaz *aşkın* bir niteliğe (Nomer, 2013: 6) büründürmüştür.

Yazıcı’da (2013: 58) başkanlık yarışını kazanan adaya, yürütme gücünün tüm imkânlarının sunulmasına karşılık, kaybeden adaya yönetim sürecinde etkili bir rol verilmemesini eleştirmiş ve bu durumun başkanlık yarışını “ya hep ya hiç oyunu” haline getirdiğini ileri sürmüştür. Bu durum, seçim çalışmalarını gerginleştirmekte, siyasal kutuplaşmayı arttırmakta hatta seçimleri kaybeden adayın siyaset dışına itilmesi sonucunu doğurabilmektedir.

1.4. Başkanlık Sistemini Dengeleyen Mekanizmalar

Amerikan siyasal sisteminde, Başkanlık sistemini dengeleyen en önemli mekanizmalar olarak *yargı denetimi*, *yasama denetimi* ve yönetilenlerin “direnme hakkı” olarak da ifade edilen *kamuoyu denetimi* ön plana çıkmaktadır. Söz konusu denetim mekanizmaları, temel anlamda gücün başka bir güçle kontrol edilmesine dayanırken; aynı zamanda yasama, yürütme ve yargı erklerinin, yetkilerini kullanırken birbirlerinin yetkilerini gasp etmemesi gerektiği ilkesine de dayanır.

Amerikan siyasal sistemi *sert kuvvetler ayrılığına* dayanır. Başkanlık sisteminin en önemli özelliklerinden birisini, yasama ve yürütme organları bir kez seçildikten sonra olağanüstü durumlar, suçlama (impeachment) dışında karşılıklı olarak birbirlerinin varlığına son verememesi oluşturmaktadır (Gözler, 2011: 577). Klasik güçler ayrılığında, erklerin oluşumlarında, seçim mekanizmasının her organ için ayrı ayrı kullanılması ve erklerin bir birinden bağımsız olarak oluşması, kuvvetler ayrılığının öne çıkan bir diğer önemli özelliğidir. Fonksiyonel açıdan kuvvetler ayrılığı ise erklerin görev ve yetkilerinin “kendi faaliyet alanları” ile sınırlandırılmasını içerir. Nomer’in (2013: 13-14) ifadesiyle “yasama, yasaları yapar fakat yürütemez; yürütme, yasaları uygular ancak yapamaz; yargılama da yasaları uygular ancak yasa yapamaz ve uygulayamaz.”

Amerikan siyasal sisteminin kuruluşunda birçok düşünürün fikirleri etkili olmuştur. Bu düşünürlerden birisi olan Montesquieu, Amerikan siyasal sisteminin temel taşlarından birisini oluşturan *denge ve fren* mekanizmalarının temelini “iktidarın kötüye kullanılmaması için, olayların düzeni gereğince, iktidarın bizzat iktidarı durdurması lazım” şeklinde açıklamıştır (Nomer, 2013: 16). Buna karşın Montesquieu, yürütmenin, ani ve hızlı karar alabilir bir nitelikte olması gerektiğinden hareketle, yürütmenin tek kişide toplanmasının daha makul olacağını belirtmiştir (Nomer, 2013: 17). Bir başka düşünür olan Locke ise (2002: 15) yasama, yürütme ve yargı arasındaki klasik anlamda bir görev dağılımından daha ziyade, *yasamanın üstünlüğüne karşılık yürütmenin sınırlandırılması* gerektiğini belirtmiştir.

Denge mekanizması uygulamada, aynı kişinin hem yasama meclisinde hem de yürütme organında görev alamaması, başkanın yasama meclisini feshedememesi ve başkanın yasama meclisinin toplantılarına katılamaması, olarak karşımıza çıkmaktadır (Gözler, 2011: 574-575). Ayrıca başkanla birlikte sekreterleri de kongre üyesi olamazlar. Ayrıca başkanın yasa önerme yetkisi yoktur.

I. ve II. Dünya Savaşları, Vietnam Savaşı ve 1929 ekonomik bunalımı gibi olağanüstü dönemlerde, temsilciler meclisinin yetkisinde bulunan bir kısım yetkiler başkan lehine genişlemiştir. Buna karşılık Amerikan başkanlık sistemi, başkanın yetkilerini sınırlandıran ve başkanı dengeleyen önemli denetim ve denge mekanizmalarına sahiptir. Yıllık bütçenin onaylanması başta olmak üzere, üst düzey atamalarda kongrenin yürütmeye karşı önemli bir denge fonksiyonu bulunmaktadır.

Diğer yandan denetim fonksiyonuna yönelik önemli bir eleştiri de, *hükümet ve yargı bağımsızlığına* ilişkindir. Bazı akademisyen ve siyasetçiler, başkanının yüksek yargı mensuplarının atanması konusundaki yetkisini kuvvetler ayrılığına aykırılık olarak hatta *diktatörlük* olarak nitelendirmiştir.

“Hükümet ve yargı gerçek bir bağımsızlığa sahip değildir. Yargı mensuplarının atanması ABD Başkanı’na kendi ideolojisini uygulama imkânı tanımaktadır. Amerika’daki yönetici sınıf; silahlı kuvvetler ve diğer devlet güçleri üstünde tek el sahibi mutlak bir siyasi güce sahip bir gücün diktatörlüğüdür” (Yılmaz, 2016: 1).

1974 yılında, ABD Başkanı Nixon’un sahip olduğu başkanlık yetkilerini Amerikan vatandaşlarının haklarını ihlal edecek şekilde kullandığının anlaşılması ve çeşitli yasa dışı faaliyetlere karıştığının ortaya çıkması üzerine; Başkan Nixon, Kongre’nin kendisini yüce divana sevk etmesi ve yargılanma tehdidine karşılık istifa etmek zorunda kalmıştır (Arnhart, 2011: 232). Bununla birlikte Nixon’un yerine başkanlığa geçen Başkan Yardımcısı Gerald Ford, halkın yönetimine vurgu yaparak Amerikan yönetiminin “kişilerin değil yasaların yönetimi” olduğunu belirtmiştir (Arnhart, 2011: 233).

Parlamente sistemi hükümetin meşruiyetini yitirmesi durumunda, hükümet krizini rejim krizine dönüşmeden önleyebilecek birçok mekanizma vardır. Buna karşılık başkanlık sisteminde, başkanın meşruiyetini kaybetmesi durumunda, -

başkanın istifası dışında- krizi önleyebilecek bir mekanizma bulunmamaktadır. Popülaritesini ve meşruiyetini kaybeden Bolivya Başkanı Siles Suazo, izlediği politikaların başarısızlığa uğraması nedeniyle görev süresi sona ermeden istifa ederek görevinden ayrılması, bu uygulamanın tek örneğini oluşturmaktadır (Yazıcı, 2013: 44).

1.4.1. Yargı Denetimi: Federal Yüce Mahkeme

Amerikan Başkanlık sistemini frenleyen ve denetleyen en önemli mekanizmalardan bir diğeri de Başkan'ın yargı denetimine tabi olmasıdır. Amerikan Anayasası'nın 3. bölüm 1. maddesinde yargılama yetkisinin Yüce Mahkeme ve Alt Mahkemelere ait olduğu belirtilmiştir (The Constitution of the United States, 2017, Article: 3).

Anayasa'da ayrıca *yargıç güvencesi* sağlanmış ve yargıçlara yürütmenin baskılarına karşı ekonomik ve mesleki güvence getirmiştir. ABD Anayasası Federal Mahkemeleri, hem Başkan'dan hem de Kongre'den bağımsız tutmuş ve *yargıçların iyi halleri süresince yaşam boyu bu görevde kalabileceklerini güvence* altına almıştır. Aynı madde ile hâkimlere *maaşlarının indirilemeyeceği* güvencesi verilmiştir.

Amerikan sisteminde, Federal Yüce Mahkeme, başkanlık sistemini dengeleyen önemli bir unsur olmuş ve gerek yasamanın çıkardığı yasaların anayasaya uygunluğunun denetiminde gerekse Başkan'ın yetkilerinin kullanılması ile ilgili davalarda önemli bir fren vazifesi görmüştür. Bununla birlikte Federal mahkeme, Başkan'ın olağanüstü dönemlerdeki ve dış ilişkilerle ilgili yaptığı işlerdeki şikâyetlerde karar vermekten kaçınarak görevsizlik kararı vermiştir (Nomer, 2013: 33).

1.4.2. Yasama (Kongre) Denetimi

Amerikan sisteminde, Başkanı dengede tutmak üzere anayasal olarak en geniş yetkiler Kongre'ye tanınmıştır. Kongre'nin anayasa değişikliği başta olmak üzere yasa

yapma, bütçeyi onaylamak, başkanın yaptığı üst düzey atamaları ve kişisel olarak yaptığı işlemleri denetleme yetkisi bulunmaktadır.

Kongre'nin yürütmeyi denetlediği önemli bir diğer mekanizma olarak, *yasama vetosu* bulunmaktadır. Yasama vetosu, kongrenin yürütme organı altında çalışan birimler için çıkardığı bir yasayı; daha sonra yürütmenin bu yetkiyi kullanma şeklinden memnun kalmaması durumunda herhangi bir kanun çıkarmadan idarenin yaptığı işlemi hükümsüz kılmasıdır. Doktrinde kongrenin bu yetkisini başkana sunmadan kullanmasının anayasaya aykırı olduğuna dair iddialar bulunsa da uygulamada kongre bu yetkisini birçok kez kullanmıştır (Nomer, 2013: 34-36).

Duverger'e (1993: 504) göre başkan ile kongre çoğunluğunun aynı siyasi partiden olması durumunda *şekli anlamda* kuvvetler ayrılığı çok zayıflamakta ancak farklı siyasal partilerde bulunması durumunda kuvvetler ayrılığı güçlenmektedir. Buna karşılık, başkanın istediği yasaları ve en önemlisi de bütçeyi kongre onayından geçirememesi -kısa süreli de olsa- siyasi ve ekonomik krizlere neden olabilmektedir.

Kongre'nin yürütmeyi denetlediği başka bir yol da başkanın veto ettiği yasaları, Temsilciler Meclisi ve Senato'nun üçte iki oyla kabul ederek başkanın vetosunu geri döndürebilmesidir (The Constitution of the United States, 2017, Article: 2, Section: 3). Uygulamada bu yetki çok nadir olarak kullanılmakla birlikte, önemli bir denetim ve denge mekanizmasıdır. Başkan tarafından bugüne kadar 2564 yasa tasarısı veto edilmesine karşılık, veto edilen bu tasarılarından sadece 110 tanesi kongre tarafından geçersiz kılınmıştır (Nomer, 2013, s: 38).

Başkanın kongre tarafından denetlendiği önemli mekanizmalardan bir diğerini de, Senato'nun onayını gerektiren işlemler oluşturmaktadır. Başkan'ın üst düzey bazı kamu görevlilerinin atanması ile ilgili kararları için Senato'nun onayı gereklidir⁴ (The

⁴ ABD Anayasası, 2.Bölüm, ... "Başkan, Senato'nun tavsiye ve rızası ile, ve mevcut senatörlerin üçte ikisinin onayı ile, antlaşmalar yapma yetkisine sahip olacak; ve büyükelçileri, diğer diplomatik kişi ve konsolosları, Yüksek Mahkeme yargıçları ile bu Anayasa'nın öngörmediği ve yasalarla kurulacak Birleşik Devletleri makamları için bütün görevlileri önerecek ve Senato'nun tavsiye ve rızası ile bunların atamalarını yapacaktır: ancak Kongre uygun gördüğü alt düzeydeki görevlilerin atanmasını yasa ile, yalnızca Başkan'a, mahkemelere ya da Yönetim Bölümlerinin başkanlarına verebilecektir." (The Constitution of the United States, 2017)

Constitution of the United States, 2017, Article: 2, Section: 2). Başkan, ancak Senato'nun tavsiyesi ve onayı ile büyükelçiler, diplomatik kişi ve konsoloslara, Yüksek Mahkeme yargıçları gibi makamlara atama yapabilmektedir.

Elaine Kamarck, (2016: 2-3) Amerika'daki kuvvetler ayrılığının önemli bir organı olan Kongre'nin işlevine ilişkin yaptığı değerlendirmede, son yıllarda Kongre'nin *rutin, ileriye dönük, polis-devriye* işleriyle ilgilendiğini ve bu nedenle kongrenin *anayasal olarak yürütmenin gücünü ve anayasal rolünü kaybetme riski altında olduğunu* ileri sürmüştür.

Uygulamada Senato'ya sunulan uluslararası anlaşmaların çoğunun Senato tarafından onaylandığını görmekteyiz. Kuruluşundan bu yana 1500'den fazla uluslararası anlaşma yapılmış olmasına rağmen, bu anlaşmalardan sadece 21 tanesinin Senato tarafından reddedildiğini görmekteyiz. Anayasal olarak Senato'nun uluslararası anlaşmaları *onaylama, reddetme* ya da *değiştirme* gibi yetkileri bulunmaktadır (Nomer, 2013: 40).

Federal bütçenin onaylanması, mali anlamda federal hükümet üzerinde Kongre'nin etkili olduğu başka bir denetim mekanizmasıdır. Nominal büyüklüğü bakımından hâlihazırda dünyanın en büyük bütçesi olarak ABD federal bütçesi öne çıkmaktadır. Amerikan siyasi tarihinde, federal hükümet tarafından hazırlanan bütçenin onaylanmaması nedeniyle "federal hükümetin kapanması" olarak adlandırılan bir durum yaşanmıştır. "Federal hükümetin kapanması", acil ve zaruri nitelikte olmayan kamu çalışanlarının zorunlu ücretsiz izne çıkarılması ve birçok devlet programının askıya alınması anlamına gelmektedir.

Eroğul'a (2014: 105) göre ABD Anayasası'nda bütçeye ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, Kongre'nin federal bütçe üzerinde etkin bir gücü vardır. Kongre'nin bütçe üzerindeki kontrol ve yetkileri zaman zaman Kongre ile Başkan arasında anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bütçe, yürütme tarafından hazırlanmakla birlikte ancak Kongre tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girebilmektedir.

Amerikan tarihinde birçok kez Kongre'nin harcama yetkisini onaylamaması nedeniyle bütçe krizi çıkmıştır. 1977, 1980, 1981, 1995, 1996, 2001, 2011 ve 2013 yıllarında Kongre, bütçeyi onaylamamıştır. *Federal Hükümetin kepenk kapaması* (shutdown) olarak da adlandırılan bu süreçte, memurlar zorunlu olarak ücretsiz izne çıkmakta ve kamu hizmetleri aksamaktadır (Çağlar, 2016).

1.4.3. Kamuoyu Denetimi

Direnme hakkı, yönetimin görev ve yetkilerinin kullanırken temel hak ve özgürlüklere müdahale etmesi durumunda bireyin kendisini savunma hakkı olarak tanımlanmıştır. Bu hakkın temeli Locke'nin rıza doktrinine dayanır. ABD kurucu ilkelerine egemen olan *rıza doktrinde* herkesin dokunulmaz hakları olduğu ve meşru hükümetlerin *yaşam, özgürlük ve mutluluk* gibi temel hakları gerçekleştirmek için kurulduğu belirtilmiştir. Locke, (2018: 238-239) bu haklara karşı insanların ya da yöneticilerin "haksız güç" kullanılması durumunda bireyin direnme hakkı olduğunu savunmuştur.

Locke'a (2018: 238-244) göre öne çıkan *rıza doktrinine* göre yönetimin yetkilerini, yönetilenlerin rızasından aldığı ve halkın haklarına hükümetlerin müdahalesi durumunda halkın yeni bir yönetim kurmak üzere müdahale edebileceği belirtilmiştir. Rıza doktrini, Amerikan siyasal yaşamında oldukça etkili olmuş ve yönetimin keyfilğine karşı yönetilenlerin *direnme hakkını* güvence altına almıştır.

Direnme hakkının hukuksal bir metin olarak ABD siyasal sistemine girişi 1776 tarihli Bağımsızlık Bildirgesi'ne (*Declaration of Independence*) dayanmaktadır. Bağımsızlık bildirgesine göre yönetimler meşruiyetini yitirdiğinde direnme hakkı doğmaktadır.

"Yönetimler, insanlar tarafından kendilerine ait hakların sağlanması için kurulmuşlardır; meşruiyetleri yönetilenlerin onay vermelerinden doğmaktadır. Bir yönetim şekli bu amacın gerçekleşmesine engel olur veya amacı tahrip edici bir noktaya getirirse halk onu değiştirmek, devirmek ve kendisine güvenlik ve mutluluk sağlamaya en elverişli ilkelere dayandırmak ve örgütlemek yoluyla yeni bir yönetim oluşturmak hakkına sahiptir" (U.S. History , 2018)

1.5. ABD Başkanlık Sisteminin Yapısal Özellikleri

Bu başlık altında, ABD başkanlık sisteminin yapısal özellikleri yasama, yürütme ve yargı özelinde inceleme konusu yapılmıştır. Ayrıca ABD sisteminin önemli unsurları olarak gösterilen *federal sistem* ve *siyasi partiler* incelenmiştir.

1.5.1.Yasama (Kongre)

ABD’de yasama yetkisi Kongre’ye aittir. Kongre, federal devlet olarak halkın temsil edildiği *Temsilciler Meclisi* ile federe devletlerin eşitlik esasına göre temsil edildiği *Senato*’dan oluşmaktadır. Senato üyeleri her eyaletten seçilen iki senatörden oluşmakta ve altı yıl görev yapmaktadır. Senatörlerin tek oy hakkı bulunmaktadır. (The Constitution of the United States, 2018, Section: 1-3).

Ross M. English’e göre ABD yönetim sisteminde Kongre, yürütmenin yanı sıra yasama yetkisi bakımından dünya da en güçlü olduğu sistemdir (The United States Congress, 2003: ix). Kongre, güçlü konumuyla Amerikan siyasetini anlamada merkezi bir öneme sahiptir.

ABD’nin kurulduğu yıllardaki en iyi hükümet sistemlerden birisi olarak kabul edilen İngiliz⁵ siyasal sistemi, gerek Amerika’nın da içerisinde yer aldığı İngiliz kolonilerini gerekse diğer hükümet sistemlerini derinden etkilemiştir. Nitekim Locke, (2014: 181) Sivil Yönetim Üstüne İkinci Deneme (Second Treatise of Civil Government) adlı kitabında bu etkilenmeyi şöyle dile getirmiştir.

“Amerikalılar, hayran oldukları İngiliz anayasal sistemine karşı değil, onun bozulmuş olduğunu düşündükleri şekline karşı ayaklanmışlardır.” (Locke, The Second Treatise on Civil Government, 2014: 181)

⁵ Lijphart’a göre Westminster modelinin İngiliz versiyonunu; parlamenter modelin en iyi bilinen örneği olduğu gibi en takdir edilen modelidir (Lijphart, 2016: 25).

Kongre, savaş, dış ilişkiler, savunma, antlaşmaların onaylanması gibi konularda tek başına yetkili olmakla birlikte; borçlanma gibi bazı konularda dokuz devletin onayına ihtiyaç duymaktadır.

ABD anayasasının 1. maddesine göre, yasama yetkileri Senato ve Temsilciler Meclisinden oluşan Kongre'ye aittir. Anayasa'nın 3. bölümünde ise Senato'nun yani yasama meclisinin seçimini düzenleyerek her eyalet tarafından yasama meclisi (senato) tarafından altı yıl için seçilecek ikişer senatörden oluşacağı ve her senatörün bir oyunun bulunacağı belirtilmiştir. Anayasa, senatörleri eşit üç gruba ayırmıştır. Birinci gruptaki senatörlerin yerlerinin ikinci yılın sona ermesi ile boşalacağı, ikinci grubun yerlerinin dört yılın sonunda ve üçüncü grubun yerlerinin de altıncı yılın sonunda boşalacağı belirtilerek her iki yılda bir, seçim yapılmak suretiyle üyelerin üçte birinin yenilenmesi sağlanmıştır (The Constitution of the United States, 2017, Section: 3).

İki yılda bir seçim yapılmak suretiyle kongre üyelerinin yenilenmesi, başkanın mensubu olduğu siyasi partinin kongrede çoğunluğu kaybetmesine yol açabilmektedir. Bu durum denetim ve denge açısından önemli olmakla birlikte zaman zaman başkan ve kongre arasında gerilime neden olabilmektedir.

ABD Anayasasına göre, Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerine yasal güvence getirilmiş olup; anayasanın 6. bölümünde senato üyeleri, parlamenter sistemdekine benzer bir şekilde yasama dokunulmazlığına sahiptirler.

“Devlete ihanet, ağır suç ve kamu güvenliğini ihlal dışında, kendi meclislerinin toplantılarına katıldıkları sırada, ya da bu toplantılara gider gelirken hiç bir şekilde tutuklanmayacaklardır ve meclislerden herhangi birinde yaptıkları konuşma ve tartışmalar nedeniyle o meclis dışında başka bir yerde sorgulanmayacaklardır” (The Constitution of the United States, 2017).

1.5.2. Yürütme

ABD'de yürütme organı dört yıl için seçilen *Başkan'dan* oluşur. Başkan'a görevlerinde yardımcı olan, sembolik olarak da senato başkanlığı görevini yürüten

Başkan Yardımcısı ve on beş adet sekreter bulunur (The Constitution of the United States, 2017: Article: 2, Section:1). Sekreterler, Başkan tarafından doğrudan atanmakta olup, ayrıca senatonun onayına sunulmaktadır.

Sekreterler, parlamenter sistemdeki Başbakan'a yardımcı olan, bakanlar gibi olmakla birlikte; Başkanlık sisteminde, Başkan'ın sekreterler üzerindeki tasarruf yetkisi daha fazladır. Diğer yandan parlamenter sistemin aksine sekreterlerin (bakanların), parlamentoya karşı sorumluluğu yoktur. Sekreterler görevlerinden dolayı doğrudan başkana karşı sorumludurlar. Dolayısı ile parlamenter sistemde olduğu gibi sekreterlerin, senato tarafından gensoru ile görevden alınmaları mümkün değildir.

Başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde, başkanın yeniden seçilmesine ilişkin farklı uygulamalar vardır. Başkanın yeniden seçilmesini yasaklayan, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvator, Guatemala, Honduras, Meksika ve Sirilanka; başkanın iki dönem geçmedikçe seçilemediği, Venezuela; başkanın bir dönem geçmedikçe yeniden seçilemediği Arjantin, Bolivya, 1991 öncesinde Kolombiya, Panama ve Peru; başkanın ancak iki kez seçilebildiği Bulgaristan, Portekiz, Namibiya, Romanya ve Amerika ve başkanın yeniden seçilmesinde herhangi bir sınırlamanın olmadığı, Dominik Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Paraguay, Nikaragua ve Filipinler gibi ülkelerde uygulama farklılıkları bulunmaktadır (Yazıcı, 2013: 46-47).

Yeniden seçilme yasağının olması, gerek görevdeki başkanın motivasyonunu olumsuz etkilemesi açısından, gerekse eski başkandan hesap sorulamaması bakımından eleştiri konusu yapılmıştır (Yazıcı, 2013: 47). İkinci dönemini geçiren başkanın yeniden seçimlere katılamayacak olması başkanın iş yapma motivasyonunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Diğer yandan çok başarılı olan bir başkanın seçimlere katılamaması da başarılı yönetimin sürdürülememesi açısından sistemin bir handikapı olarak değerlendirilmektedir.

ABD'nde başkanın görev süresi 4 yıldır ve üst üste iki kez seçilebilmektedir. Kongre'nin başkanı güvensizlik oyu ile düşürme imkânı bulunmamaktadır. Başkanın halk tarafından seçilmesi başkana meşruiyet sağlayan en önemli husus olmakla

birlikte; başkanın kongre tarafından görevden alınamaması da Amerikan başkanına ciddi bir otorite ve bağımsız karar alabilme imkânı sağlamaktadır.

Yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler, gerek parlamenter sistemde gerekse başkanlık sisteminde sıkça tartışma konusu olmuştur. Teoride Rousseau, (2010: 44-45) Toplum Sözleşmesi'nde, *hâkimiyetin bölünemeyeceği* gerekçesiyle kuvvetler ayırımına karşı çıkmıştır. Rousseau, *kol, bacak ve kafanın* farklı organlara verilmesinin yönetimde ahenksizlik oluşturacağını ileri sürmüştür.

Rousseau, (2010: 45) yasama, yürütme ve yargı arasındaki ayrımının salt bir görev dağılımından daha ziyade karşılıklı uzlaş ve işbirliği gerektirdiğini savunmuştur.

“Bizim siyaset nazariyecilerimiz, hâkimiyeti, esasında parçalara bölemedikleri için, konusunda bölüyorlar. Onu kuvvet ve irade diye bölüyorlar; yasama yetkisi, yürütme erki; yargı, adalet ve savaş hukuku diye parçalara ayırıyorlar; iç yönetim ve dış münasebetlere girişme yetkisi diye bölümler kabul ediyorlar. Bazen bunun bütün parçalarını birbirine karıştırıyorlar, bazen birbirinden ayırıyorlar. Hâkim varlığı ayrı ayrı parçalardan eklenme suretiyle meydana gelmiş, hayali bir varlık haline sokuyorlar” (Rousseau, 2010: 45).

Nomer, (2013: 20) Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı düşüncesiyle ABD örneğini karşılaştırmış ve Amerikan yönetim sisteminde “kuvvetler ayrılığının değil de güçlerin birbiri ile uyuşmasının” söz konusu olduğunu ileri sürmüştür.

Amerikan başkanının tek başına yaptığı işlemlerde tasarruf yetkisi bulunmakla birlikte bazı işlemleri için senato onayı gerekmektedir. Örneğin başkan tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için, senato tarafından üçte iki çoğunlukla kabul edilmesi gerekir (The Constitution of the United States, 2018, Section: 2)

Bazı akademisyen ve siyasetçiler, Amerikan başkanına tanınan yasaları veto yetkisini, yürütmenin yasamanın görev alanına müdahalesi olarak değerlendirmiştir. Nomer, yasama yürütme ve yargı arasındaki yetkiler açısından erkler arasında bir terazi kurulması durumunda, başkanın veto yetkisinin erklerin tamamının yetkilerinden daha ağır basacağını ileri sürmüştür. Nomer, (2013: 93) bu düşüncesinin gerekçesini, veto yetkisinin bir kez kullanıldığında geri döndürülmesinin çok zor

şartlara bağlanması olarak göstermiştir. Buna karşılık, üst düzey devlet memurlarının, diplomatların ve elçilerin atanmalarındaki, yasama (senato) onayı ise yasamanın yürütmeye müdahalesi olarak nitelendirilmiştir (Nomer, 2013: 19).

Amerikan başkanı Theodore Roosevelt döneminde, başkanlık yetkileri kongreye karşı sürekli genişleme eğiliminde olmuştur. Başkanlığın gücünün büyümesi (Growth of Presidential Power) olarak da nitelendirilen bir yöntemle Roosevelt, temsilciler meclisine karşı sürekli halka seslenmiştir. Roosevelt, bu yöntemle, kamuoyunu sürekli olarak etkilemiş ve bu yolla kongre üzerinde nüfuz kurmuştur (Nomer, 2013: 23).

Başkanlık sisteminin, başkanın kişiliğine bağlı olması ve kongre üzerinde etkili olması; güçler dengesini olumsuz yönde etkilemiş ve başkanların doğrudan halkı etkilemeye yönelik “Benimsetme başkanlığı” kurucular tarafından kanun dışı olarak ilan edilmiştir. Roosevelt’ten sonra başkanlık yapan Woodrow Wilson’da aynı yolu takip etmiş ve Wilson, “anayasa ve yasaların başkana danışmanlık ettiğini” söylemiştir (Nomer, 2013: 23-24).

Amerikan başkanlık sisteminde, başkanın yetkilerinin sürekli genişleme eğiliminde olması Amerika’nın yaşadığı siyasal, ekonomik ve uluslararası gelişmelerle bağlantılıdır. I. ve II. Dünya Savaşı dönemleri, siyasal açıdan hızlı kararların alındığı ve kanunlarda açıkça tanımlanmayan yetkilerin başkanlar tarafından doldurulduğu olağanüstü dönemler olarak öne çıkmıştır. Bu nedenle başkanların yetkilerinin genişlemesi kamuoyu tarafından çok fazla eleştirilmemiştir.

Ekonomik açıdan ise 1929 yılında yaşanan *büyük buhran* döneminde, kongrenin yavaş ve işlevsiz kalması, Roosevelt’e ekonominin düzenlenmesi konusunda kongreden istediği yasaları çıkartma imkânı vermiştir.⁶ Roosevelt, ekonomik krizle mücadele edebilmek için birçok idari birim kurmuş ve bu kapsamda; bankalar, tarımsal politika, ev kredileri, tarımsal krediler gibi daha birçok alanda

⁶ Theodore Roosevelt, göreve başlar başlamaz Kongre’yi ülkenin ekonomik bunalımdan kurtulabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmaya çağırmış ve aksi halde Kongre’nin görevini yapmaması durumunda “kendisinin yürütme gücünü kullanarak, ülkeyi bir düşman işgal ettiği zaman yürütmenin sahip olabileceği yetkileri kullanarak gerekeni yapacağını” belirtmiştir (Nomer, 2013: 27).

faaliyet göstermek üzere 65 yeni idari teşkilat kurmuştur. Başkan Roosevelt ile birlikte, başkanın klasik statüsü değişmiş ve başkanın kendi politikasını belirleyerek uyguladığı, senatoyu da bu politikaları uygulamaya zorladığı bir dönem başlamıştır. Nomer, (2013: 27) bu başkanlık modelini, “modern başkanlık” olarak nitelendirmiştir.

ABD’nin yanı sıra başkanlık sisteminin uygulandığı Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde başkanların yetkileri genişleme eğilimindedir. Teziç, (2017: 541) Afrika tipi başkancı rejimlerdeki başkanın yetkilerinin genişlemesinin nedenleri olarak, ulusal birliğin gerçekleştirilmesi, etnik ayrılıklar ve ekonomik güçlükleri saymıştır.

Başkanlık sistemine ilişkin yapılan tartışmalarda öne çıkan hususlardan bir tanesi de *Süper Başkanlık* olarak da adlandırılan başkanlık modelidir. Rusya ve Fransa’da uygulanan bu başkanlık modellerinin bir nevi *güçlendirilmiş başkanlık* olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır.

1.5.3. Yargı

ABD’de yargı yetkisi, anayasal olarak yasama ve yürütmeden ayrı olarak konumlanmıştır. Anayasa federal düzeyde açıkça tek mahkeme öngörmüştür. Ancak, yargı yetkisini düzenleyen üçüncü madde ile Kongre’nin gerek gördükçe yeni mahkemeler kurabileceği düzenlenmiştir. Yargı sistemi kendi içerisinde, *Bölge Mahkemeleri* (District Courts), *Temyiz Mahkemeleri* (Appeal Courts) ve Yüksek Mahkeme (*Supreme Court, Anayasa Mahkemesi*)’den oluşur. Dokuz yargıçtan oluşan Yüksek Mahkeme yargıçları, federal başkan tarafından senatonun onayı ile atanırlar ve ömür boyu görev yaparlar (The Constitution of the United States, 2018, Article III, Section: 1-3).

ABD Anayasası’nın 2. maddesinin 2. kısmında, Federal Mahkeme yargıçlarının Başkan tarafından önerileceği ve Senato tarafından atacağı belirtilerek; yargıç güvencesini sağlamak için yargıçların ömür boyu görev yapabilecekleri anayasal olarak güvence altına alınmıştır. Yargıçlar da başkan gibi suçlama ve vatana ihanet dışında görevden alınamamaktadır (The Constitution of the United States,

2016).⁷ Federal (Bölge) Mahkemeleri, federal düzeyde ilk derece mahkemeleri olup, doksan dört mahkeme bulunmaktadır. Federal yasaların uygulanması ve ceza davalarına bakan bu mahkemelerden her eyalette en az bir tane bulunmaktadır.

Temyiz Mahkemeleri, ABD’de en güçlü ve yetkili mahkemeler arasında kabul edilirler. Amerika on bir yargı bölgesine ayrılmıştır. Bu bölgelerin her birisinde Federal temyiz mercii olarak, temyiz mahkemeleri (District Courts) bulunmaktadır. Üç kişilik bir heyetle görev yapan bu mahkemelerde hâkimlerin ömür boyu iş güvencesi bulunmaktadır. Federal Temyiz Mahkemesi, Amerika Birleşik Devletleri nezdinde, belli alanlarda ülke çapında yargılama yetkisine sahiptir.

Amerika’da Yüksek Mahkeme ile diğer federal mahkemeler, kanunları yorumlayarak federal mahkemelerde görülmekte olan davaları karara bağlarlar. Anayasayı yorumlamada nihai yetki Yüksek Mahkeme’ye aittir. Yüksek Mahkeme, kanunların anayasaya uygunluğunu denetler ve anayasanın herhangi bir bölümü ile çatışan – federal, eyalet veya yerel - bir yasaı kaldırabilir. Yüksek mahkeme, bugüne kadar 125’in üzerinde federal yasa ve eyalet yasasını anayasaya uygun olmadığı gerekçesiyle iptal etmiştir (U.S. Embassy in Turkey, 2017: 6-9).

Yüksek Mahkeme (Anayasa Mahkemesi), Anayasa’da belirtilen tek mahkeme olup bir başkan ve sekiz üyeden oluşmaktadır. Yüksek Mahkeme’nin başkan ve üyeleri senatonun onayını aldıktan sonra başkan tarafından atanmaktadır. Mahkeme üyeleri, bir kez atandıktan sonra ömür boyu görev yapmaktadır. Üyeler, yetmiş yaşında kendi istekleriyle görevden ayrılmalari dışında ancak -bugüne kadar örneği görülmemekle birlikte- impeachment yani *suçlama* ile görevden alınabilmektedirler. Anayasa Yüksek Mahkeme’nin görev alanının, Anayasa, Federal yasalar ve uluslararası anlaşmalardan kaynaklandığını belirtmiştir. Eyaletlerin birbirleriyle ve federal devletle karşı karşıya

⁷ Madde: 2 Bölüm:2 ... “Başkan, Senato’nun tavsiye ve rızası ile, ve mevcut senatörlerin üçte ikisinin onayı ile, antlaşmalar yapma yetkisine sahip olacak; ve büyükelçileri, diğer diplomatik kişi ve konsolosları, Yüksek Mahkeme yargıçları ile bu Anayasa’nın öngörmediği ve yasalarla kurulacak Birleşik Devletleri makamları için bütün görevlileri önerecek ve Senato’nun tavsiye ve rızası ile bunların atamalarını yapacaktır: ancak Kongre uygun gördüğü alt düzeydeki görevlilerin atanmasını yasa ile, yalnızca Başkan’a, mahkemelere ya da Yönetim Bölümlerinin başkanlarına verebilecektir.”

olduğu davalar, bir eyaletin başka bir eyaletin vatandaşına karşı açtığı davalar, yabancı ülke temsilcilerinin taraf olduğu davalara bakmakla yetkilidir (Eroğul, 1993: 123-124).

Eroğul’a (1993: 125) göre Yüksek Mahkeme esas gücünü 1803’te elde ettiği, yasaların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisinden almaktadır. Anayasaya aykırı bulunan yasalar, doğrudan iptal edilememekte ancak bu yasalar uygulama gücünü yitirmektedir.

Amerikan Anayasası’nın 3. madde 2. bölümünde, *görevi kötüye kullanma dışındaki, tüm suçların jüri tarafından yargılanacağı ve yargılamanın suçların işlendiği eyalette yapılacağı* belirtilerek; Amerikan yargılama sistemine özgü bir kurum olmak üzere yargılamada *jüri* (jury) uygulaması gelişmiştir (The Constitution of the United States, 2018, Article: 3, Section: 2).

Amerikan hukuk sisteminde öne çıkan önemli bir diğer kurum da *savunmanlık* (*advocacy*)’tır. Türkçeye avukatlık olarak da çevirebileceğimiz bir kurum olarak savunmanlık, Amerikan hukuk sisteminde önemli bir yere sahiptir. Amerikan Barolar Birliği verilerine göre, toplam nüfusa göre kişi başına yaklaşık olarak 280 kişiye bir avukat düşmektedir (Eroğul, 1993: 128).

1.5.4. Federalizm

Federalizm, merkezi iktidarın güç, otorite ve yetkisini anayasal olarak yerel iktidarlara (kanton, eyalet, federe devlet) paylaştığı bir yönetim biçimidir. Jonathan Rodden (2002: 10) federalizmi, merkezi yönetimin özerkliğinin mali ve siyasi olarak sınırlandırılması olarak, Lijphart ise (2016: 222) “iktidarın, merkezi ve bölgesel yönetimler arasında güvenli bir şekilde bölünmesi” olarak tanımlamıştır.

Federal sistem, Amerikan siyasal sistemini dengeleyen önemli bir yönetim şekli olarak görülmektedir. Birçok akademisyen, Amerikan siyasal sisteminin önemli bir özelliği olan federalizmin, başkanın federal düzeydeki yetkilerinin eyalet düzeyinde sınırlandığını ve ulusal bir leviathanı engellediğini (Gerken, 2014: 1891) dile getirilmiştir.

Federal sistem, ulus devletin dikey olarak *tek merkezi* konumda yapılanmasına karşılık, devletin yatay olarak *birden fazla ve yerel* olarak örgütlendiği bir yönetim biçimidir. Lijphart, (2016: 19) federalizmin amacını “adem-i merkeziyetçi bir yönetim sistemi kurmak ve desteklemek” olarak belirtmiştir.

Amerikan federal sisteminin kökleri 1860'lara kadar uzanmaktadır. ABD anayasasında yönetim sistemi açıkça federal ya da federalizm şeklinde tanımlanmamakla birlikte (Eroğul, 2014: 86), Amerika, on üç ayrı devletin, kendi egemenliklerini bir ölçüde koruyarak kurdukları federal bir devlettir.

Eyaletler arasında karşılıklı olarak işbirliğine yönelik birçok düzenleme vardır. Eyaletlerin birbirlerinin resmi belgelerini geçerli saymaları, kaçakların iadesi, onay almaksızın eyaletlerin bölünememesi ya da başka eyaletlerle birleşememesi, eyaletlerin iç saldırılara karşı korunması gibi birbirlerine karşı birçok yükümlülüğü bulunmaktadır (The Constitution of the United States, 2017, Section: 4).

Amerikan federalizminin gelişmesinde, Alexander Hamilton ve James Madison tarafından yazılan *federalist makaleler* etkili olmuştur. Söz konusu makalelerde Hamilton ve Madison, yeni anayasanın faydalarının yanı sıra anayasa maddelerinin ardındaki politik teori ve işlevi analiz etmiştir (McIntosh, 2018).

Amerika'nın 4. Başkanı olarak görev yapan James Madison, çoğulcu ve bölünmüş bir yönetim biçimini savunmuştur. Madison, yeni anayasada iki meclis sistemini ve güçler ayrılığının benimsenmesini talep etmiştir (Heywood, 2012: 285). Federalizme giden süreçte bu makalelerin yanı sıra Amerikan iç savaşı olarak adlandırılan Kuzey – Güney Savaşı ve köleliğin kaldırılması yönündeki tartışmalar etkili olmuştur.

Amerika'nın 16. Başkanı olan Abraham Lincoln'un 1861 yılında başkan seçilmesinden sonra, güney olarak nitelenen yedi eyalet (Carolina, Missisipi, Florida, Alabama, Teksas, Georgia ve Louisiana) bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Söz konusu bağımsızlık talebi kongre tarafından onaylanmamış ve 1863 ile 1865 yılları arasında iç savaş yaşanmıştır (Nevins ve Commager, 2016: 261-276).

Savaş sonrası kurucular, Amerikan anayasası ile egemenlik yetkisini, ulusal eyaletler ve eyalet hükümetleri arasında bölerek, Amerika'nın kendisine özgü *federal bir sistem* kurmuştur (U.S. Embassy in Turkey, 2017: 6). Amerikan yönetim sisteminin esası federalizme dayanmakla birlikte; klasik güçler ayrımında olduğu gibi, yetkiyi yasama, yürütme ve yargı arasında dengeli bir biçimde dağıtmıştır. Yürütme organı olan Başkan, ulusal yasaların uygulanması; yasama organı olan kongre yasaların yapılması ve yargı yetkisini kullanan yüksek mahkeme ile federal mahkemeler de yargılama yetkisine sahiptir.

Federe devletlerin kendi yasama organı, yürütme organı ve yargı organı vardır. Federe devletler, anayasayı ihlal etmedikleri sürece yasaları yapma, uygulama ve yorumlama yetkisine sahiptir.

Amerikan federalizmi, akademik ve siyasal çevrelerde sıkça tartışılmıştır. Heather K. Gerken, (2014: 1894) Amerikan federalizmini, ulusal demokrasiyi geliştirme, ulusal politikayı birlikte örgütleme ve ulusal politikaları geliştirme bakımından araç olarak görmüştür. Murat Yanık ise (2013: 34) Amerika'da federalizmin ortaya çıkmasını “daha mükemmel bir birlik oluşturma özlem ve idealinin ürünü” olarak nitelendirmiştir.

Liberal düşünürler ise federal yönetime karşı yerel yönetimin etkili olması gerektiğini savunmuştur. Berktaş'a göre bu anlamda federalizm, liberallerin yönetimi sınırlandırmak için başvurdukları kurumsal araçlardan birisidir (Örs, 2014: 66). Federalizme yönelik iktidarın bölündüğü gerekçesiyle yapılan eleştirilere karşılık Hayek, iktidarı bölmeyi *iktidarı sınırlamanın bir aracı* olarak görmüştür.⁸ Hayek, (2013: 282) güçlendirilmiş bir merkezi hükümeti, eyalet yasama organlarının kabarık imtiyazlarına karşı bir denge olarak görmüş ve demokraside tüm denetim mekanizmaları içerisinde federalizmi en güçlü ve uygun olan denetim mekanizması

⁸ Amerikan Anayasası'nın yapım süreci ve anayasaya egemen olan özgürlük anlayışının daha iyi anlaşılması için, Friedrich Von Hayek, Özgürlüğün Anayasası kitabına bakınız, Friedrich Von Hayek, Özgürlüğün Anayasası, (Constitution of Freedom) (Y. Z. Çelikkaya, Çev.), Ankara, BigBang Yayınları, 2013

olarak görmüştür. Hayek'e göre federalizmle birlikte, egemen güç bölünerek, bazı hakları devlete tevdi etmiş ve hakların sınırını belirlemiştir.

Amerika'da 1787 Anayasası ile egemenlik, iki otorite *federal* ve *federe* devletlerarasında bölünmüştür. Yanık'a (2013: 35) göre kurulan bu sistemle birlikte, hızlı gelişme, güçlü birlik gibi büyük devletlerin avantajları ile hürriyet, küçük gurupların inisiyatifi gibi küçük devletlerin avantajları tek pota içinde eritmeye çalışılmıştır. Amerika'da akademik çevrelerde federalizmin yeni bir tür *milliyetçilik* şekli olduğu tartışılmakta ve federalizm, *ulusal federalizm* ve *devlet merkezli federalizm* (Gerken, 2014: 1890) şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

Amerika'da iç savaştan sonra zaman içerisinde federal ve federe devlet arasındaki denge federal hükümet lehine genişlemiştir (McIntosh, 2018). Ancak federe yapı, yani bölgeselcilik hiçbir zaman etkisini yitirmemiştir. Yanık'a (2013: 35) göre federalizm, oldukça geniş bir coğrafya da hüküm süren Amerika'nın elli eyaletinin bir araya gelmesinde, Amerikan ulusal birliğinin gerçekleşmesinde ve Amerika'nın sosyal, siyasi ve iktisadi yönden gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Son yıllarda Amerika'da Yeni Federalizm (New Federalism) adı altında, federal hükümetin bazı yetkilerini, federe devletlere geri vermesi gerektiği tartışılmaktadır. Yeni federalizmle birlikte, devletlerin kaybettikleri özerkliklerini geri alması ve iktidarın yeniden yapılandırılması amaçlanmaktadır (McIntosh, 2018).

Amerikan devlet sisteminde federal hükümet ile federe devletlerarasındaki yetkiler, üç şekilde düzenlenmiştir. Bazı yetkiler tek başına federal devlete aitken, bazı yetkiler federe devletlere ait olup, bazı yetkiler de her ikisinin müşterek kullandığı yetkilerden oluşmaktadır.

1.5.4.1. Federal Hükümete Ait Yetkiler

Federal devlete ait yetkiler Amerikan Anayasası'nın 1. maddesinin 8. kısmında düzenlenmiş olup, bu yetkiler tüm federe devletler için bağlayıcıdır. Bu yetkilere baktığımızda ise mali yetkilerin yanı sıra askeri yetkiler, dış ilişkiler ve adaletle ilgili hususların ön plana çıktığını görmekteyiz. Ulusal mahiyetteki bu yetkiler, zaman

içerisinde uluslararası siyasal gelişmeler, dünya savaşları ve ekonomik krizlerin de etkisiyle federe devlet aleyhine genişlemiştir (The Constitution of the United States, 2017, Article:1, Section: 8).

1.5.4.2. Federe Devletlere Ait Yetkiler

Federal devletin ulusal mahiyetteki yetkilerinin aksine federe hükümetin yetkileri yerel mahiyettedir. Federe devletlerin, siyasal haklar, ticari ve sınai haklar başta olmak üzere; yerel güvenliği sağlamak, ahlakı korumak ve anayasa için tadil projelerini Kongre'ye sunmak gibi temel görevleri vardır. Eyaletlerin kendi aralarında ve federal hükümetle aralarındaki ilişkiler anayasada ayrıntılı olarak belirlenmiştir (The Constitution of the United States, 2017, Article: II, Section: 9-10).

Amerikan federal sisteminde her federe devletin, yasama, yürütme ve yargı organı ayrı olup, Nebraska dışındaki her devletin iki meclisten oluşan bir yasama meclisi bulunmaktadır. Yürütmeye ise seçimle gelmiş vali başkanlık etmektedir. Ayrıca valiye doğrudan halk tarafından seçilen yürütme organı eşlik etmektedir. Federe devletlerde yargı yetkisi ise yerel mahkemelere ait olup, bu mahkemeler anayasa hukuku dışındaki yargılamalarda son söze sahiptir (McIntosh, 2018).

1.5.4.3. Federal Hükümet ve Federe Devletlerin Ortaklaşa Kullandığı Yetkiler

Yasama yetkisi, Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Birleşik Devletler Kongresi'ne aittir; bazı yetkiler ortaklaşa kullanılmaktadır. Özellikle mali konular (vergi koymak, borç vermek gibi) başta olmak üzere, yasama faaliyetleri (kanunların yapılması ve uygulanması) ve adli faaliyetler (mahkemelerin kurulması) her iki hükümetin ortaklaşa kullandığı yetkilerdendir (The Constitution of the United States, 2017, Article: I, Section: 2).

1.5.5. Siyasi Partiler

ABD’de Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti olmak üzere iki büyük siyasi parti bulunmaktadır. Bu iki siyasi parti politik güçlerin neredeyse tamamını paylaşmaktadır. ABD’nin ikili bir siyasi parti sistemine sahip olması demokrasi açısından eleştirilmektedir. Buna karşılık iki partili sistemin, seçmen lehine avantajları olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Raymond Polin, (2018) iki partili sistemin, seçmenler için daha az kafa karıştırıcı olacağını ileri sürmüş ve bu sistemin kutuplaşmaya ve çatışmaya neden olmaması nedeniyle, hükümet değişikliğinin insanlar için rahatsız edici politikalara yol açmayacağını savunmuştur.

Diğer taraftan seçim sistemi ABD siyasi yaşamını şekillendiren önemli faktörlerden birisidir. ABD’de seçim sistemi olarak, bir seçim çevresindeki en yüksek oyu alan adayın seçildiği *çoğunluk sistemi* uygulanmaktadır. Bu seçim sistemi, büyük siyasi partilerin lehine küçük siyasi partilerin aleyhine olan bir sistemdir. Temsilci paylaşımına izin veren bir sistem değildir. Dolayısıyla küçük siyasi partilerin seçimlerde rekabet etmesini ve temsilci çıkartmasını güçleştirmektedir.

ABD’de seçim bölgelerinin çoğu tek üyeli olup, her yasama bölgesinden tek üye seçilmektedir. Bu nedenle adaylar daha çok seçim bölgesindeki popülaritesi yüksek kişiler arasından seçilmektedir.

Amerikan siyasal sisteminde egemen konumda bulunan Demokrat parti ve Cumhuriyetçi parti arasında ideolojik anlamda büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Söz konusu partiler arasındaki temel siyasi farklılık, merkezi (federal) yönetim ile eyalet (federe) yönetime ilişkin yetkilerle ilgilidir. Darlington’a (2018) göre Demokrat Parti, merkezi hükümetin güçlenmesini savunurken Cumhuriyetçi Parti ise merkezi hükümetin gücünün sınırlandırılmasından yanadır.

Michael Kazin’e (2016: 17) göre Amerikan başkanlık seçimleri, popülist bir ortamda gerçekleştirilmekte olup, her iki kanattaki siyasal partiler liberal özellikler taşımaktadır. Buna karşılık sol kanat ve sağ kanat olarak nitelendirilen siyasi partilerin öncelikleri oldukça farklıdır. İlk grup, (Demokratlar) yaşam, özgürlük ve mutluluk

peşinde olan, her bireyin vazgeçilmez hakları ile tüm insanların temel eşitliğine öncelik veren bir anlayışı temsil etmektedir. Diğer kanat ise (Cumhuriyetçiler) Avrupa kökenli ve kendilerini *gerçek Amerikalı* olarak da nitelendirilen daha elitist dar bir seçmen kitlesine dönük siyaset üretmektedir.

Amerikan siyasal akımına dair başka bir değerlendirmede Richard H. Pildes, (2014: 814-820) Amerika'daki neredeyse tüm liberal seçmenlerin Demokrat Parti'ye muhafazakârların ise Cumhuriyetçi Parti'ye oy verdiğini ileri sürmüştür. Pildes, diğer demokratik ülkelere nazaran Amerikan siyasal partilerinin zayıf olmasına karşılık seçim kampanyalarının maliyetlerinin yüksekliğine dikkat çekmiştir.

Sartori ise ABD seçmenlerine yönelik yaptığı bir değerlendirmede seçmenlerin ilgisizliğine dikkat çekmiştir. Sartori, (2006: 59) “beş Amerikalıdan ikisinin ne hangi partinin parlamentolarını denetlediğini, ne de dünyadaki devletlerin nerede olduğunu bildiğini” ileri sürmüştür.

ABD’de seçimi kazanan başkanın, bürokratik kadro üzerinde geniş tasarruf imkânı bulunmaktadır. Pildes, (2014) bürokrasi üzerindeki geniş tasarrufun siyasal anlamda *parçalanmayı* ve *kutuplaşmayı* beraberinde getirdiğini ve partizan rekabetin hükümeti felce uğrattığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan Pildes, (2014: 808-811) kamu yönetiminde senatonun onayını gerektiren 1300 civarında üst düzey atamayı gerektiren pozisyon olduğunu belirtmiş ve bu durumu, hükümette zaman kaybına neden olması ve hükümetin kongrenin baskısına maruz kalması nedeniyle eleştirmiştir.

Fukuyama ise (2016: 58-59) partizan kutuplaşma ve iyi finanse edilen çıkar guruplarının yükselişiyle birlikte Amerika’da *politik bir çürüme* yaşandığını ileri sürmüştür. Fukuyama, Amerikan seçimlerinin gittikçe artan bir oranda popülist niteliğine dikkat çekmiş ve 2016 seçimlerinin asıl önemini ise “Amerikan demokrasisinin on yıllar sonra eşitsizliğin artmasına ve nüfusun çoğunun yaşadığı ekonomik durgunluğa cevap vermesi olarak” değerlendirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. PARLAMENTER SİSTEM VE İNGİLTERE ÖRNEĞİ

İkinci bölüm, dört alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak parlamenter sistem tarihi kökenleri itibarıyla incelenecektir. İkinci olarak parlamenter sistemin yapısal özellikleri; sistemin en iyi uygulandığı ülke olarak gösterilen ve birçok ülkenin parlamenter sistemine esin kaynağı olan İngiltere'deki yasama, yürütme ve yargı özelinde inceleme konusu yapılacaktır. Parlamenter sistemle yönetilen tüm ülkelerin kurumsal yapılarını incelemek bu çalışmanın sınırlarını aşacağından bu yöntem tercih edilmiştir. Bununla birlikte yeri geldikçe parlamenter sistemi uygulayan ülkelerdeki farklılıklara yer verilecektir. Bu bölümde ayrıca parlamenter sistemdeki yasama ve yürütme arasındaki karşılıklı etkileşim araçları incelenecektir. Üçüncü olarak parlamenter sisteme yönelik eleştiriler ele alınacaktır. Dördüncü ve son bölümde ise Başkanlık sistemi ve parlamenter sistem dışında OECD ve G20 ülkelerinde uygulama imkânı bulan, yarı başkanlık sistemi, Çin Komünist Tek Parti Sistemi, Monarşi ve Meclis Hükümeti Sistemi ana hatlarıyla inceleme konusu yapılacaktır.

Dünya da demokratikleşme arttıkça alternatif anayasal formlar ve düzenlemeler ve demokratik hükümet sistemleri ile ilgili akademik çalışmalar iyice genişlemiştir (Linz, 1990: 51). Yapılan bu çalışmalarda yeni anayasa mimarlarını, çoğunlukçu ve nispi seçim sistemleriyle birlikte parlamenter sistem ve başkanlık sistemi olmak üzere bekleyen iki seçenek bulunmaktadır (Lijphart, 1991: 72).

Birçok araştırmacı tarafından hükümet sistemlerinin, siyasal istikrar, ekonomik refah ve demokrasi bakımından ilgisi sorgulanmıştır. Yapılan bu çalışmalarda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki siyasal ve ekonomik yapının analiz edilmesinin yanı sıra mevcut sorunlara çözüm bulunması amaçlanmıştır.

Hükümet sistemlerinin ekonomik ve siyasal açıdan karşılaştırılmalarında birçok unsur dikkate alınmaktadır. Siyaset bilimci Lijphart, (1991: 72) demokrasilerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesinde, seçim sistemi, parti sistemi ve hükümet

şeklinin (koalisyon ya da tek parti olmasının) yanı sıra yürütme ve yasama arasındaki ilişkinin önemli olduğunu belirtmiştir.

Diğer taraftan hükümet sistemlerinin uygulamaları ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Teziç, (2017: 504) parlamenter rejimin günümüzde tek bir rejim tipi olma özelliği taşımadığını, bu nedenle de *parlamenter rejimlerden* söz etmenin daha doğru olacağını ileri sürmüştür.

Parlamenter rejim, Teziç' e göre (2017: 504) *liberal* ve *seçkinler* rejimidir. Epstein ise parlamenter sistemi, “yürütme iktidarının yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu anayasal demokrasi” olarak tanımlamıştır (Gözler, 2011: 588). Bu tanımlamada parlamenter sistemin ayırt edici özelliği olarak, yürütmenin yasama içerisinden çıkması ve yine yürütmenin yasamaya karşı sorumlu olması ön plana çıkmaktadır. Linz, (1995: 144) ise parlamenter rejimi “demokratik bakımdan tek meşru kurumun parlamento” olduğu bir rejim olarak tanımlamış ve hükümetin otoritesini tamamen parlamentonun güvenine dayandırmıştır. Parlamentodan güvenoyu almadan hükümet kurulamadığı gibi parlamento kendisini feshederek yeni bir seçime de gidebilir.

Parlamenter hükümet sistemi, temsili rejim türlerinden birisi olup kuvvetler ayrılığına dayanmaktadır (Teziç, 2017: 503). Parlamenter sistemde kural olarak yasama ve yürütme ayrı olmakla birlikte, esas anlamda karşılıklı bir bağımlılık vardır. Parlamenter sistemde, yasama ve yürütmenin her ikisi de parlamentonun içinden çıkmakta ve her iki kurum çeşitli mekanizmalarla birbirini denetlemektedir. Parlamentonun güvenoyu ile hükümeti düşürme imkânı varken, hükümet de parlamentoyu erken seçime götürme olanağına sahiptir.

Parlamenter sistemde bir kişi hem yasama faaliyetinde hem de yürütme içinde bulunabilir. Bu durumun kuvvetler ayrılığına aykırı olduğunu ileri süren görüşler bulunmaktadır.

Parlamenter sistemde yürütme, cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu olmak üzere ikili bir yapıdadır. Cumhurbaşkanının sembolik yetkilerle donatılmış törensel bir fonksiyonu olup, hükümetin sorumsuz kanadını temsil etmektedir. Başbakan ise

bakanlar kurulu ile birlikte hükümetin asıl sorumlu kanadını oluşturmaktadır. Hükümet, soru, gensoru, genel görüşme ve meclis soruşturması gibi araçlarla parlamentonun denetimi altındadır.

2.1. Parlamenter Sistemin Tarihi Kökenleri

On dokuzuncu yüzyıl, Batı’da sanayileşme sonucu zenginleşmiş ve uzun süren mücadelelerin sonucunda çeşitli toplum kesimlerinin siyasal haklarını almaya başladığı ve yönetim sistemlerinin de parlamenter demokrasiye evrildiği bir dönem olarak öne çıkmıştır (Örs, 2014: 479). Parlamenter sistemin doğup gelişmesinde İngiltere’nin önemli katkıları olmuştur. Roskin’e (2007: 24) göre İngiliz parlamenter sisteminin gelişmesinde İngiltere’nin bir ada devleti olması⁹ sisteminin gelişmesine olumlu bir katkı sağlamıştır.

İngiliz parlamenter sisteminin gelişmesinde Kral ve Parlamento arasındaki güç mücadelesinin yanı sıra köklü İngiliz devlet geleneğinin etkisi vardır. 1649 ile 1660 yılları arasında İngiltere’de bir Kralın bulunmayışı bir yönetim boşluğu oluşturmuş ve İngiltere, bu süre zarfında Oliver Cromwell’in başında bulunduğu ordu tarafından yönetilmiştir. İngiltere, “Commonwealth” diye adlandırılan bir cumhuriyet haline gelmiştir. 1653’te Cromwell tarafından İngiltere’ye askeri bir diktatörlük¹⁰ getirilmiştir (Roskin, 2007: 28-29).

Normanlar’ın İngiltere’yi işgali ile birlikte, İngiltere’de *feodalizm* bir yönetim modeli olarak uygulanmaya başlamıştır. Feodal sistem, kralın mutlak iktidarının feodal (Lord / vassal) arasında parçalandığı bir siyasal sistemdir. Feodal sistem, lordlar ile tebaası (vassal) arasında yapılan bir sözleşmeyle; lordların toprak ve himayesi karşılığında vassalların askeri hizmet vermesi olarak tanımlanmıştır (Roskin, 2007: 24).

⁹ “İngiltere’nin en son 1066’da Normanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu tarihten sonra İngiltere, Avrupa’da İspanya, Almanya ve Fransa gibi güçlü devletlerle komşu olmasına karşın sahip olduğu güçlü donanma sayesinde işgale uğramamıştır. İngiltere’deki Kral ile Parlamento arasındaki iktidar mücadelesinde; Kral’ın güçlü bir donanmaya sahip olmasına karşın kara birliklerinde yeterince güçlü olmaması nedeniyle 17.yüzyıl da bu mücadeleyi kaybetmiş ve iktidar mücadelesi parlamentonun zaferiyle sonuçlanmıştır (Roskin, 2007: 24).”

¹⁰ Linz, Diktatörlüğü “demokratik olmayan ve geleneksel temele de dayanmayan meşru hükümetler” olarak tanımlamıştır (Linz, Totaliter ve Otoriter Rejimler, 2017: 30).

Kral'ın mutlak otoritesini, feodal beylerle paylaşması parlamenter sistemin temellerini oluşturmuştur.

1642 ile 1648 yılları arasında kralcılar ve parlamentocular arasında yaşanan İngiliz iç savaşı parlamentonun mutlak zaferiyle sonuçlanmıştır. Savaş sonrası Kral Charles, 1649'da parlamento tarafından yargılanmış ve idam edilmiştir. Bu süreçte kral, otoritesini parlamentoya devretmek zorunda kalmış ve bugünkü sembolik yetkilerine razı olmak zorunda kalmıştır.

XVII. yüzyıl İngiltere'sindeki iç savaş, Thomas Hobbes, John Locke ve Edmund Burke gibi düşünürleri derinden etkilemiştir. Aynı dönemde yaşamalarına karşın Hobbes, Locke ve Burke devletin ortaya çıkışına dair farklı siyasal sonuçları olan teoriler geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri bu teoriler kendilerinden sonra gelen birçok düşünürü dolayısı ile yönetim sistemlerini etkilemiştir.

Hobbes'un *doğal durum* olarak adlandırdığı dönem, herkesin herkese karşı savaşta olduğu ve korku üzerine temellendirdiği bir *güvensizlik* durumudur. Hobbes'a göre eşitsizliklerden güvensizlik, güvensizlikten de savaş doğar (Hobbes, 2013: 99, 100). Locke'da aynı kaos ve isyan dönemlerini yaşamasına karşın Hobbes'a nazaran daha yumuşak sonuçlara ulaşmıştır. Locke'un doğa durumu (Locke, 2018: 13) Hobbes'un aksine kötü değildir. Hobbes'un korku nedeniyle güvenlik arayışının yerine, Locke *mülkiyeti* koymuştur. Locke, (2002: 74) siyasal toplumun kuruluşu için, daha sonra Amerikan siyasal sistemine de ilham verecek olan, "hayat, özgürlük ve mülkiyet" haklarını ön plana çıkarmıştır. Liberal düşünürlerin aksine muhafazakâr düşüncenin en önemli temsilcisi olarak da kabul edilen Burke ise Fransız ihtilalinin getirdiği ilkeler ve kaos ortamından dehşete düşmüş ve Fransız ihtilalinin devrimci düşünce yapısına karşılık değişimin tedrici olması gerektiğine vurgu yapmıştır (Örs, 2014: 136).

Modern ulus devletin inşasında, 1789 Fransız ihtilali bir dönüm noktası olarak kabul edilse de esasında İngiliz devrimi ve Amerikan devrimi, Fransız devrimine giden süreçte Fransız devrimi kadar önemli kilometre taşlarıdır. Söz konusu bu devrimlerden

sonra siyasal alanda muhafazakâr, liberal ve devrimci (sol) düşünceler arasında bu mücadele devam etmiş ve hükümet sistemleri bu üç eğilimin etkisinde şekillenmiştir.

Muhafazakâr bir düşünür olan Burke, 1789 Fransız Devrimi sonrasında yaşananlardan dehşete kapılmış ve devrimcileri, tarihsel sürekliliği olan kurumları, sembolleri ortadan kaldırmakla suçlamıştır. Burke, değişimin ilerlemenin yolunun geçmişi bütünüyle kaldırıp atmaktan ziyade tedrici olması gerektiğini diğer bir ifade ile biçimi muhafaza ederek muhtevayı değiştirmekten geçtiğini ileri sürmüştür (Roskin, 2007: 31).

İngiltere’de 1688 yılında Şanlı Devrim (*Glorious Revolution*), olarak adlandırılan bir devrimle rejim değişikliği (Roskin, 2007: 30) yaşanmıştır. Bu dönemde, modern liberalizm olarak da adlandırılan bir yaklaşım gelişmiş ve devletin, vatandaşın rızası olmadan vergi alamayacağı kabul edilmiştir (Fukuyama, 2012: 54).

Parlamenterizmin gelişmesinde öne çıkan bir başka önemli belge de 1689 tarihli Haklar Beyannamesi (*Bill of Rights*)’ dir. Haklar Beyannamesiyle birlikte Kral’ın parlamentonun onayı olmadan yasa çıkartamayacağı ve vergi koyamayacağı güvence altına alınmıştır. 1215 Magna Carta ile başlayan Kral ve parlamento arasındaki güç ve otorite mücadelesini 1689 haklar beyannamesiyle parlamento kazanmış ve Kral bugün olduğu sembolik konuma gerilemiştir.

İngiltere’de parlamento, Kralın saray toplantılarının bir uzantısı olarak başlamış ve daha sonra *Avam Kamarası* (House of Commons) olarak adlandırılan ve parlamenter sistemin en önemli kurumunu oluşturacak siyasal kurum oluşmuştur. Avam kamarası, ilk kurulduğunda bugünkü anlamda seçimle gelmemiş olmakla birlikte, iktidarı etkilemiş ve parlamenter sistemin temellerini oluşturmuştur (Roskin, 2007: 25-26).

Locke’a (2018: 176) göre Kral’ın İngiliz parlamentosunu, zamanı, yeri ve süresi belli süreler için toplantıya çağırma iktidarı Kralın bir ayrıcalığı olarak görülmüştür. İngiliz parlamentosu, yüzlerce yıl süren güç mücadelesinin sonucunda Krala karşı parlamentonun bir zaferi olarak ortaya çıkmış ve Kral’a karşı elde ettiği haklardan kolay vazgeçmemiştir.

Locke, XVII. yüzyıl boyunca Kral ve parlamento arasındaki çatışmaları sona erdirmek ve aralarında bir uzlaşa temin etmek üzere nihai hakem olarak *halkı* göstermiştir (Arnhart, 2011: 245). Locke, (2018: 238-244) daha sonraları Amerikan Başkanlık sistemine ilham verecek olan halkın *direnme hakkı* olarak da adlandırılan yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi temel haklara yönetimin müdahale derek meşruiyetini kaybetmesi durumunda halkın kendisini savunma ve yönetimi değiştirme hakkını saklı tutmuştur.

İngiltere parlamentosu, XVIII. yüzyıl sonlarında en üstün güç konumuna ulaşmakla birlikte, temsil niteliği bugünkü anlamda demokratik değildi. Oy kullanma hakkı kırsaldaki toprak sahipleriyle sınırlıydı (Roskin, 2007: 31). Şehirlerde ise bu hak, daha geniş kitlelerce kullanılmasına karşın halkın tamamı oy kullanma hakkına sahip değildi. İngiltere’de XVIII. Yüzyıl da siyasi partiler oluşmaya başlamış ve XIX. Yüzyıl da iki partili bir sistem ortaya çıkmıştır. Whig ve Troy olarak adlandırılan bu siyasal partiler, liberal ve muhafazakâr nitelikteydi. Daha sonra 1900’lerde kurulan sol nitelikli İşçi Partisi 1945’te seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir.

Geleneksel liberal İngiliz ekonomi modeli olan serbest piyasa ve müteşebbis özgürlüğü anlayışına karşılık, İşçi Partisi’nin devletleştirmeyi esas alan sosyalist ekonomi politikaları tartışma konusu olmuştur (Roskin, 2007: 34). Fukuyama’ya (2012: 54) göre bu dönemde, hızlı sanayileşme ile birlikte işçi sınıfının dışlanması, siyasal ve ekonomik açıdan Marksist ideolojinin yolunu açmıştır.

İngiltere’de oy kullanma hakkı tedrici olarak gelişmiş ve ilk olarak 1832’deki Reform Yasası ile yetişkinlerin %7’sine oy hakkı verilmiştir. 1867’deki yasa ile bu oran %16’ya, 1884’teki üçüncü reformla birlikte erkeklerin tamamına oy kullanma hakkı verilmiştir (Roskin, 2007: 32). Kadınlara ise 1928 yılında yapılan düzenlemeyle oy hakkı tanınmıştır.

Parlamente sistemin kurumsal olarak uygulandığı İngiltere’de yazılı bir Anayasal metin bulunmamaktadır. Bununla birlikte İngiltere, anayasa kaynağı olarak geleneklere göre yönetilen bir ülkedir. Bu bağlamda İngiliz anayasasının, *yazılı olmayan yasalar, içtihatlar ve anayasal görenekler* olmak üzere üç kaynağı

bulunmaktadır (Eroğul, 1993: 4). Roskin, (2007: 37) İngiliz Anayasası'nın yazılı olmamasına karşılık, Anayasanın fasılları yazılı olduğunu ve onun tek bir yazılı metinden daha ziyade, örf hukuku, tarihsel fermanlar, parlamentodan geçen kanunlar ve en önemlisi de yüzlerce yıllık geleneklerden oluşan bir “koleksiyon” olarak tanımlamıştır.

Diğer yandan ekonomik olarak güçlenen tüccarlar, vergi artışı ile keyfi vergilendirmenin önlenmesinin yanı sıra ticaret serbestisine giden sürecin sonunda *liberal ekonomi* olarak adlandırılan bir ekonomi modelini yönetimlere kabul ettirmişlerdir. Diğer bir ifade ile Avrupa'da ekonomik yapı siyasal yapıyı etkilemiştir.

2.2. Parlamenter Sistemin Yapısal Özellikleri

Teziç, (2017: 503) parlamenter sistemdeki, yasama ve yürütme arasındaki işbirliğini *işlevsel* ve *organik* olmak üzere, iki açıdan değerlendirmiştir. Teziç'e göre işlevsel açıdan, yasama ve yürütme arasındaki işbirliği özellikle kanunların yapılmasında kendisini göstermektedir. Kanunların hazırlanması ve kabul edilmesinde, hükümet tarafından hazırlanan tasarılar parlamento tarafından onaylanmasından sonra yine yürütmenin idari düzenleyici işlemiyle gerçekleşmektedir. Organik açıdan ise yürütmenin oluşumunda ortaya çıkmaktadır. İki başlı yürütmenin sorumsuz kanadı olan devlet başkanı (Cumhurbaşkanı) ve başbakan ile bakanlar kurulu parlamento içinden çıkmaktadır.

Üniter ve merkezîyetçi bir devlet yapısı olan İngiltere'de sisteminin en güçlü organı hükümettir. Koalisyon hükümetlerinin nadir olarak rastlandığı İngiltere'de iki partili bir sistem egemendir. Lijphart, (2016: 26-39) bu sistemi *disiplinli iki parti sistemi* olarak nitelendirmiştir. Lijphart İngiliz siyasal sisteminin yapısal özelliklerini 10 başlık altında toplamıştır.

- 1- Yürütme gücünün tek partili ve dar çoğunluk hükümetlerinde toplanması,
- 2- Hükümet üstünlüğü,
- 3- İki partili sistem,
- 4- Çoğunlukçu ve gayri-nispi seçim sistemi,
- 5- Çıkar grubu çoğulculuğu,
- 6- Üniter ve merkezîyetçi hükümet,
- 7- Yasama gücünün tek meclisli bir yasama organında toplanması,

- 8- Anayasal esneklik,
- 9- Yargısal yorumun olmaması,
- 10- Yürütme tarafından kontrol edilen bir Merkez Bankası (Lijphart, 2016: 26-39).

İngiliz siyasal sisteminin temel yapısal niteliklerini oluşturan bu unsurlara baktığımızda, seçim sisteminden ve siyasi parti yapısından kaynaklanan güçlü bir yönetim sistemi ortaya çıkmaktadır.

2.2.1. Yasama

Parlamente sistemi yasama gücü parlamentoya aittir. İngiliz Parlamente sisteminde parlamentonun sınırsız yasama yetkisi bulunmaktadır (Eroğul, 1993: 8). Parlamento, tek meclisten oluşabildiği gibi halen İngiltere’de uygulandığı şekliyle *Lordlar Kamarası* (House of Lords) ve *Avam Kamarası* (House of Commons) (Darlington, 2018) gibi iki meclisten de oluşabilmektedir. 1961 Anayasası ile İngiltere benzeri bir düzenleme Türkiye’de yapılmış ve Türkiye’de 1980 askeri darbesine kadar TBMM, “Millet Meclisi” ve “Cumhuriyet Senatosu” olmak üzere iki meclisten oluşmuştur.

İngiltere’de parlamento (*Westminster*)¹¹ iki öğeden oluşmakla birlikte, tarihsel süreç içerisinde Lordlar kamarasının yetkileri Avam kamarasının lehine genişlemiştir. Lordlar kamarası, 1911 ile 1949 yasalarından sonra, maddi anlamda parasal düzenlemeleri bir ay bekletme dışında yetkilerini geniş ölçüde yitirmiştir.

Parlamente sistemin uygulandığı bütün ülkelerde, yasama görevini yürüten milletvekillerinin, yasal güvenceye alınmaları ile ilgili olarak uygulama birliği bulunmamaktadır. Gerek parlamentonun oluşum sürecinde, gerekse parlamente lerin ya da milletvekillerinin hak ve sorumluluklarında ülkeden ülkeye farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’nin aksine İngiltere’de yasama görevinde bulunan milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı bulunmamaktadır. Milletvekilleri, herhangi bir vatandaş gibi cezai kovuşturmalara tabi tutulabilmektedir (Eroğul, 1993: 8, 23).

¹¹ Westminster, İngiliz parlamentosu ve idari kurumlarını belirtmek için kullanılır. (Lijphart, 2016: 25).

Türkiye’de ise milletvekillerine belirli suçlar dışında ancak parlamentonun onayı ile soruşturma açılabilir.

Parlamentar sistemin uygulandığı ülkelerde yasa yapım süreci ülkeden ülkeye oldukça farklılıklar göstermektedir. Türkiye’de yasa önermeye sadece milletvekilleri yetkiliyken, İngiltere’de yasa yapım sürecinde parlamento içinden olduğu gibi parlamento dışından da yasa önerisi (private bills) yapılabilir. Ayrıca parlamento dışından yapılan yasa önerileri gazeteler yoluyla kamuoyuna duyurulmaktadır (Eroğul, 1993: 12).

Yasaların onaylanmasında Türkiye’de yasalar, Cumhurbaşkanı’nın onamasını müteakip yürürlüğe girmesine karşılık İngiltere’de Taç’ın yasaları onaylaması ile yürürlüğe girmektedir. Ancak Türkiye’de Cumhurbaşkanı’nın aksine Taç’ın (Crown) yasaları onaylamaması (vetosu) söz konusu değildir. İngiltere’de Kralın yetkileri daha çok sembolik ve törensel bir nitelik taşımaktadır (Gözler, 2011: 598). Başlangıçta “Taç” kral manasına gelmekteydi ancak zaman içerisinde parlamento, kabine ve devlet memurlarını da içine alacak şekilde bir anlam genişlemesine uğramıştır (Roskin, 2007: 37).

Temel olarak yasama yetkisi parlamentonun uhdesinde bulunmakla birlikte, ulusal meclislerin yanı sıra uluslararası anlaşmalarla bu yetki genişleme eğilimindedir. Türkiye’de usulüne göre yürürlüğe konulmuş anlaşmaların yasa hükmünde olduğu anayasal olarak belirlenmiş olmakla birlikte; İngiltere’de uluslararası sözleşmelerin yasa hükmünde olması, Avrupa Birliği (AB) yasaları ile sınırlıdır (Eroğul, 1993: 17). İngiltere, 2016 yılında yaptığı referandum sonucu AB’den ayrılma kararı almış olmakla birlikte, 2020 sonuna kadar Avrupa Adalet Divanı yargısına bağlı kalacağını beyan etmiştir.

2.2.2. Yürütme

Parlamentar sistemde yürütme, bir yanda devlet başkanı diğer yanda ise bakanlar kurulu olmak üzere iki başlı bir yapıya sahiptir. Devlet başkanı

(Cumhurbaşkanı) yürütmenin sorumsuz kanadını temsil ederken bakanlar kurulu sorumlu kanadını temsil etmektedir.

Parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde yürütme denilince Cumhurbaşkanı, (Kraliçe, Kral - İngiltere) Başbakan ve Bakanlar Kurulu (kabine) anlaşılmaktadır (Eroğul, 1993: 25). Parlamenter sistemde, yürütmenin bir tarafını yaptığı işlemlerden hukuki olarak “sorumsuz” olarak nitelendirilen Cumhurbaşkanı alırken, diğer tarafını ise sorumlu olarak Bakanlar Kurulu almaktadır.

Parlamenter sistemde yürütme doğrudan doğruya halk tarafından seçilmez. Yürütme, parlamento içerisinde seçilir. Monarşik parlamenter sistemde krallık babadan oğula geçerken klasik parlamenter sistemde devlet başkanı (Cumhurbaşkanı) yasama organı (parlamento) tarafından seçilir (Gözler, 2001: 7).

Parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde yürütmenin seçilmesinde farklı uygulamalar bulunmaktadır. Japonya, Almanya ve İrlanda’da Başbakan, doğrudan yasama organı tarafından seçilirken diğer bir kısım ülkelerde ise devlet başkanı, parlamentodan güvenoyu alabilecek birisini başbakan olarak atar. Başbakan da bakanları seçer. Seçilen bu kişileri devlet başkanı, bakan olarak atadıktan sonra, hükümet güvenoyu almak üzere yasamaya başvurur. Nihai olarak yasama organı, yürütmenin belirlenmesinde temel fonksiyonu icra eder (Gözler, 2001: 7). İngiliz kabinesi ise çoğunluğu avam kamarasından olmak üzere, avam ve lordlar kamarası üyelerinden oluşmaktadır.

İngiltere’deki iktidarın üstün bir hükümet elinde toplanmasından dolayı Lord Haisham, İngiliz yönetim sistemini “seçimli diktatörlük” olarak nitelendirmiştir. Avam kamarası üyeleri, tek adaylı seçim bölgelerinde çoğunluk sistemine göre seçilmektedir. Söz konusu seçim sistemi orantısız seçim sonuçlarına neden olabilmektedir. Nitekim 2005 seçimlerinde İşçi Partisi oyların %35,2’sini almasına rağmen 646 sandalyeden 355’ini kazanmıştır (Lijphart, 2016: 29-31).

2.2.2.1. Cumhurbaşkanlığı

Parlamentar sistemde yürütmenin başında Cumhurbaşkanlığı yer alır. Monarşik parlamentar sistemi benimseyen İngiltere’de ise Cumhurbaşkanlığı’nın yetkileri Kral ya da Kraliçe tarafından kullanılır ve bu yetkiler büyük ölçüde semboliktir.

İngiltere’de Kralın (kraliçe) yetkileri sembolik olmakla birlikte, gerçekte üç önemli görevi bulunmaktadır. Bu yetkiler; danışılma yetkisi, (*The right to be consulted by the Prime Minister*) Belirli eylem tarzlarını teşvik etmek yetkisi (*To encourage certain courses of action*) ve Uyarma, “başkalarına karşı uyarma” (*To warn against others*) yetkisidir (British Monarchy, 2018).

Amerika’daki başkanlık sisteminin aksine İngiltere’de devlet başkanı (Kral) ile hükümet başkanı arasında önemli bir ayrım vardır (Roskin, 2007: 37). Hükümetin sorumlu kanadını başbakan temsil etmektedir. İngiltere dışında klasik parlamentar sistemle yönetilen ülkelerde Cumhurbaşkanlığı parlamento içinden seçilmektedir. Türkiye’de 2007 anayasa değişikliği referandumu ile Cumhurbaşkanlığı’nın doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. 2017 yılında yapılan referandumda ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak nitelendirilen hükümet sistemine geçilmiştir.

Parlamentar sistemde yürütmenin sorumsuz kanadını Cumhurbaşkanlığı temsil etmektedir. Cumhurbaşkanının siyasi açıdan sorumsuzluğu parlamentar sistemdeki yasama ve yürütme arasındaki ilişkileri dengeleyen önemli bir işleve sahiptir. Teziç, (2017: 509) Cumhurbaşkanlığı’nın siyasi açıdan mutlak sorumsuzluğunun nedeni olarak, parlamento ve hükümet arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda tarafsız kalabilmesini sağlamak olarak açıklamıştır.

İngiltere’de Kral (Kraliçe)’in görevlerine baktığımızda ise bu görevlerin icrai olmaktan daha ziyade sembolik nitelikte olduğunu görmekteyiz. Roskin’e (2007: 38) göre “Kral ya da Kraliçe hüküm sürer ama hükmetmez”. Buna karşılık Kral ya da Kraliçe’nin parlamentonun toplantıya çağırılması, parlamentonun süresinin uzatılması, parlamenterlerin tatile gönderilmesi, parlamentonun dağıtılması gibi yasamaya

müdahil olduğu görevleri vardır. Bu görevlerinin yanı sıra üst düzey devlet görevlilerinin atanmasından (üst düzey yargıçlar dahil) yasaların onaylanmasına, Başbakan'ın atanmasından suçluların bağışlanmasına kadar bir dizi idari görevi vardır (Eroğul, 2014: 25, 26).

Türkiye'de ise İngiliz parlamenter sisteminin aksine, Cumhurbaşkanı'nın yetkileri 1982 Anayasası'nda oldukça genişletilmiştir. 2017 Anayasa değişikliği öncesinde ise Cumhurbaşkanı'nın tek başına yapacağı işlemler dışındaki işlemlerden ilgili bakan ya da başbakan sorumlu tutulmuş, bunun için de devlet başkanının yapacağı işlemlerin başbakan veya ilgili bakan tarafından imzalanması *karşı imza kuralı* getirilmiştir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı'nın tek başına yaptığı işlemler yargı denetimi dışında bırakılmıştır (T.C. Anayasası, 1982, Madde: 105).

Altun'a (2017) göre 2017 Anayasa değişikliği ile Türkiye'de parlamenter sistemin niteliği değişmiş ve kamuoyunda Türkiye'ye özgü bir sistem, Türk Tipi Başkanlık ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi olarak adlandırılan yeni bir sisteme geçilmiştir.

Ahmad, (2012: 220) Türkiye'deki 1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı'nın aşırı yetkilendirilmiş niteliğine dikkat çekerek anayasayı *başkanlık anayasası* olarak nitelendirmiştir.

“Anayasa bir başkanlık anayasası niteliğindeydi ve 1958 de Gaulle anayasasıyla dikkat çekici bir benzerlik taşıyordu. Başlıca amaç, cumhurbaşkanının yetkilerini artırarak yasa ve düzenin güvence altına alınmasıydı. Bununla birlikte anayasa başbakana De Gaulle anayasasına kıyasla daha çok yetki veriyordu ” (Ahmad, 2012: 220).

İngiltere'de oldukça güçlü geleneklerle korunan Taç – Kabinde dengesinde, Kralın yasama organına karşı sorumsuzluğu bulunmaktadır. İngiltere'de Kral, daha çok sembolik görevler icra etmesine karşın; Türkiye'de klasik parlamenter sistemin uygulandığı dönemde Cumhurbaşkanı, Başbakan'ın atanmasından bakanların belirlenmesine kadar hükümetin belirlenmesi sürecinde aktif rol oynamaktaydı. Nitekim 1996 yılında, Refahyol hükümetinden sonra dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hükümeti kurma görevi, RP'den sonra mecliste

çoğunluğu bulunan ikinci siyasi parti olan DYP'ye değil, Demirel'in inisiyatifiyle mecliste çoğunluğu bulunan üçüncü siyasi parti olan ANAP'a verilmiştir.

Linz'e (1995: 144) göre klasik parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde, Cumhurbaşkanları doğrudan doğruya halk tarafından seçilmiş olsalar bile Başbakan'la ciddi bir iktidar mücadelesine girme olanağından yoksundur. Bu ülkelerde Cumhurbaşkanlığı, hükümet sürecini büsbütün belirlemekten daha ziyade siyasal partiler ve kurumlar arasında bir denge unsurudur.

2.2.2.2. Bakanlar Kurulu

Parlamenter sistemin yürütmeye ilişkin en önemli organını "Bakanlar Kurulu" diğer bir adla "Kabine" oluşturmaktadır. Bakanlar Kurulu, ülke siyasetinin belirlenmesinden ve yönetilmesinden dolayı parlamentoya karşı sorumludur. Bakanlar kurulu içerisinde Başbakan (Prime Minister), Bakanlara (Minister) nispeten daha öncelikli bir konumdadır. Eşitler arası birinci olarak da tanımlanan başbakan, bakanların atanması ve görevden alınması gibi konularda hükümeti doğrudan etkilemektedir. Bunun yanı sıra Başbakan'ın güvensizlik oyu ile düşürülmesi ya da istifası durumunda, tüm Bakanlar kurulunun dolayısı ile hükümetin görevi de sona ermektedir.

Yürütme içinde yer alan Cumhurbaşkanı'nın siyasi sorumsuzluğuna karşılık; başbakan dahil olmak üzere bakanlar kurulunun hukuki, cezai ve siyasi (Teziç, 2017: 511) sorumluluğu bulunmaktadır. Bakanların hukuki sorumluluğu, bir kişi olarak yaptıkları işlemlerden sorumlu tutulmalarının yanı sıra göreviyle ilgili yaptığı işlemlerden sorumlu tutulmaları anlamına gelmektedir. Cezai sorumluluğu da hukuki sorumluluğa benzer şekilde, bakanlar kişisel ve göreviyle ilgili olarak işledikleri suçlardan sorumludur. Bakanların siyasi sorumluluğu ise bakanların hukuki ve cezai sorumlulukları nedeniyle oluşabileceği gibi uyguladıkları siyasi politikalardan da olabilir (Teziç, 2017: 511-512) Parlamento'nun güvenoylaması, soru, gensoru, genel görüşme, meclis araştırması ve meclis soruşturması gibi hükümeti siyasi açıdan denetlediği araçlar bulunmaktadır.

İngiliz parlamenter sisteminde yürütmenin başında çok geniş yetkilere sahip Başbakan bulunmaktadır. Bu nedenle İngiliz sistemine *başbakanlık hükümeti* adı da verilmektedir özellikle bu dönem için Thatcher dönemi örnek olarak gösterilmektedir (Alkan, 2013: 82). Bakanlar Kurulu'nda kararlar, kolektif olarak alınmaktadır. Hukuki işlem teorik olarak “kolektif işlem” mahiyetinde olmakla birlikte; bakanların Başbakan'a rağmen kararlara muhalefeti söz konusu değildir (Günday, 1997: 103). Aksi halde Başbakan tarafından ilgili bakanın görevden alınır.

Parlamenter sistemde, başlangıçta başbakanın hukuken diğer bakanlara karşı üstünlüğü yoktu ve bakanlardan birisi sayılıyordu. Başbakan, hükümetin genel politikasını yürütmek ve bakanlar arasında işbirliğinin sağlamakta sorumluydu. Ancak zamanla başbakanın statüsü genişlemiş, başbakanın gücü ve etkinliği artmıştır. Başbakan, hükümetin kurulmasında bakanları belirlenmesinden, hükümetin parlamentoya karşı sorumluluğunun temsil edilmesine ve gerektiğinde devlet başkanından parlamentonun feshini istemeye kadar bir dizi önemli yetkiye sahip olmuştur (Teziç, 2017: 505).

İngiltere'de Başbakanlık ilk kez 1905'te protokol sıralaması yapılırken resmen kullanılmış, Başbakanlığın yasal bir dayanağa kavuşması ancak 1937 yılında çıkartılan bir yasa ile olmuştur. Bu yasa ile birlikte bakanlıkların belirli bir bölümünün, avam kamarası dışında, lordlar kamarası üyelerine de ayrılması zorunlu kılınmıştır (Eroğul, 2014: 28).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz parlamenter sisteminde Amerikan başkanlık sistemine benzer bir şekilde, Başbakan'ın görev ve yetkilerinde bir genişleme görülmüştür. Bu dönemde Başbakan küçük bir kişisel kadrosuyla politikalarını geliştirmiş ve daha sonra kabinesini bilgilendirmiştir. Bu durum, İngiltere'de “kumandan başkanlığın” doğması endişelerini artırmıştır (Roskin, 2007: 40). Endişeleri artıran bir başka husus da Başbakanın, bakanlarını seçerken parlamento içindeki dengeleri gözetmek yerine sadece kendi anlayışına sadık kişilerden bakanları seçmesidir. Nitekim 1979 ile 1990 yılları arasında İngiltere'de başkanlık yapmış olan Margaret Thatcher bu dengeyi gözetmemesi nedeniyle “diktatör” olmakla suçlanmıştır (Roskin, 2007: 40).

İngiltere’de hükümet hem çok kalabalık hem de kabine yapısı itibarıyla oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bugünkü kadar yetkili olmasa da Başbakan, kabinenin başı olarak siyasal iktidarın merkezi konumuna yerleşmiştir (Roskin, 2007: 41). Başbakan’la birlikte hükümette farklı düzeyde üç tür bakanlık bulunmaktadır. Bunların birincisi “Cabinet Ministers” olarak adlandırılan ve sayıları 20-25 civarında olan bakanlıklardır. Bu bakanlıkların oluşumunda, avam ve lordlar kamarasından bakanlar bulunmaktadır.

İkincisi, “Non-Cabinet Ministers” olarak adlandırılan ve sayıları yaklaşık 30 civarında olan bakanlardır. Bunlar bakan olmakla birlikte kabine dışındadırlar. Parlamenter sistemin uygulandığı dönemde Türkiye’deki devlet bakanlarına benzemekle birlikte işlevleri oldukça farklıdır. Bu bakanlar sorumluluk alanları oldukça büyük olan İçişleri, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı gibi büyük bakanlıkların belirli bölümlerini yönetmektedirler.

Üçüncüsü ise “Junior Minister” olarak adlandırılan ve sayıları 40 civarında olan bakanlardır. Bu bakanlar genellikle bağlı olduğu birinci grupta saydığımız, Cabinet Minister’ların parlamento ile olan ilişkilerini yönetmektedirler. Bu bakanlar kідemsiz olmakla birlikte hükümet üyesidirler. Türkiye’deki bakanlık müsteşarına benzemekle birlikte Türkiye’de bakanlık müsteşarı hükümet içinde değildir ve parlamento üyesi de değildir.

İngiltere’de hükümetin böylesi kalabalık bir mahiyette olmasına karşın işler daha çok hükümet komisyonları aracılığı ile yürütülmektedir. Sayıları yirmi civarında olan bu hükümet komisyonlarına ihtiyaç duyulduğunda geçici komisyonlar da eklenmektedir. Hükümet genel kurul olarak toplanmamaktadır. Başbakan başkanlığında haftada bir kez toplanan bakanlar kurulu, kararlarını oybirliği ile almaktadır. Başbakan’la ayrılığa düşen bakan ise kabinden ayrılır (Eroğul, 2014: 28-31).

2.2.3. Yargı

XIX. yüzyıl İngiliz tarihçisi ve felsefecisi Lord Acton'un iktidarın tek elde toplanması durumunda, yönetimin bozulacağı yönündeki görüşü İngiliz siyasi sisteminin başka bir kurum tarafından denetimini zorunlu kılacak bir yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Acton, “iktidar yozlaştırır; mutlak iktidar mutlak yozlaştırır” (Roskin, 2007: 30) şeklinde ifadesiyle iktidarın kontrol edilmediğinde bozulma temayülüne dikkat çekmiştir. İktidarın denetimi ve kontrol edilmesine yönelik modern devlet sisteminde “kuvvetler ayrılığı” kavramı gelişmiştir. Bu gün hemen hemen tüm demokratik hükümet sistemlerinde, iktidarın başka bir iktidarla kontrol edilmesi gerektiği tartışma götürmez bir kural halini almıştır.

İngiltere’de en üstün yasa koyucu parlamentodur. Yargıçlar dahil olmak üzere herkesin yasalara uyma mecburiyeti bulunmaktadır. İngiltere’de Türkiye’den farklı olarak, yasaların içinde çok sayıda açıklama ve tanım gibi öğeler bulunmaktadır (Eroğul, 2014: 36-41).

İngiltere’de Anglo-Sakson Hukuk Sistemi (Common Law) olarak da adlandırılan hukuk sistemi uygulanmaktadır. Anglo-Sakson Hukuk Sistemi, tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmış olup, günümüzde İngiltere ile birlikte ABD, Kanada, Avustralya, Güney Afrika, Hindistan ve eski İngiliz sömürgesi olan pek çok ülkede uygulanmaktadır. Bu sistemde hukukun oluşumunda, örf ve adet kuralları, çok sayıda mahkeme kararı ve dağınık haldeki çeşitli kanunlar etkili olmaktadır.

İngiltere’de uygulanan yargı düzeni ile Türkiye’de uygulanan yargı düzeni oldukça farklıdır. İngiltere’de “yargı birliği sistemi” vardır (Gözler, 2011: 602). İngiltere’de yazılı bir anayasa olmadığı için; yasaların, anayasaya uygunluk denetimi yapılmamakta ve örnek mahkeme kararlarına uyulmaktadır.

Hukuk sisteminde, ikinci kaynak olarak, common law’ın yetersiz kalması nedeniyle ortaya çıkmış olan ve sözcük anlamı “hakkaniyet” olan “equity” kullanılmaktadır. İngiltere’de yargıya müdahale anlamına gelebilecek her eylem, para ve hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

İngiltere’de 2005 yılında yapılan reformla yargı alanında kökten bir değişiklik yapılmış ve yargı klasik anlamda güçler ayrılığına kavuşmuştur. Bu yasa ile birlikte Adalet Bakanı’nın elindeki bütün yargı görevleri alınmıştır. Ayrıca Yüce mahkeme olarak görev yapan lordlar kamarasının yerine bir yüce mahkeme kurulması ve yargıç seçimlerinin özel bir komisyona *Adli Atamalar Komisyonu* (Judicial Apoitments Commission) bırakılması kararlaştırılmıştır (Eroğul, 2014: 42).

İngiltere’de en üst temsil mercii olarak “Supreme Court of United Kingdom” *Yüce Mahkeme* görev yapmaktadır. Mahkemenin bir başkan, bir başkan vekili ve 10 üyesi bulunmaktadır. Üst mahkemenin en önemli görevleri, önemli ilke sorunlarını çözmek ve bölgelere göre yetki aktarımı konularındaki uyuşmazlıkları karara bağlamaktır (Eroğul, 2014: 43).

Türkiye’deki adli, idari ve askeri yargı sisteminin aksine; İngiltere’de adli ve idari yargı ayrımı yoktur.¹² Yargı birliği bulunmaktadır. Yine Türkiye’den farklı olarak vatandaşlar istedikleri yargı çevresinde dava açabilmektedirler (Eroğul, 2014: 47).

İngiltere’de genel mahkemelerin yanı sıra tekelleşme iddialarını incelemek, zihinsel engellilerin malvarlığını yönetmek, din adamlarını görevleriyle ilgili olarak yargılamak, asker kişileri yargılamak üzere subaylardan kurulu mahkemeler, nedeni belli olmayan ve şiddet sonucu olan ölümleri sorgulamak, vb. gibi uzmanlık mahkemeleri bulunmaktadır (Eroğul, 2014: 48-49)

İngiltere’de 2009 yılında Yüksek Mahkeme kurulmuştur. Bu mahkeme henüz tam anlamıyla Anayasa Mahkemesi’nin yetkilerine sahip olmasa da Alkan’a (2013: 98) göre bu mahkeme, zamanla Amerikan Yüksek Mahkemesi’ne benzer bir işlevselliğe ulaşabilir.

¹² Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliği ile birlikte; Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve askeri mahkemeler kaldırılmıştır.

2.2.4. Yasama ve Yürütme Arasında Karşılıklı Etkileşim

Araçları

Parlamente sistemde yumuşak bir güçler ayrılığı bulunmakla birlikte yasamanın, yürütme üzerinde ve yürütmenin de yasama üzerine etkili denetim araçları vardır. Hükümetin, parlamentoda istediği yasaları yapabilmesi, yıllık bütçenin onaylanması, uluslararası anlaşmaların onaylanması için parlamentonun onayına ihtiyacı vardır. Bunun yanı sıra hükümetin, gensoru ile düşürülememesi ve güvenoyu alabilmesi için parlamentonun desteğine ihtiyacı vardır. Buna karşılık, parlamento da tek başına çoğunluğa sahip bir hükümetin bulunması durumunda, hükümetin desteğini almadan yasa çıkartma imkânı bulunmamaktadır. Aynı zamanda hükümetin erken seçim kararına karşı koyamamaktadır (Gözler, 2011: 596-597).

İngiltere’de yürütmeyi denetlemek üzere, select comittee (seçilmiş komite) adı verilen komisyonlar bulunmaktadır. Türkiye’deki yasa yapma sürecinde görev alan geçici komisyonların aksine bu komiteler, yürütmeyi denetlemek ve parlamentoya yardımcı olmak maksadıyla görev yaparlar. Hükümet de bu komisyonların önerilerini dikkate almaktadır (Eroğul, 2014: 19).

Yürütmeyi denetlemek üzere İngiltere’de 1967 yılında, yönetimden yakınan vatandaşların şikâyetlerini dinlemek üzere oldukça geniş yetkilere sahip bir tür ombudsmanlık (kamu denetçiliği) kurumu ihdas edilmiştir. Ombudsmanlık, avam kamarasının milletvekilleri aracılığıyla hükümeti denetlediği önemli bir kurumdur. Başbakan’ın önerisi ve Kraliçe’nin onayı ile atanan Ombudsmanın maaşı, Başbakan’ın maaşından fazladır. Türkiye’de ise İngiltere’deki kadar yetkili olmasa da 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile TBMM’ye bağlı olarak idarenin işleyişine ilişkin şikâyetleri dinlemek üzere *Kamu Denetçiliği Kurumu* kurulmuştur.

Yürütmeyi denetleme görevini yürüten bir başka kurum olarak lordlar kamarası bulunmaktadır. Lordlar kamarası, zamanla önemli bakanlıkların avam üyelerine ayrılması nedeniyle bu görevlerinin işlevselliğini önemli ölçüde kaybetmiştir (Eroğul, 1993: 20-24).

Yasamanın yürütmeyi denetlediği en önemli araç “güvenoylaması”dır. Yasama her zaman güvenoylaması ile kabinenin tamamını görevden alabileceği gibi tek bir bakanı da güvensizlik oyu ile bakanlıktan düşürebilir (Gözler, 2011: 594). Başbakan’ın güvensizlik oyu ile düşürülmesi durumunda ise hükümet düşmektedir.

Parlamente sistemin uygulandığı bazı ülkelerde, yürütmenin yasama üzerinde en önemli yetkisi *yürütmenin yasamayı fesih* yetkisidir. Belçika ve İtalya gibi ülkelerde meclis yürütme tarafından feshedilebilmektedir. Fesih hakkının, yasama ve yürütme arasındaki dengenin yürütme bakımından güvence altına alınması, parlamentonun hükümeti güvensizlik oyu ile düşürülebilmesine karşılık hükümetin parlamentoya karşı etkili bir aracı olarak kullanılması ve öngörülme-yen çok önemli bir sorun karşısında seçim yoluyla halkın görüşünün alınması bakımından olumlu olarak değerlendiren yaklaşımlar vardır (Teziç, 2017: 517-522).

Parlamente sistemde hükümeti denetlemek üzere, bakan ya da Başbakan hakkında meclis soruşturması açılabilir. Türkiye’de TBMM’nin hükümeti, soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması yollarıyla denetleme imkânı bulunmaktadır (T.C. 1982 Anayasası, Madde: 98-100).¹³

2.3. Parlamento Sisteme Yönelik Eleştiriler

Parlamente sistem, yönetimde istikrarsızlığa yol açması, yürütmede iki başkanlık, başbakanın artan yetkisi ile birlikte parlamentarizmin gittikçe başkanlığa benzemesi, otoriterleşme ve ekonomik istikrar gibi birçok açıdan eleştirilmiştir.

2.3.1. Parlamento Sistemin İstikrarsızlığa Yol açması

Parlamente sisteme yönelik en önemli eleştiri olarak, siyasal istikrarsızlık eleştirileri ön plana çıkmaktadır. Siyasal istikrarsızlıkların hükümet sisteminden mi yoksa seçim sistemlerinden mi kaynaklandığı sıkça tartışılmaktadır.

¹³ 2017 Anayasa değişikliği ile “gensoru” kaldırılmıştır.

Teziç, (2017: 524) İngiliz modelinden esinlenen parlamenter rejimlerin çok partili bir ortamda aynı sonuçları vermediğini ve sık sık yaşanan hükümet bunalımları nedeniyle I. ve II. Dünya savaşı sonrasında anayasalarda parlamenter rejimin ampirik ilkeleri kurallara bağlanarak, hükümet istikrarsızlıklarının önlenmesi amacıyla siyasi sorumluluk mekanizmasının ayrıntılı olarak düzenlendiğini ileri sürmüştür. Teziç, bunun sonucu olarak da parlamenter *rejimlerin akilleştiği* başka bir ifade ile *siyasetin hukukileştiğini* söylemiştir. Siyaset bilimci Lijphart, (2016: 157) ise yasama ve yürütme arasındaki güç dengesinde en önemli göstergenin hükümetlerin dayanıklılığı olduğunu söylemiştir. Lijphart’a göre “uzun süre iktidarda kalan hükümetler genellikle yasama organı karşısında üstünken, kısa süreli hükümetler görece zayıftır”.

Diğer taraftan siyasi istikrarsızlıkların birçok nedeni bulunmaktadır. Parlamenter sistemdeki hükümet istikrarsızlıklarının, hükümet sisteminden daha ziyade seçim sistemleriyle yakından ilgili olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre, *çoğunluk seçim sisteminin* uygulandığı ülkelerde istikrarsızlıklar daha az yaşanırken, *nispi temsil sisteminin* uygulandığı ülkelerde istikrarsızlıklar daha fazla yaşanmaktadır.

Diğer taraftan, çoğunluk seçim sisteminin uygulanması siyasi istikrar sağlamasına karşılık birçok siyaset bilimci tarafından demokratik olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Lijphart, (2016: 55) parlamenter sisteminin uygulandığı Kuzey İrlanda gibi derin ayrılıkların olduğu toplumlarda, çoğunluk egemenliğinin demokrasiden ziyade, *çoğunluk diktatörlüğü ve iç kargaşa* anlamına geldiğini ileri sürmüştür.

Nispi temsil sisteminin uygulanması, parlamentoda çok sayıda siyasi partinin bulunmasına olanak sağlamakla birlikte bu siyasi partiler arasında görüş ayrılıklarının derin olması istikrarsızlıklara neden olabilmektedir. Özellikle ideolojik, etnik ve siyasi kutuplaşmanın çok olduğu ülkelerde, parlamentoda her görüşten temsilcilerin yer alması demokrasi açısından olumlu olmakla birlikte, siyasi açıdan istikrarsız koalisyon hükümetlerine sebep olabilmektedir.

Siyasal anlamda görüş ayrılıklarının derin olması ve aynı zamanda siyasi geleneklerinin yerleşmemiş olması koalisyon hükümetlerinin süresini olumsuz etkilemektedir. İngiltere gibi iki ya da üç siyasi partinin egemen olduğu ülkeler ise daha istikrarlıdır. Lijphart'a (1991: 73) göre hâkim siyasi parti yapısı, demokrasi açısından sorunlu olsa da siyasi istikrar açısından oldukça avantajlıdır.

Parlamente sistemde, tek bir siyasi partinin hükümeti kuramaması ve koalisyonların zayıf ve istikrarsız hükümetlere yol açması, parlamente sistemin en büyük zaafı olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle Mısır, Fransa, Polonya, Singapur, Slovakya, Sri Lanka, Tayvan, Türkiye ve Yemen gibi daha birçok ülkede sistem değişikliğine gidilmiştir (Moestrup, Wu ve Elgie, 2011: 14).

Siyasi istikrarı ortalama hükümet süresiyle ölçme imkânı bulunmaktadır. Lijphart, 1945 ile 2010 yılları arasında parlamente sistemle yönetilen 30 demokratik ülkedeki ortalama hükümet sürelerini incelemiştir. Söz konusu incelemesinde *asgari çoğunluklu tek parti* ile yönetilen ülkelerdeki hükümet *ömrü en yüksek* çıkarken, *azınlık koalisyon hükümetlerinin* ömrü ise *en kısa* çıkmıştır.

Tablo 2.1. Parlamente Demokraside Beş Hükümet Tipine Göre Ortalama Hükümet Ömürleri ve Sıklıkları, 1945-2010

Hükümet Çeşidi	Hükümet Sayısı	Ortalama Hükümet Ömrü (yıl)
Asgari çoğunluklu tek parti	56	8,2
Asgari çoğunluklu koalisyon	85	3,64
Tek partili azınlık	42	2,57
Azınlık koalisyonu	62	1,52
Geniş çoğunluklu	106	2,27
Bütün hükümetler	351	3,45

Kaynak: (Lijphart, 2016: 165)

Lijphart' ın çalışmasının önemli sonuçları bulunmaktadır. İlki inceleme konusu yaptığı ülkelerin tamamının demokratik olduğu göz önüne alındığında, demokratik ülkelerde de koalisyon hükümetlerinin ömrünün az olduğu görülmektedir. Esasında siyasi anlamda uzlaşma ve hoşgörü kültürünün geliştiği ve demokratik geleneklerin

yerleştiği kabul edilen demokratik ülkelerde koalisyon hükümetlerinin daha uzun süreli olması beklenmektedir. İkincisi ise demokrasi açısından en iyi hükümet olarak gösterebileceğimiz “geniş çoğunluklu hükümetlerin” ömrünün, ortalama hükümet sresinden bile daha az olduğudur.

Parlamenter sistem, başkanlık sisteminde olduğu gibi belli dönemler için hükümet istikrarını garanti etmemektedir. Buna karşılık parlamenter sistemde hükümetin yasama desteğini kaybetmesi durumunda, yeni bir hükümete kapı aralamaktadır (Uluşahin, 1999: 78-79).

Teziç (2017: 526) hükümet istikrarını, parlamentoda istikrarlı bir çoğunluğun bulunmasına bağlamıştır. Teziç’e göre bu çoğunluk tek parti olabileceği gibi koalisyon çoğunluğu da olabilir. Bu nedenle Teziç, parlamenter sistemin işleyebilmesinin n koşullarından birisi olarak, partilerin türdeş (homojen) ve disiplinli olmaları gerektiğini ileri srmştir.

Türkiye’de 1973 ile 1980 yılları arasında hükümet krizleri yaşanmış ve istikrarlı hükümetler kurulamamıştır (Yazıcı, 2013: 168-169). Söz konusu dönemde hükümet süreleri bir buçuk yılın altına dşmştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesindeki siyasal istikrarsızlıklar, ekonomik ve güvenlik gibi gerekçelerle birlikte askeri müdahalenin gerekçeleri arasında gösterilmiştir. Bu bağlamda parlamenter sistemi rasyonelleştirmek ve hükümet krizlerini önlemek üzere 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı’na *Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerini yenileme* yetkisi getirilmiştir.¹⁴

Ayrıca, Türkiye’de 1982 Anayasası’nın 109. 110 ve 111. Maddelerinde siyasal istikrarı sağlamak üzere hükümetin kurulması kolaylaştırılmış ve güvenoylaması için *toplantıya katılanların salt çoğunluğunu* yeterli saymıştır. Buna karşılık hükümetin

¹⁴ MADDE 116- Bakanlar Kurulunun, 110 uncu maddede belirtilen güvenoyunu alamaması ve 99 uncu veya 111 inci maddeler uyarınca güvensizlik oyuyla düşürülmesi hallerinde; kırkbeş gün içinde yeni Bakanlar Kurulu kurulamadığı veya kurulduğu halde güvenoyu alamadığı takdirde Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına danışarak, seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. (1982 Anayasası)

güvensizlik oyu ile düşürülebilmesi ise *üye tam sayısının salt çoğunluğunu aramak ve oylamada yalnız güvensizlik oylarını saymak* suretiyle zorlaştırmıştır.¹⁵

Parlamenter sistemle yönetilen Almanya’da Türkiye benzeri bir düzenleme ile hükümetin düşürülebilmesi zorlaştırılmıştır. Almanya’da Başbakan’ın güvensizlik oyu ile düşürülmesi “Yapıcı Güvensizlik” adı verilen Başbakan’ın üye tam sayısının salt çoğunluğu ile düşürülebildiği bir sisteme bağlanmıştır (Alkan, 2013: 116).

2.3.2. Yürütmede İki Başlılık

Parlamenter sisteme yönelik diğer önemli bir eleştiri olarak, yürütmenin iki başlı bir yapıya sahip olması (Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kurulu) gösterilmektedir. Birçok akademisyen ve siyasetçi tarafından Cumhurbaşkanı ve başbakan arasındaki görüş ayrılıklarının yönetimde anlaşmazlıklara neden olduğu ve yürütmeyi olumsuz yönde etkilediği ileri sürülmüştür.

Parlamenter sistemde esas sorumluluk hükümette bulunmakla birlikte, Türkiye gibi Cumhurbaşkanı’nın çok geniş yetkilere sahip olduğu ülkelerde; Başbakan’ın yanı sıra Cumhurbaşkanı’nın sahip olduğu icrai yetkiler nedeniyle yürütmede iki başlılık tartışmaları yapılmıştır. Anayasanın 104. Maddesinde¹⁶ Cumhurbaşkanı’nın yürütmeye ilişkin yetkileri düzenlenmiştir. Bu yetkiler arasında, Başbakanın atanması başta olmak üzere ve Başbakanın önerisiyle bakanların atanması, yabancı devletlere temsilci gönderilmesi ve Genel Kurmay Başkanı’nın atanması ve görevden alınması gibi üst düzey kamu görevlerine atama yapılması ve görevden alınması Cumhurbaşkanı’nın onamasına muhtaçtır. Cumhurbaşkanı’nın özellikle atama kararnamelerinin imzalanması konusunda çekimser kalması ve bu kararnameleri imzalamaması uygulamada ciddi sorunlara neden olmuştur.

Parlamenter sistemle yönetilen İngiltere’nin aksine Türkiye’de, Cumhurbaşkanı’nın bakanlar kuruluna müdahalesi sıkça tartışma konusu olmuştur. 2017 anayasa değişikliği öncesinde Başbakan’ın bakanlar kurulu listesini

¹⁵ Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliği ile “güvenoyu” kaldırılmıştır.

¹⁶ 2017 Anayasa değişikliği ile birlikte Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı’na geçmiştir. (TBMM, 2018)

Cumhurbaşkanı'na sunması ile başlayan hükümet kurma süreci, Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu'nu onaylamasını müteakip parlamentonun güvenoyuna sunulabilmekteydi.¹⁷ Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı, Başbakan'dan bakanlar kurulu listesinde değişiklikler isteyebilir, değişikliği müteakip uygun bulunan bakanlar, Cumhurbaşkanı'nca atanır ve ancak bundan sonra bakanlar kurulu parlamentoya *güvenoyu* için başvurabilirdi.

Gözler, (2000: 69) Cumhurbaşkanı ile hükümet arasındaki çatışmaları ele aldığı “Cumhurbaşkanı Hükümet Çatışması (Cumhurbaşkanı Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir Mi?)” başlıklı kitabında, konuyu etraflıca incelemiştir. Gözler, kitabının sonuç kısmında, tarihte devlet başkanları ile parlamento arasında çatışmaların çıktığını ve bu çatışmaların parlamento dolayısı ile hükümet lehine çözüldüğünü belirtmiştir. Gözler, 1700'lü yıllarda İngiltere, Belçika ve Fransa'da benzeri çatışmaların yaşandığını ancak günümüzde bu sorunun demokratik bir biçimde çözüldüğünü dile getirmiş ve 2000 yılında Türkiye'de yaşanan Cumhurbaşkanı ile hükümet arasındaki çatışmayı, “demokrasilerin ilkel bir problemi” olarak değerlendirmiştir.

2.3.3. Parlamenter Sistemin Gittikçe Başkanlığa Benzemesi

Parlamenter sisteme yönelik önemli bir diğer eleştiri de, parlamenter sistemin gittikçe başkanlık sistemine benzemeye başladığı yönündedir. Seçim kampanyalarının merkezileşmesi, parlamenterlerden daha ziyade parti başkanlarının ön plana çıkması ve sosyal medya başta olmak üzere kitle iletişim araçlarında parti liderlerinin daha fazla ön plana çıkmaya başlaması ile birlikte; parlamenter sistem başkanlık sistemine benzemeye başlamıştır.

Parlamenter sistemle yönetilen birçok ülkede, gücün gittikçe parlamentodan başbakana doğru kaymaya başlamasıyla birlikte; parlamenterler, seçmenlerin tercihlerinden daha ziyade başkanın kişisel tercihleri doğrultusunda belirlenmeye başlamıştır. Bu durum seçim sistemiyle ve siyasal parti sistemiyle de yakından

¹⁷ (2017 Değişikliği öncesi) MADDE 109- .. Bakanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanı'nca atanır; gerektiğinde Başbakanın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı'nca görevlerine son verilir.

ilgilidir. Roskin'e (2007: 41) göre İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya gibi ülkelerde farklı siyasal sistemler uygulanmasına karşın; bu sistemler, kendilerini başkanlık sistemine getirme eğilimindedir.

Lijphart, (2016: 140) hükümette başbakanın yüksek derecede yetkiye sahip olduğu ülkeler olarak İngiltere, Avustralya, Almanya, Yunanistan, Hindistan, Jamaika ve Yeni Zelenda'yı saymıştır. Lijphart, Başbakan'ın en güçsüz konumda olduğu ülke olarak İsviçre'yi ayrı bir kategoride değerlendirmiştir. Lijphart'a göre İsviçre'de Federal Konsey'in her yıl rotasyon usulüyle değiştirdiği hükümet başkanı "eşitler arasında birinci bile değildir".

Roskin, (2007: 41) başbakanların giderek başkanlık sisteminde olduğu gibi devlet başkanına dönüşmeye başladığını ileri sürmüştür. Roskin, bu bağlamda İngiltere'de 18 yıllık muhafazakâr iktidara son vererek İşçi Partisi'nden milletvekili seçilen ve 1997 ile 2007 yılları arasında başbakanlık yapmış olan Tony Blair'i eleştirmiştir. Blair'i bakanlar kurulunu avam kamarası yerine kendi bürosunda toplamak, bakanlar arasında eşitler arasında birinci gibi davranmak, ABD'li bakanlar gibi İngiliz bakanları üst düzey yönetici haline getirmek, danışman sayısını artırmak ve kişisel gücünü artırmakla suçlanmıştır.

2.3.4. Demokrasi ve Otoriterleşme Sorunu

Demokrasinin tanımlanması ve ölçülmesi konusunda siyaset bilimciler arasında görüş birliği bulunmasa da Robert A. Dahl'a (2001: 89) göre geniş ölçekli demokrasi için aşağıdaki kurumlara ihtiyaç vardır.

1. Seçimle belirlenmiş memurlar,
2. Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler,
3. İfade özgürlüğü,
4. Alternatif bilgilenme kaynakları,
5. Kurumsal özerklik,
6. Vatandaşların dahil edilmesi,

Dahl, söz konusu altı kriteri "demokratik bir ülke için gerçekleşmesi gereken minimum şartlar" olarak saymıştır.

Teziç (2017: 526-527) parlamenter rejimin bir örneğini oluşturan 1919 tarihli Weimar Anayasası'nın devlet başkanına çok geniş yetkiler tanınmasına karşılık Almanya'da istikrarlı hükümetlerin kurulamadığına dikkat çekmiştir. Teziç, söz konusu dönemde *ondört yılda ondört hükümet buhranı* ortaya çıktığını ve devlet başkanının da sık sık fesih yetkisini kullandığını belirtmiştir. Teziç, nihayet 1933 yılında art arda yapılan fesihlerin Nasyonal – Sosyalist Partisi'nin iktidara gelmesini kolaylaştırdığını ve bunun Weimar Anayasası'nın sonunu getirdiğini ileri sürmüştür. Teziç, bu nedenle II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan 1949 tarihli Federal Alman Anayasası'nın hükümet istikrarsızlıklarına bir çözüm bulmak amacıyla çok ayrıntılı olarak düzenlendiğini ileri sürmüştür.

Başkanlık sisteminde olduğu gibi seçim sisteminden ve siyasi partilerden kaynaklı *otoriterleşme ve demokrasi* parlamenter sistem için de bir sorun olarak gösterilmektedir. Özellikle ekonomik kriz ve savaş gibi olağanüstü dönemlerde başbakanlar, parlamentoya karşı gücünü genişletme eğilimindedir.

Diğer taraftan söz konusu dönemlerde, artan ekonomik ve siyasal anlamda demokratik taleplere hükümetlerin sert tepki vermesi eleştirilmektedir. Olağanüstü dönemlerdeki hükümetlerin artan baskıları ve otoriterleşme, demokrasiyi tehdit eden bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerde ekonomik krizlere yönelik yapılan protestolar ve bu protestolara karşı güç kullanılması bu ülkelerdeki demokrasiyi tehdit etmektedir.

Parlamenter sistemi uygulayan ve siyasal anlamda daha istikrarlı olarak kabul edilen bazı ülkelerde, uygulanan seçim sistemi nedeniyle parlamentoda az sayıda siyasi parti temsil edilmektedir. Parlamentoda az sayıda partinin bulunması ile birlikte koalisyon hükümetlerinin olmaması yönetime katılım ve demokrasi açısından bir başka sorunu oluşturmaktadır. Söz konusu *temsilde ve yönetimde adaletin* sağlanamamasının en önemli nedeni *çoğunluk seçim sisteminin* uygulanmasıdır.

Lijphart'a (2016: 39-41) göre Westminster modelinin hemen hemen tamamını benimsemiş bir ülke olarak öne çıkan tek ülke Yeni Zelenda'dır. Lijphart, Yeni Zelenda parlamenter sistemine ilişkin yaptığı değerlendirmesinde, bu ülkede

uygulanan parlamenter sisteminin, katı disiplinli iki parti sistemiyle birlikte hükümeti yasama organı karşısında üstün kıldığını ileri sürmüştür. Lijphart, Ulusal Parti ve İşçi Partisi olmak üzere; 1935'ten 1990'lara kadar kurulan hükümetlerin tamamının bu iki partiden oluştuğunu belirtmiştir. Lijphart'a göre bu ülkede, parti politikalarının hemen hemen tamamı sosyo-politik konular etrafında dönmüştür. Seçim sistemi olarak çoğunlukçu seçim sisteminin uygulanması İngiltere benzeri orantısız sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1996 seçimleriyle birlikte Yeni Zelenda, nispi temsil sistemine geçmiştir. Bu seçim sistemiyle birlikte parlamentoda daha orantılı bir dağılım oluşmuştur.

Yeni Zelenda'nın aksine parlamenter sistemi uygulayan İtalya ve Yunanistan'da nispi temsil seçim sistemlerinin uygulanması çok sayıda siyasi partinin parlamentoda yer almasına imkân vermiştir. Çok sayıda siyasi partinin parlamentoda yer alması demokrasi açısından olumlu olmakla birlikte; koalisyon hükümetlerinin kısa sürmesi, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklara neden olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerdeki siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar demokrasiyi tehdit ederken; gelişmiş ülkelerde ise demokrasinin kurumsallaşmasına yönelik başka sorunlar vardır. Bu bağlamda Dahl, (2001: 3) tarihsel olarak eski olan demokrasilerdeki zorluğun *demokrasilerini mükemmelleştirmek ve derinleştirmek* olduğunu ileri sürmüştür.

Freedom House tarafından 2018 yılında yayımlanan özgürlüklerle ilgili raporda; Yunanistan parlamenter demokrasisi, “siyasi partiler arasında güçlü bir rekabetin olduğu ve sivil özgürlüklerin kusurlu” olduğu *kısmen özgür* ülke kategorisinde değerlendirilmiştir (Freedom House, 2018).

Parlamenter sistemle yönetilen İtalya'da Cumhurbaşkanı törensel nitelikte yetkilere sahip olup, esas yürütme yetkisi Başbakan'a aittir. İtalya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra siyasal anlamda istikrarsızlıklar yaşamış ve seçim sistemlerinde toplam 7 kez değişiklik yapmıştır (The Constitution Unit, 2018). 2015 yılında yapılan

ve “Italicum seçim yasası”¹⁸ olarak adlandırılan seçim yasasının bir kısmının 2017 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi İtalya’daki siyasi belirsizliği arttırmıştır. Aynı raporda İtalya da *kısmen özgür* ülke kategorisinde değerlendirilmiştir (Freedom House, 2018).

2.3.5. Demokrasi ve Ekonomik İstikrar Sorunu

Siyasi ve akademik çevrelerde, ekonomik başarı ile siyaset bağlantısının yanı sıra demokrasiyle bağlantısı da sorgulanmaya başlanmıştır. Bazı araştırmacılar ekonomik gelişmenin, demokratik değerleri güçlendirdiğini öne sürerken bazıları da otoriterliği güçlendirebileceği ve demokrasiyi geciktirebileceğini (Mesquita ve Downs, 2005: 78) ileri sürülmüştür.

Demokrasi ve gelişmişlik arasındaki bağlantı konusunda Stephan Haggard, Doğu Asya ve SSCB sonrası Doğu Avrupa’da ekonomik başarı ile demokrasi bağlantısını incelediği çalışmasında, *ekonomik başarının otoriterliği desteklediğini* ileri sürmüştür (Haggard ve Kaufman, 1995: 25).

Siyaset bilimci Robert A. Dahl (2001: 61) ise demokratik bir yönetime sahip olan ülkelerin, demokratik olmayanlara göre daha zengin olduğunu ileri sürmüştür. Dahl, 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde piyasa ekonomisine sahip olan ülkelerin tümünün demokratik olmadığını ancak demokratik olan ülkelerin tamamında piyasa ekonomisi olduğunu belirtmiştir.

Aynı konuda çalışma yapan bir başka siyaset bilimci Huntington (1991) ise Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği’nin demokratik devrimler öncesi dönemdeki, özellikle Asya ve Latin Amerika’daki otuz ülkenin demokrasiye geçişini analiz etmiştir. Söz konusu çalışması neticesinde Huntington, Dahl’a benzer bir sonuca ulaşmış ve “yüksek düzeydeki ekonomik kalkınmanın demokratikleşmeye olumlu katkısı bulunduğunu” ileri sürmüştür.

¹⁸ “En büyük kalan” (*dei più alti resti*) yöntemine göre, hiçbir partinin oyların% 40’ını almamış olması halinde, en yüksek oyu alan iki parti arasında yeni bir seçim yapılması. (Library Of Congress, 2018)

Hükümet sistemlerinin demokrasiyle olan ilgisi konusunda Linz (1995: 175) ise gerek başkanlık sisteminin gerekse parlamenter sistemin kötü uygulama biçimlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Linz, “herhangi bir parlamenter sistemin herhangi bir başkanlık sistemine göre, demokrasiyi sağlama almaya daha fazla yatkın olduğunu” ileri sürmediğini belirtmiştir.

Lijphart, (1991: 83) parlamenter sistemin başkanlık sistemine nazaran daha demokratik olmasına karşılık, başkanlık sisteminin ekonomik istikrar açısından daha avantajlı olduğunu iddia etmiştir. Diğer taraftan Lijphart, (2016: 1), demokrasileri *çoğunlukçu* ve *oydaşmacı demokrasiler* olarak ikiye ayırdıktan sonra “oydaşmacı demokrasilerin, etkin politika oluşturma ve demokrasinin kalitesi açısından çoğunlukçu demokrasilerden daha üstün olduğunu” ileri sürmüştür.

Tüm bu değerlendirmelere karşılık, demokratik ülkelerin ekonomik olarak da daha gelişmiş olduğuna dair genel kanının aksine Mızrak, (2004: 154) “Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında doğrudan açık ve kesin bir korelasyon olmadığını ve bu durumun ampirik çalışmalarla kanıtlandığını” ileri sürmüştür.

Teorik olarak ekonomik gelişmişliğin ülkelerin demokratik gelişimine olumlu katkı yapacağı genel olarak kabul görse de, ekonomik olarak dünyadaki en gelişmiş ülkelerin yer aldığı G20 ülkelerinin tamamı aynı düzeyde demokratik değildir. Demokrasi indeksine göre, G20 içerisinde yer alan Çin, Rusya ve Hindistan’la ilgili Freedom House tarafından yayımlanan *2016 yılı özgürlük raporunda* Çin (88/100) ve Rusya (65/100) puanı ile özgür olmayan, Hindistan (40/100) ise kısmen özgür ülke kategorisinde değerlendirilmiştir (Freedomhouse, 2016).¹⁹

Nitekim G20 ülkeleri içinde özellikle Çin ve Hindistan ekonomik olarak gösterdiği hızlı gelişmenin aksine demokrasilerini geliştiremedikleri için eleştirilmiştir. Fukuyama ise demokrasi ve kalkınma arasındaki ampirik ilişkinin *karışık* ve *belirsiz* olduğunu iddia etmiştir. Fukuyama, (2012-A: 55) demokrasinin az gelişmişlik düzeylerinde büyümeyle paralel bir bağlantı içerisinde olduğunu, ancak kişi başına GSYİH’nın orta seviyede olduğu durumlarda bu ilişkinin negatif bir

¹⁹ Puanlama: 0-30 = Özgür, 31-60 Kısmen Özgür, Özgür Değil 61-100

korelasyona dönüştüğünü, ileri sürmüştür. Fukuyama, (2012: 57) aynı konudaki başka bir makalesinde ise ekonomik büyüme, toplumsal değişim ve liberal demokratik ideoloji arasında geniş bir bağ olduğunu savunmuştur.

Siyasal açıdan parlamenter sistem, koalisyonlar yoluyla yönetimde daha fazla partinin yer almasına imkân vermektedir. Demokrasi açısından siyasal partilerin, aldıkları oy oranı nispetinde parlamentoda temsil edilmesi ve yönetimde söz sahibi olması önemlidir. Buna karşılık koalisyon hükümetleri içindeki görüş ayrılıklarının fazla olması, siyasal kutuplaşma, uzlaşma kültürünün yeterince yerleşmemiş olması ve kurumsal geleneklerin oluşmaması gibi nedenlerle birlikte koalisyonlar siyasal ve ekonomik krizlere neden olabilmektedir.

Diğer taraftan siyasal ve ekonomik krizler, demokrasi kültürünün yeterince yerleşmediği ülkelerde; demokrasilerdeki arızaları tetikleyerek rejim değişikliklerine yol açabilecek (Gasirowski, 1995: 892) istikrarsızlıklara neden olabilmektedir.

Siyasal ve ekonomik anlamda istikrarsızlıklar yaşayan birçok ülkede hükümet sistemi değişiklikleri yaşanmıştır. Uzun süre yaşadığı siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle anayasa değişikliği yapmak suretiyle; 1962 yılında Fransa Yarı Başkanlık sistemine (Conseil Constitutionnel, 2018)²⁰ geçerken; Güney Kore²¹ ise 1962 yılında Başkanlık Sistemine geçmiştir (Moestrup, Wu ve Elgie, 2011: 7). Fransa’da yarı başkanlık sistemine geçiş öncesi 4. Cumhuriyet olarak da anılan dönemde *kısa ömürlü* (Lijphart, 2016: 158) hükümetler kurulmuştur. 1944 ile 1958 yılları arasında on iki yıldan daha az bir sürede toplam yirmi hükümet kurulmuştur. Bu nedenle yapılan sistem değişikliği ile Fransız başkanları başlangıçta yedi yıllığına seçilmekteydi 2000 yılında yapılan referandumla bu süre beş yıla indirilmiştir (Roskin, 2007: 123-124)

Lijphart, (2016: 1), 1945 – 1980 yılları arasındaki 36 ülkeyi *demokrasi* açısından analiz etmiştir. Lijphart’ın 1996 yılına kadar tamamladığı kitabının ilk sayısında inceleme konusu yaptığı, Venezuela, Kolombiya ve Papua Yeni Gine’yi

²⁰ 1958 Tarihli Fransız Anayasası’nda 2 Ekim 1962 tarihinde yapılan referandumla anayasa değişikliği yapılmıştır.

²¹ 17 Temmuz 1948 Tarihinde kabul edilen *Kore Cumhuriyeti Anayasası*, 1952 tarihinde *Güney Kore Anayasası* adını almış ve bu tarihten sonra 8 defa değişikliğe uğramıştır.

kitabının ikinci baskısında *Freedom House* kriterlerine göre artık “özgür ve demokratik olmadıkları” gerekçesiyle listeden çıkartmıştır. Lijphart, ikinci analizinde ise zaman aralığını 1980 yılından 2010 yılına kadar uzatmış ve listeden çıkarttığı Venezuela, Kolombiya ve Papua Yeni Gine’nin yerine 1980’lerde “demokrasiye döndüğünü” ileri sürdüğü Arjantin, Uruguay ve Güney Kore’yi koymuştur.

Lijphart’ın inceleme konusu yapmaktan çıkardığı ülkelerin yönetim sistemlerine baktığımızda, iki ülkenin başkanlık sistemiyle bir ülkenin de parlamenter sistemle yönetildiğini görmekteyiz.

Bu ülkelerden Venezuela, Başkanlık sistemi ile yönetilen federal bir Cumhuriyet olup, Devlet Başkanı’nın görev süresi altı yıldır. Ayrıca Venezuela’da Devlet Başkanı’nın yeniden seçilmesinin önünde herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır.

Kolombiya, Başkanlık sistemiyle yönetilmekte olup iki meclisli bir sisteme sahiptir. Başkanın görev süresi dört yıldır ve devlet başkanlarının ikinci kez görev yapma imkânı bulunmamaktadır.

Papua Yeni Gine ise uzun süre Avustralya tarafından yönetilmiş ve 1975 yılında tam bağımsızlığına kavuşmuştur. Parlamenter sistemle yönetilen Papua Yeni Gine parlamentosunda çok sayıda irili ufaklı parti yer almakta olup, siyasal istikrarsızlıklar yaşamaktadır (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2018).

Lijphart’ın kitabının yeni baskısında inceleme konusu yaptığı üç ülkenin yönetim sistemlerine baktığımızda ise her üç ülkenin de başkanlık sistemiyle yönetildiğini görmekteyiz. Bu ülkelerdeki yürütmenin başı olan başkanların görev sürelerine baktığımızda ise görev sürelerinin oldukça farklı olduğu görülmüştür. Bu ülkelerden Arjantin başkanlık sisteminde Başkan’ın görev süresi altı yıl olup, Başkan’ın ikinci kez seçilmesi durumunda dört yıllık bir süre için görev yapabilmektedir. Uruguay’da ise devlet başkanın görev süresi beş yıl olup, ikinci kez başkan seçilememektedir. Güney Kore’de ise Cumhurbaşkanı beş yıllık bir süre için doğrudan halk tarafından seçilmekte ancak yeniden seçilememektedir.

Cumhurbaşkanı'nın yürütmedeki üst düzey görevlilerin yanı sıra Başbakan ve bakanları atama yetkisi bulunmaktadır (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2018).

2.4. Diğer Hükümet Sistemleri

Bu bölümde OECD ve G20 ülkelerinde başkanlık sistemi ve parlamenter sistem dışında uygulanan diğer hükümet sistemleri incelenecektir. Yarı başkanlık sistemi, Çin komünist tek parti sistemi, monarşi ve meclis hükümeti sistemi, bu başlık altında ana hatlarıyla inceleme konusu yapılacaktır.

2.5.1. Yarı Başkanlık Sistemi

Yarı başkanlık sistemi, yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı ve hükümet başkanı arasında paylaşıldığı, yasama ve yürütme arasında yumuşak kuvvetler ayrımının bulunduğu demokratik bir yönetim sistemidir. Sistemin öne çıkan önemli özelliği yürütmenin ikili bir yapıda olmasıdır. Teziç, (2017: 543) Cumhurbaşkanı'na tanınan önemli yetkilerin sistemin parlamenter olmasını engellediğini ileri sürmüştür.

Lijphart, hükümet sistemlerini, parlamenter ve başkanlık sistemi olarak ikiye ayırmış ve yarı başkanlık sistemini ayrı bir hükümet sistemi olarak sınıflandırmanın gerekli olmadığını belirtmiştir. Lijphart, parlamenter ve başkanlık sistemine ilişkin yaptığı ayrımında ise; başbakanın, ülkenin yasama organının güvenine dayanmasını parlamenter sistem olması için yeterli saymış buna karşılık Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi halinde ise bu sistemi *Başkanlık sistemi* olarak tanımlamıştır (Dursun, 2006: 233).

Bazı akademisyenler yarı başkanlık sistemini *hibrid rejimler* olarak nitelendirmektedir. İsviçre, Fransa, Portekiz ve Finlandiya ile birlikte hibrid rejimler olarak tanımlanan bir rejimle yönetilmektedir (Ménard ve Shirley, 2005: 93). Hibrid rejimler, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçildiği ve önemli güçlerle donatıldığı, buna karşılık Başbakan'ın parlamento içinden çıktığı ve yine parlamentonun güvenoyuna tabi olduğu rejimler (Ménard ve Shirley, 2005: 92) olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda 2007 anayasa değişikliği sonrası Türkiye'de Cumhurbaşkanı'nın doğrudan halk tarafından seçilmesi ve önemli yetkilerle

donatılmış olması, bunun yanında Başbakan'ın parlamentonun güvenoyuna tabi olması hibrid rejimlere iyi bir örnek oluşturmıştır.

Yarı başkanlık sisteminde, hem yürütmenin önemli bir kanadı olan Cumhurbaşkanı, hem de parlamento doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Yürütmenin sorumlu diğer kanadı olan başbakan ve kabine ise parlamento içinden çıkmakta ve parlamentonun güvenoyuna tabi olmaktadır. Bu yönüyle yarı başkanlık sisteminin gerek başkanlık sistemine gerekse parlamenter sisteme benzer yanları bulunmaktadır.

Diğer taraftan yarı başkanlık sistemini başkanlık sisteminden ayıran birçok önemli unsur vardır. P. Ayan Musil'e (2013: 195) göre, başkanlık sisteminde başkan yürütmenin lideri iken yarı başkanlık sisteminde yürütme, Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında bölünmüştür ve çoğunlukla başbakanı Cumhurbaşkanı seçmektedir. Diğer taraftan başkanlık sisteminde hükümet belirli bir dönem için seçilirken yarı başkanlık sisteminde hükümetin sürekliliği meclisin güvenoyuna bağlıdır.

Yarı başkanlık sistemini, parlamenter sistemden ayıran unsurlara baktığımızda ise parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı, parlamento tarafından seçilirken Yarı Başkanlık sisteminde doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Yine parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı sembolik yetkilere sahipken; Yarı başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanı'nın meclisi dağıtmak, referandum istemek, anayasa konseyine üye atamak başta olmak üzere dış politika ve güvenlik gibi konularda geniş yetkileri vardır.

OECD ülkeleri içerisinde sadece Fransa, Polonya ve Portekiz, Yarı Başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Yarı başkanlık sistemlerinde, Cumhurbaşkanı ile Başbakan'ın farklı iki siyasi partiden gelmesi durumunda, *kohabitasyon* (birlikte yönetim) olarak adlandırılan bir durum ortaya çıkmaktadır. Kohabitasyon, parlamenter sistemdeki koalisyon hükümetleri benzeri siyasal istikrarsızlıklara neden olabilmektedir.

2.4.2. Çin'de Yönetim: Komünist Tek Parti

G20 ülkeleri içerisinde sadece Çin, Komünist tek parti ile yönetilmektedir. Birçok modernleşme teorisinde olduğu gibi Çin'in geleneksel yönetim şekline komünist yönetim sistemine geçişinde, Çin'in Batı karşısındaki teknolojik ve askeri anlamda başarısızlıkları yatmaktadır. Roskin'e (2007: 514) göre gerek Rusya'ya gerekse Çin'e komünizmi getiren şey kitle ayaklanmalarından daha ziyade yabancı işgalidir. Roskin'e göre Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman işgali Rusya'ya komünizmi getirirken, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Japonya'nın Çin'i işgali de Çin'e komünizmi getirmiştir. İşgal sonrası Çin, on beş yıl süren bir iç savaşın sonunda 1949'da komünist yönetim sistemine geçmiştir.

Çin'de Marksist teorideki işçi sınıfı ve proletarya olarak nitelendirdiği üretim araçlarına sahip üretici sınıfı arasındaki mücadele sonucunda komünizm gerçekleşmemiştir. Bunun yerine kırsal kesim ve yoksul köylülere dayalı bir devrimle gerçekleşmiştir. Roskin (2007: 515) bu durumu, sanayisi dolayısıyla işçi sınıfı olmayan Çin komünizmi için Marksist teoriden sapma olarak görmüştür.

Çin'de siyasal alanda rekabet eden politik partilere müsaade edilmediği gibi tek parti olan "Çin Komünist Partisi" içindeki hiziplere de izin verilmemektedir. Bu yönü ile Çin, *parti-devleti* olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte siyasal alandaki mücadele, parti içindeki dar bir elit kadro arasında geçmektedir.

Sovyet sisteminden farklı olarak Çin komünizminde devlet başkanları olan Mao ve Deng'in ölümünden sonra da halefleri olan başkanlar sabit süre kuralına (beşer yıllık en fazla iki dönem) sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Ancak 2018 yılında yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanı ve yardımcısı için sabit süre kuralı kaldırılmıştır.

Görünüşte devlet ve parti organlarını bir alt organ seçmekle birlikte, uygulamada alt organlardaki seçicileri yani delegeleri parti belirlemektedir. Kasabalardan başlamak üzere; ilçe, il ve nihayet Ulusal Halk Kongresi'ne (NPC) üyeleri, bir alt delegeler tarafından seçilmektedir. 155 üyeli NPC Daimi Komitesi başkanı aynı zamanda Çin Devlet Başkanı'dır. Yürütmede devlet başkanına, ekonomik

ve sosyal konularda uzmanlaşmış kırk bakan ve oniki başbakan yardımcısından oluşan *devlet konseyi* yardım etmektedir (Roskin, 2007: 519-524).

Çin'deki siyasal sistem, ekonomik dönüşümü planlayarak topyekûn bir değişim ve dönüşümü gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1958'de Mao Zedong tarafından "Büyük İleriye Sıçrama" hareketi olarak adlandırılan ve Çin'in tamamında "yirmi gün de yirmi yıl ilerlemek ve on beş yıl da Büyük Britanya'yı yakalamak" gibi oldukça iddialı bir ekonomik program başlatılmıştır (Roskin, 2007: 556).

Daron Acemoğlu, (2013: 120) Çin tarzı ekonomik kalkınma modelini "Sömürücü kurumlara dayalı büyüme" olarak nitelendirmiş ve bilimsel araştırma ve teşviklerden daha ziyade emek yoğun nitelikli bu programların, demokratik değerlerden daha ziyade zorlayıcı (komünal yaşam, üretim) olması nedeniyle eleştirilmiştir.

Çin'in son yıllardaki ekonomik başarısının arkasında "barışçı yükseliş" olarak adlandırılan ekonomi programı yatmaktadır. Başka ülkelerde geliştirilmiş yüksek teknoloji ürünlerinin alınması ve ucuz emek ile yeniden üretilerek ucuza satılması (Roskin, 2007: 562) olarak belirlenen bu program, komünist değerlerin aksine liberal niteliklidir. Diğer taraftan son yıllarda Çin, teknolojik ürünlerin taklit edilerek üretilmesi yerine, yüksek teknolojiye dayalı üretim konusunda kapasitesini geliştirme yolunda çalışmalar yapmaktadır.

Çin'in 1978'den başlayarak ekonomik olarak olağanüstü büyümesinin arkasında yer alan önemli bir diğer itici güç ise yabancı yatırıma, teknoloji transferine ve kısmen de olsa mülkiyete izin vermesidir. Yakın tarihe kadar tüm bankaların mülkiyeti devlete aitken son yıllarda kısmen özel mülkiyete izin verilmiştir. Çin, siyasal olarak merkezileşirken ekonomik olarak adem-i merkezi bir yönetimi benimsemiştir.

Son olarak Çin'de Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB) yolu ile doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilerek büyüme sağlanmıştır. Çin, son yıllardaki ekonomik olarak olumlu performansına karşılık, çok hızlı büyüme, işsizlik, eşitsizlik, işçi protestoları, para çarpıklığı, rüşvet, suç oranlarındaki artış ve hava kirliliği gibi sorunlarla karşı

karşıyadır (Roskin, 2007: 573-581). OECD’ye üye ülkeler arasında yer almayan ve G20 içerisinde yer alan Çin’in son 15 yıllık ekonomik performansı dördüncü bölümde karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

2.4.3. Monarşi

Monarşi, Aristo (2015: VII) tarafından iyi düzenlenmiş rejimler içerisinde “tek kişinin hukuka dayalı yönetimi” olarak tanımlanırken; Locke (2018: 137) monarşiyi, “yasa yapma iktidarının tek kişide olması” şeklinde tanımlamıştır. Gözler (1999: 51-54) ise monarşiyi, hukuki açıdan değerlendirmiş ve Cumhuriyet yönetiminin karşıtı “tek kişiye dayalı ırsi yönetim” olarak tanımlamıştır. Gözler’in tanımlamasında, Cumhuriyetin çoğunluğa ve halka dayanmasına karşılık, monarşiler tek kişiye ve azınlığa dayanmaktadır.

Günümüz çağdaş yönetim sistemleri içerisinde monarşiler yer almakla birlikte demokratik yönetimler arasında sayılmamaktadır. G20 ülkeleri içerisinde İngiltere ve Japonya parlamenter monarşiyle, Suudi Arabistan ise monarşiyle yönetilmektedir. İngiltere’de Kralın yetkileri daha çok sembolik olmakla birlikte Suudi Arabistan da Kral yürütmenin başıdır. Krallık hanedan üyeleri arasında geçmekte ve seçim yapılmamaktadır.

Locke, (2018: 137) yasama iktidarının tek adama ve varislerine verilmesini *Kalıtsal Monarşi*; yasama iktidarının tek adama sadece *yaşam boyu* verilmesini, ancak tek adamın ölümü durumunda; sadece bir halef atanmasının iktidarı onlara döndürüyorsa bunu *Seçimli Monarşi* olarak tanımlamıştır. Suudi Arabistan’da iktidarın aynı hanedan üyeleri içinde el değıştirdiği göz önüne alındığında; Suudi Arabistan’daki yönetimi *seçimli monarşi* olarak nitelendirebiliriz.

İnceleme konusu yapılan ülkeler içerisinde Suudi Arabistan G20 üyesi olup, dördüncü bölümde ekonomik performansı gösterilmiştir.

2.4.4. Meclis Hükümeti Sistemi

Lijphart'a (2016: 58) göre İsviçre'nin politik sistemi ne başkanlık sistemi ne de parlamenter sistemdir. İsviçre'de yasama ve yürütme arasında güçler dengesinin olduğu bir yönetim sistemi uygulanmaktadır. Yürütme organını oluşturan Federal Konsey üyeleri bağımsız adaylar arasından dört yıl için seçilmekte ve yasama organı bu süre içinde güvensizlik oyu ile hükümeti düşürememektedir (Lijphart, 2016: 58-59).

Meclis hükümeti sistemi olarak tanımlanan hükümet sisteminde hükümet üyeleri doğrudan meclis içinden seçilmekte ve görevleri bakımından yine meclise karşı sorumlu olmaktadır.

Yasama yetkisi meclise aittir. Lijphart, (2016: 58-59) İsviçre'de hükümetin sunduğu bir kanun teklifinin parlamento tarafından reddedilmesi halinde, bu kanun teklifine destek veren konsey üyesi ile birlikte teklife destek vermesi durumunda Federal Konsey'in istifa etmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Lijphart, (2016: 58-59) bu formel kuvvetler ayrılığının, hem yürütme hem de yasama organını daha bağımsız kıldığını ayrıca her iki organ arasında hükümetin açıkça üstün konumda olduğu İngiltere, Yeni Zelanda ve Barbados gibi örneklerine nazaran daha dengeli bir ilişki tesis ettiğini ileri sürmüştür.

İsviçre, yürütme gücünün geniş koalisyon hükümetleri tarafından paylaşıldığı, çoğunluk yerine oydaşmacı bir modelin esas alındığı ve önemli siyasi partilerin koalisyon yoluyla yönetimde yer aldığı kendisine özgü bir yönetim sistemine sahiptir. Lijphart'a göre İsviçre'nin yedi üyeli ulusal yürütme organı olan Federal Konsey, geniş koalisyonun mükemmel bir örneğidir. Federal konsey, Almanca konuşan dört ya da beş, Fransızca konuşan bir ya da iki, İtalyanca konuşan bir üye olmak üzere dil guruplarının sayıyla temsil edildiği bir yapıya sahiptir. Söz konusu kurallar resmi olmamakla birlikte, bu kurallar katı bir biçimde uygulanmaktadır (Lijphart, 2016: 57-58).

Çok partili bir sisteme sahip olan İsviçre’de seçim sistemi olarak, Nispi temsile dayalı seçim sistemi uygulanmaktadır. Dil, sınıf ve dil gibi etnisite farklılıklarının yoğun olması nedeniyle; nispi temsil sistemi, tüm toplum guruplarının parlamentoda temsiline olanak tanımaktadır.

İsviçre’de federal ve adem-i merkeziyetçi bir yönetim şekli uygulanmaktadır. İktidar, merkezi hükümet ile yirmi kanton ve altı yarı kantondan oluşan hükümetler arasında paylaşıldığı federal bir yapıya sahiptir. Yasama organı iki meclisten oluşmaktadır. Değiştirilmesi bakımından katı anayasalar arasında gösterilen İsviçre Anayasası’nın değiştirilebilmesi için referandum yapılması gerekli olup, çoğunluk oyunu alması yeterli değildir ayrıca kantonlar arasında da çoğunluk oyunun alınması gerekir (Lijphart, 2016: 61-63).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMET SİSTEMLERİNE GÖRE OECD' ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK PERFORMANSI (2001 – 2015)

Bu bölümde, hükümet sistemlerine göre OECD'ye üye ülkelerin 2001 ile 2015 yılları arasındaki makroekonomik performansı incelenecektir. Yapılacak incelemede, makroekonomik performans kriterleri olarak GSMH, Milli Gelir, Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Cari İşlemler Dengesi ve Doğrudan Yabancı Yatırımların yanı sıra Ekonomik Özgürlük Endeksi esas alınacaktır. Makroekonomik performansların incelenmesinde, OECD ve Dünya Bankası tarafından yayımlanan veri setinden; ekonomik özgürlük endeksinin incelenmesinde ise *The Heritage Foundation* tarafından yayımlanan 2001 ve 2015²² yılına ilişkin verilerden faydalanılacaktır.

Ekonomik verilerin analizinde nicel analiz tekniklerinin kullanılmaya başlaması ile birlikte; ülkeler, çeşitli ekonomik ve siyasal birlikler ve farklı ekonomik parametreler üzerinden objektif ölçülere göre karşılaştırılmaya başlanmıştır. Yapılan bu karşılaştırmalarda, ülkelerin ekonomik büyüklüğü, büyümenin sürdürülebilir olması, işsizlik oranların ve enflasyon oranlarının kıyaslanması yanı sıra bu veriler, ülkelerin refah seviyesi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Bu bölümün veri analizinde;

1. Karşılaştırmalı tablolar analizi (yatay analiz)
2. Eğilim yüzdeleri analiz (trend analizi)
3. Yüzde analizi (dikey analiz)
4. SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), yöntemleri kullanılmıştır.

Karşılaştırmalı tablolar (yatay) analiziyle, OECD'ye üye ülkelerin belirli bir periyottaki durumunun karşılaştırılması ve söz konusu yıllar arasındaki değişimin

²² Tezimizde inceleme dönemi olarak, 2001-2015 yılları arası esas alınmıştır.

ortaya konulması amaçlanmıştır. Karşılaştırmalı tablolar analiz tekniğiyle hesaplanan artış veya azalışlar, hem tutar hem de yüzde olarak gösterilmekte olup, söz konusu analiz yöntemi, *dinamik analiz* teknikleri arasında kabul edilmektedir.

Ülkelerin belirli bir dönemine ait verileri esas alarak “toplam içindeki payını” incelemek için *dikey yüzde analiz* yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemi kullanmanın amacı, inceleme konusu yapılan ülkelerin toplamdan aldıkları payın ölçülmesidir. Bu yöntemle, OECD ülkeleri içerisinde hükümet sistemlerinin yanı sıra ülkelerin toplamdan aldıkları pay gösterilmiştir.

Trend analizi ise OECD’ye üye ülkelerin, belirli dönemlerdeki gösterdiği eğilimi incelemektedir. Bu analiz yöntemiyle ülkelerin, 15 yıllık periyotta nasıl bir seyir izlediğinin görülmesi amaçlanmıştır. Eğilim analizi, ekonomik performansın ölçülmesinde; ekonomik ve siyasal istikrarın sürdürülebilir niteliğinin görülmesinin yanı sıra ülkelerin gelişiminin ne yönde olduğunun görülmesi bakımından son derece önemlidir.

SPSS (Statistical Packag for the Social Sciences), yöntemiyle hükümet sistemleri ile ekonomik performans arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığı araştırılacaktır. SPSS yöntemi, Sosyal Bilimler başta olmak üzere Eğitim Bilimleri, Sağlık Bilimleri ve Fen Bilimleri alanlarında, sıklıkla kullanılan bir araştırma yöntemidir.

İnceleme dönemine ilişkin veriler, genel tablo olarak verildikten sonra, konunun daha iyi anlaşılması için ayrıca özet tablolar hazırlanmıştır.

Hükümet sistemleri, ülkelerin makroekonomik performansını, dolayısıyla ülkelerin refahını etkilemekte midir? OECD’ye üye ülkelerin makroekonomik performansı nasıldır? Çalışmamızın bu bölümünde, OECD’ye üye ülkelerin hükümet sistemlerine göre makroekonomik performansları karşılaştırmalı olarak inceleme konusu yapılarak bu soruların cevabı aranacaktır.

3.1. Politik Ekonomi Üzerinden Hükümet Sistemleri

Modern ekonomiye geçişte tarihsel sürece baktığımızda, Batı Avrupa’da feodalitenin yıkılması ve merkezi devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, siyasal yapıda olduğu gibi ekonomik yapıda da büyük değişimler yaşanmıştır. Feodal sistemdeki soyluların egemenliğindeki ekonomi ve devlet yönetiminin (Weiss ve Hobson, 1999: 31) yerine, reformlar ve coğrafi keşiflerle birlikte üretim sanayisinde buhar kullanılmaya başlanmış ve ticaretle zenginleşen ve yönetimden pay isteyen yeni bir sınıf doğmuştur. Siyasal hakların gelişmesinde bu yeni sınıfın (tüccar) istekleri başlangıçta etkili olurken, sanayileşme ile birlikte yönetimde, tüccar sınıfının yanı sıra işçi sınıfı belirleyici olmaya başlamıştır. Siyasal, sosyal ve ekonomik nitelikli bu mücadele ülkelerin siyasal ve ekonomik yapılarını şekillendirmiştir. Marks, bu mücadeleyi gerileyen aristokrasi ve büyüyen burjuva arasındaki hâkimiyet mücadelesi olarak görmüştür (McLellan, 2012: 15).

Toplumsal yapıda, iktisadi açıdan liberalizmin gelişmesiyle birlikte kapitalist bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu iktisadi yaklaşımda toprağa dayalı ve ihtiyaç kadar üretimin yerine, sanayiye dayalı ve sermaye biriktirmeye öncelik veren bir anlayış gelişmiştir. Bu dönemde, kapitalist sınıfın ideolojisini yansıtan bir kavram olarak *politik iktisat* (Kazgan, 2006: 43) ya da *politik ekonomi* olarak adlandırılan yeni bir iktisadi yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Politik iktisat kavramı ilk defa merkantilistler tarafından kullanılmıştır. Merkantilizm, paraya ve dış ticarete önem veren iktisadi düşünce olarak tanımlanmıştır (Kazgan, 2006: 44). Bu iktisadi düşünce sistemi, politik ekonominin temellerini oluşturmuştur. Günümüzde de milli gelirindeki artış ve dış ticaret hadlerindeki ülke lehine olumlu farklar, ülkelerin gelişmiş olarak kabul edilmelerinde en temel iktisadi ölçüler arasında kabul edilmektedir.

Tarihsel süreçte siyaset ve ekonomi arasındaki bağlantı birçok siyaset bilimci tarafından incelenmiştir. Adam Smith’den Karl Marks’a birçok düşünür, ekonomi ve politikayı birbirine bağlı alanlar olarak görmüştür (Altan, 2013: 8).

Devletin artan fonksiyonları ile birlikte, ekonomi politikaları ile siyaset arasındaki ilişkiyi inceleyen politik iktisat, birçok araştırmacı tarafından farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Politik iktisadı, Adam Smith ve Thomas Malthus servetin niteliği ve kaynağının araştırılması; David Ricardo ise ürünlerin üretilmesi ve bölüşülmesi şeklinde tanımlamıştır (Kazgan, 2006: 43). Günümüzde ise GSMH'nın oluşumu, kişi başına düşen milli gelirin bölüşümü ve milli gelirdeki değişim (büyüme), politik iktisadın temel uğraşı alanlarını oluşturmuştur. Makroekonomi olarak da nitelendirilen bu temel kavramlar, ülkelerin refah seviyesinin ölçülmesinde en önemli ekonomik göstergeler arasında kabul edilmektedir.

XIX. ve XX. yüzyılda uluslararası ekonomik ve siyasi sisteme egemen olan *liberal düşünce* anlayışı gelişmiştir. Bu düşünce sistemi, ekonomik yapıları olduğu gibi siyasi haklar ve sosyal politikalarla birlikte devlet yönetimini de şekillendirmiştir. Adam Smith, (2017: 75) *Ulusların Zenginliği* kitabında ekonomik gelişmenin toplumsal etkilerine dikkat çekmiştir. Smith, toplumun durağan dönemlerinde emekçilerin işinin zor olduğunu, ekonominin geriye gittiği (kriz) dönemlerinde ise felakete döndüğünü belirtmiştir.

Ekonomik liberalleşmenin siyasi liberalleşmeye yol açtığı tezi birçok siyaset bilimci tarafından dile getirilmiştir (Mesquita ve Downs, 2005: 77). Ekonomik liberalizm, merkantilizmin aksine devletin ekonomiye müdahalesini sınırlayan hatta ortadan kaldıran iktisadi bir yaklaşımdır. Siyasal liberalizm ise temel hak ve özgürlüklerin korunmasının yanı sıra hukukun üstünlüğü, siyasal katılım, meşruiyet, temsilde adalet gibi konularda yönetimleri etkilemiştir. Fukuyama, (2012: 54) liberal devletin meşruiyetini “hakların korunması ve hukuka bağlı olması” gibi iki temel kritere dayandırmıştır. Fukuyama’ya göre John Locke, Montesquieu ve J. S. Mill gibi klasik düşünürler, liberalizmi devlet otoritesinin meşruiyetini vatandaşlarının bireysel haklarını koruması ve devletin güç kullanmasına ilişkin yetkisini de hukuka bağlı olması ile sınırlamıştır.

1929 Dünya ekonomik buhranı ile birlikte, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğine yönelik liberal iktisadi anlayış değişmeye başlamıştır. John Maynard Keynes başta olmak üzere, birçok iktisatçı tarafından 1929 ekonomik

buhranından çıkış için devletin ekonomiye müdahalesine yönelik öneriler yapılmıştır. Keynes, (2010: 145) devletin toplumun genel çıkarları doğrultusunda yatırımı doğrudan örgütlemesi konusunda sorumluluğu bulunduğunu ileri sürmüştür. Nitekim bu öneriler doğrultusunda devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolü artmaya başlamıştır.

Ekonomik alanında devletin genişleyen ve değişen yapısı, baskı guruplarının da etkisiyle devleti yeni fonksiyonlar almaya zorlamıştır. Faiz oranları, döviz kurları ve enflasyon oranları gibi makroekonomik parametreler, işsizlik ve milli gelir gibi refah göstergelerini doğrudan etkilemiş ve ekonomik krizlerle mücadelede hükümet politikalarını şekillendirmiştir.

John M. Keynes, 1936'da yayımladığı *Genel Teori, İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* (The General Theory of Employment, Interest and Money), çalışmasıyla modern dünya ekonomisinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Keynesyen ekonomi modeli ya da *karma ekonomi* olarak da tanımlanan bu ekonomik yaklaşıma göre, liberal ekonomide olduğu gibi özel sektör ağırlıkta olmakla birlikte; durgunluk ve kriz zamanlarında para ve maliye politikalarıyla devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği savunulmuştur. Keynesyen ekonomi modeli, Marksist ekonomi modelinde olduğu gibi piyasaya *devlet sosyalizmi* olarak adlandırılan ve üretim araçlarına devletin sahip olduğu planlamacı model değildir. Keynesyen ekonomide, piyasaya yine özel sektör sahip olmakla birlikte; devletin piyasayı yönlendirmesi söz konusudur (Keynes, 2014: III).

Keynes (2010: 25, 33, 26,103, 288) klasik teorinin kurucularından Jean Babbtiste Say'ın teorisini eleştirmiştir. Keynes, klasik iktisatçıların *say yasası* olarak da adlandırılan “her arzın kendi talebini doğuracağı” varsayımı başta olmak üzere “tam istihdam, işsizlik, faiz oranları” gibi makroekonomik yaklaşımını eleştirmiştir.

1929 Büyük Buhran sonrası devletin fonksiyonları gerek otoriter rejimlerde gerekse demokratik ülkelerde genişlemiştir. Fukuyama'ya (2012: 26) göre devlet sektörü, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'de GSYİH'nın %10'dan biraz fazlasını tüketirken 1980'lerde bu oran neredeyse %50'ye ulaşmıştır.

Devletin artan ekonomik faaliyetleri “verimsizlik” tartışmalarına neden olmuş ve devletin ekonomideki rolü yeniden tanımlanmıştır. Bu nedenle 1980 ve 1990’lı yıllarda devletin küçültülmesi, sosyal yardımların azaltılması gibi *neoliberal iktisat politikaları* olarak adlandırılan politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Neoliberal politikalarla birlikte devletin, doğrudan ekonomik faaliyetlerde bulunması yerine ekonomide düzenleyici ve denetleyici olarak yer alması gerektiği kabul edilmiştir. Bu bağlamda uluslararası sistemde 1980 ve 1990’lı yıllardaki ana eğilim, özelleştirmelerle birlikte devletin küçültülmesi şeklinde ortaya çıkmıştır (Fukuyama, 2012: 26).

Artan devlet müdahalesi ve ekonomide devletçi yaklaşımlara karşılık; devletin ekonomik alandaki yetkilerinin sınırlandırılması diğer bir ifade ile bireylerin ekonomik alandaki hak ve yetkilerinin devlet tarafından güvence altına alınması için, “ekonomik anayasa, anayasal iktisat” kavramı gelişmiştir (Aktan, 2002: 731). Anayasal iktisat, James M. Buchanan, tarafından incelenmiştir. Buchanan, anayasal iktisadı, kamu ekonomisinin büyümesinin önüne geçilmesi bakımından değerlendirmiştir. Buchanan, kamu gücünün kullanılmasında hükümetin gücünün vatandaşın sonuçların kabul edilebilir düzeyde olabilecek şekilde sınırlandırılması gerektiğini söylemiştir. Bunun için de ekonomik ve politik kurumların tercihlerini ve faaliyetlerini sınırlayan, alternatif yasal-kurumsal ve anayasal düzenlemeler yapılmasını önermiştir (Buchanan, 1999, s. 8-9).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, ülkeler arasındaki siyasal ve ekonomik işbirliğini geliştirmek, yeni teknolojilerin etkilerini kontrol etmek ve uluslararası artan ekonomik ilişkileri düzenlemek amacıyla uzmanlaşmış ekonomik örgütler kurulmuştur (Zamora, 1980). Bu kapsamda BM başta olmak üzere OECD, AET (AB), NAFTA, DTÖ, G7, G20, D8 (İİT) ve IBRD olmak üzere birçok ekonomik ve siyasi nitelikli örgütler kurulmuştur.

XX. yüzyılda hızlanan küreselleşme ile birlikte, uluslararası kuruluşların etkinliği artmış ve gelişen teknolojiler ülkeler arasındaki sınırları belirsizleştirmiştir. Uluslararası kuruluşlar, ticaretin geliştirilmesi amacıyla para, sermaye ve mal transferlerinin hızlı, ekonomik ve en önemlisi de sınırsız yapılabilmesi için devletler üzerinde kitle iletişim araçları ve ekonomik araçlarla baskı kurmuştur. Bu baskı ve

küreselleşmeden, fakir ülkeler zengin ülkelere nazaran daha olumsuz etkilenmiştir (Barbieri, 2016). Chad P. Bown, (2016) küreselleşmenin daha büyük ve daha zengin bir ABD ekonomisine yol açtığını ileri sürmüştür.

Uluslararası kuruluşların yanı sıra politik kurumların (hükümetler, bakanlıklar) almış olduğu kararlar, modern piyasa ekonomisinin kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Devletlerin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi birçok araştırmacı tarafından inceleme konusu yapılmıştır. Günümüzde devletlerin, ekonomik kalkınma üzerinde belirleyici rolü olduğu birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir (Weiss ve Hobson, 1999: 12). Altan, (2013: 6) günümüzde politik müdahalelerden ve düzenlemelerden bağımsız saf piyasaların mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Dahl, (2001: 161-173) ekonomik büyümenin, demokratik siyasi kurumları geliştirmek ve sürdürmek için çok elverişli koşullar oluşturduğunu ileri sürmüştür. Dahl’a göre Tayvan ve Güney Kore’deki ekonomik büyüme demokratikleşmeye yardımcı olmuştur.

Devletler ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi ele alan *devletçi* yaklaşımlar gelişmiştir. Bu alanda yapılan bir çalışmada, Linda Weis ve John M. Hobson, *devletçi* olarak adlandırılan çalışmalardan kendi yaklaşımlarını ayırmak için *yeni-devletçi* ifadesini kullanmış ve ekonomik kalkınmayı *devlet merkezli* olarak incelemiştir (Weiss ve Hobson, 1999: 21). Weiss ve Hobson’a göre (1999: 29) devletin gelişimi için, ekonomik gelişmeye ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra ekonomik gelişim ise politik örgütlenmeye bağımlıdır. Dolayısıyla devletlerin makro düzeyde başarısının ölçülmesinde, her iki unsurun birlikte ele alınması gerekir.

Güçlü ekonomilerin, güçlü devletlerin oluşmasına yol açacağı tezi, (Weiss ve Hobson, 1999: 12) ekonomik ve siyasal süreçleri birbirine bağlamaktadır. Gerek liberal gerekse Marksist kuramcılar bu anlamda ekonomik ve siyasal alanların özerkliği görüşüne katılmamaktadır. Ulaştıkları sonuçlar farklı olsa da Marksist ve liberal ideolojilere göre ekonomik ve siyasal yapılar, karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir (Fukuyama, 2012: 53).

Marksist teoride, toplumsal kuruluşların bütün elemanları *altyapı* ve *üstyapı* olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Ekonomik ilişkiler ve buna bağlı olarak üretim ilişkileri, temel altyapıyı oluştururken; toplumun manevi, siyasi, düşünsel olayları ve kurumları ise üstyapıyı oluşturmaktadır. Üstyapı, toplumun altyapısının bir yansımasıdır. Diğer bir ifadeyle toplumsal yapının oluşmasında temel belirleyici olan altyapıdır (Engels ve Marx, 1996: 101-103). Marksist ekonomide, altyapının düzenlenmesi dolayısıyla merkezi planlama öne çıkmıştır.

Merkezi planlamanın aksine liberal teori ise toplumsal süreçleri, serbest piyasa ekonomisi ve liberal değerler üzerinden yorumlamıştır. Bir düşünce sistemi olarak liberalizm, siyasal ve ekonomik kurumsal yapıları şekillendirmiştir. Niblet'e göre (2016) liberal ekonomik sistem, dünya da liberal demokrasinin gelişmesine yardımcı olmuştur.

Günümüzde devletlerin gücünü değerlendirmeye yönelik kriterler değişmeye başlamıştır. Geleneksel olarak güçlü devletlerin göstergesi olarak gösterilen, askeri ve sosyal sermayenin (nüfus, toprak vb.) aksine günümüzde, *ekonomik parametreler* daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu anlamda Robert Wade, güçlü devletin göstergesini “piyasayı yönetme kapasitesi” olarak tanımlamıştır. Yönetim anlayışı bakımından güçlü devletler ise despotik güçten daha ziyade altyapısal gücü kullanan ve bu altyapısal gücün büyüklüğü nispetinde yönetimde etkinliğini arttıran devletler olarak tanımlanmıştır (Weiss ve Hobson, 1999: 15-16).

Günümüzde devletlerin ekonomik performanslarının karşılaştırılmasında GSMH, milli gelir, işsizlik, enflasyon, faiz oranları, doğrudan yabancı yatırımlar ve cari açık gibi makroekonomik kriterler ön plana çıkmıştır. Söz konusu makroekonomik göstergeler, ülkelerin kendi iç dinamiklerinin yanı sıra uluslararası sistemle de yakından ilişkilidir. Emin Ertürk (2006: 199-200) GSMH'nın arttırılması, işsizliğin önlenmesi, enflasyonla mücadele edilmesi, dış ticaret dengesinin sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasını gibi ekonomik sorunları makro iktisadın en temel problemleri olarak görmektedir. Bu ekonomik problemlerin birbiriyle yakından ilgisi vardır. Örneğin büyüme hızı ile nüfus artış hızı arasında doğrudan bir korelasyon olmalıdır. Nüfus artış hızından daha düşük bir büyüme, ekonomiye işsizlik olarak

dönerebilecektir. Diğer yandan enflasyon oranı ve yatırımlar arasında ters bir bağlantı vardır. Enflasyon oranı arttıkça yatırımlar azalmakta ve işsizlik artmaktadır. Ayrıca uluslararası ekonomik krizler ülkeleri etkilemektedir. Dolayısıyla ekonomi politikalarının bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

3.2. OECD Ülkeleri ve Hükümet Sistemleri

Siyaset bilimciler, hükümet sistemlerini ağırlıklı olarak başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi ve parlamenter sistem olarak sınıflandırmışlardır. Yapılan bu sınıflandırmalarda, değişik kriterler esas alındığı için bazı ülkeler farklı kategoride gösterilmiştir. Lijphart'ın (2016: 129) da aralarında bulunduğu bazı siyaset bilimciler, başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesini başkanlık sistemi için yeterli saymıştır. Bu nedenle Lijphart, yarı başkanlık sistemini ayrı bir hükümet sistemi olarak değil başkanlık sisteminin bir çeşidi olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda bazı siyaset bilimciler, yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa'yı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler arasında göstermiş ve yarı başkanlık sistemini ayrı bir hükümet sistemi olarak değerlendirmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'yı yeniden imar etmek ve yapılan yardımları koordine etmek amacıyla 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC) kurulmuştur. Bu teşkilatın görevini tamamlamasından sonra 1960 yılında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ²³ kurulmuştur. Türkiye'nin

²³ 2015 yılında 34 üyesi bulunan OECD'nin 30 üyesi Dünya Bankası tarafından açıklanan ekonomik verilere göre *yüksek gelirli ülkeler* arasında gösterilmektedir. Dünyadaki en büyük ekonomik örgüt olan OECD, dünyanın en gelişmiş ülkeleri ile yakın çalışmasının yanı sıra, Çin, Hindistan, Brezilya gibi gelişmekte olan birçok ülkeyle de yakın çalışma içerisinde. OECD, *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı Sözleşmesi*'nin 1. Maddesi'nde kuruluş amaçlarını;

- “Finansal istikrarın sağlanması ve eş zamanlı olarak da üye ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde halkın yaşam standardının iyileştirilmesi,
- Sürekli ve dengeli ekonomik gelişim sağlayan politikalara destek olunması ve yardım sağlanması,
- İşsizliğin ortadan kaldırılması,
- Ekonomik genişleme politikasının uygulanması ve sosyo-ekonomik eşgüdüllü politikaların desteklenmesi,
- Uluslararası yükümlülöklere uygun olarak çok taraflı ve ülkeler arasında ayırım gözetmeden dünya ticaretinin geliştirilmesine destek verilmesi” olarak belirlemiştir (<http://www.oecd.org>, 2016).

kurucuları arasında yer aldığı OECD, dünya da insanların ekonomik ve sosyal refahını artıracak politikaları teşvik etmek amacıyla kurulmuş, uluslararası bir ekonomik kuruluştur.

Çalışmamızda inceleme konusu yapılan ve OECD ülkeleri içerisinde yer alan İsviçre’yi bazı araştırmacılar “meclis hükümeti sistemi” olarak ayrı bir hükümet sistemi içinde sınıflandırırken bazı araştırmacılar parlamenter sistem içinde sınıflandırmıştır. Tezimizde İsviçre, yürütmenin yasama içinden çıkması nedeniyle parlamenter sistem içinde sınıflandırılmıştır.

Tablo 3.1. Dünya’da Hükümet Sistemleri

Hükümet Sistemleri	Ülke Sayısı
Parlamenter Sistem	86
Yarı Başkanlık Sistemi	41
Başkanlık Sistemi	59
Diğer (Mutlak Monarşi, Tek Parti, Cunta, Geçiş Aşamasındaki Yönetimler)	13
Toplam	199

Kaynak: (Bağce, 2016: 24-25)

2015 yılı itibarıyla, dünyadaki 199 ülkeden 86 ülke parlamenter sistemle, 41 ülke yarı başkanlık sistemiyle, 59 ülke başkanlık sistemiyle ve 13 ülke de diğer (monarşi, tek parti, cunta ve geçiş aşamasındaki bir yönetim) hükümet sistemleriyle yönetilmektedir (Bağce, 2016: 24-25). Başka bir açıdan hükümet sistemlerinin sınıflandırmasında ise dünya da 50’den fazla ülke yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir (Moestrup, Wu ve Elgie, 2011: 1).

2015 yılı itibarıyla 34 üyesi bulunan OECD ülkeleri, fakir ülkelerden daha ziyade sanayileşmiş ve zengin ülkelerden oluşmaktadır. OECD’nin merkezi Fransa’nın başkenti olan Paris’te bulunmaktadır. OECD, yayımlamış olduğu makroekonomik verilerin yanı sıra "Daha İyi Yaşam Endeksi" (*Better Life Index*), ülke raporları gibi çalışmalarla üye ülkeleri bilgilendirmektedir.

Tablo 3.2. OECD’ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemleri

Parlamente Sistem		Başkanlık Sistemi		Yarı Başkanlık Sistemi	
1	Almanya	1	ABD	1	Fransa
2	Avustralya	2	Meksika	2	Portekiz
3	Avusturya	3	Şili	3	Polonya
4	Belçika	4	Güney Kore		
5	İngiltere (***)				
6	Çek Cumhuriyeti				
7	Danimarka (***)				
8	Estonya				
9	Finlandiya				
10	Hollanda (***)				
11	İrlanda				
12	İspanya (***)				
13	İsrail				
14	İsveç (***)				
15	İsviçre (*)				
16	İtalya				
17	İzlanda				
18	Japonya (***)				
19	Kanada				
20	Lüksemburg				
21	Macaristan				
22	Norveç (***)				
23	Slovak Cumhuriyeti				
24	Slovenya				
25	Türkiye(**)				
26	Yeni Zelanda				
27	Yunanistan				

Kaynak: (Bağcı, 2016: 25-26)

(*) İsviçre, Parlamente sistemin bir örneğı olarak kabul edilmiştir. (Sanchez, 2018)

(**) 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçmiştir.

(***) Parlamente Monarşi ile yönetilmektedir.

Çalışmamızda OECD’ye üye ülkelerin hükümet sistemleri, genel kabul edildiğı şekliye Başkanlık Sistemi, Yarı Başkanlık Sistemi ve Parlamente Sistem olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutularak incelenmiştir.

2015 yılında 34 üyesi bulunan OECD ülkelerinden, 27 ülke parlamente sistemle, 4 ülke başkanlık sistemiyle ve 3 ülke de yarı başkanlık sistemi ile

yönetilmektedir²⁴. Bazı OECD ülkeleri *parlamentar monarşi* ile yönetilmektedir. Parlamenter monarşiyle yönetilen ülkelerde, yürütme yetkisi parlamento içinden çıkan hükümete ait olduğu için parlamenter sistem içinde sınıflanmıştır.

İngiltere başta olmak üzere kıta Avrupa'sında ve OECD ülkeleri içerisinde en yaygın hükümet sistemi olarak, parlamenter sistem uygulanmaktadır. Lijphart, (1991: 72-73) parlamenter sistemin dünya genelinde yaygınlaşmasında İngiliz sömürgeciliği ve kolonilerinin büyük etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Lijphart'a göre Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi daha birçok eski İngiliz kolonisi olan ülkelerin, hükümet sistemi olarak parlamenter sistemi seçmesinde İngiltere etkili olmuştur.

Avrupa'nın aksine Latin Amerika'da en yaygın olan hükümet sistemi olarak Başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Bu hükümet sisteminin coğrafi olarak Amerika kıtasında yaygın olarak seçilmesinde Amerika'nın ulaştığı siyasi ve ekonomik güç etkili olmuştur.

Hükümet sistemlerindeki farklılığa rağmen, gerek başkanlık sistemini uygulayan ülkelerde (ABD, Venezuela, Arjantin) gerekse parlamenter sistemi uygulayan bazı ülkelerde (Almanya, İspanya) eyalet sistemi uygulanmaktadır.

John M. Carey, Cumhurbaşkanlığı'na karşı parlamenter hükümet (*Presidential versus Parliamentary Government*) adlı makalesinde, anayasal rejim olarak; Parlamenter, Başkanlık ve Yarı Başkanlık olmak üzere üç türlü rejim öngörmüştür. Carey, OECD ülkeleri içerisinde parlamenter demokrasilerin, başkanlık ve yarı başkanlık demokrasilerine nazaran daha müreffeh ve istikrarlı olduğunu; diğer rejim türlerinin ise siyasal ve anayasal istikrarsızlıklar yaşadığını ileri sürmüştür (Carey, 2008: 92-93).

²⁴ Letonya 1 Temmuz 2016, Litvanya 5 Temmuz 2018 tarihinde OECD'ye üye olmuştur. İnceleme dönemi 2001-2015 yılları arası olduğundan bu ülkeler incelemeye dahil edilmemiştir (OECD.org, 2018).

Tablo 3.3. Anayasa Çeşidine Göre Rejim ve Demokrasiler

	Parlamber	Başkanlık	Yarı Başkanlık
Amerika Kıtası	Kanada, Jamaika	Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cum., Ekvator El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Paraguay, ABD, Uruguay	Arjantin, Bolivya, Peru, Venezuela
Komünizm Sonrası	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Slovak Cumhuriyeti	Belarus	Litvanya, Polonya, Romanya, Rusya Ukrayna
Batı Avrupa	Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç, İngiltere		Portekiz, Finlandiya, Fransa, İsviçre
Asya Kıtası	Avustralya, Fiji, İsrail, Hindistan, Japonya, Ürdün, Malezya, Nepal, Yeni Zelanda, Papua yeni Gine, Singapur, Tayland, Türkiye	Bangladeş, Pakistan, Filipinler, Kuzey Kore	Siri Lanka, Tayvan
Afrika Kıtası	Bostvana, Senegal, Güney Afrika	Gambiya, Gana, Malavi, Nambiya, Uganda, Zambiya, Zimbabve	

Kaynak: (Ménard ve Shirley, 2005: 93)

Carey'in anayasa çeşidine göre hükümet sistemlerini sınıfladığı çalışmasında görüldüğü üzere, Amerika ve Afrika kıtasında en yaygın olarak hükümet sistemi olarak başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Buna karşılık Batı Avrupa ve Asya kıtasında en yaygın hükümet sistemi olarak parlamber sistem uygulanmaktadır. Avrupa kıtasında başkanlık sistemiyle yönetilen ülke bulunmamaktadır.

3.3. OECD’ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre Makroekonomik Performansı

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), 1960 yılında kurulmuş uluslararası ekonomik bir kuruluştur. Üyeleri arasında sanayisi gelişmiş birçok ülke bulunmaktadır. OECD, ekonomik işbirliğinin yanı sıra sosyal sorunlar ve çevre sorunları gibi ortak sorunlara çözüm bulmak için üye ülkelerle birlikte çalışmaktadır. 2014 yılı itibarıyla OECD’ye üye ülkelerde yaklaşık olarak 1.271 Milyon insan yaşamaktadır. Toplam nüfusun hükümet sistemlerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.4. Hükümet Sistemlerine Göre OECD Nüfus Dağılımı

Hükümet Sistemi	Toplam Nüfus (Milyon)	Oran (%)
Başkanlık Sistemi	512.430	40
Yarı Başkanlık Sistemi	114.631	9
Parlamente Sistemi	643.916	51
Toplam	1.270.977	100

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

Son yıllarda, İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) başta olmak üzere; Dünya Bankası (World Bank), IMF ve daha birçok uluslararası kuruluş yayımladığı raporlarla, “siyasi kurumların ekonomik icraatlardaki rolüne” işaret etmiştir (Weiss ve Hobson, 1999: 227). Söz konusu raporlar, ülkelerin belirli dönemlerdeki değişimlerinin izlenmesinin yanı sıra ülkelerin ekonomik açıdan karşılaştırmasına imkân vermektedir. Yayımlanan raporlarda, kamuoyu ile makroekonomik verilerin yanı sıra insani gelişim endeksi, sağlık, eğitim ve daha birçok alanda veriler paylaşılmaktadır.

Bazı araştırmacılar, uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan rapor ve istatistikleri eleştirmiş ve bu verilere şüpheyle yaklaşmıştır. Örnek olarak uluslararası kuruluşların, ABD’nin üretim performansına ilişkin yayımladığı istatistiklerin, Amerikan çokuluslu şirketlerinin ülke dışındaki varlıklarını dikkate katmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Weiss ve Hobson, 1999: 237).

3.3.1. OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı

Gayri safi yurt içi hâsıla, (GSYİH) bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam değeridir. GSYİH, *gelir, harcama ve üretim* olmak üzere üç metotla hesaplanmaktadır (Ertürk, 2006: 203). Gelir yöntemine göre yapılan hesaplamalarda ekonomideki tüm sektörlerde yurt içinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin değerlerini toplayarak GSYİH'ya ulaşılır. Ulaşılan bu değere *milli gelir* ya da *milli hâsıla* denilmektedir. GSYİH'ya net dış alemden yapılan gelirleri ve yapılan ödemeleri eklediğimizde Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)'ya ulaşırız. GSMH ve GSYİH tek başına bir ülkenin üretim düzeyini gösterse de refah seviyesini göstermemektedir (Ertürk, 2006: 204). Bu nedenle ülkeler sürdürülebilir refah artışının sağlanmasının yanı sıra gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluğun azaltılmasıyla ilgilenmektedir.

Adam Smith (2017: 48; 65; 246), kişi başına her uygar toplumun üç özgün ve kurucu katmanla yaşadığını belirttikten sonra bu katmanları *rant, ücret ve kâr* olarak ifade etmiştir. Smith'e göre bir ülkenin tüm sakinlerinin gayrisafi getirisi, onların tüm ürünlerinin ve topraklarının yıllık ürünlerinin toplamından oluşmaktadır. Smith, rant ve ücretlerin gerçek değerinin toplumun refahı ile yükselmekte olduğu buna karşılık refahın ekonomik gerilemeyle düştüğünü ifade etmiştir.

GSMH, ekonomik performansın ölçülmesinde en yaygın kullanılan ölçüdür ve bir ülkenin ekonomik durumunu izlemek için iyi bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Ekonomik büyüme bir ekonomideki üretimin artışını göstermektedir. Ekonomik büyüme, doğal kaynaklar, emek ve sermayenin yanı sıra verimlilik artışından kaynaklanabilir (Wolla, 2018). Dolayısıyla bir ekonomin nasıl büyüdüğü önemlidir. Ekonominin büyümesinde çeşitli faktörler ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki kurumlardır. Mülkiyet hakkının güvence altına alınması, açık piyasa, hukukun üstünlüğü gibi kurumlar büyüme için önemlidir. İkincisi ise uluslararası ticarettir (Wolla, 2018).

Diğer taraftan GSMH'nın, bir ülkenin ekonomik başarısının ölçülmesinde en iyi ölçü olduğu konusunda tereddütler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, toplumun

genel refahının ölçülmesinde GSMH'nın yerine "daha iyi yaşam endeksi" gibi ölçülerin kullanılmasının daha iyi olacağını belirtmiştir (Coyle, 2018).

OECD ülkelerinin makroekonomik performanslarının incelenmesinde Japonya'nın makroekonomik performansındaki düşüş dikkat çekicidir. Her ekonomik kriterin incelenmesinde tekrara düşmemek için Japonya'nın ekonomisindeki değişime bakmak gerekir.

Almanya'da olduğu gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir yükseliş gösteren Japon ekonomisi, 1973'e kadar ortalama olarak %10 büyümüştür. Büyüme oranları, 1973-1991 döneminde %4'e 1991 yılından sonra ise yıllık %1 seviyelerine kadar düşmüştür (Roskin, 2007: 488).

Birçok araştırmacıya göre, "Japon ekonomik mucizesi" olarak nitelendirilen Japonya'nın ekonomik başarısının arkasında yatan nedenler arasında, siyasal nedenlerin yanı sıra sosyal ve ekonomik nedenler vardır.

Kimi araştırmacılar, siyasal istikrarı Japon ekonomik gelişiminde en önemli nedenler arasında göstermektedir. 1955 yılından günümüze kadar tek başına Japonya'yı yöneten Liberal Demokrat Parti (LDP) ile Japonya'da siyasal anlamda istikrarlı bir dönem yaşanmıştır. Japonya'da birçok parlamenter sistemle yönetilen ülkede olduğu gibi başarısız koalisyonlar nedeniyle istikrarsızlık yaşanmamıştır. Diğer önemli nedenler olarak Konfüçyanizm, eğitim, yüksek tasarruflar ve devlet gözetimi gibi unsurlar ön plana çıkmıştır (Roskin, 2007: 483-489). Konfüçyanizm, sıkı çalışma, itaat ve istikrara önem veren bir ahlaki anlayıştır. Kişisel harcamaların azaltılması ve tasarrufa önem verilmesini tavsiye eden bir iş ahlakını savunmaktadır.

Japonya'da ilkokuldan üniversiteye eğitime büyük önem verilmiş ve eğitim zorunlu hale getirilerek devlet tarafından denetlenmiştir. Ekonomik ve sosyal anlamda borçlanma, utanç verici olarak görülmüş ve tasarruf teşvik edilmiştir. Son olarak, kökenleri 3 Ocak 1838 Meici Restorasyonuna kadar dayandırılan "devlet gözetimi" Japonya'nın gelişimindeki kilit faktörler arasında gösterilmiştir (Roskin, 2007: 483-487). Acemoğlu ve Robinson ise (2013: 115) Japonya'nın hızlı büyümesini, Japon

siyasal devriminin kapsayıcı siyasal ve ekonomik kurumların gelişimine olanak sağlamasına bağlamıştır.

Bazı araştırmacılar, 1973'ten sonra büyümesi azalan ve 1991 yılından sonra ekonomisi durma noktasına gelen Japon ekonomisindeki durgunluğun temel nedenleri olarak; başlangıçta belirtilen avantajların tersine dönmesine bağlamıştır (Ateş, 2018). Roskin (2007: 488) ise hükümet ve bankaların, Japon ihracat sanayisini yüksek seviyede otomasyon, üretkenlik ve verimliliğe zorlamasına karşılık tarım başta olmak üzere; diğer sektörleri geri bırakmasına bağlamıştır. Roskin, ayrıca Japonya'daki yatırım hatalarına dikkat çekmiştir. Japonya'da devlet gözetiminde elektronik firmalarına verilen teşvikler, firmaları muazzam düzeyde üretim kapasitesine ulaştırmış ve kapasite kullanımı artmıştır. Buna karşılık yeterli talebin olmaması nedeniyle bu sektörler zarar etmiştir. Son olarak Japonya, 1990'lı yılların başında finansal kesimde başlayan sorunları aşamayıp durgunluğa girmesinin yanı sıra, kredi verdiği ülkelerde 1997-1999 yılları arasında gerçekleşen Asya Krizi'nden olumsuz etkilenmiştir (Kazgan, 2005: 38).

Aşağıdaki tablolarda, son on beş yıl boyunca ülke başına ve hükümet sistemlerine göre; Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) tutarları, yüzde değişim oranları ve GSMH'dan aldıkları paylar yüzde (%) olarak göstermektedir.

Tablo 3.5. OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı (2000-2014) (Milyon USD)

Ülke	Yönetim Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ABD	Başkanlık Sistemi	10.284.779	10.621.824	10.977.514	11.510.670	12.274.928	13.093.726	13.855.888	14.477.635	14.718.582	14.418.739	14.964.372	15.517.926	16.163.158	16.768.053	17.419.000
Japonya	Parlamentar Sistem	4.731.199	4.159.860	3.980.820	4.302.939	4.655.803	4.571.867	4.356.750	4.356.348	4.849.185	5.035.142	5.495.386	5.905.632	5.954.477	4.919.563	4.601.461
Almanya	Parlamentar Sistem	1.949.954	1.950.649	2.079.136	2.505.734	2.819.245	2.861.410	3.002.446	3.439.953	3.752.366	3.418.005	3.417.298	3.757.465	3.539.615	3.745.317	3.868.291
İngiltere	Parlamentar Sistem	1.554.801	1.535.942	1.680.256	1.943.025	2.297.889	2.418.942	2.588.077	2.969.734	2.793.377	2.314.577	2.403.504	2.594.905	2.630.473	2.712.296	2.988.893
Fransa	Y. Başkanlık Sistemi	1.368.438	1.382.218	1.500.338	1.848.124	2.124.112	2.203.679	2.325.012	2.663.113	2.923.466	2.693.827	2.646.995	2.862.502	2.681.416	2.810.249	2.829.192
İtalya	Parlamentar Sistem	1.142.214	1.162.785	1.267.043	1.570.330	1.799.126	1.853.512	1.943.530	2.204.085	2.391.876	2.186.239	2.126.748	2.278.089	2.074.632	2.133.539	2.141.161
Kanada	Parlamentar Sistem	739.456	732.717	752.532	887.752	1.018.401	1.164.144	1.310.753	1.457.872	1.542.619	1.370.840	1.614.014	1.788.796	1.832.716	1.838.964	1.785.387
Avustralya	Parlamentar Sistem	414.952	378.459	394.196	466.348	612.695	693.075	746.881	853.053	1.054.558	926.564	1.142.251	1.389.919	1.537.478	1.563.951	1.454.675
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	561.633	533.052	609.020	680.521	764.881	898.137	1.011.797	1.122.679	1.002.219	901.935	1.094.499	1.202.464	1.222.807	1.305.605	1.410.383
İspanya	Parlamentar Sistem	595.403	625.976	705.146	906.853	1.069.556	1.157.276	1.264.551	1.479.342	1.634.989	1.499.075	1.431.673	1.487.925	1.339.947	1.369.262	1.381.342
Meksika	Başkanlık Sistemi	683.648	724.704	741.559	713.284	770.268	866.346	965.281	1.043.124	1.101.275	893.369	1.049.925	1.169.362	1.184.500	1.258.774	1.294.690
Hollanda	Parlamentar Sistem	412.807	426.574	465.369	571.863	650.533	678.534	726.649	839.420	936.228	857.933	836.440	893.702	828.947	864.169	879.319
Türkiye	Parlamentar Sistem	266.568	196.005	232.535	303.005	392.166	482.980	530.900	647.155	730.337	614.554	731.168	774.754	788.863	823.243	798.429
İsviçre	Parlamentar Sistem	271.660	278.629	301.128	351.983	393.542	407.536	429.196	477.408	551.547	539.528	581.212	696.312	665.408	684.919	701.037
İsveç	Parlamentar Sistem	259.802	239.917	263.926	331.109	381.705	389.042	420.032	487.816	513.966	429.657	488.379	563.113	543.881	578.742	571.090
Polonya	Y. Başkanlık Sistemi	171.886	190.521	198.681	217.513	253.529	304.410	343.261	428.763	530.185	436.476	479.243	528.742	500.228	524.059	544.967
Belçika	Parlamentar Sistem	237.905	237.842	258.860	319.003	370.885	387.366	409.813	471.822	518.626	484.553	483.577	526.975	497.780	521.402	531.547
Norveç	Parlamentar Sistem	171.316	174.003	195.418	228.752	264.357	308.722	345.425	400.884	461.947	386.384	428.525	498.157	509.705	522.349	499.817
Avusturya	Parlamentar Sistem	196.422	196.954	212.971	260.721	299.857	314.649	334.309	386.459	427.612	397.594	390.235	429.011	407.373	428.699	436.888
Danimarka	Parlamentar Sistem	164.159	164.791	178.635	218.096	251.243	264.560	282.961	319.500	352.592	319.762	319.811	341.499	322.277	335.878	342.362
İsrail	Parlamentar Sistem	132.397	130.752	121.093	126.750	135.419	142.838	154.511	179.564	216.760	208.069	234.322	261.764	259.614	292.408	305.675
Finlandiya	Parlamentar Sistem	125.540	129.250	139.553	171.071	196.768	204.436	216.553	255.385	283.742	251.499	247.815	273.657	256.706	269.190	272.217
Şili	Başkanlık Sistemi	79.329	72.337	70.985	77.840	100.631	124.404	154.671	173.081	179.627	171.957	217.538	250.832	265.232	276.674	258.062
İrlanda	Parlamentar Sistem	99.834	109.077	127.938	164.537	193.911	211.389	231.995	269.715	274.714	235.387	220.076	241.785	224.652	238.260	250.814
Yunanistan	Parlamentar Sistem	130.495	136.191	153.831	201.924	240.521	247.783	273.318	318.498	354.461	330.000	299.379	287.780	245.671	239.510	235.574
Portekiz	Y. Başkanlık Sistemi	118.358	121.546	134.229	164.964	189.187	197.305	208.567	240.169	262.008	243.746	238.318	244.880	216.368	226.073	230.117
Çek Cum.	Parlamentar Sistem	61.474	67.376	81.697	99.300	118.976	135.990	155.213	188.818	235.205	205.730	207.016	227.313	206.442	208.328	205.270
Yeni Zelanda	Parlamentar Sistem	52.623	53.873	66.712	88.361	104.072	115.061	111.437	136.776	131.935	120.467	145.288	166.140	174.142	187.937	199.970
Macaristan	Parlamentar Sistem	47.170	53.656	67.517	84.999	103.641	112.531	114.734	139.080	157.095	129.774	130.094	139.931	127.176	134.402	138.347
Slovak Cum.	Parlamentar Sistem	29.115	30.703	35.084	46.732	57.241	62.493	70.389	86.072	100.077	88.661	89.254	97.920	93.050	98.034	100.249
Lüksemburg	Parlamentar Sistem	21.375	21.052	23.309	29.207	34.344	36.977	41.914	50.323	55.145	50.386	52.352	58.697	55.987	61.795	64.874
Slovenya	Parlamentar Sistem	20.342	20.875	23.564	29.697	34.470	36.347	39.588	48.115	55.590	50.245	48.016	51.288	46.240	47.676	49.491
Estonya	Parlamentar Sistem	5.686	6.245	7.322	9.834	12.059	14.006	16.964	22.237	24.194	19.652	19.495	23.169	23.135	25.247	26.485
İzlanda	Parlamentar Sistem	8.925	8.126	9.162	11.297	13.704	16.749	17.041	21.294	17.531	12.855	13.237	14.665	14.195	15.377	17.036
Toplam		27.111.665	26.874.481	28.057.079	31.444.138	34.999.665	36.978.222	39.000.407	42.655.292	45.135.636	42.243.181	44.287.455	47.547.071	47.434.291	48.029.944	48.834.112

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

OECD'ye üye ülkelerin 2000-2014 yılları arasında toplam GSMH'sı %80 oranında artarak 48.834.112 Milyon USD'ye ulaşmıştır. Söz konusu yıllarda OECD ülkeleri içerisinde GSMH'dan en yüksek payı alan ilk yedi ülkenin sıralaması değişmemiştir. Bu ülkeler, tek başına toplam GSMH'nın %73'ünü alırken; kalan 27 ülke de %27'sini almıştır.

Tablo 3.6. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre GSMH'sındaki Değişim (2000-2014 Yılları Arası)

Hükümet Sistemi	2000 GSMH (Milyon USD)	2014 GSMH (Milyon USD)	Değişim (Milyon USD)	Değişim (%)
Başkanlık Sistemi	11.609.389	20.382.135	8.772.746	76
Parlamentar Sistem	13.843.594	24.847.701	11.004.107	79
Yarı Başkanlık Sistemi	1.658.682	3.604.276	1.945.594	117
Toplam	27.111.665	48.834.112	21.722.447	80

Kaynak : (worldbank.org, 2016)

2000-2014 yılları arasında hükümet sistemlerine göre GSMH, en çok 11.004.107 Milyon USD ile parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde artmıştır. GSMH'sı *oransal olarak* en fazla arttıran ülkeler ise yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. OECD içerisinde Fransa, Polonya ve Portekiz yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Söz konusu dönemde yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin toplam GSMH'sı OECD ortalamasının üstünde bir büyüme göstermiş ve oransal olarak OECD ortalamasının iki katından fazla artmıştır.

Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin ekonomik performansına baktığımızda; 2014 yılında Fransa, 2.829.192 Milyon USD ile en fazla GSMH'ya sahip ülkeler arasında yer almıştır. Fransa, OECD ülkeleri içerisindeki toplam GSMH'nın %5,79'unu tek başına almış olup, 2014 yılında en yüksek GSMH'ya sahip ülkeler arasında beşinci sıradadır. Fransa'nın GSMH'sı 2000 yılından 2014 yılına %107 oranında artmış olup, söz konusu dönemde Fransa kesintisiz olarak büyümüştür.

Yarı başkanlıkla yönetilen bir diğer ülke olan Polonya ise söz konusu dönemde GSMH'sını yaklaşık olarak %218 oranında arttırarak 544.967 Milyon USD'ye ulaşmıştır. Polonya, OECD ülkeleri içerisinde 2000 yılında 18. büyük ekonomi arasındayken 2014 yılında iki sıra yükselerek 16. sıraya çıkmıştır.

OECD içinde yarı başkanlık sistemiyle yönetilen üçüncü ülke olan Portekiz'in ekonomik performansına baktığımızda ise Portekiz, 2014 yılında ekonomik büyüklük bakımından 230.117 Milyon USD ile OECD içinde 26. sırada yer almıştır. Söz konusu dönemde Portekiz, %94 büyüme oranıyla OECD ortalamasının üstünde bir büyüme gerçekleştirmesine rağmen 2000 yılına göre iki sıra gerilemiştir. 2008 mali krizinden en fazla etkilenen ülkeler arasında yer alan Portekiz'de siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar yaşanmaktadır. 2008 mali krizi sonrasında yapılan 2009 yılındaki seçimlerde hükümet parlamentoda çoğunluğu kaybetmiştir. Yeni hükümetin hazırladığı ekonomik programın parlamentoda kabul edilmemesi üzerine Başbakan istifa etmiş ve 2011 yılında erken seçimler yapılmıştır. İşsizlik ve enflasyon gibi makroekonomik sorunları bulunan Portekiz, IMF ve AB'nin desteğiyle krizden çıkmaya çalışmaktadır.

2000-2014 yılları arasında, yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin GSMH'sı OECD ortalamasının üstünde bir büyüme performansı göstermiştir. Portekiz dışında yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki siyasal istikrar, ekonomik performansa olumlu yansımış ve bu ülkelerde istikrarlı bir büyüme gerçekleşmiştir.

OECD ülkeleri içinde ABD, Meksika, Güney Kore ve Şili başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Bu ülkelerin genel ekonomik performansına baktığımızda oransal olarak, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin GSMH'sı ilgili dönemde %76 oranında artışla OECD ortalamasının altında bir artış göstermiştir. Buna karşılık söz konusu dönemde nominal olarak 8.733 Milyar USD artmıştır. Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler, 2014 yılında OECD ülkeleri içindeki toplam GSMH'nın %42'sini almıştır.

2000-2014 yılları arasında, GSMH bakımından OECD ülkeleri içerisinde başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere ABD ilk sıradaki yerini korurken; Meksika, 11'inci sıradan 8'inci sıraya; Güney Kore 10'uncu sıradan 9'uncu sıraya ve Şili'de 26'ncı sıradan 23'üncü sıraya yükselmiştir.

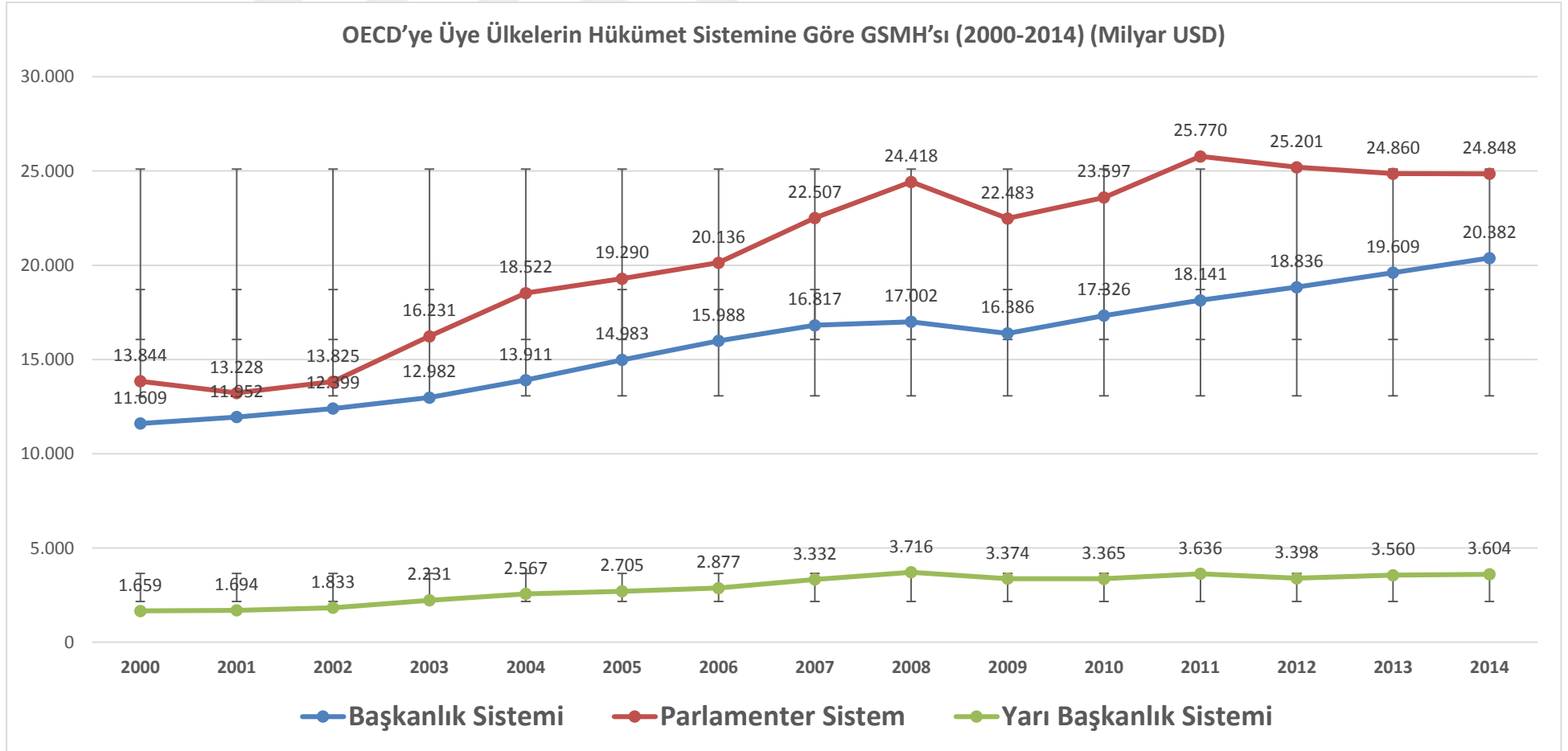
Aynı dönemde, oran olarak ABD dışında başkanlık sistemiyle yönetilen diğer ülkeler GSMH'sını OECD ortalamasının oldukça üzerinde arttırmıştır. Bu artışlar, Güney Kore'de %151, Meksika'da %89 ve Şili'de %225 olarak gerçekleşmiştir.

2014 yılında OECD ülkeleri içerisinde toplam GSMH'dan en büyük payı başkanlık sistemiyle yönetilen ABD almaktadır. 2014 yılında, ABD ekonomisi, 17 trilyon doları aşan nominal GSMH ile OECD ülkeleri içindeki en büyük ülkedir. 2000-2014 döneminde ABD'nin toplam GSMH'dan aldığı pay oran olarak %2'nin üzerinde azalmış olsa da ABD, 7.134 Milyar USD'lik bir artışla kendisine en yakın büyüme gerçekleştiren Almanya'nın dört katı bir artış gerçekleştirmiştir. Söz konusu dönemde ABD %69 oranında bir büyüme ile OECD ortalamasının altında bir *oransal büyüme* gerçekleştirmiş olsa da ABD ekonomisi, toplam OECD üretimin yaklaşık% 38'ini tek başına temsil etmiştir. ABD ekonomisinde teknoloji, finansal hizmetler, sağlık ve perakende gibi alanlarda faaliyet gösteren küresel ölçekte şirketler bulunmaktadır.

OECD ülkeleri içerisinde başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin genel ekonomik performansı, oransal olarak ABD'nin toplam ağırlığı nedeniyle OECD ortalamasının altındadır. Buna karşılık başkanlık sistemiyle yönetilen diğer ülkelerin performansı OECD ortalamasının oldukça üstündedir. Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki siyasi istikrar, ekonomik performansa olumlu yansımıştır.

2000-2014 yılları arasında, OECD üyesi parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin ekonomik performansına baktığımızda, oransal olarak parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin GSMH'sı %79 artışla OECD ortalamasına yakın bir büyüme gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde, parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin GSMH bakımından sıralamasında, 15 ülkenin sıralaması değişmezken 6 ülkenin sıralaması azalmış ve 6 ülkenin sıralaması ise artmıştır. Sıralamada en büyük düşüş siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar yaşayan Yunanistan'da gerçekleşmiş ve Yunanistan OECD ülkeleri arasında 22'inci sıradan 25'inci sıraya gerilemiştir. 2000-2014 döneminde, parlamenter sistemle yönetilen ülkeler içinde GSMH'sını en fazla arttıran ülke 1.918.337 Milyar USD ile Almanya'dır. Bu ülkeyi İngiltere, Kanada, Avustralya ve İtalya takip etmiştir. Söz konusu ülkeler OECD içerisinde en yüksek GSMH'ya sahip ülkeler arasında olup, bu ülkeler aynı zamanda sanayileşmiş ülkeler arasındadır.

Tablo 3.7. Hükümet Sistemlerine Göre OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı (2000-2014)

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

2000-2014 yılları arasında hükümet sistemlerinin toplam GSMH'sındaki trendine baktığımızda parlamenter sistemle yönetilen ülkeler, 2008 mali krizini takip eden 2009 yılı dışında kesintisiz bir büyüme gerçekleştirmiştir. Buna karşılık başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin, toplam GSMH'sı artmakla birlikte daha inişli çıkışlı bir eğilim göstermiştir. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler ise 2008 mali krizine kadar istikrarlı olarak büyümekle birlikte; 2008 yılından sonra 2011 yılına kadar GSMH toplamaları azalmış bu tarihten sonra yeniden artış göstermeye başlamıştır.

Başkanlık sistemiyle parlamenter sistem arasındaki toplam GSMH arasındaki fark, gittikçe başkanlık sistemi lehine artmaktadır. Bu fark 2000 yılında 2.235 Milyar USD'den 2014 yılında 3.966 Milyar USD'ye çıkmıştır. 2011 yılında, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin toplam GSMH'sı 25.770 Milyar USD ile en yüksek seviyeye ulaşılmış olup, bu tarihten sonra 2014 yılına kadar azalmıştır.

2000 ve 2014 yıllarına ilişkin seçilmiş özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.8. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemine Göre GSMH'sı (2000 Yılına Göre)

Hükümet Sistemi	OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH (Milyon USD) 2000	Toplamdan Aldığı Pay (%)	Ülke Sayısı
Başkanlık Sistemi	11.609.389	42,82	4
Parlamenter Sistem	13.843.594	51,06	27
Yarı Başkanlık Sistemi	1.658.682	6,12	3
Toplam	27.111.665	100,00	34

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

2000 yılında nüfusa oranla en yüksek GSMH'ya başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler sahiptir. 2000 yılında OECD'ye üye ülkelerdeki toplam nüfusun, %39'u başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde olup, bu ülkeler toplam GSMH'nın yaklaşık %43'ünü almıştır. Parlamenter sistemle yönetilen ülkeler ise toplam nüfusun %52'sine sahipken toplam GSMH'nın %51'ini almıştır. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler ise toplam nüfusun %9'una sahipken GSMH'nın %6'sını almıştır.

Tablo 3.9. OECD’ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemine Göre GSMH’sı (2014 Yılına Göre)

Hükümet Sistemi	OECD’ye Üye Ülkelerin GSMH (Milyon USD) 2014	Toplamdan Aldığı Pay (%)	Ülke Sayısı
Başkanlık Sistemi	20.382.135	41,74	4
Parlamente Sistem	24.847.701	50,88	27
Yarı Başkanlık Sistemi	3.604.276	7,38	3
Toplam	48.834.112	100,00	34

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

2000 yılına nazaran 2014 yılında, OECD’ye üye ülkelerin toplam nüfusu %10 oranında artarken Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde yaklaşık %15, parlamente sistemdeki ülkelerde %5 ve yarı başkanlık sistemiyle ülkelerde ise %8 oranında artmıştır.

2014 yılında hükümet sistemlerine göre GSMH’den aldıkları paya baktığımızda ise başkanlık sistemi ve parlamente sistemle yönetilen ülkelerin toplamdan aldıkları pay azalmıştır. Buna karşılık yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin payı %1,26 oranında artarak %7,38’e yükselmiştir.

Parlamente sistemle yönetilen ülkelerin GSMH’ları arasında ciddi farklar vardır. 2014 yılında, parlamente sistemle yönetilen ülkeler arasındaki ilk beş ülke toplam GSMH’nın %73’ünü tek başına alırken kalan 22 ülke %27’sini almaktadır. OECD ülkeleri arasında en düşük GSMH’ya sahip ülkeler parlamente sistemle yönetilmekte olup, 2000-2014 döneminde en düşük GSMH artışları da yine parlamente sistemle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir.

2000-2014 döneminde, parlamente sistemle yönetilen ve en yüksek GSMH artışlarının gerçekleştiği ülkelere baktığımızda ise ilk beş ülkenin tamamı sanayileşmiş ülkelere dönüşmektedir. Söz konusu ülkeler aynı zamanda İtalya dışında siyasal ve ekonomik anlamda istikrarlıdır.

OECD ülkeleri arasında GSMH’sı en az artan ya da azalan ülkelere baktığımızda ise söz konusu dönemde Japonya’daki küçülme dikkat çekicidir. II.

Dünya Savaşı'ndan sonra oldukça hızlı bir büyüme gerçekleştiren ve OECD ülkeleri içinde ekonomik büyüklük bakımından ikinci büyük ekonomisi konumuna kadar çıkan Japon ekonomisi, 1990'lı yıllara kadar istikrarlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. Söz konusu dönemde Japonya'nın ekonomik büyümesinde üç önemli faktör etkili olmuştur. Bu faktörlerin ilki istikrarlı siyasal iktidar (Liberal Demokrat Parti 1990'ların ortalarına kadar tek başına iktidar olmuştur). İkincisi büyük şirket guruplarıdır. Üçüncüsü de güçlü bürokrasidir. Ancak zaman içerisinde bu üçlü yapılanma Japonya'nın aleyhine sonuçlar doğurmaya başlamıştır (Ateş, 2018).

OECD ülkeleri içerisinde 4.617 Milyar USD ile ABD'den sonra en büyük GSMH'ya sahip olan Japonya, inceleme döneminde yaklaşık olarak %8 oranında küçülmüştür. Japon ekonomisi, 1990'lı yıllarda büyük bir ekonomik durgunluğa girmiştir. Bu tarihten sonra Japonya'nın büyüme oranları azalmış ve işsizlik artmaya başlamıştır. Toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun oranının artması ve düşen iç talep Japon ekonomisinin yavaşlamasında etkili olmuştur.

Tablo 3.10. OECD'ye Üye Ülkelerin GSMH Değişimi (2000 – 2014 Yılları)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000 GSMH (Milyon USD)	2014 GSMH (Milyon USD)	2000-2014 GSMH Değişim (%)	2000 Oran (%)	2014 Oran (%)	2000-2014 Değişim (%)
Avusturya	Parlamente Sistem	196.422	436.888	122,42	0,72	0,89	0,17
Avustralya	Parlamente Sistem	414.952	1.454.675	250,56	1,53	2,98	1,45
Belçika	Parlamente Sistem	237.905	531.547	123,43	0,88	1,09	0,21
Kanada	Parlamente Sistem	739.456	1.785.387	141,45	2,73	3,66	0,93
Şili	Başkanlık sistemi	79.329	258.062	225,31	0,29	0,53	0,24
Çek Cumhuriyeti	Parlamente Sistem	61.474	205.270	233,91	0,23	0,42	0,19
Estonya	Parlamente Sistem	5.686	26.485	365,81	0,02	0,05	0,03
Danimarka	Parlamente Sistem	164.159	342.362	108,56	0,61	0,70	0,10
Finlandiya	Parlamente Sistem	125.540	272.217	116,84	0,46	0,56	0,09
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1.368.438	2.829.192	106,75	5,05	5,79	0,75
Yunanistan	Parlamente Sistem	130.495	235.574	80,52	0,48	0,48	0,00
Almanya	Parlamente Sistem	1.949.954	3.868.291	98,38	7,19	7,92	0,73
Macaristan	Parlamente Sistem	47.170	138.347	193,29	0,17	0,28	0,11
İzlanda	Parlamente Sistem	8.925	17.036	90,89	0,03	0,03	0,00
İsrail	Parlamente Sistem	132.397	305.675	130,88	0,49	0,63	0,14
İrlanda	Parlamente Sistem	99.834	250.814	151,23	0,37	0,51	0,15
İtalya	Parlamente Sistem	1.142.214	2.141.161	87,46	4,21	4,38	0,17
Japonya	Parlamente Sistem	4.731.199	4.601.461	-2,74	17,45	9,42	-8,03
Lüksemburg	Parlamente Sistem	21.375	64.874	203,50	0,08	0,13	0,05
Meksika	Başkanlık Sistemi	683.648	1.294.690	89,38	2,52	2,65	0,13
Yeni Zelanda	Parlamente Sistem	52.623	199.970	280,00	0,19	0,41	0,22
Hollanda	Parlamente Sistem	412.807	879.319	113,01	1,52	1,80	0,28
Norveç	Parlamente Sistem	171.316	499.817	191,75	0,63	1,02	0,39
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	171.886	544.967	217,05	0,63	1,12	0,48
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	118.358	230.117	94,42	0,44	0,47	0,03
Slovak Cumhuriyeti	Parlamente Sistem	29.115	100.249	244,32	0,11	0,21	0,10
Slovenya	Parlamente Sistem	20.342	49.491	143,29	0,08	0,10	0,03
İspanya	Parlamente Sistem	595.403	1.381.342	132,00	2,20	2,83	0,63
İsveç	Parlamente Sistem	259.802	571.090	119,82	0,96	1,17	0,21
İsviçre	Parlamente Sistem	271.660	701.037	158,06	1,00	1,44	0,43
Türkiye	Parlamente Sistem	266.568	798.429	199,52	0,98	1,63	0,65
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	10.284.779	17.419.000	69,37	37,93	35,67	-2,27
İngiltere	Parlamente Sistem	1.554.801	2.988.893	92,24	5,73	6,12	0,39
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	561.633	1.410.383	151,12	2,07	2,89	0,82
Toplam		27.111.665	48.834.112	80,12	100,00	100,00	

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

Tablo 3.10’da yer alan veri setinde, OECD’ye üye ülkelerin inceleme dönemimiz olan 2000-2014 yılları arasındaki gayri safi milli hasılası gösterilmektedir. Ayrıca söz konusu yıllar arasındaki OECD’ye üye ülkelerin, GSMH’sındaki değişimlerin yanı sıra toplam GSMH’dan ülkelerin aldıkları paylar gösterilmiştir. Söz konusu tablodan üretilen özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.11. GSMH’sı En Yüksek OECD Ülkeleri (2014 Yılında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 GSMH (Milyon USD)
ABD	Başkanlık Sistemi	17.419.000
Japonya	Parlamente Sistemi	4.601.461
Almanya	Parlamente Sistemi	3.868.291
İngiltere	Parlamente Sistemi	2.988.893
Fransa	Yarı Başkanlık sistemi	2.829.192

Kaynak : (worldbank.org, 2016)

2014 yılında OECD’ye üye ülkeler içerisinde, GSMH’sı en yüksek olan ülkelerin sıralamasına baktığımızda, en yüksek payı yaklaşık %36 ile ABD almıştır. Bu oranla ABD, ekonomik anlamda son on beş yıl boyunca küresel liderliğini devam ettirmiştir. Kendisine en yakın ülke olan Japonya’nın yaklaşık dört katı GSMH’ya sahiptir. Bu ülkeyi sırasıyla Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa takip etmektedir.

ABD’nin küresel anlamda siyasal, askeri ve ekonomik gücünün temellerine yönelik birçok araştırma yapılmıştır. Bu alanda Gerard Dorel tarafından yapılan çalışma dikkat çekicidir. Bu araştırmalarda Dorel, (2005: 22) ABD’nin ekonomik olarak küresel liderliğinde öne çıkan *yenilikçilik* özelliklerine dikkat çekmiştir. Dorel, yenilikçilik alanında dört temel ölçüt belirlemiştir. Bu ölçülerden ilki, yeni teknolojiler alanında üniversiteler ve araştırma laboratuvarları kurma kapasitesidir. İkincisi uzmanlık desteği sağlayan çokuluslu şirketlerin varlığıdır. Üçüncüsü araştırma alanındaki aktörlerin müteşebbis ruhudur. Dördüncü olarak da risk sermayesinin varlığıdır. Bu ölçütlere göre dünya genelinde belirlenmiş 46 teknoloji merkezinden 13’ü ABD’de bulunmaktadır.

Söz konusu yüksek teknoloji ürünlerinin üretimi konusunda ABD, Çin ve Güney Kore’nin üretimi her geçen gün artmaktadır. Yüksek teknoloji üretiminde

ABD'nin payı yaklaşık olarak AB'nin iki katıdır. ABD'nin ekonomik gücünün arkasında yatan bir başka neden de araştırma ve geliştirme ayırdığı kaynakla ilgilidir. AB, GSMH' sının %2,7'sini (yaklaşık 300 Milyar USD) araştırma ve geliştirmeye ayırmaktadır. ABD bu oranla tüm dünya da Ar-Ge'ye ayrılan kaynağın yaklaşık üçte birinden daha fazlasını tek başına karşılamaktadır. ABD'de Ar-Ge'ye ayrılan kaynağın %63'ü özel sektör tarafından karşılanmaktadır (Dorel, 2005: 23-24).

Tablo 3.12. GSMH'sı En Az Olan OECD Ülkeleri (2014 Yılında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 GSMH (Milyon USD)
Slovak Cumhuriyeti	Parlamente Sistem	100.249
Lüksemburg	Parlamente Sistem	64.874
Slovenya	Parlamente Sistem	49.491
Estonya	Parlamente Sistem	26.485
İzlanda	Parlamente Sistem	17.036

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

2014 yılında, OECD'ye üye ülkeler içerisinde GSMH'dan en az payı parlamente sistemle yönetilen ülkeler almaktadır. GSMH'sı en düşük olan ülkelere baktığımızda ise son sıraları Slovak Cumhuriyeti, Lüksemburg, Slovenya, Estonya ve İzlanda almaktadır. Bu ülkelerin birçoğu komünizm sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş aşamasında olan ülkelerdir.

Tablo 3.13. GSMH'sı En Çok Artan OECD ülkeleri (2000-2014 Arasında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000-2014 Değişim (%)
Avustralya	Parlamente Sistem	1,45
Kanada	Parlamente Sistem	0,93
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	0,82
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	0,75
Almanya	Parlamente Sistem	0,73

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

2000-2014 yılları arasında *oransal olarak* GSMH'sını en çok artan ülke %1,45 oranıyla Avustralya'dır. Bu ülkeyi sırasıyla Kanada, Güney Kore, Fransa ve Almanya takip etmektedir.

Tablo 3.14. GSMH'sı En Az Artan/Azalan OECD ülkeleri (2000-2014 Arasında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000-2014 Değişim (%)
Japonya	Parlamente Sistemi	-8,03
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	-2,27
Yunanistan	Parlamente Sistemi	0,00
İzlanda	Parlamente Sistemi	0,00
Slovenya	Parlamente Sistemi	0,03

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

2000-2014 döneminde OECD'ye üye ülkeler arasında GSMH'sı azalan iki ülke bulunmaktadır. %8,03 oranıyla Japonya ve %2,27 oranıyla ABD GSMH'sı en çok azalan ülkelerdir. Bunun yanı sıra Yunanistan ve İzlanda'nın GSMH'sı artmazken Slovenya'nın GSMH'sı 0,03 oranıyla en az artan ülkeler arasında yer almıştır.

OECD ülkeleri içerisinde yer alan ve 1962 yılında hükümet sistemini Yarı Başkanlık olarak değiştiren Fransa ile Başkanlık olarak değiştiren Güney Kore'nin GSMH'larında da iyileşme gözlenmiştir (Elgie, 2007: 70). Güney Kore ve Fransa 2000-2014 yılları arasında OECD ortalamasının üstünde bir büyüme gerçekleştirmiştir. Yaklaşık olarak, Güney Kore %151 ve Fransa %107 oranında artışla GSMH'sını en çok arttıran ülkeler arasında yer almıştır (worldbank.org, 2016).

Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde 798 Milyar USD ile büyüklük bakımından 13. sırada yer almaktadır. 2000-2014 yılları arasında GSMH'sını yaklaşık olarak %200 oranında arttırarak OECD ortalamasının üstünde bir büyüme gerçekleştirmiştir. Türkiye bu artışla birlikte GSMH'sındaki büyüklük bakımından OECD ülkeleri arasında 12'inci sırada yer almıştır.

2000-2014 döneminde ilk on büyük ekonomi arasında yer alan ekonomiler, oransal olarak ortalama %71 oranında bir büyümeyle OECD ortalamasının altında bir büyüme gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda bu ekonomilerin toplam GSMH'dan aldığı pay 2000 yılında %86 seviyesindeyken bu oran 2014 yılında %82 seviyesine düşmüştür.

Buna karşılık 2000-2014 döneminde, büyüklük bakımından son sıralarda yer alan on ekonomi ise %151 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. GSMH'dan aldığı pay

ise 2000 yılında %2 seviyesindeyken bu oran 2014 yılında %3 seviyesine çıkmıştır. Yeterli düzeyde olmasa da toplam GSMH'dan son sıralarda yer alan ekonomilerin aldığı payın artması, küresel gelir dağılımındaki adaletin sağlanması bakımından son derece önemlidir.

Diğer taraftan gelişmiş ülkelerdeki işçi maliyetlerinin gelişmekte olan ülkelere nazaran daha yüksek olması; yatırımların gelişmekte olan ülkelere yönelmesine neden olmaktadır. Söz konusu yatırımlarla birlikte üretim hacminin artışı gelişmekte olan ülkelerdeki refah düzeyini ve GSMH'sını arttırsa da elde edilen karların gelişmiş ülkelere transferi, cari açık başta olmak üzere başka ekonomik sorunlara neden olmaktadır.

Tablo 3.15. GSMH'ye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	36009682953092,370	2	18004841476546,184	3,404	,046
Grup İçi (Within Groups)	163957537754901,250	31	5288952830803,267		
Toplam	199967220707993,620	33			

Hükümet sistemleri arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını görmek için varyans analizi yapılmıştır. 2000-2014 dönemine ilişkin *varyans analizine* göre GSMH bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (P=,046). Tablo 3.15'e göre iki sistem arasında farklılık gözükmesine rağmen istatistiksel olarak bu fark anlamlı değildir. Dolayısıyla GSMH bakımından başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerle parlamenter sistemle yönetilen ülkeler benzer performans göstermiştir. Ancak söz konusu analizde hükümet sistemleri GSMH bakımından incelenmiş olup, hükümet sistemlerinin nüfus yapısı ve makroekonomik diğer bileşenler dikkate alınmamıştır.

Mevcut tüm veriler dikkate alındığında, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler GSMH artışında diğer hükümet sistemlerine göre daha başarılı bir performans göstermiştir. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler ise OECD ortalamasının üstünde bir büyüme gerçekleştirmiştir. Parlamenter sistemle yönetilen ülkeler ise gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler olarak iki farklı açıdan değerlendirilmelidir. Almanya, İngiltere, İtalya, Kanada ve Avustralya gibi sanayileşmiş ülkeler, mevcut konumlarını korurken; Japonya, İzlanda, Estonya, Yunanistan ve Slovenya gibi ülkelerde GSMH azalmış ya da çok az artmıştır. Bu ülkelerin on beş yıllık ekonomik performansına baktığımızda ise Japonya dışındaki bu ülkelerin, siyasal istikrarsızlıklar yaşadığı ya da komünizm sonrası sistem değişikliği yaşayan ülkeler olduğu görülmüştür.

3.3.2. OECD'ye Üye Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Geliri

Milli gelir, bir ülkede yaşayanlar tarafından bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplam değeridir (Eren, 2015: 64). Piketty, (2015: 46) milli gelirin gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) ile yakından ilgisi bulunduğunu ancak aralarında iki önemli fark bulunduğunu belirtmiştir. GSYH, bir ülkenin sınırları içerisinde bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplamını ölçerken; milli geliri hesaplamak için bu üretimi gerçekleştirmek için kullanılan sermaye araçlarının (makina, teçhizat, bina, bilgisayar vb.) aşınma payının toplam gelirden düşülmesi gerekir. Bir diğer ifade ile sermayenin aşınma payının GSYH'dan düşülmesiyle “safı yurt içi hâsıla” (SYH)'ya ulaşılır. Bu tutar ise GSYH'nın %90'ına eşittir. Daha sonra bu tutara yurt dışından elde edilen net gelirlerin eklenmesiyle *milli gelire* ulaşılır.

Başka bir yaklaşımda ise *milli gelir*, GSMH/Nüfusa eşittir. Toplam Gayri safi milli hasılanın nüfusa bölünmesiyle *kişi başına düşen milli gelire* ulaşılır. Kişi başına düşen milli gelirin yıldan yıla artması *refah, iyileşme* anlamına gelirken (Ertürk, 2006: 204) azalması *refah kaybı, kötüleşme* anlamına gelmektedir.

Kiři bařına dūřen milli gelirin tek bařına deęerlendirilmesi birçok iktisatçı tarafından eleřtirilmiř ve milli gelirin yerine *satınalma gūcūne* vurgu yapılmıřtır. Őrneęin, 2000 yılında Tūrkiye’de kiři bařına dūřen milli gelirin 4.215 USD, Amerika’da ise 26.401 USD olduęu bir dōnemde, sadece bu rakamlar ūzerinden Amerika’daki kiři bařına milli gelirin Tūrkiye’nin altı katından daha fazla olduęu deęerlendirilebilir. Ancak 1 doların Amerika’da ve Tūrkiye’deki *satınalma gūcūnū* karřılařtırdıęımızda, Tūrkiye’deki milli gelirin satınalma gūcū açısından 7.500 USD olarak gerçekleřtięini, bu durumda ise ABD’deki bireylerin Tūrkiye’dekilerden 3,5 kat daha fazla gelir elde ettięi deęerlendirilmektedir (Ertūrk, 2006: 205).

OECD’ye ūye ūlkelerin kiři bařına dūřen milli geliri, 2000 yılında 23.687 USD’den 2014 yılına kadar yaklařık %64 oranında artarak 38.828 USD’ye çıkmıřtır. Sōz konusu dōnemde Tūrkiye’nin kiři bařına dūřen milli geliri, oransal olarak %149 oranında OECD ortalamasının ūstūnde artmasına karřılık; nominal olarak 10.515 USD ile OECD ortalamasının oldukça altında kalmıřtır.

Tablo 3.16. OECD'ye Üye Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Geliri (2000-2014 Yılları arasında) (USD)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2000-2014 Değ. (%)
Lüksemburg	Parlamentar Sistem	48.992	47.680	52.241	64.670	74.971	79.494	88.680	104.841	112.851	101.222	103.267	113.240	105.447	113.727	116.613	138,02
Norveç	Parlamentar Sistem	38.147	38.550	43.061	50.112	57.570	66.775	74.115	85.129	96.881	80.018	87.646	100.575	101.564	102.832	97.300	155,07
İsviçre	Parlamentar Sistem	37.813	38.539	41.337	47.961	53.256	54.798	57.349	63.223	72.120	69.672	74.277	88.003	83.209	84.669	85.617	126,42
Avustralya	Parlamentar Sistem	21.665	19.495	20.059	23.440	30.441	33.983	36.085	40.958	49.628	42.715	51.846	62.217	67.646	67.653	61.980	186,08
Danimarka	Parlamentar Sistem	30.744	30.752	33.229	40.459	46.488	48.817	52.041	58.501	64.182	57.896	57.648	61.304	57.636	59.819	60.718	97,50
İsveç	Parlamentar Sistem	29.283	26.969	29.572	36.961	42.442	43.085	46.256	53.324	55.747	46.207	52.076	59.594	57.134	60.283	58.899	101,14
İngiltere	Parlamentar Sistem	36.450	37.274	38.166	39.677	41.922	44.308	46.437	48.062	48.401	47.002	48.374	49.781	51.457	52.980	54.629	49,88
İrlanda	Parlamentar Sistem	26.236	28.213	32.538	41.170	47.641	50.816	54.286	61.314	61.190	51.900	48.261	52.828	48.977	51.815	54.339	107,11
Hollanda	Parlamentar Sistem	25.921	26.584	28.817	35.245	39.955	41.577	44.454	51.241	56.929	51.900	50.341	53.537	49.475	51.425	52.139	101,14
İzlanda	Parlamentar Sistem	31.737	28.516	31.865	39.020	46.921	56.446	56.097	68.345	55.230	40.362	41.620	45.971	44.259	47.493	52.037	63,96
Avusturya	Parlamentar Sistem	24.517	24.490	26.351	32.103	36.693	38.242	40.431	46.587	51.386	47.654	46.660	51.124	48.324	50.558	51.122	108,52
Kanada	Parlamentar Sistem	24.032	23.574	23.995	28.026	31.830	36.028	40.244	44.328	46.400	40.764	47.464	52.087	52.738	52.309	50.231	109,02
Finlandiya	Parlamentar Sistem	24.253	24.913	26.834	32.816	37.636	38.969	41.121	48.289	53.401	47.107	46.205	50.788	47.416	49.493	49.843	105,51
Almanya	Parlamentar Sistem	23.719	23.687	25.205	30.360	34.166	34.697	36.448	41.815	45.699	41.733	41.788	45.936	44.011	45.601	47.774	101,42
Belçika	Parlamentar Sistem	23.207	23.122	25.052	30.744	35.590	36.967	38.852	44.404	48.425	44.881	44.383	47.700	44.731	46.625	47.328	103,93
ABD	Başkanlık Sistemi	26.401	25.980	28.301	32.575	38.306	40.048	42.534	48.428	45.195	37.166	38.293	41.020	41.295	42.295	46.297	75,36
Yeni Zelanda	Parlamentar Sistem	13.641	13.883	16.895	21.941	25.461	27.834	26.630	32.382	30.972	27.999	33.394	37.897	39.505	42.308	44.342	225,06
Fransa	Y. Başkanlık Sistemi	22.466	22.527	24.275	29.691	33.875	34.880	36.545	41.601	45.413	41.631	40.706	43.807	40.850	42.628	42.726	90,18
İsrail	Parlamentar Sistem	21.052	20.306	18.431	18.947	19.888	20.611	21.905	25.009	29.657	27.796	30.736	33.707	32.819	36.281	37.206	76,73
Japonya	Parlamentar Sistem	37.300	32.716	31.236	33.691	36.442	35.781	34.076	34.034	37.866	39.323	42.909	46.204	46.679	38.634	36.194	-2,96
İtalya	Parlamentar Sistem	20.059	20.409	22.206	27.399	31.189	31.974	33.426	37.716	40.660	36.995	35.878	38.365	34.844	35.421	35.223	75,59
İspanya	Parlamentar Sistem	14.788	15.359	17.020	21.496	24.919	26.511	28.483	32.709	35.579	32.333	30.738	31.832	28.648	29.371	29.722	100,99
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	11.948	11.256	12.789	14.219	15.922	18.658	20.917	23.102	20.475	18.339	22.151	24.156	24.454	25.998	27.970	134,11
Slovenya	Parlamentar Sistem	10.228	10.479	11.814	14.880	17.261	18.169	19.726	23.841	27.502	24.634	23.439	24.984	22.478	23.144	24.002	134,67
Portekiz	Y. Başkanlık Sistemi	11.502	11.729	12.882	15.773	18.046	18.785	19.821	22.780	24.816	23.064	22.540	23.195	20.577	21.619	22.124	92,35
Yunanistan	Parlamentar Sistem	12.076	12.538	14.110	18.478	21.955	22.552	24.801	28.827	31.997	29.711	26.919	25.915	22.243	21.843	21.673	79,46
Estonya	Parlamentar Sistem	4.070	4.499	5.308	7.174	8.850	10.338	12.595	16.586	18.095	14.726	14.641	17.454	17.491	19.155	20.148	395,03
Çek Cum.	Parlamentar Sistem	5.995	6.595	8.012	9.741	11.668	13.318	15.159	18.334	22.649	19.698	19.764	21.657	19.641	19.814	19.502	225,34
Slovak Cum.	Parlamentar Sistem	5.403	5.708	6.525	8.697	10.655	11.631	13.100	16.015	18.604	16.460	16.555	18.139	17.207	18.110	18.501	242,42
Şili	Başkanlık Sistemi	5.229	4.710	4.567	4.949	6.324	7.729	9.501	10.514	10.791	10.217	12.785	14.582	15.253	15.742	14.528	177,83
Polonya	Y. Başkanlık Sistemi	4.493	4.981	5.197	5.693	6.640	7.976	9.000	11.248	13.906	11.441	12.597	13.891	13.142	13.776	14.337	219,11
Macaristan	Parlamentar Sistem	4.620	5.267	6.646	8.391	10.254	11.156	11.392	13.831	15.650	12.948	13.009	14.033	12.820	13.585	14.027	203,64
Türkiye	Parlamentar Sistem	4.215	3.054	3.571	4.587	5.856	7.117	7.727	9.310	10.382	8.624	10.112	10.584	10.646	10.975	10.515	149,46
Meksika	Başkanlık Sistemi	6.650	6.952	7.024	6.673	7.115	7.894	8.666	9.220	9.579	7.648	8.851	9.715	9.703	10.173	10.326	55,28
	Ortalama	23.687	23.305	24.146	26.847	29.669	31.142	32.593	35.361	37.140	34.500	35.907	38.386	38.079	38.289	38.828	63,92

Kaynak: (worldbank, 2016)

Tablo 3.12’de 2000 ila 2014 yılları arasındaki OECD üyesi ülkelerin kişi başına düşen milli gelirleri gösterilmektedir. Söz konusu dönemde OECD’ye üye ülkelerde %3,7 oranında ortalama büyüme gerçekleşmiştir. 2003-2004 yılları yaklaşık olarak %11 büyüme ile en yüksek büyümenin gerçekleştiği yıllardır. OECD’ye üye ülkelerinin 2000 yılında 23.687 USD olan kişi başına düşen ortalama milli geliri, bu tarihten 2008 yılına kadar kesintisiz olarak büyümeye devam etmiş ve 37.140 USD’ye çıkmıştır. 2008 yılında mali krizle birlikte kişi başına düşen ortalama milli gelir yaklaşık olarak %7 oranında azalmış ve 2009 yılında 34.500 USD’ye düşmüştür.

2014 yılında, OECD ülkeleri içerisinde kişi başına milli geliri en yüksek ilk 15 ülke parlamenter sistemle yönetilmektedir. 2000-2014 döneminde en yüksek milli gelire sahip ülkeler olarak Lüksemburg, Norveç ve İsviçre öne çıkmıştır. İnceleme döneminde bu ülkelerin sıralaması değişmemiştir. Söz konusu ülkelerin nüfusu OECD ülkelerine nazaran daha azdır.

2000-2014 döneminde OECD ülkeleri arasında sıralama bakımından, sıralaması en çok artan ülke parlamenter sistemle yönetilen Avustralya’dır. 2000 yılında 18’inci sırada yer alan Avustralya, kişi başına düşen milli gelirini %186 oranında arttırarak 4’üncü sıraya yükselmiştir. Bu ülkeyi milli gelirini %76 oranında arttırarak 35.223 USD’ye çıkartan İtalya takip etmiştir. Üçüncü sırayı nüfus bakımından 1.315 Bin nüfusla OECD ülkeleri arasında en az nüfusa sahip ülkelerden olan Estonya takip etmiştir. Estonya, 20.148 USD milli gelire 27’inci sıraya yükselmiştir.

Söz konusu dönemde sıralaması en çok azalan ülke parlamenter sistemle yönetilen Japonya’dır. Japonya, 2000 yılında 37.300 USD kişi başına düşen milli gelire 4’üncü sırada yer alırken, 2014 yılında milli geliri yaklaşık %3 oranında azalmış ve 36.194 USD ile 20’inci sıraya gerilemiştir.

Parlamenter sistemle yönetilen ülkelerden, dokuz ülkenin genel sıralaması azalırken, on üç ülkenin sıralaması artmış ve beş ülkenin sıralaması ise değişmemiştir. Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerden ABD, Şili ve Meksika’nın sıralaması azalırken Güney Kore’nin sıralaması ise değişmemiştir. Yarı başkanlık sistemiyle

yönetilen ülkelerden Fransa ve Portekiz'in sıralaması azalırken Polonya'nın sıralaması ise değişmemiştir.

Tablo 3.17. OECD'ye Üye Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Geliri (2014 Yılı)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Milli Gelir (USD)
Lüksemburg	Parlamente Sistem	116.613
Norveç	Parlamente Sistem	97.300
İsviçre	Parlamente Sistem	85.617
Avustralya	Parlamente Sistem	61.980
Danimarka	Parlamente Sistem	60.718
İsveç	Parlamente Sistem	58.899
İngiltere	Parlamente Sistem	54.629
İrlanda	Parlamente Sistem	54.339
Hollanda	Parlamente Sistem	52.139
İzlanda	Parlamente Sistem	52.037
Avusturya	Parlamente Sistem	51.122
Kanada	Parlamente Sistem	50.231
Finlandiya	Parlamente Sistem	49.843
Almanya	Parlamente Sistem	47.774
Belçika	Parlamente Sistem	47.328
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	46.297
Yeni Zelanda	Parlamente Sistem	44.342
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	42.726
İsrail	Parlamente Sistem	37.206
Japonya	Parlamente Sistem	36.194
İtalya	Parlamente Sistem	35.223
İspanya	Parlamente Sistem	29.722
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	27.970
Slovenya	Parlamente Sistem	24.002
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	22.124
Yunanistan	Parlamente Sistem	21.673
Estonya	Parlamente Sistem	20.148
Çek Cumhuriyeti	Parlamente Sistem	19.502
Slovak Cumhuriyeti	Parlamente Sistem	18.501
Şili	Başkanlık Sistemi	14.528
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	14.337
Macaristan	Parlamente Sistem	14.027
Türkiye	Parlamente Sistem	10.515
Meksika	Başkanlık Sistemi	10.326
	OECD Ortalama	38.828

Kaynak: (worldbank, 2016)

2014 yılında OECD ülkeleri ortalama olarak 38.828 USD kişi başına düşen milli gelire sahiptir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülkenin milli geliri OECD ortalamasının oldukça altındadır. En yüksek milli gelire sahip ilk on beş ülke

parlamenter sistemle yönetilmektedir. En yüksek milli gelire sahip Lüksemburg'un milli geliri, en düşük gelire sahip Meksika'nın yaklaşık dokuz katıdır.

2000-2014 dönemine ilişkin özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.18. Hükümet Sistemlerine Göre Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2000-2014 Yılları)

Hükümet Sistemi	2000 Toplam GSMH (Milyon USD)	Nüfus (Bin)	Kişi Başına Milli Gelir (USD)
Başkanlık Sistemi	11.609.389	447.149	25.963
Parlamenter Sistem	13.843.594	598.284	23.139
Yarı Başkanlık Sistemi	1.658.682	109.461	15.153
Toplam	27.111.665	1.154.894	23.475

Hükümet Sistemi	2014 Toplam GSMH (Milyon USD)	Nüfus (Bin)	Kişi Başına Milli Gelir (USD)	Değişim (USD)
Başkanlık Sistemi	20.382.135	512.430	39.775	13.812
Parlamenter Sistem	24.847.701	643.916	38.588	15.450
Yarı Başkanlık Sistemi	3.604.276	114.631	31.442	16.289
Toplam	48.834.112	1.270.977	38.422	14.947

Kaynak: (worldbank, 2016)²⁵

2000-2014 döneminde OECD'ye üye ülkelerin kişi başına düşen milli geliri 14.947 USD artmıştır. Söz konusu dönemde en yüksek milli gelir artışı yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşirken en düşük milli gelir artışı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir.

2000 yılında, en yüksek kişi başına düşen milli gelire sahip ülkeler olarak öne çıkan başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler, 2014 yılında bu liderliğini devam ettirmiştir. Bununla birlikte parlamenter sistemle olan farkı azalmaktadır. Farkın azalmasında başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki nüfus artış hızı etkili olmuştur. Söz konusu dönemde OECD ülkelerindeki ortalama nüfus artış hızı %10 iken bu oran başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde %15 ile en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Parlamenter sistemle yönetilen ülkelerdeki nüfus artış hızı %8, yarı başkanlık

²⁵ Hükümet Sistemlerine Göre Kişi Başına düşen milli gelirin hesaplanmasında, 2000-2014 yıllarına ilişkin OECD tarafından yayımlanan verilerden faydalanılmıştır. OECD'ye üye ülkelerin GSMH toplamı, toplam nüfusa bölünmek suretiyle kişi başına düşen milli gelire ulaşılmıştır.

sistemiyle yönetilen ülkelerde ise %5 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 döneminde en yüksek kişi başına düşen milli gelir artışı ise 16.289 USD ile yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.19. En Yüksek Milli Gelire Sahip OECD ülkeleri (2014 Yılında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Milli Gelir (USD)
Lüksemburg	Parlamenteer Sistem	116.613
Norveç	Parlamenteer Sistem	97.300
İsviçre	Parlamenteer Sistem	85.617
Avustralya	Parlamenteer Sistem	61.980
Danimarka	Parlamenteer Sistem	60.718

Kaynak: (worldbank, 2016)

2014 yılında OECD'ye üye ülkeler içerisinde en yüksek milli gelire sahip ülkeler parlamenteer sistemle yönetilmektedir. En yüksek milli gelire sahip ülke 116.613 USD ile Lüksemburg'dur. Bu ülkeyi sırasıyla Norveç ve İsviçre takip etmiştir.

Lüksemburg, yaklaşık yarım milyonluk nüfusuyla OECD ülkeleri içerisinde en küçük nüfusa sahip ülkeler arasındadır. Lüksemburg, sigortacılık ve bankacılık alanında gelişmiş bir ülke olup, küresel finans merkezi olarak kabul edilmektedir.

Tablo 3.20. En Düşük Milli Gelire Sahip OECD Ülkeleri (2014 Yılında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Milli Gelir (USD)
Meksika	Başkanlık Sistemi	10.326
Türkiye	Parlamenteer Sistem	10.515
Macaristan	Parlamenteer Sistem	14.027
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	14.337
Şili	Başkanlık Sistemi	14.528

Kaynak: (worldbank, 2016)

2014 yılında OECD ülkeleri içerisinde en düşük milli gelire sahip ülkelere baktığımızda ise en düşük milli geliri olan beş ülkeden ikisi başkanlık sistemiyle, ikisi parlamenteer sistemle ve bir ülke de yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Tablo 3.21. Milli Geliri En Çok Artan OECD Ülkeleri (2000 -2014 Yılları Arasında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000-2014 Değişim (%)
Estonya	Parlamenteer Sistem	395
Slovak Cumhuriyeti	Parlamenteer Sistem	242
Çek Cumhuriyeti	Parlamenteer Sistem	225
Yeni Zelanda	Parlamenteer Sistem	225
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	219

Kaynak: (worldbank, 2016)

2000 - 2014 yılları arasında OECD ülkeleri içerisinde milli geliri en çok artan ilk beş ülke, parlamenteer sistemle yönetilmektedir. Milli geliri en çok artan ülke %395 artış oranıyla Estonya'dır. Estonya'da 1992 yılında başlayan parasal reformlarla birlikte, arz ve talep dengesinin kurulması, kurların kontrol edilmesi ve enflasyonun önlenmesi gibi ekonomi politikaları uygulanmış ve makroekonomik istikrar sağlamıştır (Laar, 2018). Estonya, 1.315 Bin nüfusuyla OECD ülkeleri içinde en az nüfusa sahip ülkeler arasındadır.

Tablo 3.22. Milli Geliri En Az artan/azalan OECD Ülkeleri (2000 -2014 Yılları Arası)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000-2014 Değişim (%)
Japonya	Parlamenteer Sistem	-3
İngiltere	Parlamenteer Sistem	50
Meksika	Başkanlık sistemi	55
İzlanda	Parlamenteer Sistem	64
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	75

Kaynak: (worldbank, 2016)

2000-2014 yılları arasında OECD ülkeleri içerisinde milli geliri azalan tek ülke Japonya'dır. Japonya'dan sonra milli geliri en az artan ülkeler İngiltere, Meksika, İzlanda ve ABD'dir.

Türkiye, 2000 yılında kişi başına düşen 4.215 USD milli gelire; OECD ülkeleri içerisinde Estonya'dan sonra en düşük milli gelire sahip ülkedir. Türkiye, 2000-2014 yılları arasında kişi başına düşen milli gelirini yaklaşık olarak %150 oranında arttırmasına rağmen Meksika'dan sonra yine en düşük ikinci milli gelire sahip ülke olarak sıralamadaki yerini devam ettirmiştir. Türkiye, nüfus bakımından OECD ülkeleri arasında en yüksek nüfusa sahip beşinci ülkedir. Söz konusu dönemde Türkiye'nin nüfusu OECD ortalamasının oldukça üstünde bir büyüme ile %20 oranında artmıştır. Dolayısıyla Türkiye, kişi başına düşen milli gelirini OECD ortalamasının üstünde arttırmasına rağmen hızlı nüfus artışı nedeniyle kişi başına düşen milli geliri daha az artmıştır.

OECD ülkeleri arasında nüfus bakımından Türkiye'ye en yakın ülkeler olan Almanya ve Fransa ile Türkiye'yi karşılaştırdığımızda Türkiye daha yüksek büyüme performansı göstermiştir. 2000-2014 döneminde Almanya'nın nüfusu %2 oranında azalırken Fransa'nın nüfusu %9 oranında artmıştır. Söz konusu dönemde *oransal olarak* kişi başına düşen milli gelir, Türkiye'de %150 oranında artarken Almanya'da %101, Fransa'da ise %90 oranında artmıştır.

2008 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte İspanya, Yunanistan ve İtalya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin kişi başına düşen milli geliri düşmüştür. Söz konusu dönemde Türkiye'nin milli geliri az da olsa artış göstermiştir.

2000 yılında kişi başına düşen milli gelirden, 14 ülke OECD ortalamasının altında milli gelire sahipken 2014 yılında bu sayı 16'ya çıkmıştır. 2000 yılında, kişi başına düşen en yüksek milli gelire sahip ülke ile en düşük gelire sahip ülke arasındaki fark 42.343 USD iken aradan geçen süre zarfında bu fark 106.287 USD'ye çıkmıştır. OECD ülkeleri arasındaki kişi başına düşen gelir eşitsizliği artmıştır.

Tablo 3.23. Kişi Başına Düşen Milli Gelire Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	1597479784,805	2	798739892,403	2,403	,107
Grup İçi (Within Groups)	10305305223,311	31	332429200,752		
Toplam	11902785008,116	33			

2000-2014 dönemine ilişkin varyans analizine göre *kişi başına düşen milli gelir* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P=,107$). Yapılan varyans hesaplamasında, ülkelerin nüfusu, gelir dağılımı ve diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Mevcut tüm veriler dikkate alındığında OECD'ye üye ülkeler arasında, kişi başına düşen milli gelir bakımından; parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin daha yüksek milli gelire sahip olduğu görülmüştür. Kişi başına düşen en yüksek milli gelire sahip ülkeler, aynı zamanda sanayileşmiş ülkelerdir. OECD ülkelerinin 2000-2014 döneminde, kişi başına düşen ortalama milli gelir toplamı artmakla birlikte; gelişmiş ülkelerin payı, az gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla artmaktadır.

3.3.3. OECD'ye Üye Ülkelerin Büyüme Performansı

Ekonomik büyüme, bir ülkedeki bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmet miktarındaki artıştır. Ülkenin yıldan yıla reel milli gelirindeki artışlar o ülkenin kalkınma ya da büyüme hızını göstermektedir (Eren, 2015: 71). Bu artış teknolojik bir yenilikten kaynaklanabileceği gibi verimlilik artışından, dış ticaret hadlerindeki iyileşmeden ya da maliyetlerdeki düşüşlerden kaynaklanabilir. Acemoğlu ve Robinson'a göre (2013: 115) büyüme, ülkenin ekonomik kurumlarında görülen tarihsel değişimin ardından meydana gelmektedir.

Devletin büyümesi ile ilgili birçok teori ve görüş ileri sürülmüştür. Bu teori ve görüşler incelendiğinde, devletin büyümesinin birçok ekonomik, siyasal ve sosyal nedene bağlı olduğu görülmektedir (Aktan, 2002: 104). Büyümeye ilişkin ilk çalışma, Alman iktisatçı Adolph Wagner tarafından 1883 yılında yapılmıştır (Aktan, 2002: 101). Wagner, *Wagner Yasası* olarak da adlandırılan ve Alman ekonomisinin büyümesini incelediği çalışmasında; ekonominin zamanla geliştikçe, hükümetin faaliyetleri ve işlevlerinin de arttığını ileri sürmüştür. Bir başka iktisatçı Adam Smith (2017: 65) ise ulusların zenginliğini *ekonominin büyümesine ve sermaye birikimine* bağlamıştır.

Büyüme üzerinde birçok unsur etkilidir. Dış ticaret ve nüfusa ilişkin değişkenler büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahipken; kamu harcamaları ve bütçe açıkları ise büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahiptir (Gömleksiz ve Alagöz, 2012: 121). Büyümenin önündeki en temel engeller ise gelir dağılımının bozulması, hızlı nüfus artışı ve düşük üretkenliktir (Deloitte, 2016: 3). Ayrıca küreselleşme, gelişmekte olan ekonomilerin büyümesini olumsuz etkilemektedir.

Birçok araştırmacı, bir ülkenin ekonomik refahının artışı her şeyden önce kalkınmasıyla ya da büyüme hızının büyüklüğüyle ilişkilendirmiştir. IMF ise sürdürülebilir daha yüksek ve kapsamlı bir büyümenin sağlanabilmesini *daha kuvvetli ve kapsamlı politikalara* bağlamıştır (IMF's Research Department, 2016: 6).

İktisadi büyüme ve kalkınma kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte, zaman zaman farklı anlamlarda kullananlar da olmuştur. Ertürk, (2006: 488) ekonomik büyümeyi daha fazla hâsıla elde etmek olarak tanımlarken; ekonomik kalkınmayı ise hasıla elde etmenin yanı sıra kullanılan teknik ve kurumsal düzenlemelerin değişmesi olarak tanımlamıştır.

Başka bir açıdan değerlendirildiğinde ekonomik büyüme, bir ülkenin maddi refahındaki artışı gösterirken; kalkınma ise maddi refah artışının yanı sıra ekonomik alandaki kurumsal gelişmeleri ifade etmektedir (Eren, 2015: 71). Bu nedenle makro iktisadın ele aldığı önemli konulardan birisi kalkınmanın, diğeri ise istikrarlı büyümenin nasıl sağlanacağı ile ilgilidir. Ertürk, (2006: 487) iktisat politikalarının en

önemli hedeflerinden birisini büyüme, diğerini ise istikrarlı büyüme (sürdürülebilir büyüme) olarak göstermektedir. Rose'a (2015: 512) göre bir ekonomide dinamizm kadar istikrar da önemlidir. Adam Smith, (2017: 65) büyümenin refah artışına dikkat çekmiş ve emeğin ücretindeki artışı, ulusal refahın o andaki büyüklüğüne değil sürekli artmasına bağlamıştır.

Büyüme, kamu ve özel kesimin birlikte icra ettiği faaliyetler sonucunda oluşmaktadır (Ertürk, 2006: 200). Bu bağlamda kamu sektörünün piyasa üzerindeki etkisi, ekonomik sistemin liberal, planlamacı ya da karma ekonomi olmasıyla yakından ilgilidir. Liberal ekonomilerde kamu ve özel sektör dengesinin özel sektör lehine olduğu değerlendirildiğinde, kamunun ekonomi üzerindeki temel etkinliği düzenleyici ve yönlendirici olmakla sınırlıdır. Buna karşılık planlamacı ve karma ekonomilerde kamu sektörünün piyasayı doğrudan yönetme kapasitesi vardır.

Ekonomik sonuçlarının yanı sıra büyüme, toplumsal yapıda değişikliklere neden olmaktadır. 1990'lardan sonra Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye gibi ülkelerdeki ekonomik büyüme, yeni orta sınıfları ortaya çıkarmıştır (Fukuyama, 2012: 56).

Ülkelerin uzun vadeli büyümeyi hızlandırması, rekabet gücünü ve verimliliğini arttırması, İşsizlik başta olmak üzere birçok makroekonomik performansını doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan büyümenin olumlu yönlerine karşılık, ekonomik büyümenin adil bir şekilde paylaşılmadığı ve ekonomik krizlerin sadece zengin ve yoksul arasındaki uçurumu genişlettiği yönünde yaygın endişeler bulunmaktadır (OECD.org, 2018).

Tablo 3.24. OECD Ülkelerinin Büyüme Oranları (2001 -2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Ortalama(%)
Şili	Başkanlık Sistemi	3,27	2,69	3,77	6,89	6,22	5,79	5,23	3,25	-1,03	5,74	5,75	5,52	4,31	1,84	2,23	4,10
Türkiye	Parlamenteer Sistem	-5,70	6,16	5,27	9,36	8,40	6,89	4,67	0,66	-4,83	9,16	8,77	2,13	4,19	2,91	3,14	4,08
Slovak Cum.	Parlamenteer Sistem	3,32	4,52	5,42	5,26	6,40	8,49	10,83	5,65	-5,49	5,08	2,84	1,52	1,43	2,52	3,17	4,06
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	4,53	7,43	2,93	4,90	3,92	5,18	5,46	2,83	0,71	6,50	3,68	2,29	2,90	3,31	2,72	3,95
Estonya	Parlamenteer Sistem	6,36	6,21	7,61	6,16	9,09	10,49	7,37	-4,97	-14,26	1,84	7,54	5,13	1,72	2,90	1,84	3,67
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	1,28	1,44	3,56	5,14	3,55	6,19	7,20	3,92	2,63	3,70	5,01	1,56	1,26	3,33	3,49	3,55
İsrail	Parlamenteer Sistem	-0,02	-0,09	1,15	5,06	4,39	5,63	6,23	3,16	1,23	5,37	5,03	2,86	3,35	2,60	2,54	3,23
İrlanda	Parlamenteer Sistem	5,87	5,95	3,85	4,43	6,35	6,32	5,53	-2,21	-5,66	0,38	2,59	0,15	1,44	5,22	5,56	3,05
Avustralya	Parlamenteer Sistem	2,61	3,97	3,01	3,96	3,24	2,69	4,52	2,51	1,63	2,32	2,64	3,67	2,05	2,74	2,21	2,92
İzlanda	Parlamenteer Sistem	3,76	0,45	2,74	8,22	5,96	4,21	9,49	1,48	-4,68	-3,59	1,99	1,18	3,90	1,83	4,07	2,73
Lüksemburg	Parlamenteer Sistem	2,15	3,63	1,41	4,44	3,23	5,12	8,38	-0,87	-5,41	5,67	2,56	-0,84	4,36	4,09	3,03	2,73
Çek Cum.	Parlamenteer Sistem	3,04	1,56	3,60	4,79	6,51	7,07	5,51	2,54	-4,70	2,14	1,97	-0,82	-0,53	1,98	4,35	2,60
Yeni Zelanda	Parlamenteer Sistem	2,17	5,20	4,64	4,37	2,82	2,36	3,70	-0,85	0,48	1,99	1,36	2,88	2,52	3,00	2,27	2,59
Meksika	Başkanlık Sistemi	-0,37	0,13	1,43	4,04	3,24	4,99	3,13	1,19	-4,49	5,12	4,05	3,79	1,63	2,14	2,28	2,15
İsveç	Parlamenteer Sistem	1,71	2,08	2,52	3,81	2,81	4,94	3,52	-0,72	-5,08	5,70	2,73	0,04	1,23	2,44	2,91	2,04
Slovenya	Parlamenteer Sistem	2,95	3,84	2,84	4,35	4,00	5,66	6,94	3,30	-7,80	1,24	0,65	-2,72	-1,06	3,05	2,52	1,98
Kanada	Parlamenteer Sistem	1,69	2,80	1,93	3,14	3,16	2,62	2,01	1,18	-2,71	3,37	2,96	1,92	2,00	2,44	1,18	1,98
Macaristan	Parlamenteer Sistem	3,85	4,48	3,84	4,94	4,35	3,81	0,43	0,84	-6,56	0,74	1,76	-1,69	1,89	3,67	3,00	1,96
İngiltere	Parlamenteer Sistem	2,76	2,49	3,34	2,49	3,00	2,66	2,59	-0,47	-4,19	1,54	1,97	1,18	2,16	2,94	2,41	1,79
ABD	Başkanlık Sistemi	0,98	1,79	2,81	3,79	3,35	2,67	1,78	-0,29	-2,78	2,53	1,60	2,22	1,49	2,43	2,43	1,79
İsviçre	Parlamenteer Sistem	1,45	0,14	0,05	2,84	3,04	4,01	4,14	2,28	-2,13	2,95	1,80	1,12	1,77	1,89	0,74	1,74
Norveç	Parlamenteer Sistem	2,09	1,44	0,92	3,96	2,62	2,40	2,93	0,38	-1,62	0,60	0,97	2,75	0,74	2,21	1,25	1,58
İspanya	Parlamenteer Sistem	4,00	2,88	3,19	3,17	3,72	4,17	3,77	1,12	-3,57	0,01	-1,00	-2,62	-1,67	1,36	3,16	1,45
Belçika	Parlamenteer Sistem	0,81	1,78	0,77	3,63	2,09	2,50	3,40	0,75	-2,29	2,69	1,80	0,15	0,02	1,35	1,30	1,38
Avusturya	Parlamenteer Sistem	1,27	1,48	0,85	2,41	2,37	3,65	3,50	1,17	-3,56	1,77	2,99	0,74	0,27	0,47	0,80	1,35
Finlandiya	Parlamenteer Sistem	2,58	1,68	1,99	3,93	2,78	4,05	5,19	0,72	-8,27	2,99	2,57	-1,43	-1,12	-0,40	-0,12	1,14
Almanya	Parlamenteer Sistem	1,84	0,02	-0,73	0,70	0,88	3,88	3,38	0,81	-5,57	3,94	3,72	0,62	0,41	1,58	1,52	1,13
Hollanda	Parlamenteer Sistem	2,12	0,10	0,37	1,77	2,25	3,61	3,70	1,70	-3,77	1,32	1,66	-1,06	-0,41	1,01	2,21	1,11
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1,93	1,13	0,81	2,60	1,64	2,56	2,31	0,09	-2,85	1,88	2,10	0,22	0,75	0,17	1,07	1,09
Japonya	Parlamenteer Sistem	0,35	0,29	1,69	2,36	1,30	1,69	2,19	-1,04	-5,53	4,71	-0,45	1,74	1,59	-0,10	0,59	0,76
Danimarka	Parlamenteer Sistem	0,82	0,47	0,39	2,64	2,44	3,80	0,82	-0,72	-5,09	1,63	1,15	-0,66	-0,49	1,09	1,76	0,67
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	1,94	0,77	-0,93	1,81	0,77	1,55	2,49	0,20	-2,98	1,90	-1,83	-4,03	-1,13	0,91	1,69	0,21
İtalya	Parlamenteer Sistem	1,61	0,25	0,22	1,41	1,13	2,08	1,36	-1,07	-5,51	1,68	0,70	-2,87	-1,75	-0,38	0,76	-0,03
Yunanistan	Parlamenteer Sistem	3,61	3,14	6,54	4,88	1,13	5,74	3,38	-0,44	-4,36	-5,34	-8,87	-6,62	-3,98	0,69	-1,40	-0,13
	OECD Toplam	1,36	1,69	2,10	3,25	2,83	3,16	2,70	0,24	-3,44	3,01	1,94	1,29	1,21	1,85	2,01	1,68

Kaynak: (OECD.org, 2016)

OECD'ye üye ülkelerde 2001-2015 döneminde ortalama olarak % 1,68 oranında büyüme gerçekleşmiştir. İlgili dönemde en yüksek büyüme ortalaması %3,25'le 2004 yılında gerçekleşirken 2008 mali krizini takip eden 2009 yılında ise %3,44 oranında bir küçülme gerçekleşmiştir. 2009 yılında, OECD ülkeleri arasında Güney Kore, Polonya, İsrail, Avustralya ve Yeni Zelanda dışındaki tüm ülkeler küçülmüştür.

2001-2015 döneminde en yüksek ortalama büyüme oranları %4,10'la başkanlık sistemiyle yönetilen Şili'de ve %4,8'le parlamenter sistemle yönetilen Türkiye'de gerçekleşmiştir. Şili, Türkiye, Slovak Cumhuriyeti ve Güney Kore yaklaşık olarak OECD ortalamasının iki katı bir büyüme gerçekleştirmiştir.

GSMH bakımından, OECD ülkeleri içinde en yüksek GSMH'ya sahip ülkeler arasında yer alan ABD, Japonya ve AB ülkelerindeki düşük büyüme dikkat çekicidir. Japonya'da %0,76 büyüme oranıyla OECD ortalamasının oldukça altında bir büyüme gerçekleştirmiştir. Kimi araştırmacılar Japonya'daki ekonomik durgunluğu ülkedeki aşırı tasarruflara bağlamıştır (Roskin, 2007: s. 486). ABD ve EURO bölgesindeki ülkelerde de benzer bir şekilde OECD ortalamasının altında bir büyüme gerçekleşmiştir.

Avrupa başta olmak üzere birçok gelişmiş ekonomilerdeki büyüme sorunu dikkat çekicidir. Gelişmiş ülkelerdeki nüfusun yaşlanması, göç, enerji fiyatlarındaki artışlar, cari işlemlerdeki dengesizlikler, korumacılığın artması ve artan konut fiyatları ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir (Gurria, 2018).

OECD'ye üye ülkeler içerisinde en düşük büyüme oranları ise *parlamenter sistemle yönetilen* ve hükümet istikrarsızlıkları yaşayan EURO bölgesi ülkeleri olan Yunanistan (%-0,13) ve İtalya (%-0,03)'da gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, her iki ülke ekonomisi küçülmüştür. En düşük büyüme oranına sahip olan bir başka ülke de Portekiz'dir. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ve hükümet istikrarsızlıkları yaşayan Portekiz, %0,21 büyüme oranıyla OECD ülkeleri arasında en az büyüme sağlayan 3'üncü ülkedir.

Tablo 3.25. OECD’ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemine Göre Ortalama Büyüme Oranları (2001-2015)

Hükümet Sistemi	Ortalama Büyüme (%) 2001-2015
Başkanlık Sistemi	3,48
Parlamentar Sistem	2,05
Yarı Başkanlık Sistemi	0,36
OECD	1,68

Kaynak: (OECD.org, 2016)

2002-2015 yılları arasındaki OECD’ye üye ülkelerin hükümet sistemlerine göre *ortalama büyüme* oranlarına baktığımızda, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler ortalama olarak % 3,48 büyüme oranıyla OECD ortalamasının iki katı büyüme gerçekleştirmiştir. İlgili dönemde parlamenter sistemle yönetilen ülkeler % 2,05 oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu dönemde en düşük büyüme oranı ise % 0,36 ile yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir.

Söz konusu dönemde, dünyadaki büyüme performansına baktığımızda ise dünya da, %3,62 ortalama büyüme oranıyla OECD ortalamasının üstünde bir büyüme gerçekleştirmiştir. OECD ülkeleri içerisinde en düşük büyüme ise %0,97 büyüme oranları EURO bölgesindeki ülkelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.26. Büyümeye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	4,254	2	2,127	1,550	,228
Grup İçi (Within Groups)	42,542	31	1,372		
Toplam	46,797	33			

2000-2014 dönemine ilişkin *varyans analizine* göre *büyüme* bakımından, OECD ülkelerinin hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır

($P=,228$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin nüfusu, GSMH'sı, ticaret hadleri ve diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Güney Kore dışında en yüksek büyüme oranına sahip ülkeler olarak *gelişmekte olan ülkeler* ön plana çıkmıştır. Hükümet sistemleri arasında başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki büyüme oranları, diğer hükümet sistemlerine nispeten daha yüksektir. Bunun yanı sıra parlamenter sistemle yönetilen ve siyasal anlamda istikrarlı olan ülkelerde yüksek büyüme gerçekleşmiştir. Buna karşılık en düşük büyüme oranları ise siyasal anlamda istikrarsızlık yaşayan parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir.

3.3.4. OECD'ye Üye Ülkelerin Enflasyon Oranları

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki *sürekli artış* olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon, gelişmiş ülkelerden daha ziyade gelişmekte olan ülkelerin en önemli ekonomik hastalığı olarak görülmektedir. Fiyatların belli bir dönemdeki değişme hızına ise *enflasyon oranı* denilmektedir (Ertürk, 2006: 200).

Enflasyon, arzın maliyetlerindeki artıştan (maliyet) ya da arz sabitken talepte meydana gelen artışlardan (talep) kaynaklanması durumunda maliyet ya da talep enflasyonu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle enflasyonla mücadelede enflasyonun türüne göre politikalar geliştirilmektedir. Her fiyat artışı enflasyon olarak değerlendirilmemektedir. Fiyat artışlarının enflasyon olarak nitelendirilebilmesi için *sürekli ve oransal olarak da %3-6'nın üzerinde* olması gerekir.

Enflasyonla mücadele için yaygın olarak, döviz kurunun uluslararası sistemle intibakı, bütçe açıklarını kapatılması için mali disiplinin sağlanması ve para arzının kontrol edilmesi yani karşılıksız para basılmaması gibi *Ortodoks politikalar* olarak da nitelendirilen, politikalar önerilmektedir (Ertürk, 2006: 443). Söz konusu ekonomik politikaların uygulanabilmesi için güçlü bir siyasal iradeye ve toplumsal desteğe ihtiyaç vardır. Kamu harcamalarının kısılması, bütçe disiplini, ücret artışlarının kontrol edilmesi, döviz kurunun kontrolü gibi daha birçok para ve maliye politikasının

birlikte uygulanabilmesi ve başarılı olabilmesi için uzun vadede siyasal istikrar gereklidir. Çünkü söz konusu para ve maliye politikaları toplumsal refahı doğrudan etkilemektedir.

Nüfus artış hızının yüksek olduğu ülkelerde, sürdürülebilir büyümenin enflasyona yol açmadan sağlanması son derece önemlidir. Ünlü iktisatçı Friedman’a göre enflasyon, parasal bir olgudur ve yüksek orandaki para arzı artışları enflasyona yol açmaktadır (Mızrak, 2004: 159). Dolayısı ile para arzının arttırılması (para politikası) ve harcamaların kontrolü (maliye politikası) birlikte uygulanması gereken politikalarlardır. 1970 yılındaki Nobel iktisat Ödülü’nü kazanan Samuelson “Enflasyon ile işsizliği aynı anda çözen bir iktisatçı en büyük ödüle hak kazanır” (Ertürk, 2006: 443) diyerek para ve maliye politikalarının eşgüdümündeki zorluğa dikkat çekmiştir.

Tablo 3.27. OECD'ye Üye Ülkelerin Enflasyon Oranları (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2001-2015 Ortalama (%)
Türkiye	Parlamenteer Sistem	54,40	45,00	21,60	8,60	8,20	9,60	8,80	10,40	6,30	8,60	6,50	8,90	7,50	8,90	7,70	14,73
İzlanda	Parlamenteer Sistem	6,40	5,20	2,10	3,20	4,00	6,70	5,10	12,70	12,00	5,40	4,00	5,20	3,90	2,00	1,60	5,30
Macaristan	Parlamenteer Sistem	9,10	5,30	4,70	6,70	3,60	3,90	8,00	6,00	4,20	4,90	3,90	5,70	1,70	-0,20	-0,10	4,49
Meksika	Başkanlık Sistemi	6,40	5,00	4,50	4,70	4,00	3,60	4,00	5,10	5,30	4,20	3,40	4,10	3,80	4,00	2,70	4,32
Estonya	Parlamenteer Sistem	5,70	3,60	1,30	3,00	4,10	4,40	6,60	10,40	-0,10	3,00	5,00	3,90	2,80	-0,10	-0,50	3,54
Slovak Cumhuriyeti	Parlamenteer Sistem	7,30	3,10	8,60	7,50	2,70	4,50	2,80	4,60	1,60	1,00	3,90	3,60	1,40	-0,10	-0,30	3,48
Slovenya	Parlamenteer Sistem	8,40	7,50	5,60	3,60	2,50	2,50	3,60	5,70	0,90	1,80	1,80	2,60	1,80	0,20	-0,50	3,20
Şili	Başkanlık Sistemi	3,60	2,50	2,80	1,10	3,10	3,40	4,40	8,70	1,50	1,50	3,30	3,00	1,80	4,70	4,30	3,31
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	4,10	2,80	3,50	3,60	2,80	2,20	2,50	4,70	2,80	2,90	4,00	2,20	1,30	1,30	0,70	2,76
Avustralya	Parlamenteer Sistem	4,40	3,00	2,70	2,30	2,70	3,60	2,30	4,40	1,80	2,90	3,30	1,80	2,40	2,50	1,50	2,77
Yunanistan	Parlamenteer Sistem	3,40	3,60	3,50	2,90	3,50	3,20	2,90	4,20	1,20	4,70	3,30	1,50	-0,90	-1,30	-1,70	2,27
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	5,40	1,90	0,70	3,40	2,20	1,30	2,50	4,20	3,80	2,60	4,20	3,60	1,00	0,10	-0,90	2,40
İspanya	Parlamenteer Sistem	3,60	3,10	3,00	3,00	3,40	3,50	2,80	4,10	-0,30	1,80	3,20	2,40	1,40	-0,20	-0,50	2,29
Yeni Zelanda	Parlamenteer Sistem	2,60	2,70	1,80	2,30	3,00	3,40	2,40	4,00	2,10	2,30	4,00	1,10	1,10	1,20	0,30	2,29
Çek Cumhuriyeti	Parlamenteer Sistem	4,70	1,90	0,10	2,80	1,80	2,50	2,90	6,30	1,00	1,50	1,90	3,30	1,40	0,40	0,30	2,19
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	4,40	3,60	3,20	2,40	2,30	3,10	2,50	2,60	-0,80	1,40	3,70	2,80	0,30	-0,30	0,50	2,11
İngiltere	Parlamenteer Sistem	1,20	1,30	1,40	1,30	2,10	2,30	2,30	3,60	2,20	3,30	4,50	2,80	2,60	1,50	0,00	2,16
ABD	Başkanlık Sistemi	2,80	1,60	2,30	2,70	3,40	3,20	2,90	3,80	-0,40	1,60	3,20	2,10	1,50	1,60	0,10	2,16
Lüksemburg	Parlamenteer Sistem	2,70	2,10	2,00	2,20	2,50	2,70	2,30	3,40	0,40	2,30	3,40	2,70	1,70	0,60	0,50	2,10
İrlanda	Parlamenteer Sistem	4,80	4,60	3,50	2,20	2,40	4,00	4,90	4,00	-4,50	-0,90	2,60	1,70	0,50	0,20	-0,30	1,98
İtalya	Parlamenteer Sistem	2,80	2,50	2,70	2,20	2,00	2,10	1,80	3,30	0,80	1,50	2,80	3,00	1,20	0,20	0,00	1,93
İsrail	Parlamenteer Sistem	1,10	5,70	0,70	-0,40	1,30	2,10	0,50	4,60	3,30	2,70	3,50	1,70	1,60	0,50	-0,60	1,89
Belçika	Parlamenteer Sistem	2,50	1,60	1,60	2,10	2,80	1,80	1,80	4,50	-0,10	2,20	3,50	2,80	1,10	0,30	0,60	1,94
Hollanda	Parlamenteer Sistem	4,20	3,30	2,10	1,20	1,70	1,20	1,60	2,50	1,20	1,30	2,30	2,50	2,50	1,00	0,60	1,95
Avusturya	Parlamenteer Sistem	2,70	1,80	1,40	2,10	2,30	1,40	2,20	3,20	0,50	1,80	3,30	2,50	2,00	1,60	0,90	1,98
Danimarka	Parlamenteer Sistem	2,30	2,40	2,10	1,20	1,80	1,90	1,70	3,40	1,30	2,30	2,80	2,40	0,80	0,60	0,50	1,83
Kanada	Parlamenteer Sistem	2,50	2,30	2,80	1,90	2,20	2,00	2,10	2,40	0,30	1,80	2,90	1,50	0,90	1,90	1,10	1,91
Norveç	Parlamenteer Sistem	3,00	1,30	2,50	0,50	1,50	2,30	0,70	3,80	2,20	2,40	1,30	0,70	2,10	2,00	2,20	1,90
Finlandiya	Parlamenteer Sistem	2,60	1,60	0,90	0,20	0,60	1,60	2,50	4,10	0,00	1,20	3,40	2,70	1,60	1,00	-0,20	1,59
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1,60	1,90	2,10	2,10	1,70	1,70	1,50	2,80	0,10	1,50	2,10	2,00	0,90	0,50	0,00	1,50
Almanya	Parlamenteer Sistem	2,00	1,40	1,00	1,70	1,50	1,60	2,30	2,60	0,30	1,10	2,10	2,00	1,50	0,90	0,20	1,48
İsveç	Parlamenteer Sistem	2,40	2,20	1,90	0,40	0,50	1,40	2,20	3,40	-0,50	1,20	3,00	0,90	0,00	-0,20	0,00	1,25
İsviçre	Parlamenteer Sistem	1,00	0,60	0,60	0,80	1,20	1,10	0,70	2,40	-0,50	0,70	0,20	-0,70	-0,20	0,00	-1,10	0,45
Japonya	Parlamenteer Sistem	-0,80	-0,90	-0,20	0,00	-0,30	0,20	0,10	1,40	-1,30	-0,70	-0,30	0,00	0,40	2,70	0,80	0,07
OECD - Toplam		3,60	2,70	2,40	2,40	2,60	2,60	2,50	3,70	0,50	1,90	2,90	2,30	1,60	1,70	0,60	2,27

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

2001-2015 yılları arasında OECD'ye üye ülkelerde ortalama enflasyon oranı %2,27 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde OECD ülkelerinde 2001 yılında %3,6 olan ortalama enflasyon oranı 2015 yılında %0,6'ya düşmüştür. Aynı dönemde Türkiye'nin %54,4 olan enflasyon oranı ise %7,7'ye düşmüştür.

OECD'ye üye ülkelerin 2001-2015 yılları arasındaki *ortalama enflasyon* oranlarına baktığımızda, ülkelere göre %14,73 ile en yüksek ortalama enflasyon oranı parlamenter sistemle yönetilen Türkiye'de gerçekleşmiştir. Türkiye'yi sırasıyla yine parlamenter sistemle yönetilen %5,30 oranla İzlanda ve %4,49 oranıyla Macaristan izlerken; dördüncü sırada %4,32 ortalama enflasyon oranıyla başkanlık sistemiyle yönetilen Meksika izlemiştir.

Küresel olarak enflasyon olgusuna baktığımızda, Batı dünyasında ve ABD'de genel olarak enflasyon oranı düşük olmasına karşılık (%1-3) yeni sanayileşen yani gelişmekte olan ülkelere ise bu oranın oldukça yüksek olduğunu (%4 ve üzeri) görmekteyiz.

Tablo 3.28. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre Ortalama Enflasyon Oranları (2001-2015)

Hükümet Sistemi	2001-2015 Ortalama Enflasyon Oranı (%)
Başkanlık Sistemi	3,14
Parlamenter Sistem	2,70
Yarı Başkanlık Sistemi	2,00
OECD - Toplam	2,27

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

2001-2015 yılları arasında OECD'ye üye ülkelerin hükümet sistemlerine göre *ortalama enflasyon* oranlarına baktığımızda; OECD'ye üye ülkeler ortalama %2,27 enflasyon oranına sahiptir. OECD ülkeleri arasında en yüksek enflasyon oranı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere gerçekleşmiştir. Gerek başkanlık gerekse parlamenter sistemle yönetilen ülkelerdeki ortalama enflasyon oranı OECD ortalamasının üstündedir.

2001-2015 dönemi enflasyon oranlarına ilişkin özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.29. OECD’ye Üye Ülkelerin Ortalama Enflasyon Oranları (2015 Yılı)

Hükümet Sistemi	2015 Enflasyon Oranı (%)
Başkanlık Sistemi	1,95
Parlamente Sistem	0,98
Yarı Başkanlık Sistemi	-0,13
OECD - Toplam	0,60

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

Hükümet sistemlerine göre 2015 yılında en yüksek enflasyon ortalaması, OECD ortalamasının üç katından fazla bir oranla başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. Parlamento sistemle yönetilen ülkelerde bu oran OECD ortalamasının biraz üstünde olmakla birlikte %7,7 oranıyla Türkiye, bu ortalamayı yükseltmektedir. Türkiye dışında parlamente sistemle yönetilen ülkelerin ortalaması %0,20 olarak gerçekleşmiştir. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde ise eksi enflasyon gerçekleşmiştir.

Tablo 3.30. En Yüksek Ortalama Enflasyon Oranına Sahip OECD Ülkeleri (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001-2015 Ortalama Enflasyon Oranı (%)
Türkiye	Parlamente Sistem	14,73
İzlanda	Parlamente Sistem	5,30
Macaristan	Parlamente Sistem	4,49
Meksika	Başkanlık Sistemi	4,32
Estonya	Parlamente Sistem	3,54

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

2001-2015 yılları arasında OECD’ye üye ülkeler içerisinde *ortalama enflasyon* oranı *en yüksek* olan ülke Türkiye’dir. Söz konusu dönemde siyasal anlamda istikrarlı bir dönem geçiren Türkiye, enflasyon oranını %54,4 seviyesinden %7,7 seviyesine düşürmüş olsa da bu oran OECD ülkelerinin yaklaşık üç katıdır. En yüksek enflasyona sahip ülkeler sıralamasında Türkiye’yi yine parlamente sistemle yönetilen İzlanda ve Macaristan takip etmektedir.

Tablo 3.31. En Düşük Ortalama Enflasyon Oranına Sahip OECD Ülkeleri (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001-2015 Ortalama Enflasyon Oranı (%)
Japonya	Parlamente Sistem	0,07
İsviçre	Parlamente Sistem	0,45
İsveç	Parlamente Sistem	1,25
Almanya	Parlamente Sistem	1,48
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1,50

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

Aynı dönemde en düşük enflasyon oranları parlamente sistemle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. En düşük oranına sahip 16 ülkeden 15'i parlamente sistemle yönetilmektedir.

Tablo 3.32. Enflasyon Oranı En Yüksek OECD Ülkeleri (2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2015 Enflasyon Oranı (%)
Türkiye	Parlamente Sistem	7,70
Şili	Başkanlık Sistemi	4,30
Meksika	Başkanlık Sistemi	2,70
Norveç	Parlamente Sistem	2,20
İzlanda	Parlamente Sistem	1,60

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

2015 yılındaki enflasyon oranlarına göre Türkiye, %7,70 oranıyla OECD içerisinde en yüksek enflasyon oranına sahiptir. Türkiye'yi sırasıyla Şili, Meksika, Norveç ve İzlanda takip etmektedir. OECD ülkeleri arasında Başkanlık sistemiyle yönetilen dört ülkeden ikisi en yüksek faiz oranına sahip ülkeler arasında yer almıştır.

Tablo 3.33. Enflasyon Oranı En Düşük OECD Ülkeleri (2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2015 Enflasyon Oranı (%)
Yunanistan	Parlamente Sistem	-1,70
İsviçre	Parlamente Sistem	-1,10
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	-0,90
İsrail	Parlamente Sistem	-0,60
Estonya	Parlamente Sistem	-0,50

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

2015 yılında, OECD içerisinde Yunanistan ve İsviçre’de *eksi enflasyon* yani bir önceki yıla göre fiyat düşüşleri gerçekleşmiştir. Sağlıklı bir ekonomi için süregiden yüksek enflasyon gibi fiyat düşüşleri de sorun teşkil etmektedir.

Tablo 3.34. Enflasyon Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	2,218	2	1,109	,188	,830
Grup İçi (Within Groups)	182,971	31	5,902		
Toplam	185,188	33			

2001-2015 dönemine ilişkin *varyans analizine* göre *enflasyon oranları* bakımından, OECD’ye üye ülkelerin hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (P=,830). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin büyüme oranları, işsizlik oranları, faiz oranları, cari açığı, GSMH’sı gibi diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

OECD ülkeleri arasında parlamenter sistemle yönetilen ülkelerdeki enflasyon oranları diğer hükümet sistemlerine nazaran daha düşüktür. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkeler ve siyasal istikrarsızlık yaşayan ülkelerdeki enflasyon oranları gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksektir.

3.3.5. OECD’ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları

Aktif nüfustan (15-64 yaş) çalışma gücü ve arzusuna sahip olduğu halde iş bulamayanlara *işsiz*, bunların ekonomideki genel durumunda da *işsizlik* denilmektedir (Ertürk, 2006: 200). İşsizlik oranı ise işsizlerle birlikte ücretli veya serbest meslek sahiplerinden oluştuğu işsizlerin yüzdesidir. 12 ay ve daha uzun süreli işsizliğe, *uzun süreli işsizlik*; 15-24 yaş arasındaki işsizliğe de *genç işsizlik* denilmektedir (OECD.org, 2018). Toplam işgücü, bir ekonomide istihdam edilen ve işsiz olan tüm insanlardan oluşmaktadır.

Arızı (geçici), yapısal ve mevsimlik olmak üzere üç türlü işsizlik türü vardır. İnsanların iş aramada geçirdikleri zamana *geçici işsizlik* denilmektedir. Çalışanların konumları ve iş gereksinimleri arasındaki uyumsuzluğa *yapısal işsizlik* denilirken, tarım ve turizm sektörlerindeki yılın belirli dönemleri dışındaki işsizliğe de *mevsimlik işsizlik* denilmektedir.

Bir ülkenin ekonomik yapısı veya sistemi ne olursa olsun, çözmesi gereken en temel ekonomik sorunlarından birisi de işsizliktir (Eren, 2015: 32). Yapılan işin kalitesinin kötü oluşu özellikle gelişmekte olan ekonomiler için önemlidir. Zira gelişmekte olan ekonomilerdeki kaynakların yetersiz oluşu *kaynak israfını* beraberinde getirmektedir.

Ekonominin yavaşladığı dönemlerde işsizlik oranı artmaktadır. OECD’ye göre işsizliğin artması bir ülkedeki refah seviyesini olumsuz yönde etkilemektedir. İşsizliğin yanı sıra, aşırı düşük ücretler, işgücü piyasasının güvenliği, çalışma ortamının kalitesi ile birlikte genç yaşta, düşük vasıfta ve kayıt dışı çalışanlar refah katsayısını olumsuz etkileyen diğer önemli unsurlardır (OECD iLibrary, 2016).

Mevsimlik (arızı) işsizlikten daha ziyade uzun süreli işsizlik, hükümetlerin çözmesi gereken en önemli makroekonomik sorunlar arasındadır. İşsizlik tarım sektöründe makineleşmeden ya da üretim sanayisinde teknolojik bir değişimden kaynaklanabileceği gibi nüfus artışına rağmen yeterli ölçüde yatırım yapılmamasından da kaynaklanabilir.

Tablo 3.35. OECD'ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Ortalama(%)
İspanya	Parlamente Sistem	10,53	11,45	11,48	10,96	9,15	8,45	8,23	11,26	17,86	19,86	21,39	24,79	26,09	24,44	22,06	15,87
Yunanistan	Parlamente Sistem	10,79	10,35	9,79	10,59	9,99	9,01	8,40	7,76	9,62	12,71	17,87	24,44	27,47	26,49	25,25	14,70
Slovak Cum.	Parlamente Sistem	19,30	18,63	17,50	18,13	16,17	13,31	11,02	9,57	12,05	14,37	13,61	13,95	14,22	13,18	11,49	14,43
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	18,27	19,96	19,67	19,00	17,77	13,86	9,62	7,13	8,18	9,64	9,63	10,09	10,33	8,99	7,61	12,65
Türkiye	Parlamente Sistem	7,80	9,76	9,93	9,69	9,50	9,03	9,16	10,03	13,03	11,11	9,12	8,41	9,04	9,95	10,52	9,74
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	4,01	5,00	6,27	6,64	7,57	7,63	7,98	7,58	9,45	10,80	12,64	15,51	16,20	13,91	12,29	9,56
Estonya	Parlamente Sistem	13,03	11,14	10,47	10,10	7,94	5,90	4,54	5,56	13,47	16,57	12,27	10,04	8,60	7,38	6,39	9,56
İsrail	Parlamente Sistem	11,59	12,79	13,28	12,86	11,30	10,48	9,15	7,73	9,48	8,34	7,11	6,86	6,26	5,96	5,22	9,23
İtalya	Parlamente Sistem	9,01	8,52	8,42	7,95	7,72	6,79	6,10	6,75	7,75	8,36	8,38	10,64	12,16	12,67	12,28	8,90
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	7,41	7,54	8,14	8,49	8,51	8,47	7,67	7,07	8,76	8,88	8,82	9,41	9,88	9,91	9,99	8,60
İrlanda	Parlamente Sistem	3,92	4,44	4,74	4,54	4,34	4,41	4,68	6,41	12,00	13,85	14,62	14,67	13,05	11,26	9,35	8,42
Finlandiya	Parlamente Sistem	9,13	9,09	9,02	8,80	8,37	7,70	6,85	6,37	8,27	8,38	7,77	7,71	8,20	8,68	9,44	8,25
Macaristan	Parlamente Sistem	5,73	5,83	5,87	6,08	7,19	7,49	7,41	7,83	10,04	11,17	11,03	11,00	10,16	7,72	6,98	8,10
Şili	Başkanlık Sistemi	9,85	9,79	9,52	10,02	9,22	7,80	7,13	7,82	9,68	8,10	7,15	6,45	5,99	6,33	6,34	8,08
Belçika	Parlamente Sistem	6,71	7,62	8,16	8,33	8,42	8,23	7,50	7,09	7,87	8,24	7,23	7,64	8,40	8,48	8,73	7,91
Almanya	Parlamente Sistem	7,80	8,61	9,70	10,33	11,01	10,04	8,58	7,42	7,66	6,96	5,85	5,38	5,24	4,99	4,62	7,61
İsveç	Parlamente Sistem	5,83	5,95	6,57	7,37	7,65	7,06	6,13	6,19	8,31	8,58	7,77	7,96	8,02	7,93	7,74	7,27
Kanada	Parlamente Sistem	7,23	7,67	7,58	7,16	6,75	6,31	6,03	6,15	8,35	8,02	7,51	7,31	7,09	6,91	6,85	7,13
Slovenya	Parlamente Sistem	6,17	6,31	6,68	6,29	6,50	5,94	4,82	4,37	5,87	7,24	8,17	8,84	10,10	9,66	9,31	7,09
Çek Cum.	Parlamente Sistem	8,16	7,31	7,82	8,32	7,92	7,14	5,32	4,39	6,68	7,28	6,71	6,98	6,95	6,11	5,25	6,82
ABD	Başkanlık Sistemi	4,75	5,78	5,99	5,52	5,08	4,62	4,62	5,80	9,27	9,62	8,94	8,07	7,37	6,16	5,27	6,46
İngiltere	Parlamente Sistem	5,10	5,19	5,01	4,76	4,83	5,43	5,33	5,69	7,61	7,87	8,11	7,97	7,61	6,19	5,61	6,15
Danimarka	Parlamente Sistem	4,52	4,62	5,43	5,51	4,81	3,90	3,76	3,48	6,00	7,48	7,57	7,53	7,01	6,54	6,29	5,63
Avustralya	Parlamente Sistem	6,74	6,37	5,93	5,40	5,03	4,78	4,38	4,23	5,56	5,21	5,08	5,22	5,66	6,07	6,19	5,46
Yeni Zelanda	Parlamente Sistem	5,46	5,30	4,76	4,02	3,82	3,85	3,65	4,15	6,13	6,55	6,49	6,91	6,25	5,75	5,94	5,27
Hollanda	Parlamente Sistem	2,97	3,62	4,83	5,67	5,88	5,01	4,16	3,66	4,36	5,00	4,98	5,83	7,26	7,43	6,90	5,17
Avusturya	Parlamente Sistem	3,62	3,96	4,32	5,53	5,69	5,28	4,90	4,17	5,37	4,87	4,61	4,92	5,39	5,68	5,96	4,95
Lüksemburg	Parlamente Sistem	2,23	2,51	3,31	3,72	4,13	4,26	4,21	4,18	5,50	5,85	5,69	6,13	6,88	7,14	6,87	4,84
Japonya	Parlamente Sistem	5,03	5,36	5,25	4,72	4,43	4,13	3,84	3,97	5,04	5,03	4,58	4,35	4,03	3,59	3,36	4,45
İzlanda	Parlamente Sistem	2,24	3,24	3,34	3,08	2,59	2,89	2,30	2,97	7,22	7,55	7,05	6,03	5,39	4,95	3,76	4,31
Meksika	Başkanlık Sistemi	2,53	2,85	2,95	3,65	3,50	3,51	3,63	3,91	5,39	5,33	5,20	4,92	4,94	4,83	4,75	4,13
İsviçre	Parlamente Sistem	1,64	2,42	3,74	4,32	4,33	3,94	3,58	3,34	4,26	4,46	3,96	4,10	4,30	4,45	4,31	3,81
Norveç	Parlamente Sistem	3,51	3,75	4,04	4,19	4,38	3,39	2,50	2,56	3,11	3,52	3,21	3,13	3,42	3,48	4,25	3,50
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	3,98	3,27	3,57	3,67	3,73	3,45	3,24	3,17	3,65	3,70	3,39	3,21	3,12	3,53	3,71	3,49
OECD Toplam		6,22	6,76	6,95	6,83	6,56	6,04	5,60	5,94	8,10	8,29	7,93	7,93	7,88	7,33	6,84	7,01

Kaynak: (OECD.Stat, 2015)

OECD ülkelerinde 2001-2015 yılları arasında en yüksek işsizlik oranları küresel mali krizin yaşandığı yıllar olan 2008 ve 2009 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra ortalama işsizlik oranları azalmaya başlamıştır.

OECD ülkelerinde, 2001 yılında %6,22 olan ortalama işsizlik oranı; 2015 yılında %0,62 oranında artarak %6,84'e yükselmiştir. 2001-2015 yılları arasında *ortalama işsizlik* oranı %7,01 olarak gerçekleşmiştir. OECD ülkeleri arasında ortalama işsizlik oranı %9 ve üzerinde olan dokuz ülke bulunmaktadır ve bu ülkelerin tamamı parlamenter sistemle yönetilmektedir. Buna karşılık en düşük işsizlik ortalamasına sahip dört ülkeden üçü başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

OECD ülkelerinin işsizlik oranlarına ilişkin özet tablolar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3.36. OECD'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre İşsizlik Ortalaması (2001-2015)

Hükümet Sistemi	2001-2015 Ortalama İşsizlik Oranı (%)
Başkanlık Sistemi	5,54
Parlamenter Sistem	7,58
Yarı Başkanlık Sistemi	10,27
OECD Ortalama	7,01

Kaynak: (OECD.Stat, 2015)

OECD ülkelerinin 2001-2015 yılları arasındaki Hükümet sistemlerine göre işsizlik oranlarına baktığımızda, Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler %5,54 oranıyla OECD ortalamasının altında olup, bu ülkeler en düşük işsizlik oranına sahiptir. Buna karşılık parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki işsizlik ortalaması OECD ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.37. İşsizlik Oranı En Yüksek OECD Ülkeleri (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001-2015 Ortalama İşsizlik Oranı (%)
İspanya	Parlamente Sistem	15,87
Yunanistan	Parlamente Sistem	14,70
Slovak Cumhuriyeti	Parlamente Sistem	14,43
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	12,65
Türkiye	Parlamente Sistem	9,74

Kaynak: (OECD.Stat, 2015)

OECD'ye üye ülkelerin 2001-2015 yılları arasındaki ortalama işsizlik oranlarına baktığımızda, en yüksek işsizlik oranına sahip ilk sıradaki beş ülkenin, parlamente sistemle yönetilen ülkeler olduğunu; buna mukabil en düşük işsizlik oranına sahip beş ülkeden üçünün başkanlık sistemiyle yönetildiğini görmekteyiz. 2008 mali krizinden en fazla etkilenen ülkeler arasında yer alan İspanya'da 2013 yılında işsizlik seviyesi %26 seviyesine Yunanistan'da ise %27 seviyesine kadar çıkmıştır.

Tablo 3.38. Hükümet Sistemine Göre İşsizlik Oranı En Düşük OECD Ülkeleri (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001-2015 Ortalama İşsizlik Oranı (%)
İzlanda	Parlamente Sistem	4,31
Meksika	Başkanlık Sistemi	4,13
İsviçre	Parlamente Sistem	3,81
Norveç	Parlamente Sistem	3,50
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	3,49

Kaynak: (OECD.Stat, 2015)

2001-2015 yılları arasındaki ortalama işsizlik oranlarına baktığımızda, %3,49 işsizlik oranı ile Güney Kore en düşük işsizlik oranına sahip ülkedir. Bu ülkeyi sırasıyla Norveç, İsviçre, Meksika ve İzlanda takip etmiştir.

Tablo 3.39. İşsizlik Oranı En Yüksek Olan OECD Ülkeleri (2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	İşsizlik Oranı (%) 2015
Yunanistan	Parlamente Sistemi	25,25
İspanya	Parlamente Sistemi	22,06
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	12,29
İtalya	Parlamente Sistemi	12,28
Slovak Cumhuriyeti	Parlamente Sistemi	11,49

Kaynak: (OECD.Stat, 2015)

2015 yılında OECD ülkeleri arasında, %25,25 oranı ile Yunanistan ve %22,06 oranı ile İspanya, işsizlik oranları en yüksek ülkeler olarak ön plana çıkmıştır. Yunanistan yüksek oranda borç krizi içine girmiş olup, AB'nin desteğiyle krizden çıkmaya çalışmakta ve bu kapsamda kemer sıkma politikası uygulamaktadır. Söz konusu politikalar bu ülkedeki işsizliği arttırmaktadır.

Tablo 3.40. İşsizlik Oranı En Düşük Olan OECD Ülkeleri (2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	İşsizlik Oranı (%) 2015
İsviçre	Parlamente Sistemi	4,31
Norveç	Parlamente Sistemi	4,25
İzlanda	Parlamente Sistemi	3,76
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	3,71
Japonya	Parlamente Sistemi	3,36

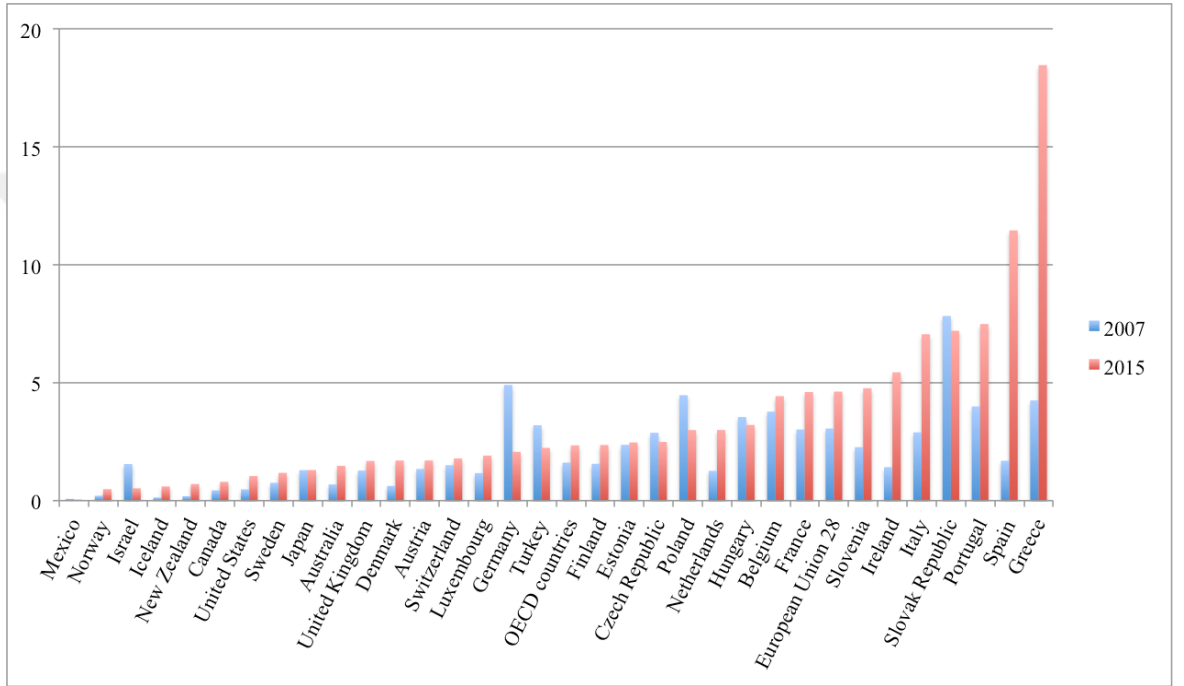
Kaynak: (OECD.Stat, 2015)

2015 yılında OECD ülkeleri arasında en düşük işsizlik oranına sanayileşmiş ülkeler sahiptir. Bu ülkeler arasında en düşük işsizlik oranı Japonya'da gerçekleşmiştir. Japonya, ekonomik olarak büyüme sorunları yaşamamasına karşılık yaşlı nüfusun artması ve toplam nüfusun artmaması işsizlik oranının düşük çıkmasında etkili olmuştur. 2005 yılından sonra Japonya'daki nüfus azalmaya başlamıştır (Roskin, 2007: 489) Japonya'yı %3,71 işsizlik oranıyla Güney Kore ve %3,76 ile İzlanda takip etmiştir.

Samuel Bentolila ve Marcel Jansen (2016), 2007 ve 2015 yılları arasında OECD ülkelerinin “uzun süreli işsizlik” oranlarını incelemiştir. Söz konusu çalışmada,

çoğu OECD üyesi ülkenin uzun süreli işsizlik oranlarının, İrlanda, Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İtalya'da AB ülkeleri için ortalama olarak 1,6 puan ve OECD ülkeleri arasında ise 0,7 puan AB ortalamasına göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 3.41. OECD Ülkelerinin Uzun Süreli İşsizlik Oranları (2007-2015)

Kaynak: (Video Vox, 2016)

2001-2015 döneminde OECD ortalamasının üstünde hızlı bir büyüme gerçekleştiren Türkiye'nin işsizlik oranlarına baktığımızda ise, büyümeye karşılık işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir. İşsizlik oranlarının artışında Türkiye'deki hızlı nüfus artış hızı etkili olmuştur. 2001-2015 döneminde OECD'ye üye ülkelerdeki ortalama nüfus artışı %10 olmasına karşılık Türkiye'deki nüfus artışı iki katı bir artışla %20 olarak gerçekleşmiştir.

**Tablo 3.42. İşsizlik Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı
Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)**

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	38,354	2	19,177	2,038	,147
Grup İçi (Within Groups)	291,748	31	9,411		
Toplam	330,102	33			

2001-2015 dönemine ilişkin *varyans analizine* göre *işsizlik oranları* bakımından, OECD'ye üye ülkelerin hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P=,147$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin nüfusu, büyüme oranları, enflasyon oranları, faiz oranları, cari açığı, GSMH'sı ve diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Hükümet sistemleri arasında başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki işsizlik oranları, diğer hükümet sistemlerine göre daha düşüktür. Bunun yanı sıra parlamenter sistemle yönetilen sanayileşmiş ülkelerdeki işsizlik oranları düşüktür. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerle birlikte siyasal anlamda istikrarsızlıklar yaşayan İspanya ve Yunanistan başta olmak üzere parlamenter sistemle yönetilen ülkelerdeki işsizlik oranları ise yüksektir.

3.3.6. OECD'ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi

Bir ülkenin ihracat ve ithalatı arasındaki farka *cari işlemler dengesi* denilmektedir. Ertürk'e (2006: 511) göre cari işlemler açığı, yani bir ülkenin dış dünyadan borçlanmasına kaynak teşkil eden şey ülkenin iç dengesizliğidir. Cari işlemler dengesi, gelişmiş ülkelerden daha ziyade yeterli düzeyde ihracat yapamayan gelişmekte olan ülkeler için daha önemlidir.

Hepaktan ve Çınar'a (2012: 43) göre, bir ülkenin ekonomik performansının ölçülmesinde en temel ekonomik göstergelerden birisi *cari işlemler dengesi* diğeri de

borçlanma oranıdır. Cari işlemler dengesi, ekonominin yönünü belirleyen önemli bir makroekonomik gösterge olarak görülmekte ve yatırımcılar için belirleyici rol oynamaktadır. Cari açık, ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte o ülkenin ekonomik yapısıyla doğrudan ilgilidir (Telatar ve Terzi, 2011: 48). Ülke ekonominin ithalata dayalı olması, hızlı döviz artışı ile birlikte maliyet artışına dolayısı ile ekonomik krizlere neden olabilmektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki sermaye ya da tasarrufların fazlalığı geliştirmekte olan ülkelere yatırım ya da doğrudan borçlanma şeklinde transfer edilmektedir. Söz konusu yabancı para girişleri ekonomide döviz fazlalığına sebep olurken; sermayenin ülkeden çıkması cari açığa neden olabilmektedir. Cari açığın artması, ulusal paranın yabancı paralar karşısında değerinin düşmesiyle sonuçlanacak devalüasyonlara neden olabilmektedir.

Cari işlemler dengesi, paraya ve dış ticarete önem veren merkantilist iktisadi düşünce sistemiyle birlikte önem kazanmıştır (Kazgan, 2006: 44). Merkantilist iktisadi düşüncede, dış ticarete daha fazla ihracat, daha az ithalat yapılması dolayısıyla dış ticaret hadlerinin ülke lehine fazla verilmesi genel düstur olarak kabul edilmiştir.

Bazı araştırmacılar, cari işlemler dengesi ile büyüme arasında ters yönlü bir bağlantı olduğu ileri sürmüştür (Telatar ve Terzi, 2011: 119). Bu görüşü savunanlar, sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için yabancı yatırımlar ve teknoloji transferine ihtiyaç duyulmasına dikkat çekmiştir.

Türkiye gibi geliştirmekte olan ülkelerde, büyüme ve cari işlemler dengesi önem taşımaktadır. Türkiye’de hızlı büyümenin yaşandığı yıllarda, üretimde kullanılan makina ve teçhizatla birlikte ara malı ithal edilmesi döviz ihtiyacını arttırmış dolayısıyla cari açığı yükseltmiştir. Bir ülkenin cari açığı ve dış borç stoku, özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerini etkilemektedir (Telatar ve Terzi, 2011: 43). Türkiye’deki cari açığın finansmanı için kısa vadeli sermaye girişlerine izin verilmesi, Türkiye ekonomisini daha kırılgan hale getirmektedir.

Son yıllarda dış ticarete korumacı olarak nitelendirilebilecek politikalar artmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedeni cari açıklardır. Örneğin ABD, dış ticaret

açığının yaklaşık yarısını, Çin ve Japonya'nın başını çektiği Doğu Asya ülkelerine vermektedir (Dorel, 2005: 38).

Bazı ekonomistlere göre cari açığın tutarından daha ziyade cari açığın, GSMH'ya oranı önemli olup bu oranın %4 ile %5'i aşması durumunda cari açığın ekonomik bir krize neden olabileceği değerlendirilmektedir (Telatar ve Terzi, 2011: 120). Tabloda görüleceği üzere; OECD'ye üye ülkeler arasında 2014 yılında cari açığı %4'ün üzerinde Türkiye ve İngiltere olmak üzere iki ülke bulunmaktadır.

Tablo 3.43. OECD Ülkelerinde Cari Açığının GSMH'ya Oranı (2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Cari Açığın GSMH'ya Oranı (%)
Türkiye	Parlamentar Sistem	-5,83
İngiltere	Parlamentar Sistem	-5,08
Yeni Zelanda	Parlamentar Sistem	-3,21
Avustralya	Parlamentar Sistem	-3,04
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	-2,24
Kanada	Parlamentar Sistem	-2,10
Yunanistan	Parlamentar Sistem	-2,07
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	-2,04
Meksika	Başkanlık Sistemi	-1,86
Şili	Başkanlık Sistemi	-1,16
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	-0,97
Finlandiya	Parlamentar Sistem	-0,91
Belçika	Parlamentar Sistem	-0,22
Slovak Cumhuriyeti	Parlamentar Sistem	0,18
Japonya	Parlamentar Sistem	0,52
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	0,52
Çek Cumhuriyeti	Parlamentar Sistem	0,65
İspanya	Parlamentar Sistem	0,93
Estonya	Parlamentar Sistem	0,98
İtalya	Parlamentar Sistem	1,86
Avusturya	Parlamentar Sistem	1,93
Macaristan	Parlamentar Sistem	2,20
İzlanda	Parlamentar Sistem	3,23
İrlanda	Parlamentar Sistem	3,55
İsrail	Parlamentar Sistem	4,23
Lüksemburg	Parlamentar Sistem	5,57
İsveç	Parlamentar Sistem	5,72
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	5,98
Danimarka	Parlamentar Sistem	6,26
Slovenya	Parlamentar Sistem	6,97
Almanya	Parlamentar Sistem	7,25
İsviçre	Parlamentar Sistem	7,28
Norveç	Parlamentar Sistem	9,44
Hollanda	Parlamentar Sistem	10,62

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

Tablo 3.44. OECD'ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi (2001-2015) (Milyon USD)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Toplam
Almanya	Parlamentar Sistem	-5.943	42.073	35.155	122.940	130.239	171.526	233.905	208.829	195.075	185.009	226.919	242.739	242.640	291.021	280.989	2.603.115
Japonya	Parlamentar Sistem	87.090	108.507	139.166	182.175	169.961	175.995	213.246	142.126	146.227	220.959	127.619	62.363	39.603	22.996	138.397	1.976.430
Hollanda	Parlamentar Sistem	9.194	10.497	27.033	44.218	41.358	57.364	50.194	38.994	50.269	61.566	81.487	89.468	94.857	93.409	83.122	833.029
İsviçre	Parlamentar Sistem	23.981	27.505	46.815	59.935	57.443	64.220	51.164	16.670	44.372	86.867	53.042	68.657	76.175	51.051	65.917	793.814
Norveç	Parlamentar Sistem	27.537	24.135	27.609	32.751	50.050	55.893	49.498	73.417	41.516	46.901	61.653	63.445	52.351	47.378	28.191	682.324
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	2.700	4.692	11.878	29.743	12.655	3.569	11.795	3.190	33.593	28.851	18.656	50.835	81.148	89.220	101.849	484.373
İsveç	Parlamentar Sistem	11.350	11.762	21.939	24.024	25.128	34.777	43.378	44.506	25.307	29.427	38.905	36.063	38.803	35.311	29.468	450.150
Danimarka	Parlamentar Sistem	4.201	5.077	7.451	5.813	11.300	8.875	4.528	9.488	10.665	18.373	19.615	18.117	24.237	21.656	20.941	190.337
Avusturya	Parlamentar Sistem	-1.956	6.948	5.279	7.819	8.037	11.118	14.791	19.527	10.408	11.218	6.967	6.055	8.327	8.491	8.629	131.657
İsrail	Parlamentar Sistem	-1.893	-1.052	763	2.017	4.317	6.662	6.134	2.462	7.185	8.427	6.067	3.762	9.230	11.465	10.330	75.875
Finlandiya	Parlamentar Sistem	9.885	10.887	7.528	11.175	6.211	8.160	9.823	6.392	4.936	3.132	-4.858	-4.990	-4.477	-2.412	-2.364	59.028
Lüksemburg	Parlamentar Sistem	1.518	2.117	1.953	4.138	4.095	4.224	5.026	4.252	3.607	3.585	3.581	3.400	3.504	3.610	2.059	50.668
Belçika	Parlamentar Sistem	4.273	6.296	6.988	6.796	5.124	4.530	4.156	-4.738	-4.956	8.214	-5.714	-274	-1.005	549	380	30.620
Slovenya	Parlamentar Sistem	13	221	-245	-924	-647	-730	-2.011	-2.970	-257	-55	95	1.191	2.684	3.451	3.187	3.004
Şili	Başkanlık Sistemi	-1.227	-655	-826	2.601	1.894	7.119	7.082	-5.796	3.519	3.771	-3.089	-9.570	-9.954	-2.852	521	-7.462
Estonya	Parlamentar Sistem	-444	-818	-1.276	-1.454	-1.214	-2.553	-3.330	-2.148	509	350	308	-565	-28	269	747	-11.647
İzlanda	Parlamentar Sistem	-380	112	-562	-1.358	-2.661	-3.995	-2.953	-4.325	-1.259	-890	-769	-598	881	575	588	-17.594
Macaristan	Parlamentar Sistem	-3.134	-4.317	-6.819	-8.847	-7.895	-8.047	-9.894	-11.125	-945	367	1.012	2.212	5.380	3.136	5.272	-43.642
İrlanda	Parlamentar Sistem	-710	-1.205	811	-220	-6.897	-11.422	-16.405	-16.096	-9.826	-1.668	-2.786	-3.456	7.393	9.037	8.212	-45.236
Slovak Cum.	Parlamentar Sistem	-2.404	-2.666	-2.690	-4.529	-5.568	-5.982	-5.507	-7.836	-2.965	-4.217	-4.916	878	1.469	62	-362	-47.234
Çek Cum.	Parlamentar Sistem	-3.263	-4.179	-5.735	-4.969	-1.307	-3.326	-8.168	-4.354	-4.535	-7.434	-4.982	-3.253	-1.137	1.219	1.282	-54.140
Yeni Zelanda	Parlamentar Sistem	-432	-1.335	-2.014	-4.657	-7.997	-7.856	-9.146	-10.440	-2.761	-3.308	-4.653	-6.845	-5.708	-6.152	-7.309	-80.613
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	20.880	17.601	16.149	9.181	-334	717	-8.470	-28.082	-22.284	-22.114	-29.396	-32.025	-22.691	-26.893	5.745	-122.017
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	-12.684	-11.408	-11.871	-15.808	-19.510	-22.238	-23.518	-31.924	-25.498	-24.183	-14.791	-4.355	3.175	1.261	1.209	-212.142
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	-5.603	-5.224	-5.157	-12.493	-6.062	-11.897	-25.913	-34.408	-16.476	-25.875	-27.357	-18.605	-6.744	-11.125	-717	-213.656
Meksika	Başkanlık Sistemi	-17.753	-14.842	-8.327	-7.007	-9.043	-7.747	-14.668	-20.314	-8.368	-4.993	-13.229	-16.364	-30.469	-24.983	-23.810	-221.917
Kanada	Parlamentar Sistem	15.753	12.508	10.343	23.216	21.846	17.902	11.162	3.588	-40.332	-56.630	-47.786	-59.952	-54.617	-37.458	-52.189	-232.647
İtalya	Parlamentar Sistem	5.882	-4.080	-9.885	-7.097	-17.413	-30.309	-32.335	-67.732	-42.251	-73.862	-70.289	-9.022	19.069	41.414	27.667	-270.244
Yunanistan	Parlamentar Sistem	-9.601	-9.793	-12.998	-13.563	-18.512	-30.159	-45.324	-51.298	-36.066	-29.972	-28.768	-5.968	-4.877	-4.951	-580	-302.430
Türkiye	Parlamentar Sistem	3.760	-626	-7.554	-14.198	-21.449	-31.837	-37.779	-40.192	-12.010	-45.312	-75.008	-48.535	-64.658	-46.516	-37.391	-479.305
Avustralya	Parlamentar Sistem	-7.969	-15.983	-29.259	-41.348	-43.265	-45.289	-64.022	-52.344	-48.754	-44.274	-43.955	-66.255	-51.456	-44.346	-56.832	-655.353
İspanya	Parlamentar Sistem	-27.514	-26.544	-35.312	-59.814	-86.695	-113.997	-143.314	-152.427	-64.038	-56.032	-47.216	-3.246	20.612	13.216	17.712	-764.607
İngiltere	Parlamentar Sistem	-31.138	-34.884	-33.335	-41.796	-30.233	-59.885	-74.665	-101.548	-69.723	-67.352	-43.746	-86.868	-122.350	-152.712	-116.579	-1.066.812
ABD	Başkanlık Sistemi	-395.320	-458.083	-521.348	-633.770	-745.434	-806.726	-718.645	-690.790	-384.024	-441.961	-460.355	-449.669	-376.761	-389.525	-450.046	-7.922.457
OECD Toplam		-301.349	-306.755	-328.353	-305.309	-482.478	-571.345	-530.184	-767.448	-220.140	-193.118	-287.736	-181.233	-25.393	-128	94.237	-4.406.731

Kaynak: (OECD.Stat, 2015)

OECD ülkeleri arasında ithalatı ihracatının iki katından fazla olan dolayısıyla cari açığı en yüksek ülke ABD'dir. Dorel (2005: 38), Amerikan bütçe açığına da neden olan cari açığın çelişkili bir şekilde Amerikan ekonomisini beslediğini ileri sürmüştür. Dorel, Asya merkez bankalarının bütçe fazlaları nedeniyle kasalarında biriken dolarları Amerikan hazinesine borç vererek ya da özel şirketlere yatırım yaparak likidite sağladığını ve ABD'nin son 10 yılda kaydettiği yüksek büyümede bu faktörün etkili olduğunu öne sürmüştür.

Tablo 3.45. OECD'ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi (2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2015 Cari Açık / Fazla (Milyon USD)
Almanya	Parlamente Sistemi	280.989
Japonya	Parlamente Sistemi	138.397
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	101.849
Hollanda	Parlamente Sistemi	83.122
İsviçre	Parlamente Sistemi	65.917
İsveç	Parlamente Sistemi	29.468
Norveç	Parlamente Sistemi	28.191
İtalya	Parlamente Sistemi	27.667
Danimarka	Parlamente Sistemi	20.941
İspanya	Parlamente Sistemi	17.712
İsrail	Parlamente Sistemi	10.330
Avusturya	Parlamente Sistemi	8.629
İrlanda	Parlamente Sistemi	8.212
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	5.745
Macaristan	Parlamente Sistemi	5.272
Slovenya	Parlamente Sistemi	3.187
Lüksemburg	Parlamente Sistemi	2.059
Çek Cumhuriyeti	Parlamente Sistemi	1.282
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	1.209
Estonya	Parlamente Sistemi	747
İzlanda	Parlamente Sistemi	588
Şili	Başkanlık Sistemi	521
Belçika	Parlamente Sistemi	380
Slovak Cumhuriyeti	Parlamente Sistemi	-362
Yunanistan	Parlamente Sistemi	-580
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	-717
Finlandiya	Parlamente Sistemi	-2.364
Yeni Zelanda	Parlamente Sistemi	-7.309
Meksika	Başkanlık Sistemi	-23.810
Türkiye	Parlamente Sistemi	-37.391
Kanada	Parlamente Sistemi	-52.189
Avustralya	Parlamente Sistemi	-56.832
İngiltere	Parlamente Sistemi	-116.579
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	-450.046
OECD - Toplam		94.237

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

OECD'nin yayımladığı 2014 yılına ait verilere göre OECD'ye üye ülkelerin GSMH' sine oranla cari açığı en yüksek ülke, %5,83 ile Türkiye'dir. Türkiye'yi %5,08 ile İngiltere, %3,21 Yeni Zelanda ve %3,24 ile Avustralya takip etmektedir.

Türkiye'de 2002 yılından başlayan ve 2015 yılına kadar süren istikrarlı bir büyümeye rağmen cari açığın yüksekliği tartışma konusu olmuştur. Yapılan tartışmalarda cari açığın, GSMH'ya oranı ve GSMH içindeki payından daha ziyade tutarı üzerinden analiz ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin büyümesini sürdürebilmesi için, özellikle makina ve ara malı ithalatına ihtiyacı vardır. Türkiye'deki cari açığın başlıca nedenleri olarak; enerjide dışa bağımlılık, dış ticaret açığı, dış borçlanma, genişletici para ve maliye politikaları öne çıkmaktadır (Altunöz, 2018).

Tablo 3.46. Cari İşlem Fazlası Veren OECD Ülkeleri - 2015

Ülke	Hükümet Sistemi	2015 Cari İşlem Fazlası (Milyon USD)
Almanya	Parlamente Sistemi	280.989
Japonya	Parlamente Sistemi	138.397
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	101.849
Hollanda	Parlamente Sistemi	83.122
İsveç	Parlamente Sistemi	29.468

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

2015 yılı OECD verilerine göre, parlamente sistemle yönetilen Almanya ve Japonya'nın cari işlemler dengesi fazla verirken ABD ve İngiltere cari açığı en fazla olan ülkeler olarak ön plana çıkmıştır. ABD ekonomisindeki kesintisiz büyümeye bağlı olarak cari açık artmıştır. Petrol, tekstil ürünleri, ev elektroniği ve ithal otomobiller dış ticaret açığına neden olan başlıca kalemlerdir (Dorel, 2005: 38).

Tablo 3.47. Cari Cari Açık Veren OECD Ülkeleri - 2015

Ülke	Hükümet Sistemi	2015 Cari Açık (Milyon USD)
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	-450.046
İngiltere	Parlamente Sistemi	-116.579
Avustralya	Parlamente Sistemi	-56.832
Kanada	Parlamente Sistemi	-52.189
Türkiye	Parlamente Sistemi	-37.391

Kaynak: (OECD.Stat, 2016)

Güney Kore, OECD ülkeleri arasında en fazla cari işlemler fazlası veren ülkeler arasındadır. Güney Kore'nin ihracat başarısının ana nedeni olarak, 1961 ile 1963 yılları arasındaki ticaret reformları ile birlikte ithalat liberasyonu gösterilmektedir (Weiss ve Hobson, 1999: 169).

Tablo 3.48. Cari İşlemler Dengesine Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Between Groups	65615975196,455	2	32807987598,228	3,622	,039
Within Groups	280789943447,963	31	9057740111,225		
Total	346405918644,418	33			

2001-2015 dönemine ilişkin varyans analizine göre cari işlemler dengesi bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($P=,039$). Tablo 3.48'e göre hükümetlerin performansları farklıdır. İstatistiksel olarak iki sistem arasında farklılık gözükmesine rağmen bu fark anlamlı değildir. Dolayısıyla cari işlemler dengesi bakımından başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerle parlamenter sistemle yönetilen ülkeler, benzer performans göstermiştir. Ancak söz konusu varyans hesaplaması, sadece cari işlemler dengesi bakımından yapılmış olup, ülkelerin nüfusu, büyüme oranları, işsizlik oranları, faiz oranları, GSMH'sı ve diğer ekonomik bileşenleri dikkate alınmamıştır.

Hükümet sistemlerinin cari açık performansına baktığımızda; yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa cari açık verirken Başkanlık sistemiyle yönetilen 4 ülkeden 3'ü cari açık vermiştir. Buna karşılık cari işlemler fazlası veren 14 ülkeden 13'ü parlamenter sistemle yönetilmektedir. Ayrıca cari açığı risk seviyesi olan ve %4'ün üstünde olan Türkiye ve İngiltere parlamenter sistemle yönetilmektedir.

3.3.7. OECD'ye Üye Ülkelere Yapılan Doğrudan Net Yabancı Yatırımlar

Yabancı yatırımlar, bir ülkeye yabancılar tarafından yapılan para ve sermaye transferlerini ifade eder. Doğrudan yabancı yatırım (DYY), OECD tarafından sınır ötesinde ikamet eden yatırımcıların bir kuruluştaki kalıcı bir ekonomik çıkar sağlama amacıyla yatırım yapması olarak tanımlanmıştır (OECD.org, 2018). Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yetersiz tasarruflar, ülke ekonomisinin gelişimi için yabancı yatırımların önemini arttırmaktadır.

Bir ülkede, üretim araçlarının yenilenmesi, kapasite artışlarının sağlanması ve teknolojik yenilenmenin sağlanması için yeni yatırımlara ihtiyaç vardır. Yatırımların finansmanı, yurtiçi kaynakların yetersiz kalması durumunda yabancı kaynaklarla sağlanmaktadır.

Bir ülkede yabancıların, doğrudan işletme kurması, var olan işletmeye ilave yatırım yapması ya da şirket satın alması *doğrudan yabancı yatırımlara* örnek olarak gösterilebilir (Çinko, 2009: 118). OECD'ye göre DDY'ler uzun vadeli ve kalıcı bir ekonomik ilişkinin varlığını göstermektedir. İşletmenin minimum %10'una kadar oy hakkına sahip olması DYY sayılması için yeterlidir (OECD.org, 2018). Doğrudan yatırımın yanı sıra yabancı yatırımlar tahvil, bono, borsada hisse alımı gibi dolaylı olarak *finansal araçlara* yapılabilmektedir. İster dolaylı yoldan isterse doğrudan olsun bir ülkeye yapılan yabancı yatırımlar ülkelerin makroekonomik performanslarına olumlu katkı sağlamaktadır.

Bir ülkeye yabancı yatırımların gelmesi, ülkeden ticari olarak yüksek kar beklentisinin yanında döviz kuru, enflasyon oranı, siyasal istikrar, uluslararası güvence gibi birçok ekonomik ve hukuki unsurun bir arada bulunmasına bağlıdır. Keynes'e göre (2010: 231, 285) yabancı yatırımlar üzerinde *parasal ücret düzeyi* etkili olurken, yabancı yatırım hacmini belirleyen şey ise ülke lehine gelişme gösteren ticaret dengesidir.

Yabancı yatırımların, ülkede sermaye birikimine, ekonomik büyümeye ve işsizliğin azalmasına olumlu katkısı vardır. Ayrıca yabancı yatırımlar, yerli yatırımları teşvik etmekte, yeni teknoloji transferiyle birlikte üretim ve verimliliği arttırmaktadır (Ercan, 2001: 87-89).

OECD'ye göre yabancı yatırımların yukarıda belirtilen avantajlarına karşılık üç nedenden ötürü ülke ekonomisine olumsuz etkisi olabilir. İlk olarak DYY'ların varlıklarını, doğrudan yatırımcısına ya da üçüncü bir şahsa aktarması. İkincisi, yatırımcının kendi iştirakinden borç almak suretiyle yatırım yapması. Üçüncü olarak da yeniden yatırım tutarının negatif olması (Yatırımcının ödediği paradan daha fazlasını temettü yoluyla geri alması) (OECD.org, 2018).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan finansal ve ticari serbestleşmeye yönelik çalışmalara karşılık son yıllarda ABD ve AB ülkeleri, uluslararası anlamda serbest ticareti kısıtlamaya yönelik tedbirler almaya başlamıştır. Ticari kısıtlamalar DYY'leri olumsuz yönde engellemektedir. Bu kısıtlamalara gerekçe olarak, kamu yararı, tüketicinin korunması, çevre standartları ve demokrasinin zayıflaması ileri sürülmektedir (Pinzler, 2016). Brown'a göre ise ABD'nin mevcut ticaret anlaşmaları II. Dünya Savaşı ve *Büyük Buhran* olarak adlandırılan 1929 ekonomik bunalımının küllerinden doğmuştur (Bown, 2016). Dolayısıyla söz konusu anlaşmaların bu günkü şartlara göre yeniden güncellenmesi, *korumacılık* olarak nitelendirilebilecek politikalara neden olmuştur.

Bazı araştırmacılar söz konusu ticaret anlaşmalarının aradan geçen süre zarfında ABD ekonomisi aleyhine işlediğini ve ABD ekonomisinde işsizliğe neden olduğunu ileri sürmüştür (Bown, 2016). Nitekim 2005 yılında ABD'nin Çin'e verdiği dış ticaret açığı 201 milyar dolara ulaşmıştır. Bu açık miktarı, ABD dış ticaret açığının %28'ini oluşturmaktadır (Dorel, 2005: 38).

ABD'de 2016 yılında yapılan başkanlık seçimlerini kazanan Cumhuriyetçi partinin başkan adayı Donald Trump'da benzer bir yaklaşımla başkan seçilmesinin hemen sonrasında AB ile ABD arasında serbest ticareti sağlamaya yönelik imzalanan ancak henüz kongrenin onayından geçmeyen Transatlantik Ortaklık Anlaşması'nı

(TPP) imzalamayacağını ifade etmiştir. Trump, Çin başta olmak üzere birçok ülkeden ithalatı azaltmaya yönelik, gümrük vergilerinin arttırılması başta olmak üzere bir dizi ekonomik tedbirleri uygulamaya koymuştur.

Gelişmiş ülkelerden daha ziyade az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf yetersizliği yabancı yatırımlara ihtiyacı arttırmaktadır. Nurkse, az gelişmiş ülkelerin durağan bir fakirlik dengesi içinde bulunduğunu ileri sürerek bu kısır döngüyü şu şekilde açıklamıştır.

“Kişi başına düşen düşük reel gelir, düşük verimlilik demektir; düşük verimlilik, kişi başına kapital kullanımının yetersizliği ile ilgilidir; kapital yetersizliği, tasarruf kapasitesinin küçüklüğünden doğar; kişi başına düşük reel gelir de, düşük tasarruf kapasitesini açıkladığına göre, bu toplumlar içinden çıkılmaz bir çember içindedir” (Kazgan, 2006: 265).

Gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin azalması, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ve teknoloji transferi için DYY'lere ihtiyacı vardır. DDY'ler, ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik, siyasal ve hukuksal yapıdan etkilenmektedir. Bu nedenle birçok ülke DYY'leri ülkesine çekebilmek için yatırımcılara, ekonomik olarak yatırım teşviklerinin yanı sıra uluslararası tahkim başta olmak üzere birçok hukuksal güvence vermektedir.

Günümüzün küresel ekonomisinde uluslararası standartlar, yatırımcıların alacağı kararların belirlenmesinde önemli hale gelmiştir. OECD ve IMF tarafından yayımlanan istatistiki raporlar politika yapıcılar, yatırımcılar, analistler ve araştırmacılara yatırım yapılacak ülkelerle ilgili istatistiki bilgilerin yanı sıra ülkelerin siyasal ve kurumsal yapısına ilişkin bilgiler vermektedir. Dolayısıyla DYY'leri ülkesine çekmek isteyen ülkelerin ekonomik olarak cazibe oluşturmalarının yanı sıra uluslararası standartlarda ekonomik ve hukuksal bir altyapı oluşturmaları gerekir.

DYY'ların avantajlarına karşılık, küreselleşen ekonomik sistemle birlikte, birçok ülke ekonomisinde yabancı yatırımların payı önemli bir orana ulaşmıştır. Ulusal ekonomiler karşısında çokuluslu şirketlerin oluşturduğu büyük tekeller, ülke ekonomilerine zarar verebilmektedir.

Tablo 3.49. OECD Ülkelerine Yapılan Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (2000-2014)

Ülke	Yönetim Sistemi	2000 Doğrudan Yabancı Yat. Net (Milyon USD)	2014 Doğrudan Yabancı Yat. Net (Milyon USD)	Değişim (Milyon USD)	2000-2014 Doğrudan Yabancı Yat. Net Değişim (%)	2000 Oran (%)	2014 Oran (%)	2000-2014 Değişim (%)
İrlanda	Parlamente Sistem	25.501	86.766	61.265	240	2,32	13,12	10,80
Avustralya	Parlamente Sistem	13.618	46.333	32.715	240	1,24	7,01	5,77
Şili	Başkanlık Sistemi	4.860	22.002	17.142	353	0,44	3,33	2,89
Kanada	Parlamente Sistem	66.144	57.168	-8.976	-14	6,00	8,64	2,64
Meksika	Başkanlık Sistemi	18.110	24.154	6.044	33	1,64	3,65	2,01
Türkiye	Parlamente Sistem	982	12.765	11.783	1.200	0,09	1,93	1,84
Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	9.343	17.275	7.932	85	0,85	2,61	1,76
İspanya	Parlamente Sistem	38.835	34.233	-4.602	-12	3,53	5,18	1,65
İsviçre	Parlamente Sistem	19.764	22.741	2.977	15	1,79	3,44	1,64
Macaristan	Parlamente Sistem	2.770	12.400	9.630	348	0,25	1,87	1,62
Hollanda	Parlamente Sistem	63.119	48.225	-14.894	-24	5,73	7,29	1,56
Finlandiya	Parlamente Sistem	9.125	14.812	5.687	62	0,83	2,24	1,41
Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	6.682	12.410	5.728	86	0,61	1,88	1,27
Lüksemburg	Parlamente Sistem	0	7.087	7.087	0	0,00	1,07	1,07
Norveç	Parlamente Sistem	6.962	10.586	3.624	52	0,63	1,60	0,97
İtalya	Parlamente Sistem	13.176	13.727	551	4	1,20	2,08	0,88
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	9.283	9.899	616	7	0,84	1,50	0,65
Japonya	Parlamente Sistem	8.227	9.070	843	10	0,75	1,37	0,62
Avusturya	Parlamente Sistem	8.525	8.202	-323	-4	0,77	1,24	0,47
Yeni Zelanda	Parlamente Sistem	3.841	4.454	613	16	0,35	0,67	0,32
İsrail	Parlamente Sistem	8.048	6.738	-1.310	-16	0,73	1,02	0,29
Çek Cum.	Parlamente Sistem	4.987	4.871	-116	-2	0,45	0,74	0,28
Estonya	Parlamente Sistem	387	1.571	1.184	306	0,04	0,24	0,20
Yunanistan	Parlamente Sistem	1.083	1.683	600	55	0,10	0,25	0,16
Slovenya	Parlamente Sistem	136	1.030	894	657	0,01	0,16	0,14
İzlanda	Parlamente Sistem	155	746	591	381	0,01	0,11	0,10
Slovak Cum.	Parlamente Sistem	2.052	85	-1.967	-96	0,19	0,01	-0,17
İsveç	Parlamente Sistem	23.881	-2.535	-26.416	-111	2,17	-0,38	-2,55
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	42.379	7.957	-34.422	-81	3,85	1,20	-2,64
Belçika	Parlamente Sistem	0	-20.097	-20.097	0	0,00	-3,04	-3,04
Danimarka	Parlamente Sistem	36.013	-677	-36.690	-102	3,27	-0,10	-3,37
İngiltere	Parlamente Sistem	122.157	45.457	-76.700	-63	11,09	6,87	-4,22
ABD	Başkanlık Sistemi	321.274	131.829	-189.445	-59	29,17	19,93	-9,23
Almanya	Parlamente Sistem	210.085	8.390	-201.695	-96	19,07	1,27	-17,80
Toplam		1.101.504	661.357	-440.147	-40	100,00	100,00	

Kaynak: (World Development Indicators, 2016)

OECD'ye üye ülkelere yapılan DYY'ler 2014 yılında 2000 yılına nazaran yaklaşık %40 oranında azalarak 661.357 Milyon USD'ye düşmüştür. OECD ülkeleri içinde DYY'lerden en büyük payı alan ABD'de bu düşüş 189.445 Milyon USD ile %59 oranında gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde en yüksek düşüş oranları EURO bölgesi ülkelerinde gerçekleşmiştir.

2014 yılında OECD ülkeleri içerisindeki toplam DYY'lerden %1,93 gibi oldukça küçük bir pay alan Türkiye, 12.765 Milyon USD ile 14. sırada yer almıştır. Türkiye, 2000-2014 döneminde DYY'lerini en fazla arttıran dördüncü ülkedir.

2014 yılında yabancı yatırımlardan en büyük payı ABD almıştır. Uluslararası yatırımcılar ABD'yi güvenli bir liman olarak görmektedir. Avrupa (ağırlıklı olarak İngiltere) ve Japon şirketlerinin ağırlıkta olduğu firmalar, dünyadaki DYY'ların beşte birine denk düşen 1 trilyon 378 milyar dolar sermayeyi ABD'ye yatırmıştır. Yabancı yatırımların ABD'deki istihdama olumlu katkısı bulunmaktadır. Özel sektör istihdamının %5,6'sına tekabil eden 4,7 milyon kişi DYY yatırımlarla istihdam edilmiştir (Dorel, 2005: 34-35).

2000-2014 yılları arasında, gelişmiş ülkelere yapılan DYY'ların payı azalırken gelişmekte olan ülkelerin payı ise artış göstermiştir. Gelişmiş ülkelerdeki DYY'ların payının azalmasında korumacı politikalar etkili olmuştur.

Tablo 3.50. Hükümet Sistemlerine Göre OECD'ye Üye Ülkelere Yapılan DYY (2000 Yılı)

Hükümet Sistemi	2000 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Net (Milyon USD)	Oran (%)	Ülke Sayısı
Başkanlık Sistemi	353.527	32,09	4
Parlamente Sistem	689.573	62,60	27
Yarı Başkanlık Sistemi	58.404	5,30	3
Toplam	1.101.504	100,00	34

Kaynak: (World Development Indicators, 2016)

2000 - 2014 yılları arasında, hükümet sistemlerine göre toplam DYY'lerden başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin aldığı pay azalırken; parlamenter ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin payı artmıştır.

Hükümet sistemlerine göre OECD'ye üye ülkelere yapılan DYY'ların net tutarlarına baktığımızda 2000 yılında yapılan toplam yabancı yatırımların, %32'sini başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler alırken %63'ünü de parlamenter sistemle yönetilen ülkeler almıştır. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler ise %5'ini almıştır.

Tablo 3.51. Hükümet Sistemlerine Göre OECD'ye Üye Ülkelere Yapılan DYY (2014 Yılı)

Hükümet Sistemi	2014 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Net (Milyon USD)	Oran (%)	Ülke Sayısı
Başkanlık Sistemi	187.884	28,41	4
Parlamenter Sistem	435.831	65,90	27
Yarı Başkanlık Sistemi	37.642	5,69	3
Toplam	661.357	100,00	34

Kaynak: (World Development Indicators, 2016)

OECD verilerine göre, 2014 yılında toplam DYY'ların yaklaşık olarak %28'i başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere yapılırken %66'sı da parlamenter sistemle yönetilen ülkelere yapılmıştır.

Tablo 3.52. En Fazla Yabancı Yatırım Alan OECD Ülkeleri (2014 Yılı)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Doğrudan Yabancı Yat. Net (Milyon USD)
ABD	Başkanlık Sistemi	131.829
İrlanda	Parlamenter Sistem	86.766
Kanada	Parlamenter Sistem	57.168
Hollanda	Parlamenter Sistem	48.225
Avustralya	Parlamenter Sistem	46.333

Kaynak: (World Development Indicators, 2016)

OECD verilerine göre, 2014 yılında en fazla yabancı yatırım alan ülkeler sırasıyla ABD, İrlanda, Kanada, Hollanda ve Avustralya'dır. ABD 131.829 Milyon USD ile en büyük payı almaktadır. 2000 yılına nazaran 2014 yılında ABD'ye yapılan

DYY'ler 189.445 Milyon USD azalmıştır. Söz konusu dönemde DYY'leri en fazla azalan ülke ise 201.695 Milyon USD ile Almanya'dır. Bu ülkeyi ABD, İngiltere ve Fransa takip etmiştir.

Tablo 3.53. En Az Yabancı Yatırım Alan OECD Ülkeleri (2014 Yılı)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Doğrudan Yabancı Yat. Net (Milyon USD)
İrlanda	Parlamente Sistemi	746
Avustralya	Parlamente Sistemi	85
Şili	Başkanlık Sistemi	-677
Kanada	Parlamente Sistemi	-2.535
Meksika	Başkanlık Sistemi	-20.097

Kaynak: (World Development Indicators, 2016)

2014 yılında, Meksika, Kanada ve Şili'de DYY'lerden daha fazla sermaye çıkışı olmuştur. Kanada dışındaki iki ülke başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Bu ülkelerin yanı sıra Avustralya ve İrlanda OECD ülkeleri içinde doğrudan yabancı yatırımları en az azalan ülkeler arasındadır.

Tablo 3.54. Yabancı Yatırımları En Çok Artan OECD Ülkeleri (2000-2014 Yılları Arası)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000-2014 Değişim (%)
İzlanda	Parlamente Sistemi	10,80
Slovak Cumhuriyeti	Parlamente Sistemi	5,77
Danimarka	Parlamente Sistemi	2,89
İsveç	Parlamente Sistemi	2,64
Belçika	Parlamente Sistemi	2,01

Kaynak: (World Development Indicators, 2016)

Oransal olarak 2000 - 2014 yılları arasında, yabancı yatırımları (net) en çok artan OECD ülkeleri parlamente sistemle yönetilen ülkelerdir. Bu ülkeler arasında İzlanda yaklaşık %11 oranında bir artışla oransal olarak DYY'leri en çok artan ülkedir. Bu ülkeyi sırasıyla Slovak Cumhuriyeti, Danimarka, İsveç ve Belçika takip etmektedir.

Tutar olarak söz konusu dönemde, DYY'leri en çok artan ülkeler İrlanda, Avusturya, Şili ve Türkiye'dir. Bu ülkelerden üçü parlamenter sistemle yönetilirken bir ülke başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Tablo 3.55 Yabancı Yatırımları En Az Artan OECD Ülkeleri (2000-2014 Yılları Arası)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000-2014 Değişim (%)
Almanya	Parlamenter Sistem	-17,80
ABD	Başkanlık Sistemi	-9,23
İngiltere	Parlamenter Sistem	-4,22
Danimarka	Parlamenter Sistem	-3,37
Belçika	Parlamenter Sistem	-3,04

Kaynak: (World Development Indicators, 2016)

2000-2014 yılları arasında DYY'leri en artan/azalan ülkelere baktığımızda Almanya, ABD, İngiltere ve Danimarka olmak üzere gelişmiş ülkelerin ön plana çıktığını görmekteyiz. Söz konusu dönemdeki oransal azalmaya rağmen DYY'lerden en yüksek payı gelişmiş ülkeler almaktadır.

DDY'ler gelişmiş ülkelerde azalırken gelişmekte olan ülkelerde ise artmaktadır. Gelişmiş olan ülkelerde DYY'ların azalmasının sebebi korumacı politikalarlardır. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde DDY'ler artmaktadır. Bunun en önemli nedeni olarak bu ülkelerdeki işçi ve hammadde ucuzluğunun yanı sıra faiz, borsa, tahvil gibi finansal araçlardaki yüksek getiriler etkili olmaktadır.

Tablo 3.56. Doğrudan Yabancı Yatırımlara Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der.(df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	5521731420,842	2	2760865710,421	1,208	,312
Grup İçi (Within Groups)	70822847623,186	31	2284607987,845		
Toplam	76344579044,028	33			

2001-2015 dönemine ilişkin *varyans analizine göre doğrudan yabancı yatırımlar* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,312$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin büyüme oranları, işsizlik oranları, döviz kurları, faiz oranları, cari açığı, GSMH'sı ve diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

DDY'ler bir ülkeye yapılacak olan yatırımları diğer bir ifadeyle kredibilitesini göstermesi bakımından önemli bir göstergedir. Bu gösterge, gelişmiş ekonomilerin aksine sermaye ihtiyacı duyan gelişmekte olan ekonomiler için daha önemlidir. OECD'ye üye ülkeler arasında DYY'ler gelişmiş ekonomilerde azalırken gelişmekte olan ülkelere ise artmıştır. 2000-2014 döneminde hükümet sistemlerinin toplamdan aldığı paya baktığımızda ise başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin payı azalırken; parlamenter ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin toplam DYY'lardan aldığı pay ise artmıştır.

3.3.8. OECD'ye Üye Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksi

Bu başlık altında OECD üyesi ülkelerin “Ekonomik Özgürlük Endeksi” incelenecektir. Söz konusu endeks her yıl The Heritage Foundation tarafından yayımlanmakta ve dünyadaki ülkelerin ekonomik özgürlük sıralamasını yapmaktadır.

1973 yılında kurulan The Heritage Foundation, serbest girişim, sınırlı hükümet, bireysel özgürlük, geleneksel Amerikan değerleri ve güçlü bir ulusal savunma ilkelerini ilerletmek için çalışan bir sivil toplum kuruluşudur (The Heritage Foundation, 2018).

Ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanmasında yöntem olarak, “Hukukun üstünlüğü, kamunun büyüklüğü, yasal düzenlemede etkinlik ve piyasaların açıklığı” olmak üzere eşit ağırlık verilen dört ana başlık bulunmaktadır. Her bir ana endeksin altında, yine eşit önem atfedilmiş üç alt kategori bulunmaktadır. Bu kategoriler,

- **Hukuk:** Mülkiyet hakları, devletin düzgünlüğü ve yargının etkinliği,

- **Devletin büyüklüğü:** Devlet harcamaları, vergi yükü ve mali sağlık,
- **Düzenlemede etkinlik:** İş ortamı ve emeğin özgürlüğü ile parasal özgürlük,
- **Açık piyasalar:** Ticaret ile yatırımların özgürlüğü ve finansal özgürlük, olarak sınıflandırılmıştır.

Endeks hesaplamasında, ülkelere sıfırdan yüze kadar puanlar verilmekte ve ülkeler, yüze yaklaştıkça *özgür ülke* kategorisinde değerlendirilmektedir. Ortalama olarak 80 puan ve üzeri puan alan ülkeler *özgür ülke* olarak nitelendirilirken; 70-80 arası puan alan ülkeler *büyük ölçüde özgür ülke* olarak kabul edilmektedir. 60-70 arası puan alanlar, *orta derecede özgür ülke* olarak kabul edilirken; 60'ın altında puan alan ülkeler *özgür olmayan ülkeler* kategorisinde değerlendirilmektedir.

The Heritage Foundation, bireylerin ekonomik özgürlüklerini, mülkiyet hakları, devlet bütünlüğü, yargı etkinliği, vergi yükü, devlet harcamaları, mali sağlık, iş özgürlüğü, çocuk özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük olmak üzere toplam oniki değişken üzerinden hesaplamakta ve genel bir puana ulaşmaktadır. Çalışmamızda, inceleme dönemimiz olan 2001 ile 2015 yıllarına ait OECD ülkelerine ilişkin yapılan genel sıralama esas alınmıştır.

Ekonomik özgürlükler olarak dikkate alınan, “mülkiyet haklarının korunması, bağımsız yargı, vergi yükünün adaletli dağıtılması, devlet harcamalarında şeffaflık, ticaret ve yatırım özgürlüğü” esasında ekonomik özgürlüklerin yanı sıra siyasal hak ve özgürlüklerle de yakından ilgilidir. Bu nedenle hükümet sistemlerinin siyasal ve ekonomik olarak değerlendirilmelerinde ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik olarak refah ölçüsü olmasının yanı sıra siyasal ve sosyal hakların değerlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir.

Tablo 3.57. OECD Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001-2015)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	2001 Puanı	2015 Puanı	2015 Dünya Sıralaması	Mülkiyet Hakları	Yolsuzluktan Özgür.	Mali Özgürlük	Harcama	İş Özg.	İşçi Özg.	Para Özg.	Ticaret Özgür.	Yatırım Özgü.	Finansal Özg.
1	Yeni Zelanda	Parlamentar Sistem	81.1	82,1	3	95,0	91,0	70,4	43,0	95,5	91,4	87,6	86,8	80,0	80,0
2	Avustralya	Parlamentar Sistem	77.4	81,4	4	90,0	81,0	63,7	61,8	94,1	81,6	85,3	86,4	80,0	90,0
3	İsviçre	Parlamentar Sistem	76.0	80,5	5	90,0	85,0	70,3	65,1	78,1	75,3	86,3	90,0	85,0	80,0
4	Kanada	Parlamentar Sistem	71.2	79,1	6	90,0	81,0	79,9	48,3	89,0	76,1	77,9	88,4	80,0	80,0
5	Şili	Başkanlık Sistemi	75.1	78,5	7	90,0	71,0	76,5	83,3	69,3	67,0	85,6	82,0	90,0	70,0
6	Estonya	Parlamentar Sistem	76.1	76,8	8	90,0	68,0	80,6	53,2	81,5	58,7	77,6	88,0	90,0	80,0
7	İrlanda	Parlamentar Sistem	81.2	76,6	9	85,0	72,0	73,6	45,6	82,1	76,2	83,9	88,0	90,0	70,0
8	Danimarka	Parlamentar Sistem	68.3	76,3	11	95,0	91,0	39,6	1,8	97,4	92,1	87,6	88,0	90,0	80,0
9	ABD	Başkanlık Sistemi	79.1	76,2	12	80,0	73,0	66,2	51,8	88,8	98,5	76,6	87,0	70,0	70,0
10	İngiltere	Parlamentar Sistem	77.6	75,8	13	90,0	76,0	62,9	30,3	91,1	75,6	74,4	88,0	90,0	80,0
11	Almanya	Parlamentar Sistem	69.5	73,8	16	90,0	78,0	60,8	40,1	88,2	51,2	81,5	88,0	90,0	70,0
12	Hollanda	Parlamentar Sistem	73.0	73,7	17	90,0	83,0	51,8	23,8	84,3	66,3	79,8	88,0	90,0	80,0
13	Finlandiya	Parlamentar Sistem	69.7	73,4	19	90,0	89,0	66,4	3,6	92,6	54,8	79,9	88,0	90,0	80,0
14	Japonya	Parlamentar Sistem	70.9	73,3	20	80,0	74,0	68,7	47,1	84,1	90,2	86,7	82,6	70,0	50,0
15	Lüksemburg	Parlamentar Sistem	80.1	73,2	21	90,0	80,0	62,3	42,2	71,3	42,1	80,7	88,0	95,0	80,0
16	İsveç	Parlamentar Sistem	66.6	72,7	23	90,0	89,0	43,0	19,2	87,9	54,0	85,5	88,0	90,0	80,0
17	Çek Cum.	Parlamentar Sistem	70.2	72,5	24	75,0	48,0	81,5	40,6	68,2	82,9	81,2	88,0	80,0	80,0
18	İzlanda	Parlamentar Sistem	73.4	72,0	26	90,0	78,0	72,0	32,6	90,5	62,2	77,0	88,0	70,0	60,0
19	Norveç	Parlamentar Sistem	67.1	71,8	27	90,0	86,0	52,1	43,8	92,1	48,2	81,7	89,4	75,0	60,0
20	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	69.1	71,5	29	75,0	55,0	72,5	67,9	89,7	51,1	81,6	72,6	70,0	80,0
21	Avusturya	Parlamentar Sistem	68.1	71,2	30	90,0	69,0	50,1	19,8	78,0	76,7	80,3	88,0	90,0	70,0
22	İsrail	Parlamentar Sistem	66.1	70,5	33	75,0	61,0	61,9	47,8	72,4	67,1	81,6	88,6	80,0	70,0
23	Belçika	Parlamentar Sistem	63.8	68,8	40	80,0	75,0	43,6	10,2	90,7	63,7	81,7	88,0	85,0	70,0
24	Polonya	Y. Başkanlık Sistemi	61.8	68,6	42	60,0	60,0	82,1	47,1	67,3	60,4	81,3	88,0	70,0	70,0
25	İspanya	Parlamentar Sistem	68.1	67,6	49	70,0	59,0	53,1	39,8	77,5	52,6	81,3	88,0	85,0	70,0
26	Slovak Cum.	Parlamentar Sistem	58.5	67,2	50	50,0	47,0	80,8	55,1	69,6	56,5	75,5	88,0	80,0	70,0
27	Macaristan	Parlamentar Sistem	65.6	66,8	54	55,0	54,0	78,7	25,9	74,5	67,7	79,2	88,0	75,0	70,0
28	Meksika	Başkanlık Sistemi	60.6	66,4	59	50,0	34,0	77,8	78,0	71,5	59,9	77,6	85,6	70,0	60,0
29	Portekiz	Y. Başkanlık Sistemi	66.0	65,3	64	70,0	62,0	61,1	28,8	87,5	42,9	82,8	88,0	70,0	60,0
30	Türkiye	Parlamentar Sistem	60.6	63,2	70	45,0	50,0	76,1	57,6	61,0	50,2	72,4	84,6	75,0	60,0
31	Fransa	Y. Başkanlık Sistemi	58.0	62,5	73	80,0	71,0	47,5	2,5	80,2	43,5	77,5	83,0	70,0	70,0
32	İtalya	Parlamentar Sistem	63.0	61,7	80	55,0	43,0	54,2	23,2	71,9	55,4	81,2	88,0	85,0	60,0
33	Slovenya	Parlamentar Sistem	61.8	60,3	88	60,0	57,0	58,1	0,0	81,2	57,1	81,3	88,0	70,0	50,0
34	Yunanistan	Parlamentar Sistem	63.4	54,0	130	40,0	40,0	64,2	0,0	73,3	51,6	77,8	83,0	60,0	50,0

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

Tablo 3.58. OECD Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001 Yılı)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	2001 Puanı	Kategori
1	İrlanda	Parlamente Sistem	81.2	Özgür ülkeler
2	Yeni Zelanda	Parlamente Sistem	81.1	
3	Lüksemburg	Parlamente Sistem	80.1	
4	ABD	Başkanlık Sistemi	79.1	Büyük ölçüde özgür ülkeler
5	İngiltere	Parlamente Sistem	77.6	
6	Avustralya	Parlamente Sistem	77.4	
7	Estonya	Parlamente Sistem	76.1	
8	İsviçre	Parlamente Sistem	76.0	
9	Şili	Başkanlık Sistemi	75.1	
10	İzlanda	Parlamente Sistem	73.4	
11	Hollanda	Parlamente Sistem	73.0	
12	Kanada	Parlamente Sistem	71.2	
13	Japonya	Parlamente Sistem	70.9	
14	Çek Cum.	Parlamente Sistem	70.2	Orta derecede özgür ülkeler
15	Finlandiya	Parlamente Sistem	69.7	
16	Almanya	Parlamente Sistem	69.5	
17	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	69.1	
18	Danimarka	Parlamente Sistem	68.3	
19	Avusturya	Parlamente Sistem	68.1	
20	İspanya	Parlamente Sistem	68.1	
21	Norveç	Parlamente Sistem	67.1	
22	İsveç	Parlamente Sistem	66.6	
23	İsrail	Parlamente Sistem	66.1	
24	Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	66.0	
25	Macaristan	Parlamente Sistem	65.6	
26	Belçika	Parlamente Sistem	63.8	
27	Yunanistan	Parlamente Sistem	63.4	
28	İtalya	Parlamente Sistem	63.0	
29	Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	61.8	
30	Slovenya	Parlamente Sistem	61.8	
31	Meksika	Başkanlık Sistemi	60.6	
32	Türkiye	Parlamente Sistem	60.6	
33	Slovak Cum.	Parlamente Sistem	58.5	Özgür olmayan ülkeler
34	Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	58.0	

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

2001 yılındaki OECD ülkelerinin ekonomik özgürlük endeksine baktığımızda, 80 ve üzeri puanı olan ve *özgür ülke* kategorisinde değerlendirilen; İrlanda, Yeni Zelanda ve Lüksemburg olmak üzere yalnızca üç ülke bulunmaktadır. Bu üç ülkenin tamamı parlamente sistemle yönetilmektedir.

Puanlaması 70 ile 80 arasında yer alan ve *büyük ölçüde özgür ülke* kategorisinde, on bir ülke yer almakta olup bu ülkelerden ikisi başkanlık sistemiyle

yönetilirken kalan dokuz ülke parlamenter sistemle yönetilmektedir. 60 ile 70 arasında puanı olan ve *orta derecede özgür ülke* olarak değerlendirilen on sekiz ülke bulunmaktadır. 60 puanın altında yer alan ve *özgür olmayan ülkeler* kategorisinde ise Slovakya Cumhuriyeti ve Fransa olmak üzere yalnızca iki ülke yer almaktadır.

Endekse göre 2001 yılında *özgür olmayan ülkeler* 2015 yılında ise *orta derecede özgür ülkeler* kategorisinde yer alan Fransa'nın bu kategorilerde değerlendirilmesi dikkat çekicidir. Fransa'nın 2015 yılındaki endeks hesaplamalarına baktığımızda, diğer özgürlüklerde ortalamanın üstünde puan almasına karşılık *hükümet harcamalarında*²⁶ 2,5 ve işçi özgürlük endeksinde 43,5 puan alması genel ortalamayı aşağı çekmiş ve Fransa'nın genel ortalaması 62,5 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle hükümet harcamalarının GSMH'nin %30'unu aşmış olması Fransa'nın ekonomik özgürlük endeksini düşürmüştür.

Tablo 3.59. 2015 Yılı Fransa ve Slovenya Ekonomik Özgürlük Endeksi

2015 Index of Economic Freedom World Rankings

World Rank	Country	Overall Score	Change from 2014	Property Rights	Freedom from Corruption	Fiscal Freedom	Government Spending	Business Freedom	Labor Freedom	Monetary Freedom	Trade Freedom	Investment Freedom	Financial Freedom
72	South Africa	62.6	0.1	50	42.0	69.5	68.2	73.0	61.6	74.9	76.6	50	60
73	France	62.5	-1.0	80	71.0	47.5	2.5	80.2	43.5	77.5	83.0	70	70
88	Slovenia	60.3	-2.4	60	57.0	58.1	0.0	81.2	57.1	81.3	88.0	70	50

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

Fransa, OECD tarafından yayımlanan daha iyi yaşam endeksine (Better Life Index) göre diğer birçok ülkeye kıyasla birçok refah ölçümlerinde iyi bir performans göstermekle birlikte, öznel iyi olma, çevre kalitesi, sosyal bağlantılar, eğitim ve

²⁶ Bu endeks, devlet harcamalarının GSMH'ya oranını esas almaktadır. Hükümet harcamalarının puanlaması 0 ile 100 arasında olup, harcama ile puanlama ters orantılıdır. Diğer bir ifadeyle kamu harcamalarının payı arttıkça puanı düşmektedir. Metodoloji olarak, devlet harcamalarının GSYH'nin %30'unu aşması kötü puanlara yol açmaktadır. (The Heritage Foundation, 2018).

beceriler, iş ve kazançlar gibi kriterlerinde OECD ortalamasının altındadır (OECD Better Life Index, 2018).

Benzer bir şekilde *orta derecede özgür ülkeler* kategorisinde yer alan Slovakya'nın endeks hesaplamalarına baktığımızda, *hükümet harcamalarında* 0,0 puan almasının endeks ortalamasını aşağı düşürdüğünü görmekteyiz.

Tablo 3.60. OECD Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2015 Yılı)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	2015 Puanı	Kategori
1	Yeni Zelanda	Parlamente Sistemi	82,1	Özgür ülkeler
2	Avustralya	Parlamente Sistemi	81,4	
3	İsviçre	Parlamente Sistemi	80,5	
4	Kanada	Parlamente Sistemi	79,1	
5	Şili	Başkanlık Sistemi	78,5	Büyük ölçüde özgür ülkeler
6	Estonya	Parlamente Sistemi	76,8	
7	İrlanda	Parlamente Sistemi	76,6	
8	Danimarka	Parlamente Sistemi	76,3	
9	ABD	Başkanlık Sistemi	76,2	
10	İngiltere	Parlamente Sistemi	75,8	
11	Almanya	Parlamente Sistemi	73,8	
12	Hollanda	Parlamente Sistemi	73,7	
13	Finlandiya	Parlamente Sistemi	73,4	
14	Japonya	Parlamente Sistemi	73,3	
15	Lüksemburg	Parlamente Sistemi	73,2	
16	İsveç	Parlamente Sistemi	72,7	
17	Çek Cum.	Parlamente Sistemi	72,5	
18	İzlanda	Parlamente Sistemi	72	
19	Norveç	Parlamente Sistemi	71,8	
20	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	71,5	
21	Avusturya	Parlamente Sistemi	71,2	
22	İsrail	Parlamente Sistemi	70,5	
23	Belçika	Parlamente Sistemi	68,8	Orta derecede özgür ülkeler
24	Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	68,6	
25	İspanya	Parlamente Sistemi	67,6	
26	Slovak Cum.	Parlamente Sistemi	67,2	
27	Macaristan	Parlamente Sistemi	66,8	
28	Meksika	Başkanlık Sistemi	66,4	
29	Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	65,3	
30	Türkiye	Parlamente Sistemi	63,2	
31	Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	62,5	
32	İtalya	Parlamente Sistemi	61,7	
33	Slovenya	Parlamente Sistemi	60,3	
34	Yunanistan	Parlamente Sistemi	54	Özgür olmayan ülkeler

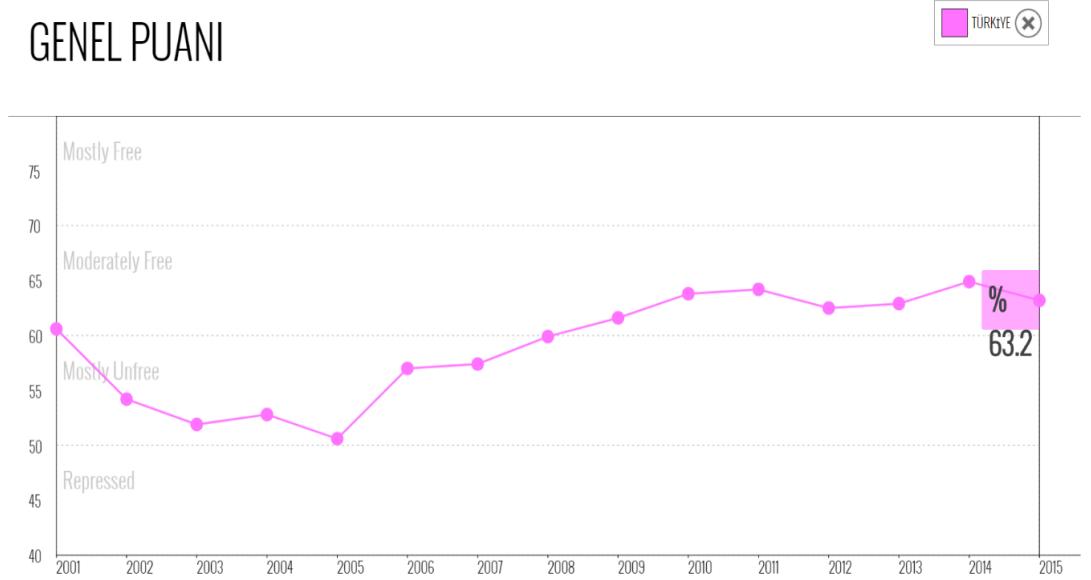
Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

2015 yılında 2001 yılına nazaran OECD ülkelerinin ekonomik özgürlük endeksinde iyileşme gerçekleşmiştir. 2015 yılında, özgür ülke kategorisinde sınıflandırılan ülke sayısı değişmemekle birlikte; büyük ölçüde özgür ülke olarak değerlendirilen ülke sayısı 11’den 19’a çıkmıştır. Bu artışa bağlı olarak orta derecede özgür ülke sayısı 18’den 11’e özgür olmayan ülke sayısı da 2’den 1’e düşmüştür.

OECD ülkelerinde genel anlamda ekonomik özgürlükler gelişmekle birlikte EURO bölgesinde ekonomik istikrarsızlıklar yaşayan Yunanistan özgür olmayan ülke kategorisine gerilemiştir.

Tablo 3.61. Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001-2015)

GENEL PUANI

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

Türkiye, 2001 yılından 2008 yılına kadar Dünya ortalamasının altında bir puanla *özgür olmayan ülke* kategorisinde yer almıştır. Türkiye’nin 2008 yılı itibarıyla endeksi artmış ve dünya ortalamasının üzerine çıkarak *orta derecede özgür ülke* kategorisine girmiştir. 2001 yılında OECD ülkeleri içinde 32. sırada yer alan Türkiye’nin sıralaması aradan geçen süre zarfında iki sıra artarak 2015 yılında 30. sırada yer almıştır.

Tablo 3.62. Ekonomik Özgürlük Endeksi En Çok Artan / Azalan OECD Ülkeleri (2001-2015)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	2001 Puanı	2015 Puanı	Değişim
1	Slovak Cumhuriyeti	Parlamenteer Sistem	58,5	67,2	8,7
2	Danimarka	Parlamenteer Sistem	68,3	76,3	8,0
3	Kanada	Parlamenteer Sistem	71,2	79,1	7,9
4	Polonya	Yarı Başkanlık Sistemi	61,8	68,6	6,8
5	İsveç	Parlamenteer Sistem	66,6	72,7	6,1
6	Meksika	Başkanlık Sistemi	60,6	66,4	5,8
7	Belçika	Parlamenteer Sistem	63,8	68,8	5,0
8	Norveç	Parlamenteer Sistem	67,1	71,8	4,7
9	Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	58,0	62,5	4,5
10	İsviçre	Parlamenteer Sistem	76,0	80,5	4,5
11	İsrail	Parlamenteer Sistem	66,1	70,5	4,4
12	Almanya	Parlamenteer Sistem	69,5	73,8	4,3
13	Avustralya	Parlamenteer Sistem	77,4	81,4	4,0
14	Finlandiya	Parlamenteer Sistem	69,7	73,4	3,7
15	Şili	Başkanlık Sistemi	75,1	78,5	3,4
16	Avusturya	Parlamenteer Sistem	68,1	71,2	3,1
17	Türkiye	Parlamenteer Sistem	60,6	63,2	2,6
18	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	69,1	71,5	2,4
19	Japonya	Parlamenteer Sistem	70,9	73,3	2,4
20	Çek Cumhuriyeti	Parlamenteer Sistem	70,2	72,5	2,3
21	Macaristan	Parlamenteer Sistem	65,6	66,8	1,2
22	Yeni Zelanda	Parlamenteer Sistem	81,1	82,1	1,0
23	Hollanda	Parlamenteer Sistem	73,0	73,7	0,7
24	Estonya	Parlamenteer Sistem	76,1	76,8	0,7
25	İspanya	Parlamenteer Sistem	68,1	67,6	-0,5
26	Portekiz	Yarı Başkanlık Sistemi	66,0	65,3	-0,7
27	İtalya	Parlamenteer Sistem	63,0	61,7	-1,3
28	İzlanda	Parlamenteer Sistem	73,4	72,0	-1,4
29	Slovenya	Parlamenteer Sistem	61,8	60,3	-1,5
30	İngiltere	Parlamenteer Sistem	77,6	75,8	-1,8
31	ABD	Başkanlık Sistemi	79,1	76,2	-2,9
32	İrlanda	Parlamenteer Sistem	81,2	76,6	-4,6
33	Lüksemburg	Parlamenteer Sistem	80,1	73,2	-6,9
34	Yunanistan	Parlamenteer Sistem	63,4	54,0	-9,4

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

2001-2015 döneminde OECD' ye üye ülkeleri içerisinde ekonomik özgürlük endeksi en çok artan üç ülke parlamenteer sistemle yönetilmektedir. Endeksi en çok artan ülke ise 8,7 puanla Slovak Cumhuriyeti'dir. Bu ülkeyi sırasıyla Danimarka ve Kanada takip etmektedir.

Slovakya, 1993 yılında Çekoslovakya'dan ayrıldıktan sonra serbest piyasaya dayalı bir ekonomiye geçmiştir. Bu tarihten sonra Avrupa'daki yükselen ekonomiler arasında yer almıştır. 67,2 puanla orta derecede özgür ülkeler arasında yer alan Slovakya'nın serbest piyasa ekonomisine geçiş reformlarını başarıyla gerçekleştirmesi ve uluslararası sistemle entegrasyonu özgürlük endeksinin artışında etkili olmuştur.

Söz konusu dönemde ekonomik özgürlük endeksi en çok azalan ülkeler Yunanistan, Lüksemburg ve İrlanda olup, bu ülkeler parlamenter sistemle yönetilmektedir. Ekonomik olarak krizlerle uğraşan Yunanistan, 54 endeksle, dünya ortalamasının altında bir performans göstermiş ve OECD ülkeleri içerisinde son sırada yer almıştır.

Genel olarak OECD ülkelerinin ekonomik özgürlük endeksi artmaktadır. 2001-2015 döneminde OECD ülkeleri içerisinde 24 ülkenin endeksi artarken 10 ülkenin endeksinde düşüş görülmüştür. Endeksi azalan 10 ülkeden 8'i parlamenter sistemle yönetilirken 1 ülke başkanlık, 1 ülke de yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Tablo 3.63. Ekonomik Özgürlük Endeksinde Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2015 Yılında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	119,863	2	59,932	1,511	,237
Grup İçi (Within Groups)	1229,922	31	39,675		
Toplam	1349,785	33			

OECD ülkelerinin 2015 yılına ilişkin varyans analizine göre, ekonomik özgürlük endeksi bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,237$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin büyüme

oranları, gelir dağılımı, işsizlik oranları, döviz kurları, faiz oranları, cari açığı, GSMH'sı ve diğer ekonomik bileşenleri dikkate alınmamıştır.

OECD ülkeleri arasında hükümet sistemlerine göre *ekonomik özgürlük endeksi*, parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde diğer hükümet sistemlerine nazaran daha yüksektir. Bununla birlikte siyasal ve ekonomik anlamda istikrarsızlıklar yaşayan ülkelerde ekonomik özgürlük endeksi, düşüktür. Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde ABD dışındaki ülkelerin ekonomik özgürlük endeksi artmıştır. ABD, GSMH bakımından OECD ülkeleri arasında ilk sırada yer almasına rağmen yüksek cari açık, işsizlik oranlarının artması ve GSMH'ya oranla kamu harcamalarındaki artış, söz konusu endeksinin azalmasına neden olmuştur. Yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler ise ekonomik özgürlük endeksinde “orta derecede özgür ülkeler” kategorisinde olup, performansı en düşük ülkeler arasında yer almıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMET SİSTEMLERİNE GÖRE G20 ÜLKELERİNİN MAKROEKONOMİK PERFORMANSI (2001 – 2015)

4.1. G20 Ülkeleri ve Hükümet Sistemleri

G20,²⁷ endüstrileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve iletişim için 1999 yılında oluşturulmuş uluslararası bir kuruluştur. G20, ekonomik krizleri önlemek üzere 19 ülke ve Avrupa Birliği'nden (AB) oluşmaktadır. Her yıl farklı bir üye ülkede yapılan toplantılara ev sahibi ülke başkanlık etmektedir. G20 toplantılarında, yolsuzluk, ekonomik eşitsizlik, yenilenebilir enerji, sürdürülebilir kalkınma, vergilendirmede şeffaflık gibi ekonomik konuların yanı sıra mülteci krizi ve terör gibi konular ele alınmaktadır (Encyclopaedia Britannica, 2018).

G20'nin genel merkezi veya daimi kadrosu bulunmamaktadır. Bu nedenle G20 dönem başkanlığını yürüten ülke, toplantılara ev sahipliği yapmakta ve gündemi belirlemektedir. Ayrıca üye ülkeler arasında konsensüs oluşturmada öncü rol oynamaktadır. G20, faaliyet alanını genişletmek ve küresel işbirliği için, Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi önde gelen uluslararası kuruluşlara birlikte çalışmaktadır.

İlk G20 Liderler Zirvesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde 14-15 Kasım 2008 tarihinde gerçekleştirilmiştir. İkincisi ise küresel depresyon krizini önlemek maksadı ile 2009 yılında İngiltere'de yapılmıştır. Zirvede, mali ve parasal teşvik önlemlerinin de içinde yer aldığı, IMF ve uluslararası diğer finansal kuruluşlarla bağlantı kurulması yönünde kararlar alınmıştır (G20, 2016).

²⁷ Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomileri bir araya getiren, küresel ekonomik kararların alındığı bir platform olan G20, adını İngilizce Grup of 20'den almaktadır. G20'ye üye 20 ülke bulunmaktadır. G20 içerisinde dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan 19 ülke ile birlikte Avrupa Birliği yer almaktadır.

G20 ülkeleri: ABD, İngiltere, Japonya, Kanada, Almanya, Fransa, İtalya, Rusya, Avustralya, Brezilya, Arjantin, Hindistan, Çin, Endonezya, Meksika, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Güney Kore, Türkiye ve Avrupa Birliği'dir.

Ekonomik krizlerin küresel nitelik kazanması G20 gibi uluslararası kuruluşların önemini arttırmıştır. Krizlerin hızlı bir şekilde yayılması ABD dahil tek bir ülkenin müdahalesiyle krizlerin önlenemeyeceğinin anlaşılması (Rediker, 2018) ülkeleri uluslararası işbirliğine zorlamıştır. Nitekim G20'ye üye ülke liderlerinin 4-5 Eylül 2016 tarihinde Çin de yaptığı toplantıda yayımladıkları bildiride, uluslararası anlamda *büyümedeki zayıflığa* dikkat çekilmiş ve sürdürülebilir, dengeli ve kapsayıcı bir büyüme için, önemli ekonomilerin bir araya geldiği *kapsamlı ve entegre bir yapının* kurulması gerekliliği vurgulanmıştır (G20.org, 2016).

Türkiye'nin de üyesi bulunduğu, G20'ye üye 20 ülkenin yönetim sistemlerine baktığımızda; 7 ülkenin başkanlık sistemi, 9 ülkenin de parlamenter sistem olmak üzere ağırlıklı olarak iki hükümet sistemiyle yönetildiğini görmekteyiz. Bu yönetim sistemlerinin yanı sıra Fransa, Yarı Başkanlık; Çin, Komünist Tek Parti ve Suudi Arabistan ise monarşi ile yönetilmektedir.

Tablo 4.1. G20'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemleri

G20'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemleri (**)			
Parlamenter Sistem	Başkanlık Sistemi	Yarı Başkanlık Sistemi	Diğer (****)
Almanya	ABD	Fransa	Suudi Arabistan
Avustralya	Arjantin		Çin
İngiltere(*)	Brezilya		
Hindistan	Endonezya		
İtalya	Güney Kore		
Japonya (*)	Meksika		
Kanada	Rusya		
Türkiye (**)			
G. Afrika			

(*)Parlamenter Monarşi

(**) 2017 Yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçmiştir.

(***) Avrupa Birliği (AB), EURO Bölgesi olarak G20 üyesidir.

(****) Suudi Arabistan, Monarşiyle, Çin ise Komünist Tek Parti ile yönetilmekte olup, Diğer hükümet sistemleri arasında sınıflanmıştır.

4.2. G20'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerine Göre Makroekonomik Performansı

Bu bölümde G20'ye üye ülkelerin makroekonomik açıdan performansları inceleme konusu yapılacaktır. G20 ülkelerinin 2001-2015²⁸ yılları arasındaki, GSMH, milli gelir, büyüme oranları, enflasyon oranları, işsizlik, cari işlemler dengesi, doğrudan yabancı yatırımlar gibi makroekonomik performanslarının yanı sıra Ekonomik Özgürlük Endeksi karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Üçüncü bölümde, GSMH, milli gelir gibi makroekonomik tanımlar yapıldığı için bu bölümde tekrar edilmemiştir. Ancak konunun daha iyi anlaşılması bakımından özellik arz eden durumlarda ilave tanımlamalara yer verilmiştir.

4.2.1. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı

OECD ülkelerinde olduğu gibi G20 ülkeleri içerisinde de GSMH bakımından 17.419.000 Milyar USD ile en büyük GSMH'ya sahip ülke ABD'dir. 2000-2014 döneminde ABD ekonomik anlamda küresel liderliğini devam ettirmiştir. Gerard Dorel, (2005: 8) Japonya, Almanya, Çin gibi ülkelerin yaşadıkları sorunlar nedeniyle ABD'nin rakipsiz olduğunu ve yegâne güç kutbu haline geldiğini ileri sürmüştür. 2000 yılında G20 ülkelerinin toplam GSMH' sının %31'ini tek başına alan ABD'nin oranı 2014 yılında ciddi bir oranda azalarak %24'e düşmüştür.

G20'ye üye ülkelerin GSMH'sı 2000 yılından 2014 yılına kadar %112 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde GSMH'sını *oransal olarak* en fazla arttıran ülke % 759 oranında artışla Çin'de gerçekleşmiştir.

Çin, yoksulluktan 2014 yılı itibarıyla dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumuna yükselmiştir. Çin, 2000 yılında G20 ülkelerinin toplam GSMH' sının %4'ünü alırken, 2014 yılına geldiğinde toplam GSMH'sını olağanüstü düzeyde arttırarak aldığı payı %14'e yükseltmiştir. Bazı araştırmacılar Çin'in olağanüstü büyümesini, devasa bir nüfusa, üretimde verimliliğin sağlanmasına ve sermaye artışına

²⁸ 2015 yılına ait veri bulunamaması durumunda 2000-2014 yılları arası incelenmiştir.

bağlamıştır (Pham, 2018). Acemoğlu ve Robinson’a göreyse (2013: 144) Komünist tek parti yönetimindeki Çin’deki bu olağanüstü büyüme “sömürücü kurumlara” dayalı bir büyümedir.

Çin’in olağanüstü büyümesinin arkasındaki bir diğer önemli neden ucuz hammadde ve işçiliğe bağlı olarak doğrudan yabancı yatırımların (DYY) artmasıdır. Çin, DYY’leri ülkesine çekmek için *Özel Ekonomik Bölgeler* kurmuştur. Bu bölgelerde başlangıçta ucuz işgücünün yanı sıra taklit ürünlerin üretiminde yoğunlaşan Çin, günümüzde güneş enerji santralleri başta olmak üzere birçok alanda yüksek teknolojiyle kaliteli üretim yapmaya başlamıştır. Bu kapsamda 19. Ulusal Kongresi’nde (19. CPC National Congress) Çin devlet başkanı Xi Jinping, Çin’i ekonomi, teknoloji ve inovasyon alanlarında XXI. yüzyılın ortalarına kadar “büyük, modern sosyalist ülke” haline getirme planını açıklamıştır (Jinping, 2018).

Çin’deki ileri endüstri yabancı kaynaklı olup, doğrudan yabancı yatırımlar, sanayileşmenin en kolay yolu olarak görülmüştür. Diğer taraftan Çin ekonomisine, ithal teknolojiye dayanması, Ar-Ge’ye çok az yatırım yapması ve kalifiye eleman sıkıntısı nedeniyle mevcut büyümesini sürdüremeyeceği eleştirileri yapılmaktadır (Roskin, 2007: 573-574).

Çin’den sonra %616 oranla GSMH’sını en çok arttıran ülke Rusya’dır. Rusya Federasyonu, Daha İyi Yaşam Endeksi ile ilgili bazı konularda ortalama puanların altında olmasına rağmen, son onbeş yıl içinde vatandaşlarının yaşam kalitesini iyileştirme konusunda ilerleme kaydetmiştir. Buna karşılık Rusya’da gelir dağılımında ciddi adaletsizlikler vardır. GSMH’dan nüfusun en üst % 20’si, tabanın % 20’sinin sekiz katından fazla pay almaktadır. Rusya Federasyonu’nda, kişi başına düşen ortalama hane halkı net finansal refahı, OECD ortalamasının oldukça altındadır (OECD Better Life Index, 2018). 2000-2014 döneminde %112 oranında büyüme gerçekleştiren G20 ülkelerinin ortalama büyüme oranı, aynı dönemde %80 oranında büyüme gerçekleştiren OECD ortalamasının oldukça üstündedir. Söz konusu farklılığa, OECD içinde yer almayan ve başkanlık sistemiyle yönetilen Rusya’nın yanı sıra diğer hükümet sistemleri arasında sınıflanan Çin ve Suudi Arabistan gibi ülkelerdeki yüksek oranlı büyüme etkili olmuştur.

Tablo 4.2. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'sı (2000-2014)

Ülke (Milyar USD)	Yönetim Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Değişim (%)
ABD	Başkanlık Sistemi	10.285	10.622	10.978	11.511	12.275	13.094	13.856	14.478	14.719	14.419	14.964	15.518	16.163	16.768	17.419	69
EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	6.487	6.593	7.173	8.851	10.152	10.534	11.183	12.876	14.115	12.904	12.642	13.623	12.636	13.189	13.410	107
Çin	Diğer	1.205	1.332	1.462	1.650	1.942	2.269	2.730	3.523	4.558	5.059	6.040	7.492	8.462	9.491	10.355	759
Japonya	Parlamenteer Sistem	4.731	4.160	3.981	4.303	4.656	4.572	4.357	4.356	4.849	5.035	5.495	5.906	5.954	4.920	4.601	-3
Almanya	Parlamenteer Sistem	1.950	1.951	2.079	2.506	2.819	2.861	3.002	3.440	3.752	3.418	3.417	3.757	3.540	3.745	3.868	98
İngiltere	Parlamenteer Sistem	1.555	1.536	1.680	1.943	2.298	2.419	2.588	2.970	2.793	2.315	2.404	2.595	2.630	2.712	2.989	92
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1.368	1.382	1.500	1.848	2.124	2.204	2.325	2.663	2.923	2.694	2.647	2.863	2.681	2.810	2.829	107
Brezilya	Başkanlık Sistemi	655	559	508	558	669	892	1.108	1.397	1.696	1.667	2.209	2.615	2.461	2.466	2.417	269
İtalya	Parlamenteer Sistem	1.142	1.163	1.267	1.570	1.799	1.854	1.944	2.204	2.392	2.186	2.127	2.278	2.075	2.134	2.141	87
Hindistan	Parlamenteer Sistem	477	494	524	618	722	834	949	1.239	1.224	1.365	1.708	1.836	1.832	1.862	2.049	330
Rusya	Başkanlık Sistemi	260	307	345	430	591	764	990	1.300	1.661	1.223	1.525	1.905	2.016	2.079	1.861	616
Kanada	Parlamenteer Sistem	739	733	753	888	1.018	1.164	1.311	1.458	1.543	1.371	1.614	1.789	1.833	1.839	1.785	141
Avustralya	Parlamenteer Sistem	415	378	394	466	613	693	747	853	1.055	927	1.142	1.390	1.537	1.564	1.455	251
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	562	533	609	681	765	898	1.012	1.123	1.002	902	1.094	1.202	1.223	1.306	1.410	151
Meksika	Başkanlık Sistemi	684	725	742	713	770	866	965	1.043	1.101	893	1.050	1.169	1.184	1.259	1.295	89
Endonezya	Başkanlık Sistemi	165	160	196	235	257	286	365	432	510	540	755	893	918	910	889	438
Türkiye	Parlamenteer Sistem	267	196	233	303	392	483	531	647	730	615	731	775	789	823	798	200
Suudi Arabistan	Diğer	188	183	189	215	259	328	377	416	520	429	527	670	734	744	754	300
Arjantin	Başkanlık Sistemi	284	269	98	128	182	221	263	329	404	377	462	558	604	614	538	89
Güney Afrika	Parlamenteer Sistem	136	122	115	175	229	258	272	299	287	296	375	417	397	366	350	157
Toplam		33.556	33.397	34.824	39.592	44.531	47.494	50.873	57.047	61.834	58.634	62.929	69.250	69.670	71.601	73.213	112

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

Tablo 4.3. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'sındaki Değişim (2000-2014 Arasında)

Ülke	Yönetim Sistemi	2000 GSMH (Milyar USD)	2014 GSMH (Milyar USD)	Değişim (Milyar USD)	2000 Yılında Toplam GSMH'dan Aldığı Pay (%)	2014 Yılında Toplam GSMH'dan Aldığı Pay (%)	Değişim (%)	Nüfus
ABD	Başkanlık Sistemi	10.285	17.419	7.134	31	24	-7	318.857.056
EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	6.487	13.410	6.923	19	18	-1	338.302.110
Çin	Diğer	1.205	10.355	9.150	4	14	11	1.364.270.000
Japonya	Parlamente Sistem	4.731	4.601	-130	14	6	-8	127.131.800
Almanya	Parlamente Sistem	1.950	3.868	1.918	6	5	-1	80.970.732
İngiltere	Parlamente Sistem	1.555	2.989	1.434	5	4	-1	64.559.135
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1.368	2.829	1.461	4	4	0	66.217.509
Brezilya	Başkanlık Sistemi	655	2.417	1.761	2	3	1	206.077.898
İtalya	Parlamente Sistem	1.142	2.141	999	3	3	0	60.789.140
Hindistan	Parlamente Sistem	477	2.049	1.572	1	3	1	1.295.291.543
Rusya	Başkanlık Sistemi	260	1.861	1.601	1	3	2	143.819.569
Kanada	Parlamente Sistem	739	1.785	1.046	2	2	0	35.543.658
Avustralya	Parlamente Sistem	415	1.455	1.040	1	2	1	23.470.118
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	562	1.410	849	2	2	0	50.423.955
Meksika	Başkanlık Sistemi	684	1.295	611	2	2	0	125.385.833
Endonezya	Başkanlık Sistemi	165	889	724	0	1	1	254.454.778
Türkiye	Parlamente Sistem	267	798	532	1	1	0	75.932.348
Suudi Arabistan	Diğer	188	754	565	1	1	0	30.886.545
Arjantin	Başkanlık Sistemi	284	538	253	1	1	0	42.980.026
Güney Afrika	Parlamente Sistem	136	350	214	0	0	0	54.001.953
	Toplam	33.556	73.213	33.823	100	100		4.759.365.706

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 döneminde ABD, Çin ve Rusya'nın yanı sıra GSMH oranlarında önemli değişim olan bir diğer ülke Japonya'dır. G20 ülkeleri içinde Japonya'nın toplam GSMH'dan aldığı pay 2000 yılında %14 olup 2014 yılında bu oran %6'ya düşmüştür. Pham, (2018) Çin'deki büyümeye karşılık Japon ekonomisindeki durgunluk ve küçülmeyi Japonya'da "borçlanmanın kısıtlanmasına" bağlamıştır. G20 üyesi diğer ülkelerin toplam GSMH'dan aldıkları paylarda *oransal olarak* önemli bir değişiklik olmamıştır.

İnceleme döneminde, G20 ülkeleri arasında toplam GSMH'dan en büyük payı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler almıştır. Buna karşılık söz konusu dönemdeki değişim oranlarına baktığımızda, başkanlık ve parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin toplam GSMH'dan aldıkları pay azalırken; diğer hükümet sistemlerinin payı ise artmıştır.

2014 yılında G20'ye üye ülkeler içerisinde GSMH'sı en yüksek ülke başkanlık sistemiyle yönetilen ABD'dir. Bu ülkeyi Çin ve parlamenter sistemle yönetilen Japonya, Almanya ve İngiltere takip etmiştir. Bazı araştırmacılar, yakın gelecekte Çin ve Hindistan'ın batı medeniyetini yakalayacağını öngörmektedir (Coyle, 2018).

2000-2014 döneminde ABD başta olmak üzere EURO bölgesi ülkeleri olan Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya'daki GSMH oranları G20 ortalamasının altında artmıştır. Buna karşılık Japonya dışında Çin, Hindistan, Güney Kore ve Endonezya gibi Güney Asya ülkelerinde hızlı bir büyüme gerçekleşmiştir.

Linda Weis ve J.M. Hobson, (1999: 230-231) "Devletler ve Ekonomik Kalkınma" adlı karşılaştırmalı olarak yaptığı tarihsel analizde, Britanya endüstrisinin dramatik bir biçimde gerilediğini ve Amerikan endüstrisinin son dönemdeki düşüşü ile birlikte kapitalizmin uzun dönem varlığını sürdürmesi konusunda bazı soruların sorulduğuna dikkat çekmiştir. Weis ve Hobson, "Anglo-Amerikan kapitalizmi" olarak nitelendirdiği ekonomik sistemi, üretimden ziyade tüketime dayanması, sermaye örgütlerinin ekonomiyi koordine etmesi ve hükümet ile endüstri arasındaki zayıf ve zorlu bağlantı nedeniyle eleştirmiştir.

Tablo 4.4. GSMH'sı En Çok Artan G20 Ülkeleri (2000-2014 Arasında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000 GSMH (Milyar USD)	2014 GSMH (Milyar USD)	2000 - 2014 Değişim (%)
Çin	Diğer	1.205	10.355	759
Rusya	Başkanlık Sistemi	260	1.861	616
Endonezya	Başkanlık Sistemi	165	889	438
Hindistan	Parlamente Sistemi	477	2.049	330
S. Arabistan	Diğer	188	754	300
Brezilya	Başkanlık Sistemi	655	2.417	269

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 yılları arasında, G20'ye üye ülkeler arasında GSMH'sı en çok artan ülke 9.150 Milyar USD ile Çin'dir. Bu ülkeyi sırasıyla ABD, Almanya ve Brezilya izlemektedir. Söz konusu dönemde ülkelerin GSMH'sına oranla değişimine baktığımızda ise ağırlıklı olarak tek parti ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin ilk sıraları aldığını görmekteyiz. GSMH'sı en fazla artan ilk altı sırayı alan ülkelere üçü başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Tablo 4.5. G20'ye Üye Ülkelerin Hükümet Sistemlerinin GSMH'dan Aldığı Pay (2000-2014 Yılları)

Hükümet Sistemi	2000 Yılında Toplam GSMH'dan Alınan Pay (%)	2014 Yılında Toplam GSMH'dan Alınan Pay (%)	Değişim (%)
Başkanlık Sistemi	48	43	-4
Parlamente Sistemi	42	34	-9
Y. Başkanlık Sistemi	5	5	0
Diğer	5	19	13
Toplam	100	100	

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 döneminde, hükümet sistemlerine göre G20 ülkelerinin toplam GSMH'dan aldıkları payların oransal değişimine baktığımızda en yüksek oransal artış diğer hükümet sistemlerinde gerçekleşmiştir. 2000 yılında, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin %48 olan payı %43'e gerilerken; parlamente sistemle yönetilen ülkelerin %42 olan payı %34'e gerilemiştir. Buna karşılık "Diğer hükümet sistemleri" olarak sınıflanan Çin ve Suudi Arabistan'ın payı %5'ten %19'a çıkmıştır. Yarı başkanlıkla yönetilen Fransa'nın toplamdan aldığı pay ise değişmemiştir.

Tablo 4.6. G20'ye Üye Ülkelerin GSMH'dan Aldığı Pay (Milyon USD)

Hükümet Sistemi	2000 GSMH Milyon (USD)	2014 GSMH Milyon (USD)	Değişim Milyon (USD)	Değişim (%)
Başkanlık Sistemi	12.894.414	25.827.505	12.933.091	100
Parlamente Sistemi	11.412.114	20.036.955	8.624.841	76
Y. Başkanlık Sistemi	1.368.438	2.829.192	1.460.754	107
Diğer	1.393.703	11.108.664	9.714.961	697
Toplam	27.068.669	59.802.316	32.733.647	121

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 yılları arasında, G20'ye üye ülkelerde hükümet sistemine göre *tutar* olarak en yüksek GSMH artışı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. Başkanlık sistemini “Diğer Hükümet Sistemleri” içinde sınıflanan Çin ve Suudi Arabistan almıştır.

Tablo 4.7. G20 Ülkelerinin GSMH'ye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	3478365,778	3	1159455,259	,103	,957
Grup İçi (Within Groups)	168094936,359	15	11206329,091		
Toplam	171573302,137	18			

Hükümet sistemleri arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını görmek için varyans analizi yapılmıştır. 2000-2014 dönemine ilişkin yapılan *varyans analizine* göre GSMH bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,957$). Ancak söz konusu analizde hükümetlerin toplam GSMH'sı üzerinden değerlendirme yapılmış olup, nüfus yapısı ve makroekonomik diğer bileşenler dikkate alınmamıştır.

G20 ülkelerinin GSMH'sını 2000-2014 dönemindeki artışına baktığımızda, en yüksek artış başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde ve diğer hükümet sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. Buna karşılık G20 ülkeleri içinde, toplam GSMH'dan önemli oranda pay alan ve birçoğu sanayileşmiş ülkelerden oluşan

parlamentar sistemle yönetilen ülkeler G20 ortalamasının altında bir artış gerçekleştirmiştir.

4.2.2. G20'ye Üye Ülkelerde Kişi Başına Milli Gelir

2014 yılında, G20'ye üye ülkeler arasında kişi başına milli geliri en yüksek ülkeler, ağırlıklı olarak parlamentar sistemle yönetilmektedir. İlk sırayı 61.980 USD ile Avustralya alırken ikinci sırayı 54.629 USD ile ABD almaktadır.

G20 ülkelerinde kişi başına düşen ortalama milli gelir, 27.202 USD olup, bu tutarın üstünde milli gelire sahip 10 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden 6 tanesi parlamentar sistemle yönetilirken 2 ülke başkanlık sistemiyle 1 ülke de yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

G20 ülkeleri arasında kişi başına düşen milli geliri G20 ortalamasının altında olan ve en düşük gelire sahip ülkelere baktığımızda ise 5 ülkenin başkanlık sistemiyle, 3 ülkenin parlamentar ve 2 ülkenin de Diğer hükümet sistemleriyle yönetildiğini görmekteyiz. Kişi başına düşen milli geliri az olan Çin, Hindistan, Malezya, Brezilya Endonezya ve Rusya'nın da arasında yer aldığı bu ülkeler, nüfus bakımından G20 içinde en yoğun nüfusa sahip ülkeler arasındadır.

2000-2014 yılları arasında G20 ülkeleri arasında sıralaması en çok artan ülke parlamentar sistemle yönetilen Avustralya'dır. 2000 yılında, kişi başına düşen milli gelirden, 21.665 USD gelirden 7'inci sırada yer alan Avustralya, 2014 yılında 61.980 USD gelirden ilk sıraya yükselmiştir. Avustralya, 2014 yılında 23.470 Bin nüfusla G20 ülkeleri arasında en az nüfusa sahip ülkedir. GSMH'sına oranla nüfusunun G20 ülkelerine nazaran daha az olması kişi başına düşen milli gelirinin yüksek çıkmasında etkili olmuştur. Avustralya, OECD'nin yayımlamış olduğu *daha iyi yaşam indeksine* (OECD Better Life Index) göre birçok ülkeye göre refah ölçümlerinde iyi bir performans sergilemektedir.

Tablo 4.8. G20 Ülkelerinin Kişi Başına Milli Geliri (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Değişim (%)
Avustralya	Parlamente Sistem	21.665	19.495	20.059	23.440	30.441	33.983	36.085	40.958	49.628	42.715	51.846	62.217	67.646	67.653	61.980	186
ABD	Başkanlık Sistemi	36.450	37.274	38.166	39.677	41.922	44.308	46.437	48.062	48.401	47.002	48.374	49.781	51.457	52.980	54.629	50
Kanada	Parlamente Sistem	24.032	23.574	23.995	28.026	31.830	36.028	40.244	44.328	46.400	40.764	47.464	52.087	52.738	52.309	50.231	109
Almanya	Parlamente Sistem	23.719	23.687	25.205	30.360	34.166	34.697	36.448	41.815	45.699	41.733	41.788	45.936	44.011	45.601	47.774	101
İngiltere	Parlamente Sistem	26.401	25.980	28.301	32.575	38.306	40.048	42.534	48.428	45.195	37.166	38.293	41.020	41.295	42.295	46.297	75
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	22.466	22.527	24.275	29.691	33.875	34.880	36.545	41.601	45.413	41.631	40.706	43.807	40.850	42.628	42.726	90
EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	20.210	20.446	22.131	27.159	30.980	31.982	33.794	38.709	42.225	38.479	37.609	40.432	37.592	38.938	39.640	96
Japonya	Parlamente Sistem	37.300	32.716	31.236	33.691	36.442	35.781	34.076	34.034	37.866	39.323	42.909	46.204	46.679	38.634	36.194	-3
İtalya	Parlamente Sistem	20.059	20.409	22.206	27.399	31.189	31.974	33.426	37.716	40.660	36.995	35.878	38.365	34.844	35.421	35.223	76
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	11.948	11.256	12.789	14.219	15.922	18.658	20.917	23.102	20.475	18.339	22.151	24.156	24.454	25.998	27.970	134
Suudi Arabistan	Diğer	8.809	8.316	8.318	9.186	10.756	13.274	14.827	15.947	19.437	15.655	18.754	23.256	24.883	24.646	24.406	177
Rusya	Başkanlık Sistemi	1.772	2.100	2.375	2.975	4.102	5.323	6.920	9.101	11.635	8.563	10.675	13.324	14.079	14.487	12.736	619
Arjantin	Başkanlık Sistemi	7.669	7.171	2.579	3.330	4.696	5.641	6.640	8.239	9.999	9.231	11.199	13.393	14.357	14.443	12.510	63
Brezilya	Başkanlık Sistemi	3.729	3.135	2.806	3.041	3.596	4.731	5.808	7.247	8.707	8.475	11.121	13.039	12.157	12.072	11.727	215
Türkiye	Parlamente Sistem	4.215	3.054	3.571	4.587	5.856	7.117	7.727	9.310	10.382	8.624	10.112	10.584	10.646	10.975	10.515	149
Meksika	Başkanlık Sistemi	6.650	6.952	7.024	6.673	7.115	7.894	8.666	9.220	9.579	7.648	8.851	9.715	9.703	10.173	10.326	55
Çin	Diğer	955	1.047	1.142	1.281	1.498	1.740	2.082	2.673	3.441	3.800	4.515	5.574	6.265	6.992	7.590	695
Güney Afrika	Parlamente Sistem	3.099	2.706	2.535	3.799	4.892	5.444	5.660	6.154	5.812	5.912	7.390	8.081	7.592	6.890	6.484	109
Endonezya	Başkanlık Sistemi	780	748	900	1.066	1.150	1.263	1.590	1.861	2.168	2.263	3.125	3.648	3.701	3.624	3.492	348
Hindistan	Parlamente Sistem	452	461	481	558	641	729	817	1.050	1.023	1.125	1.388	1.472	1.450	1.455	1.582	250
	Ortalama	14.119	13.653	14.005	16.137	18.469	19.775	21.062	23.478	25.207	22.772	24.707	27.305	27.320	27.411	27.202	93

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

Avustralya, ekonomik performansının yanı sıra sivil katılım, çevre kalitesi, sağlık durumu, konut, iş ve kazanç, eğitim ve beceri, ve sosyal bağlantılar gibi birçok kriterde ortalamaların üstünde yer almıştır (OECD Better Life Index, 2018).

Avustralya'yı 54.629 USD gelire ABD takip etmiştir. Acemoğlu ve Robinson, (2013: 115, 225) Avustralya ve ABD'nin ekonomik başarısını, "sömürücü kurumların yayılmasını önleyerek katılımcı siyasi ve ekonomik kurumlar" oluşturmalarına bağlamıştır.

G20 ülkelerinin kişi başına düşen milli gelirine ilişkin özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.9. Kişi Başına Milli Geliri En Fazla Olan G20 Ülkeleri (2014 Yılında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Yılında Kişi Başına Milli Geliri En Fazla Olan G20 Ülkeleri (USD)
Avustralya	Parlamente Sistemi	61.980
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	54.629
Kanada	Parlamente Sistemi	50.231
Almanya	Parlamente Sistemi	47.774
İngiltere	Parlamente Sistemi	46.297

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2014 yılında, G20'ye üye ülkeler içerisinde kişi başına milli geliri en yüksek olan ülkeler, ağırlıklı olarak parlamente sistemle yönetilmektedir. Söz konusu ülkeler, ABD dışında G20'ye üye ülkeler içinde nüfus yoğunluğu bakımından en az nüfusa sahip ülkeler arasındadır. Bununla birlikte kişi başına düşen milli gelire, G20 ortalamasının üstünde gelire sahip olan ülkelerin tamamı gelişmiş ülke kategorisinde değerlendirilen sanayileşmiş ülkelerdir.

Tablo 4.10. Kişi Başına Milli Geliri En Az Olan G20 Ülkeleri (2014 Yılında)

Ülke	Hükümet Sistemi	2014 Yılında Kişi Başına Milli Geliri En Az Olan G20 Ülkeleri (USD)
Meksika	Başkanlık Sistemi	10.326
Çin	Diğer	7.590
Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	6.484
Endonezya	Başkanlık Sistemi	3.492
Hindistan	Parlamente Sistemi	1.582

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2014 yılında, G20'ye üye ülkeler içerisinde kişi başına düşen milli geliri en az olan son beş ülkeden üçü başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Nüfus yapısına baktığımızda ise bu ülkelerin, G20 ülkeleri içinde en yüksek nüfusa sahip ülkeler arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11. G20 Ülkeleri Kişi Başına Ortalama Milli Gelir (2000-2014 Yılları Arasında)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	Ortalama Milli Gelir (USD) (2000 -2014 Yılları Arasında)
1	ABD	Başkanlık Sistemi	45.661
2	Avustralya	Parlamente Sistemi	41.987
3	Kanada	Parlamente Sistemi	39.603
4	İngiltere	Parlamente Sistemi	38.276
5	Japonya	Parlamente Sistemi	37.539
6	Almanya	Parlamente Sistemi	37.509
7	Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	36.241
8	EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	33.355
9	İtalya	Parlamente Sistemi	32.118
10	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	19.490
11	Suudi Arabistan	Diğer	16.031
12	Arjantin	Başkanlık Sistemi	8.740
13	Meksika	Başkanlık Sistemi	8.413
14	Rusya	Başkanlık Sistemi	8.011
15	Türkiye	Parlamente Sistemi	7.818
16	Brezilya	Başkanlık Sistemi	7.426
17	Güney Afrika	Parlamente Sistemi	5.497
18	Çin	Diğer	3.373
19	Endonezya	Başkanlık Sistemi	2.092
20	Hindistan	Parlamente Sistemi	979
		Ortalama	21.608

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 yılları arasında G20 ülkelerinde kişi başına düşen ortalama milli gelir tutarı 21.608 USD olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde kişi başına en yüksek ortalama milli gelir ABD’de gerçekleşmiştir. G20’ortalamasının üstünde milli gelire sahip 8 ülkeden 6’sı parlamenter sistemle, 1’er ülke de başkanlık ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Tablo 4.12. G20 Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelire Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Between Groups	1109363332,037	3	369787777,346	1,517	,251
Within Groups	3657424479,668	15	243828298,645		
Total	4766787811,705	18			

2000-2014 dönemine ilişkin G20 ülkelerinin *varyans analizine göre kişi başına düşen milli gelir* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,251$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin nüfusu, gelir dağılımı ve diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Sonuç olarak, G20 ülkelerindeki kişi başına düşen milli gelire baktığımızda, parlamenter sistemle yönetilen ülkeler, başkanlık sistemi ve diğer hükümet sistemlerine nazaran daha yüksek kişi başına düşen milli gelire sahiptir. Parlamenter sistemi, yarı başkanlık sistemi ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler takip etmiştir.

Diğer hükümet sistemleri arasında sınıflanan Suudi Arabistan ve Çin ise G20 ortalamasının altında bir performans göstermiştir. Aynı zamanda Çin, kişi başına en düşük milli gelire sahip ülkeler arasında yer almıştır.

4.2.3. G20'ye Üye Ülkelerin Büyüme Performansı

2000-2014 yılları arasında G20 ülkelerinde ortalama %3,34 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, G20 ortalamasının üstünde büyüme gerçekleştiren ülkelerden; 5 ülke başkanlık sistemi, 2 ülke diğer hükümet sistemleri ve 2 ülke de parlamenter sistemle yönetilmektedir.

2008 küresel mali krizi, G20 ülkelerinin tümünün büyüme performansını olumsuz etkilemiştir. Ekonomik kriz, G20 ülkelerinin büyümeden doğrudan yabancı yatırımlarına, işsizlikten enflasyon oranlarına kadar birçok makroekonomik performansını olumsuz etkilemiştir. Nitekim 2009 yılında G20 üyesi 12 ülkede negatif büyüme gerçekleşmiştir.

Ülkelerin ekonomik krizden etkilenme oranlarına baktığımızda ise 2008 mali krizinden Avrupa ülkeleri Asya ülkelerine nazaran daha fazla etkilenmiştir. Kriz öncesinde başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin ortalama büyüme performansı %4,18'den 2,81'e düşerken; parlamenter sistemde bu oran %3,13'ten %1,97'ye diğer hükümet sistemlerinde ise %7,97'den %6,69'a düşmüştür. 2008 krizinden en fazla başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler etkilenirken en az parlamenter sistemle yönetilen ülkeler etkilenmiştir.

Söz konusu dönemde en düşük ortalama büyüme oranları ise EURO bölgesi ülkeleri ve Japonya'da gerçekleşmiştir. 2008 yılı mali krizine kadar %1,74 oranında ortalama büyüme gerçekleştiren bu ülkelerin büyüme oranları, krizden sonra oldukça azalmıştır. Bu ülkelerde, 2008-2014 döneminde %0,13 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

2000-2008 yılları arasında %4,72 oranında ortalama büyüme gerçekleştiren Türkiye'nin büyüme performansı, 2008 mali krizinden sonra EURO bölgesi ülkeleri kadar olmasa da düşmüştür. Türkiye, 2008 krizinden en az etkilenen ülkeler arasındadır. 2008-2014 döneminde Türkiye, %3,72 oranında ortalama büyüme oranıyla G20 ortalamasının üstünde bir büyüme gerçekleştirmiştir.

Tablo 4.13. G20 Ülkeleri Büyüme Oranları (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2000-2014 Ortalama (%)
Çin	Diğer	8,43	8,30	9,09	10,02	10,08	11,35	12,69	14,19	9,62	9,23	10,63	9,48	7,75	7,68	7,27	9,72
Hindistan	Parlamenteer Sistem	3,84	4,82	3,80	7,86	7,92	9,28	9,26	9,80	3,89	8,48	10,26	6,64	5,08	6,90	7,29	7,01
Endonezya	Başkanlık Sistemi	4,92	3,64	4,50	4,78	5,03	5,69	5,50	6,35	6,01	4,63	6,22	6,17	6,03	5,58	5,02	5,34
Suudi Arabistan	Diğer	4,86	0,55	0,13	7,66	9,25	7,26	5,58	5,99	8,43	1,83	4,76	9,96	5,38	2,67	3,64	5,20
Rusya	Başkanlık Sistemi	10,00	5,09	4,74	7,30	7,18	6,38	8,15	8,54	5,25	-7,82	4,50	4,26	3,41	1,34	0,64	4,60
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	8,83	4,53	7,43	2,93	4,90	3,92	5,18	5,46	2,83	0,71	6,50	3,68	2,29	2,90	3,31	4,36
Türkiye	Parlamenteer Sistem	6,77	-5,70	6,16	5,27	9,36	8,40	6,89	4,67	0,66	-4,83	9,16	8,77	2,13	4,19	2,91	4,32
Arjantin	Başkanlık Sistemi	-0,79	-4,41	-10,89	8,84	9,03	9,20	8,40	7,97	3,07	0,05	9,45	8,39	0,80	2,89	0,45	3,50
Brezilya	Başkanlık Sistemi	4,11	1,66	3,05	1,14	5,76	3,20	3,96	6,07	5,09	-0,13	7,53	3,91	1,92	3,02	0,10	3,36
Güney Afrika	Parlamenteer Sistem	4,20	2,70	3,70	2,95	4,55	5,28	5,59	5,36	3,19	-1,54	3,04	3,21	2,22	2,21	1,55	3,21
Avustralya	Parlamenteer Sistem	3,87	1,93	3,86	3,07	4,15	3,21	2,98	3,76	3,71	1,82	2,02	2,38	3,63	2,44	2,50	3,02
Meksika	Başkanlık Sistemi	5,30	-0,61	0,13	1,42	4,30	3,03	4,94	3,22	1,38	-4,74	5,20	3,92	4,04	1,39	2,23	2,34
Kanada	Parlamenteer Sistem	5,12	1,69	2,80	1,93	3,14	3,16	2,62	2,01	1,18	-2,71	3,37	2,96	1,92	2,00	2,44	2,24
Amerika Birleşik Devletleri	Başkanlık Sistemi	4,09	0,98	1,79	2,81	3,79	3,35	2,67	1,78	-0,29	-2,78	2,53	1,60	2,32	2,22	2,39	1,95
İngiltere	Parlamenteer Sistem	3,80	2,76	2,49	3,34	2,49	3,00	2,66	2,59	-0,47	-4,19	1,54	1,97	1,18	2,16	2,94	1,88
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	3,88	1,95	1,12	0,82	2,79	1,61	2,37	2,36	0,20	-2,94	1,97	2,08	0,18	0,66	0,18	1,28
Almanya	Parlamenteer Sistem	2,96	1,70	0,00	-0,71	1,17	0,71	3,70	3,26	1,08	-5,62	4,08	3,66	0,41	0,30	1,60	1,22
EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	3,87	2,15	1,01	0,70	2,28	1,70	3,25	3,06	0,48	-4,54	2,10	1,63	-0,86	-0,30	0,89	1,16
Japonya	Parlamenteer Sistem	2,26	0,36	0,29	1,69	2,36	1,30	1,69	2,19	-1,04	-5,53	4,65	-0,45	1,75	1,61	-0,10	0,87
İtalya	Parlamenteer Sistem	3,71	1,77	0,25	0,15	1,58	0,95	2,01	1,47	-1,05	-5,48	1,71	0,59	-2,82	-1,75	-0,44	0,18
	Ortalama	4,70	1,79	2,27	3,70	5,06	4,60	5,01	5,00	2,66	-1,30	5,06	4,24	2,44	2,51	2,34	3,34

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

Diğer taraftan IMF, G20 ülkelerinin ekonomik görünümüne ilişkin 2016 yılında yayımlanmış olduğu raporda, Türkiye'nin son yıllardaki güçlü büyümesinin *siyasal belirsizlik* nedeniyle, yavaşlamasına dikkat çekmiştir (IMF's Research Department, 2016: 2-3).

Finansal serbestleşme, büyümeyi uzun vadede olumlu yönde etkilemektedir (Mızrak, 2004: 126-127). Nitekim G20 ülkeleri arasında yüksek büyüme oranlarıyla öne çıkan Çin, Hindistan ve Türkiye'deki son yıllardaki büyüme performansında finansal anlamda serbestleşmenin etkisinin olduğu görülmektedir. Ancak bazı araştırmacılar, kuramsal düzeyde, bir ülkenin makro-dengesi kurulmadan önce yapılacak finansal serbestleşmenin makro dengeyi bozacağını ileri sürmüştür (Kazgan, 2005: 51).

G20 ülkeleri arasında %9,72 gibi olağanüstü ortalama büyüme oranıyla Çin öne çıkmaktadır. Acemoğlu ve Robinson'a göre (2013: 414-418) Çin'deki büyüme *otoriter* nitelikli olmakla birlikte Çin'deki bu olağanüstü büyüme, 1950 ve 1960'lardaki Sovyetler'in sömürücü siyasal ve ekonomik kurumlarına dayalı büyümesine benzemektedir. Roskin, (2007: 575) ise Çin'deki ekonomik durumun görüldüğünden kötü durumda olduğunu ve Çin'in bütün bankalarının teknik olarak iflas ettiğini ileri sürmüştür. Roskin'e göre Çin'deki muazzam miktardaki tasarruflar ve hızlı endüstriyel büyüme temeldeki problemleri maskeleymektedir.

Günümüzde bazı siyaset bilimciler tarafından Çin'in siyasal sistemine yönelik, ekonomisinin hızla kapitalist değerler etrafında dönüştüğü ve komünist niteliğinin kalmadığına yönelik birçok eleştiri yapılmıştır (Piketty, 2014). İkenberry (2018: 18) Çin ve Rusya'yı *kapitalist otoriter devletler* olarak nitelendirmiştir. Rivero (2003: 40) ise "totaliter" olarak nitelendirdiği Çin ekonomisindeki yapısal değişime dikkat çektikten sonra; Çin'in kendi sınırları içerisinde bir dizi özerk ekonomik bölgeye izin vermek zorunda kaldığını ileri sürmüştür. Buna karşılık kimi araştırmacılar, gelecekte ABD'yi dengeleyecek gücün AB değil Çin olacağını öngörmektedir (Kazgan, 2005: 39).

G20 ülkelerinin büyüme performansına ilişkin özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.14. G20 Ülkelerinde Hükümet Sistemlerine Göre Ortalama Büyüme Oranları (2000-2014)

Hükümet Sistemi	2000-2014 Ortalama Büyüme (%)
Başkanlık Sistemi	3,64
Parlamber Sistem	2,66
Yarı Başkanlık Sistemi	1,28
Diğer	7,46
Ortalama	3,34

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 yılları arasında, G20’ye üye ülkeler içerisinde hükümet sistemlerine göre ortalama olarak en hızlı büyüyen ülkeler, ağırlıklı olarak “Diğer hükümet sistemleri” ile yönetilen ülkelerdir. Demokratik yönetim sistemleri içerisindeki ülkelere baktığımızda ise %3,64 ortalama büyüme oranı ile başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler ilk sırayı almıştır. Bu ülkeleri sırasıyla %2,66 ortalama büyüme oranıyla parlamenter sistem ve %1,28 oranıyla yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa takip etmiştir.

Tablo 4.15. Ortalama Büyüme Oranı En Yüksek G20 Ülkeleri (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	Ortalama Büyüme Oranı (2000-2014) (%)
Çin	Diğer	9,72
Hindistan	Parlamber Sistem	7,01
Endonezya	Başkanlık Sistemi	5,34
Suudi Arabistan	Diğer	5,20
Rusya	Başkanlık Sistemi	4,60

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 yılları arasında, G20’ye üye ülkeler içerisinde ortalama olarak en yüksek oranda büyüme gerçekleştiren ülkelere; iki ülke diğer hükümet sistemleriyle, iki ülke başkanlık sistemiyle bir ülke de parlamenter sistemle yönetilmektedir.

Tablo 4.16. Ortalama Büyüme Oranı En Düşük G20 Ülkeleri (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	Ortalama Büyüme Oranı (2000-2014) (%)
İngiltere	Parlamber Sistem	1,88
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1,28
Almanya	Parlamber Sistem	1,22
Japonya	Parlamber Sistem	0,87
İtalya	Parlamber Sistem	0,18

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

G20'ye üye ülkeler içerisinde 2000-2014 döneminde en düşük büyüme oranları, ağırlıklı olarak parlamenter sistemle yönetilen EURO bölgesindeki ülkelerde gerçekleşmiştir. Bu ülkeler arasında ortalama olarak en düşük büyüme oranına sahip ülke %0,18 büyüme oranıyla İtalya olup, bu ülkeyi %0,87 ile Japonya takip etmektedir.

Tablo 4.17. G20 Ülkelerinde Büyümeye Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	42,679	3	14,226	3,986	,028
Grup İçi (Within Groups)	53,538	15	3,569		
Toplam	96,218	18			

G20 ülkelerinin 2000-2014 dönemine ilişkin *varyans analizine göre büyüme* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P=,028$). Bu sonuca göre hükümetlerin *büyüme* konusundaki performansları farklıdır. Tabloya göre, *diğer hükümet sistemleriyle* yönetilen ülkelerin büyüme performansı daha başarılı çıkmıştır. Ancak söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin nüfusu, GSMH'sı, ticaret hadleri ve diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Sonuç olarak G20 ülkeleri arasında büyüme performansı en iyi olan ülkeler, ağırlıklı olarak diğer hükümet sistemleri ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdir. Buna karşılık büyüme performansı en düşük olan ülkeler ise parlamenter sistemle yönetilmektedir.

4.2.4. G20'ye Üye Ülkelerin Enflasyon Oranları

2001-2015 döneminde, G20 ülkelerinde ortalama enflasyon oranı %4,58 olarak gerçekleşmiştir. G20 ülkeleri ortalamasının üstünde enflasyon oranına sahip 7 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden 5 tanesi başkanlık sistemiyle 2 tanesi de parlamenter sistemle yönetilmektedir.

İlgili dönemde enflasyon ortalaması en düşük ülkeler ise ağırlıklı olarak parlamenter sistemle yönetilmektedir. G20 ülkelerinin 2001 yılında %6,6 olan enflasyon ortalaması 2015 yılına kadar sürekli azalmış ve yaklaşık %3 seviyesine kadar düşmüştür.

G20 ülkelerinde, 2001-2015 döneminde en yüksek enflasyon ortalaması %6,12 oranla 2008 mali krizinin olduğu yıl gerçekleşmiştir. 2008 yılında, G20 ülkelerinin hükümet sistemlerine göre enflasyon ortalamalarına baktığımızda ise %7,89 oranla en yüksek enflasyon ortalaması başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. Başkanlık sistemini, %7,87 oranla diğer hükümet sistemleri ve %4,59'la parlamenter sistemle yönetilen ülkeler takip etmiştir. 2008 küresel mali krizinde, enflasyon oranı en az parlamenter ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde artmıştır.

2001-2015 döneminde en düşük enflasyon ortalaması ekonomik olarak durgunluk yaşayan Japonya'da gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Japonya'da sekiz yıl eksi enflasyon yaşanmıştır.

İnceleme döneminde, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki en yüksek enflasyon ortalamaları Rusya, Arjantin ve Endonezya'da gerçekleşirken; parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde ise Türkiye ve Hindistan'da gerçekleşmiştir. Enflasyon oranları, yarı başkanlık ve diğer hükümet sistemlerinde ise G20 ortalamasının oldukça altında gerçekleşmiştir.

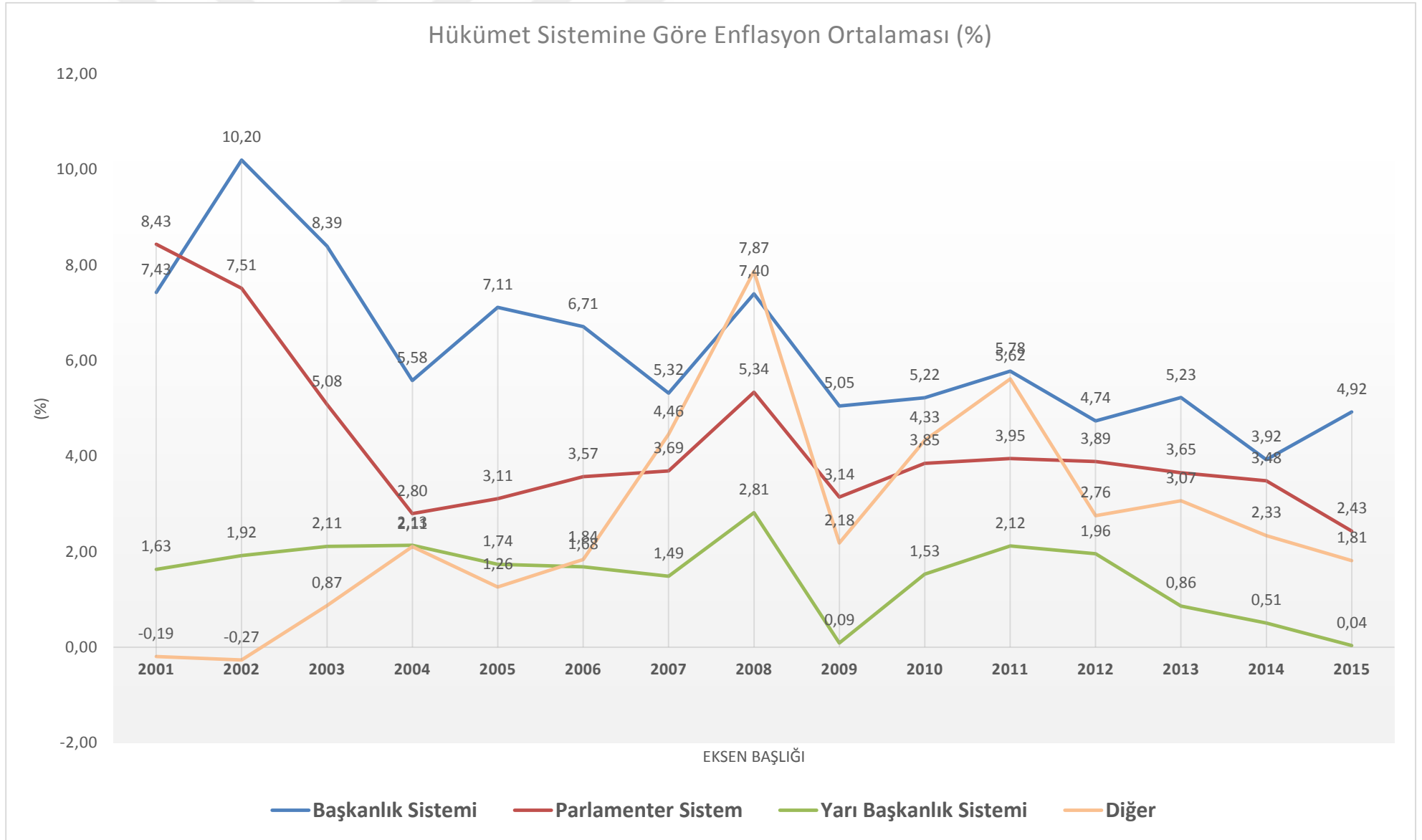
Tablo 4.18. G20 Ülkeleri Enflasyon Oranları (2001-2015)

Ülke (%)	Hükümet Sistemi	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Ort. (%)
Türkiye	Parlamenteer Sistem	54,40	44,96	25,30	10,58	10,14	9,60	8,76	10,44	6,25	8,57	6,47	8,89	7,49	8,85	7,67	15,23
Rusya	Başkanlık Sistemi	21,46	15,79	13,68	10,86	12,68	9,68	9,01	14,11	11,65	6,86	8,44	5,07	6,76	7,83	15,52	11,29
Arjantin ²⁹	Başkanlık Sistemi	-1,07	25,87	13,44	4,42	9,64	10,90	8,83	8,58	6,28	10,78	9,47	10,03	10,62	-	-	9,83
Endonezya	Başkanlık Sistemi	11,50	11,88	6,59	6,24	10,45	13,11	6,41	9,78	4,81	5,13	5,36	4,28	6,41	6,39	6,36	7,65
Hindistan	Parlamenteer Sistem	3,68	4,39	3,81	3,77	4,25	6,15	6,37	8,35	10,88	11,99	8,86	9,31	10,91	6,35	5,87	7,00
Brezilya	Başkanlık Sistemi	6,84	8,45	14,72	6,60	6,87	4,18	3,64	5,66	4,89	5,04	6,64	5,40	6,20	6,33	9,03	6,70
Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	5,70	9,16	5,86	1,39	3,40	4,64	7,10	11,54	7,13	4,26	5,00	5,65	5,45	6,38	4,59	5,82
Meksika	Başkanlık Sistemi	6,36	5,03	4,55	4,69	3,99	3,63	3,97	5,12	5,30	4,16	3,41	4,11	3,81	4,02	2,72	4,32
S. Arabistan	Diğer	-1,11	0,23	0,59	0,33	0,70	2,21	4,17	9,87	5,07	5,34	5,82	2,89	3,51	2,67	2,18	2,71
Avustralya	Parlamenteer Sistem	4,38	3,00	2,77	2,34	2,67	3,54	2,33	4,35	1,82	2,85	3,30	1,76	2,45	2,49	1,51	2,77
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	4,07	2,76	3,51	3,59	2,75	2,24	2,53	4,67	2,76	2,96	4,00	2,19	1,31	1,27	0,71	2,76
Çin	Diğer	0,72	-0,77	1,16	3,88	1,82	1,46	4,75	5,86	-0,70	3,31	5,41	2,62	2,63	2,00	1,44	2,37
İngiltere	Parlamenteer Sistem	2,83	1,59	2,27	2,68	3,39	3,23	2,85	3,84	-0,36	1,64	3,16	2,07	1,46	1,62	0,12	2,16
ABD	Başkanlık Sistemi	1,24	1,26	1,36	1,34	2,05	2,33	2,32	3,61	2,17	3,29	4,48	2,82	2,55	1,46	0,05	2,16
EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	2,79	2,46	2,11	2,23	2,49	2,68	2,51	4,08	0,37	1,53	3,29	2,49	1,37	0,24	0,04	2,04
İtalya	Parlamenteer Sistem	2,79	2,46	2,68	2,22	2,00	2,07	1,82	3,38	0,75	1,54	2,74	3,04	1,22	0,24	0,04	1,93
Kanada	Parlamenteer Sistem	2,53	2,26	2,76	1,86	2,21	2,00	2,14	2,37	0,30	1,78	2,91	1,52	0,94	1,91	1,13	1,91
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1,63	1,92	2,11	2,13	1,74	1,68	1,49	2,81	0,09	1,53	2,12	1,96	0,86	0,51	0,04	1,51
Almanya	Parlamenteer Sistem	1,98	1,42	1,03	1,67	1,55	1,58	2,30	2,63	0,31	1,10	2,08	2,01	1,50	0,91	0,23	1,49
Japonya	Parlamenteer Sistem	-0,80	-1,31	0,17	-0,01	-0,27	0,24	0,06	1,37	-1,35	-0,72	-0,28	-0,03	0,36	2,75	0,79	0,02
	Ortalama	6,60	7,14	5,52	3,64	4,23	4,36	4,17	6,12	3,42	4,15	4,63	3,90	3,89	3,21	3,00	4,58

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

²⁹ (-) 2014 ve 2015 yıllarına ait veri yayımlanmamıştır. Ortalama hesaplanmasında bu yıllar dikkate alınmamıştır.

Tablo 4.19. G20 Ülkelerinin Hükümet Sistemlerine Göre Ortalama Enflasyon Oranları (2001-2015)

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

G20 ülkelerinde, hükümet sistemlerine göre en yüksek enflasyon ortalaması başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. 2001 yılına nazaran enflasyon ortalaması genel anlamda düşme eğilimi göstermiştir. En yüksek enflasyon ortalaması 2008 küresel mali krizinin olduğu yıl gerçekleşmiştir. Enflasyon oranlarında en fazla değişkenlik (artış-azalış) diğer hükümet sistemleriyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir.

2001 yılında başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin %7,43 olan enflasyon ortalaması 2015 yılında %4,92 seviyesine düşmüştür. Buna karşılık başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki ortalama enflasyon oranları diğer hükümet sistemlerinin oldukça üstündedir. 2015 yılında başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki ortalama enflasyon oranları, parlamenter sistemle yönetilen ülkelere 2 kat, diğer hükümet sistemlerinden ise 2,5 kat daha yüksektir. Yüksek enflasyon, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki refah düzeyini azaltan önemli etkenler arasındadır.

G20 ülkelerinin enflasyon oranlarına ilişkin özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.20. Hükümet Sistemine Göre G20 Ülkelerindeki Ortalama Enflasyon Oranları (2001-2015)

Hükümet Sistemi	Ortalama Enflasyon Oranı (%) (2001-2015)
Başkanlık Sistemi	6,20
Parlamenter Sistem	4,26
Diğer	2,67
Yarı Başkanlık Sistemi	1,51
Ortalama	4,53

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2001-2015 yılları arasında, G20'ye üye ülkeler içerisinde hükümet sistemlerine göre ortalama olarak en yüksek enflasyon oranı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere olup, bu ülkeleri %4,26 ile parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin takip etmiştir. En düşük enflasyon ortalaması ise yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa'da gerçekleşmiştir.

Tablo 4.21. En Yüksek Enflasyon Ortalamasına Sahip G20 Ülkeleri (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	2001-2015 Arasında Ortalama Olarak En Yüksek Enflasyon Oranına Sahip Ülkeler (%)
Türkiye	Parlamenteer Sistem	15,23
Rusya	Başkanlık Sistemi	11,29
Arjantin	Başkanlık Sistemi	9,83
Endonezya	Başkanlık Sistemi	7,65
Hindistan	Parlamenteer Sistem	7,00

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2001-2015 yılları arasında, G20'ye üye ülkeler içerisinde ortalama olarak en yüksek enflasyon oranı parlamenteer sistemle yönetilen Türkiye'de gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2001 yılında %54,40 olan enflasyon oranı, 2015 yılında %7,67'ye düşmüştür. Buna karşılık Türkiye, söz konusu oranla G20 ülkeleri arasında yüksek enflasyon ortalamasına sahip ülkedir.

2001-2015 döneminde Türkiye'yi ağırlıklı olarak başkanlık sistemiyle yönetilen ve %11,29 enflasyon ortalaması ile Rusya, %8,52 ile Arjantin ve %7,65 ile Endonezya takip etmiştir.

Tablo 4.22. En Düşük Enflasyon Ortalamasına Sahip G20 Ülkeleri (2001-2015)

Ülke	Hükümet Sistemi	En Düşük Enflasyon Ortalamaları (2001-2015) (%)
İtalya	Parlamenteer Sistem	1,93
Kanada	Parlamenteer Sistem	1,91
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1,51
Almanya	Parlamenteer Sistem	1,49
Japonya	Parlamenteer Sistem	0,06

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2001-2015 yılları arasında, G20'ye üye ülkeler içerisinde en düşük ortalama enflasyon oranları, ağırlıklı olarak parlamenteer sistemle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. Buna karşılık en yüksek enflasyon oranları ise başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 4.23. G20 Ülkelerinin Enflasyon Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2001-2015 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	41,203	3	13,734	,862	,482
Grup İçi (Within Groups)	239,070	15	15,938		
Toplam	280,272	18			

2001-2015 dönemine ilişkin *varyans analizine* göre *enflasyon* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,482$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin büyüme oranları, işsizlik oranları, faiz oranları, cari açığı, GSMH'sı ve diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Sonuç olarak *enflasyon oranları* bakımından, yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdeki enflasyon ortalaması, diğer hükümet sistemlerine nazaran daha düşüktür. Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin enflasyon ortalaması ise diğer hükümet sistemlerine göre oldukça yüksektir. Ayrıca 2008 mali krizinde enflasyon oranları en fazla diğer hükümet sistemlerinde artmış olup, bu ülkeleri başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler takip etmiştir. Buna karşılık yarı başkanlık ve parlamenter sistemle yönetilen ülkeler 2008 krizinden daha az etkilenmiştir.

4.2.5. G20'ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları

İşsizlik, bir ülkenin ekonomik durumuna ilişkin en önemli ekonomik göstergelerden birisidir. Enflasyon gibi bireylerin refah seviyesini doğrudan etkilemektedir. Uzun süreli işsizlik oranlarının yanı sıra *genç işsizlik* oranları işsizliğin niteliği bakımından önemlidir. İşsizlik oranları üzerindeki önemli faktörlerden birisi nüfus artış hızıdır.

2014 yılında, 2000 yılına nazaran G20 ülkelerindeki toplam nüfus yaklaşık olarak %14 oranında artmıştır. Parlamenter sistemdeki artış oranı %18 olup, ortalamanın üstündedir. Başkanlık sistemindeki artış oranı %14 ile ortalama seviyesinde gerçekleşirken, yarı başkanlık ve diğer hükümet sistemlerindeki artış oranı ise %9 ile ortalamanın altında gerçekleşmiştir. 2015 yılında, G20 ülkelerindeki toplam nüfusun %41'i parlamenter, %32'si diğer, %26'sı başkanlık ve %1'i de yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde yaşamaktadır.

G20 ülkelerinde 2000-2014 yılları arasında ortalama işsizlik oranı %7,69 olup, işsizlik oranı gittikçe düşmektedir. İlgili dönemde en yüksek işsizlik ortalaması, %8,28 ile 2008 krizini takip eden 2019 yılında gerçekleşmiştir.

2008 krizinden, işsizlik artışında en fazla yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa etkilenmiştir. Hükümet sistemlerinin krizden etkilenmesine baktığımızda ise 2009 yılındaki ortalama işsizlik oranları, yarı başkanlık sisteminde %1,70 oranında artarken, parlamenter sistemde %1,66; başkanlık sisteminde %1,09 ve diğer hükümet sistemlerinde ise %0,20 oranında artmıştır. G20 ülkelerinde ortalama işsizlik oranları azalmakla birlikte, hala 2008 krizi öncesi seviyelere düşmemiştir.

2000-2014 döneminde aralarında Türkiye'nin de olduğu 6 ülkede G20 ortalamasının (%7,69) üstünde işsizlik gerçekleşmiştir. Bu ülkelerden 4'ü parlamenter sistemle yönetilirken, 2'si başkanlık sistemiyle ve 1 ülke de yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Tablo 4.24. G20 Ülkeleri İşsizlik Oranları (2000-2014)

Ülke	Yönetim Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Ortalama (%)
Güney Afrika	Parlamenteer Sistem	26,70	25,40	27,20	27,10	24,70	23,80	22,60	22,30	22,40	23,50	24,70	24,60	24,70	24,60	24,90	24,61
Arjantin	Başkanlık Sistemi	15,00	18,30	17,90	16,10	12,60	10,60	10,10	8,50	7,80	8,60	7,70	7,20	7,20	6,60	7,30	10,77
Türkiye	Parlamenteer Sistem	6,50	8,40	10,30	10,50	10,80	10,60	8,70	8,90	9,70	12,60	10,70	8,80	8,10	8,70	9,90	9,55
EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	9,42	8,37	8,64	9,03	9,28	9,03	8,34	7,45	7,49	9,52	10,16	10,12	11,34	11,85	11,52	9,44
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	10,20	8,60	8,70	8,50	8,90	8,90	8,80	8,00	7,40	9,10	9,30	9,20	9,80	9,90	9,90	9,01
İtalya	Parlamenteer Sistem	10,80	9,60	9,20	8,90	7,90	7,70	6,80	6,10	6,70	7,70	8,40	8,40	10,70	12,10	12,70	8,91
Endonezya	Başkanlık Sistemi	6,10	8,10	9,10	9,50	9,90	11,20	10,30	9,10	8,40	7,90	7,10	6,60	6,10	6,20	5,90	8,10
Almanya	Parlamenteer Sistem	7,90	7,80	8,50	9,80	10,70	11,20	10,30	8,70	7,50	7,70	7,10	5,80	5,40	5,20	5,00	7,91
Rusya	Başkanlık Sistemi	10,60	9,00	7,90	8,20	7,80	7,10	7,10	6,00	6,20	8,30	7,30	6,50	5,50	5,50	5,20	7,21
Kanada	Parlamenteer Sistem	6,80	7,20	7,70	7,60	7,20	6,80	6,30	6,00	6,10	8,30	8,10	7,50	7,30	7,10	6,90	7,13
Brezilya	Başkanlık Sistemi	.	9,40	9,10	9,70	8,90	9,30	8,40	8,10	7,10	8,30	.	6,70	6,10	6,50	4,80	7,88
İngiltere	Parlamenteer Sistem	4,00	4,70	5,80	6,00	5,50	5,10	4,60	4,60	5,80	9,30	9,60	9,00	8,10	7,40	6,20	6,38
ABD	Başkanlık Sistemi	5,60	4,70	5,00	4,80	4,60	4,80	5,40	5,30	5,60	7,50	7,80	8,00	7,90	7,50	6,10	6,04
Avustralya	Parlamenteer Sistem	6,30	6,80	6,40	5,90	5,40	5,00	4,80	4,40	4,20	5,60	5,20	5,10	5,20	5,70	6,10	5,47
Suudi Arabistan	Diğer	4,60	4,60	5,20	.	.	.	6,30	5,70	5,10	5,40	.	5,80	5,60	5,60	5,90	5,44
Japonya	Parlamenteer Sistem	4,80	4,70	5,20	5,20	4,60	4,40	4,10	3,70	3,90	4,90	4,90	4,40	4,20	3,90	3,50	4,43
Hindistan	Parlamenteer Sistem	4,30	.	.	.	.	4,40	.	.	.	.	3,50	.	3,60	4,50	4,90	4,20
Çin	Diğer	3,10	3,60	4,00	4,30	4,20	4,20	4,10	4,00	4,20	4,30	2,90	4,10	4,10	4,10	4,10	3,95
Meksika	Başkanlık Sistemi	2,60	2,50	2,90	3,00	3,70	3,50	3,20	3,40	3,50	5,20	5,20	5,20	4,80	5,00	4,90	3,91
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	4,40	4,00	3,30	3,60	3,70	3,70	3,50	3,20	3,20	3,60	3,70	3,40	3,20	3,10	3,50	3,54
	Ortalama	7,88	8,20	8,53	8,76	8,35	8,41	7,96	7,02	6,96	8,28	7,96	7,71	7,45	7,55	7,46	7,69

Kaynak: (The World Bank Data, 2016) (.) Veri yayımlanmamış olup, ortalamalarda dikkate alınmıştır.

2000-2014 dönemde işsizlik oranı artan 9 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden 5 ülke parlamenter sistemle, 2 ülke başkanlık sistemiyle ve 2 ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir. İşsizlik oranındaki, en yüksek artış %3,40'la Türkiye'de gerçekleşirken; en çok azalma %7,70 oranıyla Arjantin'de gerçekleşmiştir.

Başkanlık sistemiyle yönetilen Arjantin, inceleme döneminde %10,77 işsizlik ortalamasıyla Güney Afrika'dan sonra en yüksek işsizlik oranına sahip ülkedir. Arjantin, 1930'dan 1980'li yılların ortalarına kadar istikrarsız bir dönem yaşadktan sonra bu tarihten sonra demokratikleşmeye başlamıştır. Ekonomik anlamda pazar yanlısı bir modeli benimseyen Arjantin, 600 Milyar USD GSMH' yı geçen bir ekonomik büyüklükle Latin Amerika'daki en büyük ekonomilerden biri haline gelmiştir. Arjantin'in küresel ekonomik sisteme entegrasyon süreci bugün de devam etmektedir. Arjantin'de 2015 yılında yapılan başkanlık seçimleri; döviz kuru, uluslararası alacaklılarla anlaşma, enflasyonun düşürülmesi ve ithalat rejiminin modernizasyonu gibi ekonomi politikalarında önemli değişikliklere yol açmıştır (The World Bank, 2018). Arjantin, durgunluk, ekonomik yolsuzluk ve istikrarsız hükümetler nedeniyle kötü yönetimden kaynaklı ekonomik ve politik sıkıntılar yaşamaktadır (O'Neil, 2018).

G20 ülkelerinin işsizlik oranlarına ilişkin özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.25. Hükümet Sistemine Göre G20'ye Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları (2000-2014)

Hükümet Sistemi	Ortalama İşsizlik Oranı (2000-2014) (%)
Yarı Başkanlık Sistemi	9,01
Parlamenter Sistem	8,73
Başkanlık Sistemi	6,78
Diğer	4,70

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

G20'ye üye ülkeler içerisinde hükümet sistemlerine göre 2000-2014 yılları arasında ortalama olarak en yüksek işsizlik oranı %9,01 ile yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa'da gerçekleşmiştir. Yarı başkanlık sistemi ve parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin genel işsizlik ortalaması G20 ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. Buna karşılık başkanlık

sistemi ve diğer hükümet sistemlerinin uzun süreli işsizlik ortalaması G20 ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Tablo 4.26. En Yüksek İşsizlik Oranına Sahip G20 Ülkeleri (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	Ortalama İşsizlik Oranı En Yüksek G20 Ülkeleri (2000-2014) (%)
Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	24,61
Arjantin	Başkanlık Sistemi	10,77
Türkiye	Parlamente Sistemi	9,55
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	9,01
İtalya	Parlamente Sistemi	8,91

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 döneminde ortalama olarak en yüksek işsizlik oranları, başkanlık sistemiyle yönetilen Güney Afrika ve Arjantin’de gerçekleşmiştir. Bu ülkelerdeki işsizlik oranlarının yüksek olmasında nüfus artış hızı etkili olmuştur. Bu dönemde G20 ülkelerinde ortalama nüfus artışı % 13 olarak gerçekleşirken; Güney Afrika’da %23 ve Arjantin’de %16 ile G20 ortalamasının oldukça üstünde gerçekleşmiştir.

Buna karşılık Güney Afrika’nın GSMH’sı aynı düzeyde artmamıştır. Kalkınmaya yönelik önemli adımlar atan ve 1990’lı yılların ortalarından sonra demokratikleşmeyle birlikte ekonomik anlamda ilerleme sağlayan Güney Afrika’nın (The World Bank, 2018) ilerlemesi 2007 yılından sonra durmuş ve bu tarihten sonra işsizlik oranları yeniden artmaya başlamıştır.

Tablo 4.27. En Düşük İşsizlik Oranına Sahip G20 Ülkeleri (2000-2014)

Ülke	Yönetim Sistemi	Ortalama İşsizlik Oranı En Düşük G20 Ülkeleri (2000-2014) (%)
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	3,54
Meksika	Başkanlık Sistemi	3,91
Çin	Diğer	3,95
Hindistan	Parlamente Sistemi	4,20
Japonya	Parlamente Sistemi	4,43

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2000-2014 yılları arasında, ortalama olarak en düşük işsizlik oranları başkanlık sistemiyle yönetilen Güney Kore ve Meksika’da gerçekleşmiştir. Bu ülkelerin yanı sıra Çin, Hindistan ve Japonya en düşük işsizlik ortalamasına sahip ülkeler arasındadır.

Çin ve Hindistan'daki yüksek nüfusa karşılık bu ülkelerdeki toplam GSMH'lar dikkate alındığında; işsizlik oranlarının düşük olması dikkat çekmektedir. Bu ülkelerdeki makroekonomik göstergeler dikkate alındığında; bu ülkelerde gizli işsizlik olabileceği değerlendirilmektedir.

İşsizlik oranı düşük olan bir başka ülke olan Japonya'da ise 2000-2014 döneminde nüfus artışının olmaması bunun yanı sıra nüfusun yaşlanması dolayısıyla yeni istihdam için ilave yatırım gerekmemesi işsizlik oranlarının düşük çıkmasında etkili olmuştur. İşsizlik oranlarının düşüklüğüne karşılık Japonya'daki refah devleti uygulamaları bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir. Roskin, (2007: 492) Japonya'da devleti refahçı olmayan politikalar uygulamakla suçlamış ve ABD nüfusunun yaklaşık %10'ununa karşılık Japonların %0,7'sinin devletten refah ödeneği aldığını belirtmiştir. Roskin'e göre Japonya'da refahı temin etmeye aileler zorlanmakta ancak ailesi olmayan ya da fiziksel açıdan çalışamayanlar işsizlik yardımına hak kazanmaktadır.

Tablo 4.28. G20 Ülkelerinin İşsizlik Oranlarına Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	35,115	3	11,705	,500	,688
Grup İçi (Within Groups)	350,837	15	23,389		
Toplam	385,952	18			

2000-2014 dönemine ilişkin G20 ülkelerinin *varyans analizine* göre *işsizlik* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,688$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin nüfusu, büyüme oranları, GSMH'sı, faiz oranları ve cari açığı gibi diğer ekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Sonuç olarak G20 ülkelerinde, işsizlik oranları bakımından en düşük işsizlik ortalamasına sahip beş ülkeden 2'ser ülke başkanlık sistemi ve parlamenter sistemle 1 ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir. Hükümet sistemlerine göre en az işsizlik oranları, diğer hükümet sistemleri ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde görülmektedir.

4.2.6. G20'ye Üye Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi

Cari işlemler dengesi, bir ülkedeki ekonominin genel gidişatı hakkında önemli bilgi vermektedir. Bazı araştırmacılara göre cari açığın GSMH'nın belli bir oranından fazla olmasını o ülkenin ekonomik krizlere açık olması şeklinde yorumlamaktadır (Songur ve Yayman, 2013: 220). Gelişmiş ülkelerin aksine gelişmekte olan ülkelerde cari işlemler dengesi, gerek büyümenin sürdürülmesi gerekse işsizliğin azaltılması bakımından daha fazla ön plana çıkmaktadır. G20 ülkeleri içinde Türkiye'nin de aralarında yer aldığı Arjantin, Hindistan, Meksika, Brezilya, Suudi Arabistan ve Çin'in de bulunduğu birçok gelişmekte olan ülke bulunmaktadır.

2000-2014 yılları arasında G20'ye üye ülkeler arasında bazı ülkeler cari işlemler fazlası verirken; bazı ülkeler de cari açık vermektedir. İnceleme döneminde ortalama olarak cari işlemler dengesi, GSMH'ya oranla en fazla veren ülke monarşi ile yönetilen %16,39 oranla Suudi Arabistan'dır. Bu ülkeyi başkanlık sistemiyle yönetilen Rusya ve parlamenter sistemle yönetilen Almanya izlemektedir. Cari işlemler fazlası veren ülkelere Suudi Arabistan ve Rusya en fazla petrol ihraç eden ülkeler arasındadır. Bu ülkelerde, petrol ve doğalgaza dayalı bir cari işlemler fazlası oluşmaktadır. Üçüncü sırada yer alan Almanya ise sanayileşmiş ülkeler arasında olup, motorlu araçlar ve yedek parçaları başta olmak üzere endüstriyel ve elektrikli makine gibi yüksek teknolojiye dayalı ürünler ihraç etmektedir. Almanya, G20 ülkeleri arasında, tutar olarak toplam ihracatta Çin ve ABD'den sonra en yüksek ihracat yapan üçüncü; Çin'den sonra cari işlemler fazlası veren ikinci ülkedir (Global Edge, 2018).

Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ve Asya Pasifik Ticaret Anlaşması (APTA) üyesi olan Çin, 1970'lerde merkezi olarak planlı bir ekonomik sistemden piyasa tabanlı bir sisteme geçmeye başlamıştır. G20 ülkeleri arasında en büyük ihracat yapan ve en fazla dış ticaret fazlası veren ülkedir. Kendisine en yakın ülke olan Almanya'nın yaklaşık iki katı (509.716 Milyon USD) dış ticaret fazlası vermektedir (Global Edge, 2018). Kimi araştırmacılar, son yıllarda cari işlemler fazlası artan Çin'in para birimi olan Yuan'ın değer kazanacağını ve Çin'e uygulanan tarifelerle birlikte cari işlemler dengesinin bozulacağını öngörmektedir (Coface, 2018).

Tablo 4.29. G20 Ülkeleri Cari Açık Oranları (GSMH/Cari Açık) 2000-2014 (%)

Ülke	Yönetim Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Ortalama (%)
Avustralya	Parlamentar Sistem	-3,73	-2,11	-4,06	-6,28	-6,74	-6,25	-6,07	-7,52	-4,94	-5,28	-3,91	-3,19	-4,32	-3,27	-3,04	-4,71
Türkiye	Parlamentar Sistem	-3,72	1,92	-0,27	-2,49	-3,62	-4,44	-6,00	-5,84	-5,50	-1,95	-6,20	-9,68	-6,15	-7,85	-5,83	-4,51
ABD	Başkanlık Sistemi	-3,99	-3,72	-4,17	-4,53	-5,16	-5,69	-5,82	-4,96	-4,69	-2,66	-2,95	-2,97	-2,78	-2,25	-2,24	-3,91
Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	-0,14	0,28	0,87	-0,88	-2,81	-3,11	-4,45	-5,40	-5,72	-2,67	-1,46	-2,18	-4,95	-5,79	-5,45	-2,92
İngiltere	Parlamentar Sistem	-2,22	-2,02	-2,08	-1,71	-1,81	-1,24	-2,32	-2,52	-3,62	-3,00	-2,81	-1,68	-3,29	-4,51	-5,08	-2,66
Meksika	Başkanlık Sistemi	-2,74	-2,45	-1,96	-1,10	-0,87	-1,04	-0,79	-1,39	-1,84	-0,93	-0,46	-1,13	-1,34	-2,36	-1,86	-1,49
Brezilya	Başkanlık Sistemi	-3,70	-4,15	-1,50	0,75	1,75	1,57	1,23	0,11	-1,66	-1,46	-2,14	-2,01	-2,20	-3,29	-4,29	-1,40
Hindistan	Parlamentar Sistem	-0,97	0,29	1,35	1,42	0,11	-1,23	-0,98	-0,65	-2,53	-1,92	-3,19	-3,41	-4,99	-2,64	-1,34	-1,38
İtalya	Parlamentar Sistem	-0,51	-0,06	-0,74	-1,24	-0,91	-1,60	-2,46	-2,34	-2,84	-1,89	-3,50	-3,08	-0,44	0,90	1,86	-1,26
Kanada	Parlamentar Sistem	2,50	2,15	1,67	1,18	2,28	1,88	1,37	0,78	0,22	-2,94	-3,51	-2,67	-3,27	-2,97	-2,10	-0,23
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	1,18	1,52	1,18	0,86	0,43	-0,01	0,02	-0,33	-0,96	-0,82	-0,83	-1,03	-1,20	-0,80	-0,97	-0,12
Endonezya	Başkanlık Sistemi	4,84	4,30	4,00	3,45	0,61	0,10	2,98	2,43	0,02	1,97	0,68	0,19	-2,66	-3,20	-3,09	1,11
Arjantin	Başkanlık Sistemi	-3,16	-1,41	8,97	6,38	1,77	2,39	2,96	2,23	1,67	2,21	0,29	-0,41	-0,19	-0,74	-1,09	1,46
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	1,86	0,51	0,77	1,75	3,89	1,41	0,35	1,05	0,32	3,72	2,64	1,55	4,16	6,22	5,98	2,41
Japonya	Parlamentar Sistem	2,76	2,07	2,73	3,24	3,91	3,72	4,01	4,86	2,93	2,89	4,02	2,19	1,01	0,84	0,52	2,78
Çin	Diğer	1,70	1,31	2,42	2,61	3,55	5,84	8,49	10,02	9,23	4,81	3,94	1,82	2,55	1,56	2,12	4,13
Almanya	Parlamentar Sistem	-1,73	-0,36	1,91	1,43	4,46	4,62	5,70	6,78	5,62	5,81	5,66	6,07	6,80	6,39	7,25	4,43
Rusya	Başkanlık Sistemi	17,47	10,45	7,96	7,70	9,91	11,05	9,33	5,55	6,26	4,12	4,42	5,11	3,54	1,67	3,14	7,18
Suudi Arabistan	Diğer	7,60	5,11	6,30	13,07	20,07	27,42	26,28	22,45	25,46	4,88	12,67	23,68	22,45	18,20	10,20	16,39

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

Söz konusu dönemde GSMH'sına oranla en fazla cari açık veren ülkeler ise parlamenter sistemle yönetilen Avustralya ve Türkiye'dir. Avustralya'nın Türkiye benzeri bir ekonomik yapısı bulunmaktadır. Avustralya ekonomisi, merkezi ekonomik planlamanın yanı sıra özel teşebbüsün bir arada olduğu karma bir ekonomik sisteme sahiptir. Ülke ekonomisi, yabancı yatırımların ağırlıkta olduğu inşaatı dayalı bir büyüme gerçekleştirmiş ancak son yıllarda durgunluğa girmiştir (Global Edge, 2018).

G20 ülkelerinin cari işlemler dengesine ilişkin özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.30. Cari İşlemler Fazlası Veren G20 Ülkeleri (2014 Yılı)

Ülke	Hükümet Sistemi	Cari İşlemleri Fazla Veren Ülkeler 2014 (%)
Suudi Arabistan	Diğer	10,20
Almanya	Parlamenter Sistem	7,25
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	5,98
Rusya	Başkanlık Sistemi	3,14
Çin	Diğer	2,12

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

2014 yılında GSMH'sına oranla en fazla cari işlemler fazlası veren 5 ülkeden 2'ser ülke diğer hükümet sistemi ve başkanlık sistemiyle yönetilirken 1 ülke de parlamenter sistemle yönetilmektedir. Söz konusu ülkelere Suudi Arabistan ve Rusya, enerji hammadde ihracatına dayalı cari işlemler fazlası verirken; Almanya, Güney Kore ve Çin, üretime dayalı cari işlemler fazlası vermektedir.

Tablo 4.31. Cari İşlemler Açığı Veren G20 Ülkeleri (2014 Yılı)

Ülke	Hükümet Sistemi	Cari İşlemler Açığı En Fazla Veren Ülkeler 2014 (%)
Endonezya	Başkanlık Sistemi	-3,09
Brezilya	Başkanlık Sistemi	-4,29
İngiltere	Parlamenter Sistem	-5,08
Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	-5,45
Türkiye	Parlamenter Sistem	-5,83

Kaynak: (The World Bank Data, 2016)

Bazı iktisatçılar, cari işlemlerin GSYİH'ya oranının %4'ün üstünde olmasını, bir kriz sinyali olarak değerlendirmiştir (Songur ve Yayman, 2013: 221). G20 ülkeleri arasında cari açığı %4'ün üzerinde olan aralarında Türkiye'nin de yer aldığı dört ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden ikisi başkanlık ikisi de parlamenter sistemle yönetilmektedir.

Bu ülkeler arasında cari açığı en yüksek olan ülke Türkiye'dir. Türkiye'de cari açığın yüksek olmasının nedenlerine baktığımızda ise enerjide olan dışa bağımlılığın yanı sıra ara malı ithalatının yüksekliği ön plana çıkmaktadır. Cari açıkla birlikte Türkiye'de ekonominin ithalata dolayısıyla yabancı paraya olan bağımlılığı Türk Lirası'nı yabancı gelişmelere duyarlı hale getirerek yabancı yatırımları olumsuz etkilemektedir. Türk Lirası'ndaki değer kayıpları ise finansal istikrarı bozduğu gibi uzun vadeli büyüme performansını olumsuz yönde etkilemektedir (Coface, 2018).

Tablo 4.32. G20 Ülkelerinin Cari İşlemler Dengesine Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	206,074	3	68,691	4,357	,021
Grup İçi (Within Groups)	236,463	15	15,764		
Toplam	442,537	18			

2000-2014 dönemine ilişkin G20 ülkelerinin *varyans analizine* göre *cari işlemler dengesi* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (P=,021). Tabloya göre *cari işlemler dengesi* bakımından, hükümetlerin performansları farklıdır. Tabloya göre istatistiksel olarak iki sistem arasında farklılık gözükmesine rağmen bu fark anlamlı değildir. Dolayısıyla cari işlemler dengesi bakımından başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerle parlamenter sistemle yönetilen ülkeler benzer performans göstermiştir. Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin

nüfusu, büyüme oranları, işsizlik oranları, faiz oranları, GSMH'sı ve diğer ekonomik bileşenleri dikkate alınmamıştır.

Sonuç olarak, G20 ülkelerinin hükümet sistemlerine göre cari işlemler dengesinde, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler diğer hükümet sistemlerine göre daha iyi bir performans göstermiştir. 2000-2014 döneminde cari işlemler fazlası veren ülkelere baktığımızda, 4 ülke başkanlık sistemiyle yönetilirken 2 ülke parlamenter ve 2 ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir. Söz konusu ülkelere Rusya ve Suudi Arabistan dışındaki ülkeler üretime dayalı cari işlemler fazlası vermiştir. Cari açığı %4'ün üstünde olan ve ekonomik olarak risk oluşturan Türkiye ve Avustralya olmak üzere iki ülke olup, bu ülkeler parlamenter sistemle yönetilmektedir.

4.2.7. G20'ye Üye Ülkelere Yapılan Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Dünya bankası, doğrudan yabancı yatırımları (DYY), bir ekonomiye başka bir ekonomideki yerleşik kişi veya teşebbüsün, doğrudan yaptığı hisse akışı olarak tanımlanmıştır (worldbank.org, 2016). IMF ise yatırımcı kuruluşun sermayesinin %10'dan fazla olması veya yönetimde söz sahibi olmasını DYY için yeterli saymıştır (Durgan, 2016: 5).

DYY'ler, küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve uluslararası güvencelerle birlikte artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki avantajlar ve yatırımcıların yüksek kar beklentisi, DYY'lerin artmasında diğer önemli faktörlerdir. ABD ekonomisinin büyümesinde küreselleşmenin önemli etkisi olmuştur (Bown, 2016).

DYY'ler, ekonomilerin büyüme ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak; sermaye oluşumu, teknoloji ve bilgi transferleri ile ülkelerin kalkınma ve ekonomik süreçlerini etkilemektedir. Günümüzde DYY'ler büyüme ve kalkınmanın önemli bir unsuru haline gelmiştir (Durgan, 2016: 1). Son yıllarda ülkeler, ekonomik krizlere karşı ülke duyarlılıklarının azaltılması, büyümenin finansmanı ve işsizliğin azaltılması amacıyla yabancı yatırımları teşvik etmeye yönelik politikalara ağırlık vermeye başlamıştır.

Tablo 4.33. G20 Ülkelerine Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Net) (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2000-2014 Toplam (Milyon USD)
EURO Bölgesi	Avrupa Birliği	423.335	201.317	253.030	219.784	125.888	598.431	774.785	1.225.501	650.494	389.353	494.340	777.670	532.630	521.427	228.156	7.416.141
ABD	Başkanlık Sistemi	321.274	167.020	84.370	63.750	145.966	138.327	294.288	340.065	332.734	153.788	259.344	257.410	232.001	287.162	131.829	3.209.328
Çin	Diğer	38.399	44.241	49.308	49.457	62.108	104.109	133.273	156.249	171.535	131.057	243.703	280.072	241.214	290.928	289.097	2.284.750
İngiltere	Parlamente Sistem	122.157	53.842	25.532	27.612	57.334	252.653	203.636	209.515	253.454	14.547	66.735	27.012	46.751	35.015	45.457	1.441.252
Almanya	Parlamente Sistem	210.085	26.171	53.605	30.934	-9.803	59.856	87.440	50.844	30.927	56.669	86.053	97.481	54.660	59.015	8.390	902.327
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	42.379	50.343	49.569	43.062	32.829	85.179	78.946	83.781	67.999	18.380	38.900	44.192	41.497	33.551	7.957	718.564
Kanada	Parlamente Sistem	66.144	27.711	22.053	7.206	-741	25.901	60.294	119.940	62.162	23.804	28.596	40.132	39.297	70.753	57.168	650.420
Brezilya	Başkanlık Sistemi	32.779	22.457	16.590	10.144	18.166	15.460	19.378	44.579	50.716	31.481	53.345	71.539	76.111	80.843	96.895	640.483
Rusya	Başkanlık Sistemi	2.714	2.748	3.461	7.958	15.444	15.508	37.595	55.874	74.783	36.583	43.168	55.084	50.588	69.219	22.891	493.618
Avustralya	Parlamente Sistem	13.618	8.261	16.992	8.024	36.827	-25.093	30.551	44.440	45.160	28.683	35.211	65.555	57.617	54.554	46.333	466.733
Meksika	Başkanlık Sistemi	18.110	29.861	23.932	18.554	24.821	24.861	20.901	32.320	28.793	17.756	26.168	23.328	19.492	44.886	24.154	377.937
Hindistan	Parlamente Sistem	3.584	5.472	5.626	4.323	5.771	7.269	20.029	25.228	43.406	35.581	27.397	36.499	23.996	28.153	33.871	306.205
İtalya	Parlamente Sistem	13.176	14.874	14.699	16.538	16.791	19.637	39.007	40.043	-9.500	16.574	9.937	34.444	35	19.531	13.727	259.513
Suudi Arabistan	Diğer	-1.881	20	-614	-587	-334	12.107	18.318	24.334	39.456	36.458	29.233	16.308	12.182	8.865	8.012	201.877
Türkiye	Parlamente Sistem	982	3.352	1.082	1.702	2.785	10.031	20.185	22.047	19.851	8.585	9.099	16.176	13.282	12.457	12.765	154.381
Endonezya	Başkanlık Sistemi	-4.550	-2.977	145	-597	1.896	8.336	4.914	6.928	9.318	4.877	15.292	20.565	21.201	23.282	26.349	134.979
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	9.283	3.528	2.392	3.526	9.246	13.643	9.162	8.827	11.188	9.022	9.497	9.773	9.496	12.767	9.899	131.249
Japonya	Parlamente Sistem	8.227	6.191	9.087	6.238	7.807	5.460	-2.397	21.631	24.625	12.226	7.441	-851	547	7.412	9.070	122.714
Arjantin	Başkanlık Sistemi	10.418	2.166	2.149	1.652	4.125	5.265	5.537	6.473	9.726	4.017	7.846	10.720	15.324	8.917	6.055	100.390
Güney Afrika	Parlamente Sistem	969	7.270	1.480	783	701	6.522	623	6.587	9.885	7.624	3.693	4.139	4.626	8.233	5.741	68.876
	Toplam	1.331.202	673.868	634.488	520.063	557.627	1.383.462	1.856.465	2.525.206	1.926.712	1.037.065	1.494.998	1.887.248	1.492.547	1.676.970	1.083.816	20.081.737

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

Diğer taraftan DYY'lerle birlikte, liberal ekonominin egemen olduğu Batı ile liberal ve devletçi politikaların birlikte uygulandığı Doğu Asya arasında ekonomik anlamda değişimler yaşanmıştır. Bazı araştırmacılar son yıllarda, uluslararası anlamda Anglo-Amerikan siyasal ve ekonomik gücünün azalmasına karşılık; Doğu Asya toplumlarındaki ekonomik gelişmeye dikkat çekmiştir. Bu araştırmacılar, Doğu Asya'daki ekonomik başarının arkasındaki itici güç olarak *devlet – piyasa sinerjisinin* olduğunu ileri sürmüştür (Weiss ve Hobson, 1999: 229- 230). Gelişmiş ülkelere Asya ülkelerine teknoloji transferi, bu ülkelerdeki üretim artışını beraberinde getirmiştir.

2000-2014 yılları arasında, G20 ülkelere toplam 12.665.597 Milyon USD net yabancı yatırım yapılmıştır. Bu yatırımların yaklaşık %40'ı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere yapılırken, %34'ü parlamenter sistemle, %20'si diğer hükümet sistemiyle yönetilen ülkelere (ağırlıklı olarak Çin'e) ve %6'sı da yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere yapılmıştır.

Söz konusu dönemde DYY'lerini en çok arttıran ülkeler, 250 Milyar USD ile Çin ve 64 Milyar USD ile Brezilya olurken; DYY'leri en çok azalan ülkeler ise yaklaşık 202 Milyar USD ile Almanya ve 190 Milyar USD ile ABD olmuştur. İlgili dönemde DYY'ları azalan 6 ülke olup, bu ülkelerden 3'ü parlamenter sistemle yönetilirken, 2'si başkanlık sistemiyle 1 ülke de yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Türkiye ise G20 ülkeleri arasında yaklaşık 12 Milyar USD ile DYY'lerini en çok arttıran 7'inci ülkedir.

G20 ülkelere yapılan DYY'lerle ilgili özet tablolar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.34. G20 Ülkeleri Toplam DYY Değişimi (2000-2014)

Hükümet Sistemi	2000 (Milyon USD)	2014 (Milyon USD)	Değişim (%)
Başkanlık Sistemi	390.028	318.072	-18,45
Parlamenter Sistem	438.942	232.522	-47,03
Diğer	36.518	297.109	713,60
Yarı Başkanlık Sistemi	42.379	7.957	-81,22
Toplam	907.867	855.660	566,90

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

İnceleme konusu yapılan dönemde, parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere yapılan DYY'ler azalırken; diğer hükümet sistemlerine yapılan DYY'ler artmıştır. Bunun yanı sıra toplam yatırımlardan en yüksek payı alan gelişmiş ülkelerin ağırlığı ise azalmıştır.

Tablo 4.35. En Fazla DYY Alan G20 Ülkeleri (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	Toplam 2000-2014 Arası (Milyon USD)	Oran (%)
ABD	Başkanlık Sistemi	3.209.328	25,34
Çin	Diğer	2.284.750	18,04
İngiltere	Parlamenter Sistem	1.441.252	11,38
Almanya	Parlamenter Sistem	902.327	7,12
Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	718.564	5,67

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

2000-2014 yılları arasında, G20 ülkeleri içinde en fazla DYY'yi %25,34 oranı ile ABD alırken, bu ülkeyi sırasıyla Çin, İngiltere, Almanya ve Fransa takip etmiştir. Gelişmiş ülkeler hizmet sektöründe DYY'lerden, gelişmekte olan ülkelere nazaran daha fazla pay almaktadırlar (Mızrak, 2004: 31). Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelere yapılan DYY'lerin %25'ini tek başına ABD alırken, kalan 6 ülke yaklaşık %15'ini almıştır.

Parlamenter sistemle yönetilen ülkelerin ise toplam payı %35'tir. En yüksek payı İngiltere, Almanya ve Kanada almakta olup, bu ülkeler toplam DYY'nin %24'ünü tek başına alırken kalan 6 ülke yaklaşık %11'ini almıştır. Diğer hükümet sistemleri arasında Çin %18 oranında pay alırken Suudi Arabistan %2 pay almıştır.

Tablo 4.36. En Az DYY Alan G20 Ülkeleri (2000-2014)

Ülke	Hükümet Sistemi	Tutar (Milyon USD)	Oran (%)
Endonezya	Başkanlık Sistemi	134.979	1,07
Güney Kore	Başkanlık Sistemi	131.249	1,04
Japonya	Parlamenter Sistem	122.714	0,97
Arjantin	Başkanlık Sistemi	100.390	0,79
Güney Afrika	Parlamenter Sistem	68.876	0,54

Kaynak: (worldbank.org, 2016)

Söz konusu dönemde toplam DYY'leri en az olan ülkelere baktığımızda, 12 ülke toplam DYY'lerden %5'in altında pay almakta olup, bu ülkelerden 6 ülke parlamenter sistemle yönetilirken, 5 ülke başkanlık sistemiyle 1 ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir.

Weiss ve Hobson, (1999: 235-240) DYY'leri en fazla azalan ABD ve İngiltere'nin Çin karşısında gerilemesinin ardındaki nedenler olarak "üretim yapılan yatırımların azalmasını" ve "yeni ve gelişmekte olan sektörlerle sürekli yatırım yapılmamasını" göstermiştir. Weiss ve Hobson, bu ekonomik güç kaybıyla birlikte "bu ülkelerin hem siyasal hem de ekonomik olarak artık lider olmadıklarını" ileri sürmüştür. Goldman Sachs, Weiss ve Hobson'a benzer bir görüşü paylaşarak, ABD'nin ekonomik gücünün düşüşte olduğunu buna karşılık Çin'in ekonomik bakımdan 2027 yılında ABD ekonomisini geçeceğini öngörmüştür (Nye, 2010: 4).

Bu öngörülere karşılık, ABD ekonomik gücünün arkasında araştırma ve rekabete dayalı ekonomik anlayışı bulunmaktadır. Nitekim Amerika, 2007 yılında araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayırdığı 369 Milyar USD ile dünya da lider konumundadır. ABD'yi Asya ülkeleri 338 Milyar USD ve AB, 263 Milyar USD ile takip etmektedir. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin bir sonucu olarak, ABD'de 2007 yılında tüm dünya dan daha fazla patent başvurusu yapılmıştır (Nye, 2010: 6).

Tablo 4.37. G20 Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2000-2014 Arasında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	13122860278,990	3	4374286759,66	,286	,835
Grup İçi (Within Groups)	229414534695,333	15	15294302313,0		
Toplam	242537394974,323	18			

2000-2014 dönemine ilişkin G20 ülkelerinin varyans analizine göre *doğrudan yabancı yatırımlar* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,835$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin büyüme

oranları, işsizlik oranları, döviz kurları, faiz oranları, cari açığı, GSMH'sı ve diğer makroekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Sonuç olarak, gelişmiş ülkelere yapılan DYY'ler azalırken gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar ise artmaktadır. 2000 yılında, ABD, İngiltere ve Almanya toplam DYY'ların yaklaşık %72'sini tek başına alırken bu oran 2014 yılında %44'e düşmüştür. Buna karşılık tek başına Çin'in 2000 yılında %4 olan oranı %18'e çıkarmıştır. Diğer hükümet sistemleri DYY'ları ülkesine çekmede daha başarılıdır.

4.2.8. G20'ye Üye Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksi

Bu başlık altında G20 üyesi ülkelerin “Ekonomik Özgürlük Endeksi” karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Söz konusu endeks, her yıl The Heritage Foundation tarafından yayımlanmakta olup, bu endeksle dünyadaki ülkelerin ekonomik özgürlük sıralamasını yapmaktadır.

The Heritage Foundation ve Wall Street Journal 'ın ortak çabası ile oluşturulan endeks, 10 faktöre dayalı olarak dünya ekonomilerinin karşılaştırmalı olarak özgürlüğünü hesaplamaktadır. Mülkiyet hakları, yolsuzluktan kurtulma, hükümet harcamaları, mali özgürlük, iş özgürlüğü, işçi özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlük, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük olmak üzere 10 faktör üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır³⁰.

Özgürlük endeksinin hesaplanmasında yöntem olarak, “Hukukun üstünlüğü, kamunun büyüklüğü, yasal düzenlemede etkinlik ve piyasaların açıklığı” olmak üzere eşit ağırlık verilen dört ana başlık bulunmaktadır. Her bir ana endeksin altında, yine eşit önem atfedilmiş üç alt kategori bulunmaktadır. Bu kategoriler,

³⁰ Endeks hesaplamasında, ülkelere sıfırdan yüze kadar puanlar verilmekte ve ülkeler, yüze yaklaştıkça *özgür ülke* kategorisinde değerlendirilmektedir. Ortalama olarak 80 puan ve üzeri puan alan ülkeler *özgür ülke* olarak nitelendirilirken; 70-80 arası puan alan ülkeler *büyük ölçüde özgür ülke* olarak kabul edilmektedir. 60-70 arası puan alanlar, *orta derecede özgür ülke* olarak kabul edilirken; 60'ın altında puan alan ülkeler *özgür olmayan ülkeler* kategorisinde değerlendirilmektedir.

Tablo 4.38. G20'ye Üye Ülkelerin Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001-2015)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	2001 Puanı	2015 Puanı	2015 Dünya Sıralaması	Mülkiyet Hakları	Yolsuzluktan Özgürlüğe	Mali Özgürlük	Harcama	İş Özgürlüğü	İşçi Özgürlüğü	Para Özgürlüğü	Ticaret Özgürlüğü	Yatırım Özgürlüğü	Finansal Özgürlük
1	Avustralya	Parlamente Sistem	77,4	81,4	4	90,0	81,0	63,7	61,8	94,1	81,6	85,3	86,4	80,0	90,0
2	Kanada	Parlamente Sistem	71,2	79,1	6	90,0	81,0	79,9	48,3	89,0	76,1	77,9	88,4	80,0	80,0
3	ABD	Başkanlık Sistemi	79,1	76,2	12	80,0	73,0	66,2	51,8	88,8	98,5	76,6	87,0	70,0	70,0
4	İngiltere	Parlamente Sistem	77,6	75,8	13	90,0	76,0	62,9	30,3	91,1	75,6	74,4	88,0	90,0	80,0
5	Almanya	Parlamente Sistem	69,5	73,8	16	90,0	78,0	60,8	40,1	88,2	51,2	81,5	88,0	90,0	70,0
6	Japonya	Parlamente Sistem	70,9	73,3	20	80,0	74,0	68,7	47,1	84,1	90,2	86,7	82,6	70,0	50,0
7	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	69,1	71,5	29	75,0	55,0	72,5	67,9	89,7	51,1	81,6	72,6	70,0	80,0
8	Meksika	Başkanlık Sistemi	60,6	66,4	59	50,0	34,0	77,8	78,0	71,5	59,9	77,6	85,6	70,0	60,0
9	Türkiye	Parlamente Sistem	60,6	63,2	70	45,0	50,0	76,1	57,6	61,0	50,2	72,4	84,6	75,0	60,0
10	G. Afrika	Başkanlık Sistemi	63,8	62,6	72	50,0	42,0	69,5	68,2	73,0	61,6	74,9	76,6	50,0	60,0
11	Fransa	Y. Başkanlık Sistemi	58,0	62,5	73	80,0	71,0	47,5	2,5	80,2	43,5	77,5	83,0	70,0	70,0
12	S.Arabistan	Diğer	62,2	62,1	77	40,0	46,0	99,7	61,9	65,8	72,7	68,4	76,4	40,0	50,0
13	İtalya	Parlamente Sistem	63,0	61,7	80	55,0	43,0	54,2	23,2	71,9	55,4	81,2	88,0	85,0	60,0
14	Endonezya	Başkanlık Sistemi	52,5	58,1	105	30,0	32,0	83,3	88,3	49,3	48,7	74,9	74,8	40,0	60,0
15	Brezilya	Başkanlık Sistemi	61,9	56,6	118	50,0	42,0	68,4	50,9	53,6	52,1	69,4	69,6	50,0	60,0
16	Hindistan	Parlamente Sistem	49,0	54,6	128	55,0	36,0	79,4	78,3	43,3	48,7	65,3	64,6	35,0	40,0
17	Çin	Diğer	52,6	52,7	139	20,0	40,0	69,7	81,5	52,1	63,0	74,2	71,8	25,0	30,0
18	Rusya	Başkanlık Sistemi	49,8	52,1	143	20,0	28,0	86,1	57,8	76,3	58,9	63,9	75,0	25,0	30,0
19	Arjantin	Başkanlık Sistemi	68,6	44,1	169	15,0	34,0	66,8	41,2	52,8	43,3	59,6	68,8	30,0	30,0

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

- **Hukuk:** Mülkiyet hakları, devletin düzgünlüğü ve yargının etkinliği,
- **Devletin büyüklüğü:** Devlet harcamaları, vergi yükü ve mali sağlık,
- **Düzenlemede etkinlik:** İş ortamı ve emeğin özgürlüğü ile parasal özgürlük,
- **Açık piyasalar:** Ticaret ile yatırımların özgürlüğü ve finansal özgürlük, olarak sınıflandırılmıştır.

Hükümet sistemlerinin siyasal ve ekonomik olarak değerlendirilmelerinde ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik olarak refah ölçüsü olmasının yanı sıra siyasal ve sosyal hakların değerlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir.

G20 ülkelerinin 2001 yılında ekonomik özgürlük endeksi ortalaması, 64,10 olup bu puanla *orta derecede özgür ülkeler* kategorisine girmektedir. 2015 yılına gelindiğinde ise *orta derecede özgür ülkeler* kategorisinde değişiklik olmamakla birlikte; özgürlük endeksi ortalaması artarak 64,60 puana yükselmiştir.

Tablo 4.39. G20 Ülkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2001 Yılı)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	2001 Puanı	Kategori
1	ABD	Başkanlık Sistemi	79,1	Büyük ölçüde özgür ülkeler
2	İngiltere	Parlamenter Sistem	77,6	
3	Avustralya	Parlamenter Sistem	77,4	
4	Kanada	Parlamenter Sistem	71,2	
5	Japonya	Parlamenter Sistem	70,9	
6	Almanya	Parlamenter Sistem	69,5	Orta derecede özgür ülkeler
7	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	69,1	
8	Arjantin	Başkanlık Sistemi	68,6	
9	Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	63,8	
10	İtalya	Parlamenter Sistem	63,0	
11	Suudi Arabistan	Diğer	62,2	
12	Brezilya	Başkanlık Sistemi	61,9	
13	Meksika	Başkanlık Sistemi	60,6	
14	Türkiye	Parlamenter Sistem	60,6	Özgür Olmayan Ülkeler
15	Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	58,0	
16	Çin	Diğer	52,6	
17	Endonezya	Başkanlık Sistemi	52,5	
18	Rusya	Başkanlık Sistemi	49,8	
19	Hindistan	Parlamenter Sistem	49,0	

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

G20 ülkeleri arasında 2001 yılında ortalama puanı, 80 üzeri puan olan ve *özgür ülkeler* kategorisinde yer alan ülke bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra 70-80 arası puan alan ve *büyük ölçüde özgür ülkeler* olarak kabul edilen 5 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden 1 tanesi başkanlık sistemiyle yönetilirken 4 ülke parlamenter sistemle yönetilmektedir.

Aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 60-70 arası puan alan ve *orta derecede özgür ülke* kategorisinde yer alan 9 ülke bulunmaktadır. Bu kategoride yer alan ülkeler ağırlıklı olarak başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Bu ülkelerden 5 ülke başkanlık sistemiyle yönetilirken 3 ülke parlamenter ve 1 ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir.

Ortalama olarak 60'ın altında puan alan ve *özgür olmayan ülkeler* kategorisinde değerlendirilen 5 ülke bulunmaktadır. Söz konusu ülkeler Fransa dışında gelişmekte olan ülkeler arasında olup, aynı zamanda G20 ülkeleri arasında en yüksek nüfusa sahip ülkelerdir. G20 ülkeleri arasında 58 puanla 15'inci sırada yer alan Fransa'nın *özgür olmayan ülkeler* kategorisinde değerlendirilmesi ise dikkat çekicidir.

Fransa'nın endeksinin düşük çıkmasında “devlet harcama” endeksinden oldukça düşük bir puan alması etkili olmuştur. Söz konusu endeksin hesaplanmasında, vergi oranlarının yüksek ya da düşük olmasının yanı sıra devlet harcamalarının GSMH'ya oranı önemli bir kriterdir. İnceleme döneminde, Fransa'daki vergi oranları bireysel gelir vergisinde %45 olup, bu oran oldukça yüksektir. Diğer taraftan Fransa'da hükümet harcamalarının toplam üretimin yaklaşık %57'sine ulaşması ve buna bağlı olarak bütçe açıklarının GSMH'nın %3,6'sına ve toplam kamu borcunun GSYİH'nın %96,9'sına ulaşmış olması devlet harcama endeksinin düşük çıkmasında etkili olmuştur (The Heritage Foundation, 2018).

2001 yılındaki hükümet sistemlerine göre *ortalama özgürlük endeksine* baktığımızda ise parlamenter sistemle yönetilen ülkeler 67,4 ortalama ile en yüksek puana sahiptir. 63,2 ortalama ile başkanlık sistemi ikinci sırayı alırken 58 ortalama ile yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa üçüncü sırayı, 57,4 ortalama ile diğer hükümet sistemleri ise son sırayı almıştır.

Parlamente sistemle yönetilen ölkeler arasında 77,6 endeksle en yüksek puana İngiltere sahipken 49 ortalama ile en düşük puana Hindistan sahiptir. Başkanlık sistemiyle yönetilen ölkeler arasında ise 79,1 ortalama ile en yüksek puana sahip ölkeler ABD iken en düşük puanı 49 ortalama ile Rusya almıştır.

Tablo 4.40. G20 Ölkeleri Ekonomik Özgürlük Endeksi (2015 Yılı)

Sıra	Ölke	Hükümet Sistemi	2015 Puanı	Kategori
1	Avustralya	Parlamente Sistem	81,4	Özgür ölkeler
2	Kanada	Parlamente Sistem	79,1	Büyük ölçüde özgür ölkeler
3	ABD	Başkanlık Sistemi	76,2	
4	İngiltere	Parlamente Sistem	75,8	
5	Almanya	Parlamente Sistem	73,8	
6	Japonya	Parlamente Sistem	73,3	
7	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	71,5	Orta derecede özgür ölkeler
8	Meksika	Başkanlık Sistemi	66,4	
9	Türkiye	Parlamente Sistem	63,2	
10	Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	62,6	
11	Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	62,5	
12	Suudi Arabistan	Diğer	62,1	Özgür Olmayan Ölkeler
13	İtalya	Parlamente Sistem	61,7	
14	Endonezya	Başkanlık Sistemi	58,1	
15	Brezilya	Başkanlık Sistemi	56,6	
16	Hindistan	Parlamente Sistem	54,6	
17	Çin	Diğer	52,7	
18	Rusya	Başkanlık Sistemi	52,1	
19	Arjantin	Başkanlık Sistemi	44,1	

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

2015 yılında, G20 ölkeleri arasında sadece 1 ölkeler 81,4 puanla parlamente sistemle yönetilen Avustralya özgür ölkeler kategorisinde yer alırken; 6 ölkeler büyük ölçüde özgür ölkeler kategorisinde yer almıştır. Bu ölkelerden 4'ü parlamente sistemle yönetilirken 2 ölkeler başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Türkiye'nin de aralarında yer aldığı orta derecede özgür ölkeler kategorisinde ise 6 ölkeler yer almaktadır. Bu ölkeler ağırlıklı olarak parlamente ve başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

G20 ülkeleri içinde *özgür olmayan ülkeler* kategorisinde yer alan 6 ülke olup, bu ülkelerden 4 tanesi başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

Tablo 4.41. Ekonomik Özgürlük Endeksi En Çok Artan / Azalan G20 Ülkeleri (2001-2015)

Sıra	Ülke	Hükümet Sistemi	2001 Puanı	2015 Puanı	Değişim
1	Kanada	Parlamente Sistem	71,2	79,1	7,9
2	Meksika	Başkanlık Sistemi	60,6	66,4	5,8
3	Endonezya	Başkanlık Sistemi	52,5	58,1	5,6
4	Hindistan	Parlamente Sistem	49,0	54,6	5,6
5	Fransa	Yarı Başkanlık Sistemi	58,0	62,5	4,5
6	Almanya	Parlamente Sistem	69,5	73,8	4,3
7	Avustralya	Parlamente Sistem	77,4	81,4	4,0
8	Türkiye	Parlamente Sistem	60,6	63,2	2,6
9	Güney Kore	Başkanlık Sistemi	69,1	71,5	2,4
10	Japonya	Parlamente Sistem	70,9	73,3	2,4
11	Rusya	Başkanlık Sistemi	49,8	52,1	2,3
12	Çin	Diğer	52,6	52,7	0,1
13	Suudi Arabistan	Monarşi	62,2	62,1	-0,1
14	Güney Afrika	Başkanlık Sistemi	63,8	62,6	-1,2
15	İtalya	Parlamente Sistem	63,0	61,7	-1,3
16	İngiltere	Parlamente Sistem	77,6	75,8	-1,8
17	ABD	Başkanlık Sistemi	79,1	76,2	-2,9
18	Brezilya	Başkanlık Sistemi	61,9	56,6	-5,3
19	Arjantin	Başkanlık Sistemi	68,6	44,1	-24,5

Kaynak: (The Heritage Foundation, 2018)

G20 ülkelerinin ekonomik özgürlük endeksi artmaktadır. 2001 yılında 64,10 olan endeks ortalaması 2015 yılında 64,60'a yükselmiştir. Hükümet sistemleri arasında en yüksek artış parlamente sistemle yönetilen ülkelerde gerçekleşmiştir. Parlamente sistemle yönetilen ülkelerin 2001 yılında 67,4 olan ortalama puanı 2015 yılında 70,4'e yükselmiştir. Buna karşılık başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin puanı ise azalmıştır. 2001 yılında 63,2 olan endeks ortalaması 2015 yılında 61'e düşmüştür. Diğer hükümet sistemiyle yönetilen ülkelerin 57,4 olan ortalama puanı

değişmezken yarı başkanlık sistemiyle yönetilen Fransa'nın puanı 58'den 62,5'e yükselmiştir.

Söz konusu dönemde ekonomik özgürlük endeksi en fazla düşen ülke başkanlık sistemiyle yönetilen Arjantin'dir. Arjantin 44,1 genel puanı ile G20 ortalaması olan 64,6 puanın oldukça altında yer almıştır. Güney Amerika'nın en büyük ikinci ülkesi olan Arjantin'de uzun bir dönem siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar yaşanmıştır. Devlet bütünlüğü, mülkiyet hakları, yargı etkinliği ve işçi özgürlüğü alanlarında oldukça düşük bir performans göstermiştir (The Heritage Foundation, 2018).

Tablo 4.42. G20 Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre Hükümet Sistemlerinin Performansı Arasındaki Fark (2015 Yılında)

	Kareler Toplamı (Sum of Squares)	Serbestlik Der. (df)	Ortalama Kare (Mean Square)	F	Önemlilik (Sig.)
Gruplar Arası (Between Groups)	478,419	3	159,473	1,670	,216
Grup İçi (Within Groups)	1432,149	15	95,477		
Toplam	1910,568	18			

G20 ülkelerinin 2015 yılına ilişkin varyans analizine göre *ekonomik özgürlük endeksi* bakımından, hükümet sistemleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($P=,216$). Söz konusu varyans hesaplamasında, ülkelerin büyüme oranları, işsizlik oranları, döviz kurları, faiz oranları, cari açığı, GSMH'sı ve diğer makroekonomik bileşenler dikkate alınmamıştır.

Sonuç olarak 2001 yılına nazaran 2015 yılında, 12 ülkenin ortalama puanı artarken 7 ülkenin puanı ise azalmıştır. Puanı artan ülkelere 6 ülke parlamenter sistemle yönetilirken 4 ülke başkanlık, 1'er ülke de diğer ve yarı başkan sistemiyle yönetilmektedir. Puanı azalan ülkelere baktığımızda ise, puanı azalan 7 ülkeden 4'ü başkanlık sistemiyle 2'si parlamenter sistemle bir ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir. G20 ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Endeksi hesaplamalarına göre parlamenter sistemle yönetilen ülkeler diğer hükümet sistemlerine göre daha başarılı bir performans göstermiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN EKONOMİK PERFORMANSA ETKİSİ

Bu bölümde, doğrudan ya da dolaylı olarak hükümet sistemlerinin performansını etkileyen unsurlar inceleme konusu yapılmıştır. Liberal ya da Marksist siyasal sistemlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi yerine, Batılı anlamda liberal ve demokratik hükümet sistemleri arasında kabul edilen ve bugün dünya da en yaygın olarak uygulanan hükümet sistemlerinin ekonomik performansını etkileyen unsurlar inceleme konusu yapılmıştır.

Önceki bölümlerde, parlamenter sistem ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin *siyasal açıdan*, yasama, yürütme ve yargı özelinde; *ekonomik açıdan* ise OECD ve G20 ülkelerinin makroekonomik performansları üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmesi yapıldığından bu bölümde aynı konular tekrar inceleme konusu yapılmamıştır. Bu bölümde her iki hükümet sisteminin performansını etkileyen ekonomik, siyasal ve uluslararası faktörler inceleme konusu yapılmıştır.

5.1. Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Çalışmalar ve 1990 Sonrası Hükümet Sistemi Değişiklikleri

Bu bölümde öncelikle hükümet sistemlerinin mukayesesine yönelik yapılan “karşılaştırmalı siyasete” ilişkin çalışmalara ve 1990 yılı sonrasındaki hükümet sistemi değişikliklerine yer verilmiştir. Daha sonra hükümetlerin performansını etkileyen unsurlar olarak öne çıkan *ekonomik, siyasi ve uluslararası unsurlar* inceleme konusu yapılmıştır.

Ekonomik unsurlar olarak, faiz oranları ve döviz kurları gibi daha çok finansal ağırlıklı etkenlerin yanı sıra enflasyon ve işsizlik gibi reel sektörü etkileyen unsurlar incelenecektir. Siyasal unsurlar olarak; kurumsal yapılar, siyasi partiler ve seçim sistemleri ile siyasal istikrar incelenecektir. Son olarak hükümetlerin performansı

üzerinde etkili olan uluslararası gelişmeler ayrı bir başlık altında inceme konusu yapılacaktır.

5.1.1. Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Çalışmalar

Hükümet sistemlerine ilişkin yapılan ilk çalışmalar, siyaset bilimi bağımsız bir disiplin olarak kabul edilinceye kadar çeşitli disiplinler altında inceleme konusu yapılmıştır. Siyaset bilimine ilişkin çalışmalar, 1880 yılında Columbia Üniversitesi'nde *Siyaset Bilimi Okulu* açılincaya kadar, felsefe, hukuk ve tarih gibi çalışmalar içerisinde yürütölmekteydi. Siyaset biliminin ayrı bir disiplin haline gelmesinde, 1903 yılında Amerikan Tarih Derneği (*American Historical Association - AHA*)'nden ayrılmak suretiyle Amerikan Siyaset Bilimi Derneği (*American Political Science Association - APSA*)'nın kurulması etkili olmuştur (American Political Science Association, 2018). Amerika'da 1920'lere gelindiğinde siyaset bilimi alanında Harvard, Columbia, Princeton ve Yale gibi önde gelen birçok üniversitede lisans, yüksek lisans ve doktora programlarına yönelik dersler açılmıştır. Söz konusu çalışmalar siyaset biliminin bağımsız bir disiplin haline gelmesinde etkili olmuştur.

Karşılaştırmalı siyaset biliminde ilişkin yapılan ilk çalışmalarda, siyasal sistemlerin karşılaştırılmasına yönelik çalışmalardan daha ziyade; seçmen davranışları, siyasal partiler, siyasal kişilikler ve siyasal tutumlar gibi konular ön plana çıkmıştır. Siyaset bilimine yönelik yapılan çalışmalar arttıkça birçok yeni yaklaşım gelişmeye başlamıştır. 1950'lerden sonra Charles Merriam ve Harrold D. Lassvell'in öncölük ettiğı Davranışçı Devrim (*Behavioral Revolution*) karşılaştırmalı siyaset bilimi çalışmalarında etkili olmaya başlamıştır. Siyasal davranışçılık olarak da adlandırılan bu yaklaşımı savunanlar, nicel veri toplama yöntemleri başta olmak üzere araştırma yöntemlerine önem vermeye başlamıştır (Sayarı ve Bilgin, 2013: 8-9). Bu dönemde siyaset bilimi çalışmalarında, matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin yanı sıra kamuoyu araştırmalarında anket kullanılmaya başlanmıştır.

1955'lere gelindiğindeyse *Yeni Karşılaştırmalı Siyaset* anlayışı gelişmeye başlamıştır. Söz konusu anlayışın gelişmesinde Macridis'in eleştirileri etkili olmuştur.

Macridis, karşılaştırmalı siyasetteki geleneksel yaklaşımları kusurlu olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Macridis, söz konusu eleştirileri beş konuda toplamıştır. İlki, geleneksel yaklaşım bütünüyle Avrupa'ya odaklanmış ve dar görüşlüdür. İkincisi geleneksel yaklaşım analitik ve açıklayıcı olmaktan daha ziyade tasvire dayanmaktadır. Üçüncüsü, büyük ölçüde kurumlara, anayasal ve yasal düzenlemelere odaklandığı için fazlasıyla kuralcıdır. Dördüncüsü, başka bazı ülkelerle olan benzerlikler ve farkları saptamadan tek tek ülkeleri incelediği için karşılaştırmalı değildir. Beşinci olarak da alandaki çalışmalar çoğu kez ampirik araştırma ve hipotezlerin sınanmasından daha ziyade anekdotlara dayanmaktadır (Sayarı ve Bilgin, 2013: 8) .

1960'lı yıllarda ise araştırılan konulara *kuramsal bir çerçeveden* bakılması gerektiği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu yaklaşıma göre kuramların getirdiği çerçeve içinde, varsayımlar oluşturulmalı ve bu varsayımların geçerli olup olmadıkları ya da hangi şartlar içinde geçerli oldukları somut araştırmalarla sınanmalıdır (Kışlalı, 2004: 10).

David Easton tarafından siyaset biliminde kullanılan sistemler teorisi (*systems theory*) ve Gabriel Almond tarafından geliştirilen yapısal-işlevselcilik (*structural-functionalizm*) teorileri karşılaştırmalı siyaset biliminin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Easton, (1957: 384) tarafından önerilen *sistemler yaklaşımı*, siyasi analizlerde ana kavramsal araçlardan birisini oluşturmuştur. Bu yaklaşıma göre, “siyasi sistem toplumdan gelen girdileri alır ve bu girdileri, çıktılara yani politikalara dönüştürür.” Sayarı ve Bilgin'e göre (2013: 9) günümüz siyasi sistem analizlerinde bu yaklaşım kullanılmaktadır. Siyasal sistem analizi, günümüz siyaset biliminde artan bir etkiye sahiptir (Kışlalı, 2004: 12). Easton'a göre (1957: 391) siyasal sistemin “siyasal topluluk, siyasal rejim ve siyasal otorite” olmak üzere üç unsuru bulunmaktadır.

Almond tarafından geliştirilen ve karşılaştırmalı siyasette öne çıkan bir başka yaklaşım *yapısal-işlevselcilik* yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre toplumsal yaşamda hiçbir şeyin tek başına bir bütün oluşturmadığı ve her şeyin bir bütünün parçası olduğu görüşüne dayanmaktadır (Kışlalı, 2004: 11). Bu yaklaşımın önde gelen temsilcisi Almond'a göre “dünyadaki tüm siyasi sistemler belirli işlevleri yerine getirmek

durumundadır.” Almond bu işlevleri, “Siyasi sosyalleşme, bireylerin önemli siyasi mevkilere yerleştirilmesi, çıkarları ifade etme, çıkarları birleştirme, siyasi iletişim, kural koyma, kuralları uygulama ve kuralların değerlendirilmesi” olarak saymıştır. Almond’un tezine göre “iki ülke aynı siyasi yapılara sahipmiş gibi görünse de, bu yapıların işleyiş yolları ciddi derecede farklılık gösterebilmektedir.” Almond, her türlü siyasi sistemin esas amacının siyasi sistemin ayakta kalmasını sağlamak olduğunu belirttikten sonra; gelişmekte olan ülkeleri, gerçekleştirmekte olan siyasi ve toplumsal değişimi göz önünde bulundurmamakla suçlamıştır (Sayarı ve Bilgin, 2013: 9-10). A.Taner Kışlalı’ya (2004: 12) göre bu yaklaşımın en büyük eksikliği “değişme”yi açıklamaktaki sıkıntılardır. Kışlalı, yapısal ve işlevci modellerin, çatışmadan çok uzlaşmayı ve uyumu, değişmeden çok belirli bir durumu açıklamaya elverişli olduğunu belirtmiştir.

Siyasal davranışların nedenlerini araştırmaya yönelik yaklaşımların yanı sıra karşılaştırmalı siyasette öne çıkan konularından birisi de siyaset ve ekonomi arasındaki ilişkinin araştırılması oluşturmıştır (Gasiorowski, 1995: 882). Politik iktisat ya da politik ekonomi olarak da adlandırılan bu yaklaşımda, birçok araştırmacı tarafından siyasi ve ekonomik süreçlerin birbirini ne ölçüde ve hangi yönlerde etkilediği inceleme konusu yapılmıştır.

Politik ekonomi, hükümetlerin nasıl karar aldıklarını inceleyen bir çalışma olarak gelişmiştir (Begg, Ficher ve Dornbusch, 2010; 293). Hükümetlerin, maliye, vergi, para ve sosyal devlete ilişkin uyguladıkları ekonomi politikaları hükümet sistemlerinin yanı sıra siyasi partilerin öncelikleriyle de ilgilidir. Siyasi partilerin ağırlıklı olarak savundukları ekonomi politikası olarak; sol partilerde vergilerin arttırılması buna bağlı olarak sosyal yardımların ve kamu harcamalarının arttırılması politikası öne çıkarken sağ partilerde vergilerin ve kamu harcamalarının azaltılması politikası öne çıkmaktadır. Söz konusu yaklaşım mutlak olmamakla birlikte devletin, ekonomi - birey – toplum dengesinde hangisine öncelik verdiğine göre değişmektedir. Bu öncelikler, zaman içerisinde siyasi partilerin yaklaşımına bağlı olarak değişebilir. Örneğin sol partiler, sosyal yardımların arttırılması ile ilgili tutumunu muhafaza

ederken zaman içinde vergilerin düşürülmesi politikasını benimseyebilir (Begg, Ficher ve Dornbusch, 2010; 293-294).

Kapitalist dünya görüşünün siyasal anlamda bir yansıması olarak kullanılan *politik iktisat* deyimini ilk olarak merkantilistler tarafından kullanılmıştır (Erdağ, 2009: 8). Merkantilizm, XV. yüzyılda başlayıp XVIII. yüzyıla kadar devam eden, iktisadi anlamda ihracatın arttırılıp, ithalatın azaltılması ve ticaretin geliştirilmesi yolu ile milli ekonomin güçlendirilmesini benimseyen bir iktisadi yaklaşım olarak uygulanmıştır. Ulus devletin, ekonomik anlamda yeniden inşası da diyebileceğimiz merkantilizm, bir diğer anlamda ekonomik milliyetçilik olarak değerlendirilmektedir. Keynes (2010: 283-287) merkantilizmin başlangıçta korumacı politikalarla işsizliğe olumlu yansıdığını kabul etmekle birlikte, uzun vadede bu politikaların milli ekonomilere zarar vereceğini ileri sürmüştür.

Esasında politik ve ekonomik süreçlere ilişkin karşılaştırmalı siyasete konu olabilecek çalışmalar, Platon'dan Adam Smith'e Keynes'den Marks'a birçok düşünür tarafından yapılmıştır. Adam Smith (2017), İngiltere ile Fransa, İtalya, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerdeki ekonomik yapıyı faiz oranları, ücretler ve satınalma gücü gibi daha birçok açıdan karşılaştırmıştır.

Karl Popper, (1989: 51) Platon'un sosyolojik ve ekonomik tarihsiciliği düşüncesindeki siyasal hayatın, tarihsel gelişiminin *ekonomik temelli* olduğunu belirttikten sonra; Marks'ın bu yaklaşımı, *tarihsel materyalizm* olarak yeniden canlandırdığını ileri sürmüştür. Louis Althusser (2006: 53-54), Marks'ın toplumun yapısının oluşumuna dair, bir tarafta alt-yapı ya da *ekonomik temel* öte yanda ise *hukuki siyasal ve ideoloji* olmak üzere üst-yapı tanımlamasını kabul etmekle birlikte; son kertede ekonomik temelde olanların üst yapıda olanları belirleyeceğini ileri sürmüştür. Günümüzde her ne kadar ekonomik analizlerde “Marksist bakış açısı bütünüyle kabul edilmemiş olsa da” genel anlamda alt yapı – üst yapı olarak da nitelenen ekonominin siyasal yapıyı ya da siyasal yapının ekonomi üzerindeki karşılıklı etkisi kabul edilmektedir.

Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, (2015: 15) küreselleşme ile birlikte son yıllarda Karl Marks'ın politik ekonomi olarak tanımladığı “devlet merkezli ekonomik mekânlardan dünya ekonomik mekânına, pazaryerinden işyerine doğru bir kayma olduğu” gerekçesiyle Marksist ekonomi anlayışını başka bir açıdan eleştirilmiştir. Rivero (2003: 28) gibi bazı araştırmacılar ise artan ekonominin siyasal süreçlerin önüne geçtiğinden hareketle yeni dünya da iktidar oyunun artık jeopolitik değil, jeo-ekonomik olacağını ileri sürmüştür.

Birçok araştırmacının ekonomi merkezli görüşlerine karşılık Linz, (2017: 22) salt ekonomik yaklaşımlara karşı çıkmıştır. Linz'e göre ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerdeki demokrasinin istikrarı konusunda anlamlı bir bağlantı olduğunun görülmesine rağmen; siyasal sistem, sosyal sistem ve ekonomik sistem tiplerinin ayrı ayrı çözümlemesini gerektirecek sayıda bu kuraldan sapan örnekler vardır.

Siyaset ve ekonomi temelli analizlerde, devletin fonksiyonuna ilişkin çeşitli yaklaşımlar gelişmiştir. Devletin gücü ve etkinliği konusunda, literatürde *baskıcı* ve *ekonomik* olmak üzere iki ayırım yapılmaktadır. Baskıcı tez için, Çarlık Rusya örnek olarak gösterilirken; ekonomik tez için Britanya örnek olarak gösterilmektedir (Weiss ve Hobson, 1999: 57-58). Devletlerin ekonomik faaliyetlerdeki fonksiyonu üzerinden yapılan bu sınıflamanın ilkinde, ekonomik süreçler devlet eliyle yönetilirken; ikincisinde, piyasa mekanizması ön plana çıkmaktadır.

Piyasa mekanizmasının ekonomik ve siyasal süreçleri yönlendirdiği klasik liberal iktisadi anlayış, 1929 ekonomik bunalımı ile birlikte değişmiştir. Adam Smith'in *devletin yansızlığı* teorisi, John Maynard Keynes'in iktisadi görüşleri doğrultusunda revize edilmiş ve Smith'in görüşlerinin aksine devletin ekonomiye müdahil olduğu yeni bir süreci başlatmıştır (Piereson, 2012: 263-264). Son zamanlarda yapılan bazı ampirik araştırmalar ekonomik büyüme ve kalkınma için etkili bir devletin gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Madsen, Wang ve Steiner, 2017: 106).

Devletin iktisadi olarak ekonomiye doğrudan bir müdahale aracı olarak Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) gelişmiştir. Nitekim 1945 yılından sonra Batı'da birçok hükümet, yüksek bir büyüme seviyesini devam ettirmek, enflasyonu kontrol altına

almak, uluslararası ticareti geliştirmek, istihdamı arttırmak ve adil gelir dağılımını sağlamak gibi ekonomik hedeflerle devlet müdahalesini yaygınlaştırmıştır (Heywood, 2012: 402). Heywood’a benzer görüşü paylaşan Dahl, piyasa kapitalizmine bağlılığıyla tanınan Amerika’da ulusal, eyalet ve yerel düzeyde yönetimlerin biręok konuda ekonomiye müdahale ettiklerini söylemiştir.

“İşsizlik sigortası, Yaşlılara ödenen yıllık maaş, Enflasyonu ve iktisadi durgunluğu engellemek için mali politika, Güvenlik: gıda, ilağ, havayolları, demiryolları, otoyollar, caddeler, ... sağlık, eğitim, piyasada rekabeti sağlamak, tekelleşmeyi ve ticaret üzerindeki diğer kısıtlamaları önlemek, tarife ve kotalar belirlemek...” Dahl, (2001: 181)

Diğer taraftan saf liberal ekonomilerde bile ekonomik süreçler, bütünüyle piyasanın insafına bırakılmamış ve hükümetlerin düzenleyici tedbirler almasının yolu açılmıştır. Politika ve ekonomi birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu anlamda Allen, (2016: 26) politikanın ekonomiyi kapladığını ya da en azından ekonominin şartlarını belirlediğini ileri sürmüştür.

Diğer taraftan yapılan tartışmalarında, esasında tartışılan devletin toplumsal yapıdaki fonksiyonunun ne olduğu? Ya da ne olması gerektiğine ilişkindir. Berch Berberoğlu, tartışmaların teorik arka planının siyasal bakış açılarına göre şekillendiğine dikkat çekmiştir.

“Muhafazakâr analistler, ekonomide devlet müdahalesine karşı serbest pazar avukatlığı ile birleştirirken; liberal akademisyenler, bürokrasi sorununa odaklanıp devlet odaklı devlet teorisi geliştirmeyi denemiş ve sol görüştekiler ise görüşme ve münazaralarına; devletin sınıfsal tabiatı, yapısal zorunlulukları ve küreselleşme çağındaki rolü etrafında devam ettiler.” (Berberoğlu, 2014: 1)

Berberoğlu, analizinde esasında siyasal mücadelenin yanı sıra mücadelenin bir yerde *ekonomi* odaklı olduğunu belirtmiştir.

Son yıllarda ülkelerin sosyo politik durumunu, ekonomi temelli olarak analiz eden yaklaşımlarda Thomas Piketty ismi ön plana çıkmaktadır. Fransız ekonomist Piketty, *21. Yüzyılda Kapital* adlı kitabında dünyanın en zengin gelir ve

servet oranındaki olağanüstü artışları incelemiştir. Piketty, (2014: 559-563) 20 ülkeden gelen tarihi ekonomik verilere dayanarak yaptığı inceleme neticesinde, zenginlik yoğunlaşmasının, 20. yüzyılın başından bu yana görülmemiş bir şekilde zirveye ulaştığını göstermiştir. Piketty, ülkelerdeki gelir dağılımını düzenleyici faaliyetler olmadan, daha yoğunlaşmış gelir ve zenginlik eğiliminin devam edeceğini ileri sürerek *servette küresel bir vergi* talep etmektedir. Piketty çalışmasında, belli bir aşamaya ulaşan zenginlik konsantrasyonunun adil gelir dağılımını bozduğunu ve bu durumun da küresel kapitalizm ve liberal demokrasi için bir tehdit olup olmadığını sorgulamıştır.

1980'lerden sonra neoliberal politikalara geçişle birlikte küresel anlamda gücü artan bir başka kesim de finansal sektördür. Finansal sektörün gelişmesinin ekonominin büyümesi üzerinde olumlu katkısı bulunduğu dair birçok araştırma yapılmıştır (Rajan ve Zingales, 2003: 6). Küresel finansın merkezi konumunda yer alan ABD'de 1960 ve 1970'li yıllarda GSYH'sından %13 oranında paya alan finans sektörünün payı, 1980'li yıllardan sonra hızlı bir artış trendine girmiştir. 1989 yılında bu oran %16,7'ye 1998'de %18,2'ye kadar yükselmiş ve 2008 finansal krizinde %15,6'ya düşmekle birlikte 2016 yılı itibarıyla tekrar bir yükseliş trendine girerek %17,8'e yükselmiştir (Tatlıyer, 2018: 19).

1970 ve 1980'li yıllara kadar kamu harcamaları ve vergi politikası yoluyla ekonomiye müdahale eden Keynesçi *maliye politikası* anlayışı değişmeye ve yerini *para politikasının* daha ağırlıkta olduğu Neoklasik yaklaşıma bırakmaya başlamıştır (Tatlıyer, 2018: 27). Bu yaklaşımla birlikte ekonomi politikalarının yönetim ve denetlenmesinde, merkez bankaları daha aktif bir konuma gelmiştir. Merkez bankaları, klasik para basan kurumlar olmanın ötesine geçmiş ve finansal piyasalara ilişkin düzenlemeler yapan, faiz oranları, döviz kurları ve likidite oranlarının değiştirilmesi gibi finansal araçlarla ekonomi politikalarına müdahale eden bir yapıya ulaşmıştır.

ABD ve İngiltere'de 1980'lerde başlayan neoliberal politikalarla birlikte, devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahil olduğu süreci minimum seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı sonrasında uygulanmaya başlanan, sosyal devletin tasfiye edilmesi, sendikal mücadelenin geriletilmesi, reel

Ücretlerin düşürülmesi ve zelletirme çalışmaları, yeni döneme damgasını vurmuştur (Somağ, 2006: 20). Birçok araştırmacı, devletin ekonomik yaşama müdahalesinin zorunlu olarak tüm sosyal varlık alanlarının devletin kontrolüne girmesine neden olacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır (Heywood, 2012: 393).

Buna karşılıklı 2008 krizi başta olmak üzere; türev finansal araçların toplam ekonomi içindeki ağırlığının artması ve finansal kaynaklı ekonomik krizler, finansal piyasaların daha yakından izlenmesine neden olmuştur. Ayrıca finansal piyasaların kresellemesiyle birlikte krizler de uluslararası niteliğe bürünmüştür. Birçok araştırmacı ekonomik krizlerle mücadele edilebilmesi için devlet müdahalelerinin yanı sıra uluslararası işbirliği yapılması gerektiğini savunmuştur.

5.1.2. 1990 Sonrası Hükümet Sistemi Değışiklikleri

Toplumsal yapıda, üretim ilişkilerinde, nüfus artışında ve ekonomik ilişkilerdeki değışimler hükümet sistemlerinde değışimlere yol açmıştır. Bilimsel ve teknik gelişmeler hükümet sistemlerini ve yerel yönetimleri ekillendirmitir. Hükümet sistemleri toplumsal yapılarıdaki farklılıklara paralel olarak değışiklik göstermiştir. Maurice Duverger'e göre (2004: 275) siyaset belirli bir toplum tipine özgü bir uğraş olmayıp, tüm toplumlarda ve tüm gruplarda ortaya çıkan bir uğratır. Dolayısıyla "toplumlar ne kadar eitliyse siyasal sistemler de o kadar çeşitlilik gösterecektir."

XX. yüzyılın son çeyreğinde SSCB' in dağılması ile birlikte Francis Fukayama, (2005) "tarihin sonu" teziyle komünizm karşısında liberal ekonominin mutlak zaferini ilan etmiştir. Heywood'a (2012: 406) göre 1980'ler de balayan Sovyet ekonomisindeki büyüme hızının dmesi ve 1989-1991 devrimleri "komünizmin kn" hazırlayan en temel etkenlerdir. Heywood (2012: 389), "ikiyüz yıldır kapitalizm ile sosyalizm arasında devam eden ideolojik tartışmanın; esasında iki rakip ekonomi felsefesi arasındaki çatışma" olarak nitelendirmiştir. SSCB'nin yıkılması ile birlikte, komünist sisteme karşı hkimiyetini ilan eden kapitalist ekonomi ya da politik

bir kavram olarak liberal ekonomi, yönetim sistemlerini liberal bir değişime zorlamıştır.

Karşılaştırmalı siyasete ilişkin yapılan çalışmalarda, SSCB'nin dağılmasından sonra ağırlıklı olarak başkanlık ve parlamenter sisteme yönelik çalışmalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Uluslararası alanda başkanlık sistemi ve parlamenter sisteme ilişkin tartışmalar, 1990'lı yıllarda akademik ve sosyal çevrelerde tartışılmıştır. *Journal of Democracy* dergisinde Juan J. Linz, Seymour Martin Lipset, ve Donald L. Horowitz, her iki siyasal sistemi *yeni demokrasi* adı altında tartışmış ve yapılan bu tartışmalarda, seçim sistemleri ve siyasal partiler ön plana çıkmıştır (Lijphart, 1991: 72-84).

Hükümet sistemi tartışmaları, akademik çevrelerin yanı sıra parlamenter sistemle ve başkanlık sistemiyle yönetilen birçok ülkede yapılmıştır. Lijphart'a (2016: 25) göre Westminster modeline coşkulu bir şekilde hayran olan ABD başkanı Woodrow Wilson, "*Başkanlık sisteminin acilen kaldırılması ve İngiliz tarzı parlamenter sisteme geçilmesini*" önerecek kadar ileri gitmiştir. ABD'nin 28. başkanı olan ve 1913-1923 yılları arasında iki dönem başkanlık yapan Thomas Woodrow Wilson'dan sonra tartışmalar sona ermemiş ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da parlamenter sisteme geçilmesi yönündeki tartışmalar devam etmiştir (Elgie, 2004: 2).

Hükümet sistemlerine yönelik 1990'lı yıllardan sonra ağırlık kazanan ve siyaset bilimci Linz ile devam eden tartışmalarda Linz, (1990: 53) Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri konulu makalesiyle tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Linz, temel manada demokratik yönetim sistemlerinin yararlarını anlatmak üzere yazdığı makalesinde, başkanlık sistemin tehlikelerini dile getirmiş ancak söz konusu tehlikelere rağmen başkanlık sisteminin diğer hükümet sistemlere nazaran *demokratik meşruluk* konusunda daha güçlü olduğunu savunmuştur.

Diğer yandan SSCB'nin dağılmasından sonra, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemden hangi hükümet sistemin seçileceğine dair tartışmalar, Rusya ve SSCB'den bağımsızlığını kazanan birçok ülkede yapılmıştır (Elgie, 2004: 2). Gerald M. Easter, (1997: 190) "Komünizm Sonrası Rusya ve NIS Rejim Değişikliği: Başkanlık Tercihi" başlıklı makalesinde, SSCB sonrasında Rusya'dan ayrılan

devletlerin yönetim sistemlerini incelemiştir. Easter'e göre komünizm sonrası, bu ülkelerde demokratik yönetim sistemlerinin kurulmasında ABD'nin baskısı etkili olmuştur.

Easter, (1997: 188) komünizm sonrası *geçiş aşamasında* eski rejim seçkinlerinin iktidarı ele geçirdiğini ve bu ülkelerde *başkanlık, parlamentarizm ve karışık (hibrid)* olmak üzere üç türlü hükümet sisteminin seçildiğini belirtmiştir. Rejim türleri bakımından benzer bir ayrım, birçok siyaset bilimci tarafından paylaşılmıştır (Elgie, 2004: 5).

Parlamentele sistemle yönetilen bazı ülkeler yaşadıkları siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle hükümet sistemlerini değiştirmek için anayasa değişikliği yapmıştır. 1994 yılında Arnavutluk'ta Demokrat Parti lideri Sali Berişa liderliğinde, parlamentele sistemden başkanlık sistemine geçilmesi yönünde anayasa değişikliği yapılmıştır. Söz konusu anayasa değişikliği referandum sonucunda kabul edilmemiştir (Easter, 1997: 190).

SSCB sonrasında, Türki Cumhuriyetler olarak da adlandırılan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, hükümet sistemi olarak *başkanlık sistemini* tercih etmiştir. Alkan'a göre (2013: 72) SSCB'den bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki, ağır ekonomik bunalımlar, etnik gerilimler, dış dünya dan yükselen reform talepleri ve yeni komşularla yaşanabilecek potansiyel sorun alanları nedeniyle yönetimde “lider merkezli” bir anayasa yapım sürecinin ön plana çıkmıştır.

Hükümet sistemi değişikliğinin yanı sıra bu ülkelerde siyasal ve ekonomik açıdan liberal politikaların ağırlıkta olduğu bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. SSCB sonrası bu ülkelerde, merkezi planlamaya dayalı ekonomi politikaları yerine serbest piyasaya dayalı liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlamış ve bu kapsamda özelleştirmeler yapılmıştır (Fukuyama, 2012: 43).

Tablo 5.1. Kominizm Sonrası Hükümet Sistemi Değişiklikleri

SSCB Sonrası Ülkelerin Rejim Tercihleri ve Elitler					
Dağınık Elitler		Konsolide Elitler		Reformist Elitler	
Ülke	Kurumsal Seçim	Ülke	Kurumsal Seçim	Ülke	Kurumsal Seçim
Çek Cum.	Parlamenter	Azerbaycan	Başkanlık	Arnavutluk	Parlamenter
Estonya	Parlamenter	Kazakistan	Başkanlık	Ermenistan	Başkanlık
Macaristan	Parlamenter	Kırgızistan	Başkanlık	Belarus	Başkanlık
Letonya	Parlamenter	Tacikistan	Başkanlık	Bulgaristan	Parlamenter
Litvanya	Parlamenter	Türkmenistan	Başkanlık	Hırvatistan	Başkanlık
Polonya (*)	Parlamenter	Özbekistan	Başkanlık	Gürcistan	Başkanlık
Slovakya	Parlamenter			Moldova	Karışık (Hibrid)
Slovenya	Parlamenter			Moğolistan	Karışık (Hibrid)
				Romanya	Başkanlık
				Rusya	Başkanlık
				Ukrayna	Başkanlık

Kaynak: (Easter, 1997: 190)

(*) Bazı araştırmacılar Polonya'yı Yarı Başkanlık Sistemi olarak sınıflamıştır.

Diğer yandan Rusya'da SSCB sonrasındaki Gorbacov ile başlayan ve Yeltsin döneminde devam eden siyasal istikrarsızlıklar dolayısı ile zayıf hükümetler, Rus siyasetçilerin güçlü hükümet arayışına neden olmuştur (Easter, 1997: 195). Bu bağlamda 1993 yılında yapılan referandumla birlikte; Rusya, Başkan'ın doğrudan halk tarafından iki dönemle sınırı olmak üzere, dört yıl için seçildiği başkanlık sistemine geçmiştir.

5.2. Hükümetlerin Performansını Etkileyen Unsurlar

Bu başlık altında hükümetlerin performansını etkileyen unsurlar inceleme konusu yapılacaktır. Hükümetlerin başarısını etkileyen unsurlar nelerdir? Aynı hükümet sistemini uygulayan ve aynı siyasi ve coğrafi alandaki ülkeler neden aynı ekonomik başarıyı gösterememektedir? Örneğin başkanlık sistemiyle yönetilen ABD ve Meksika arasındaki gelişmişlik farklarını nasıl açıklamalıyız? Ya da parlamenter sistemle yönetilen İngiltere ve Türkiye'deki siyasal ve ekonomik istikrarı belirleyen unsurlar nelerdir? Parlamenter sistem ya da başkanlık sistemi tek başına siyasal ve ekonomik istikrarı garanti ediyor mu? Uluslararası gelişmelerin ülkelerin ekonomik

performansı üzerinde etkisi var mı? Bu ve benzeri sorulara bu başlık altında cevap vermeye çalışacağız.

Hükümet sistemlerinin karşılaştırılmalarına ilişkin yapılan çalışmalarda ekonomik değerlendirmeler oldukça sınırlıdır. Yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak siyasal alana yönelik yapılmıştır. Ekonomik anlamda yapılan değerlendirmelerin birçoğu ise gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeleri “salt ekonomik verilerin karşılaştırılmasından” öteye geçememiştir.

Hükümetlerin siyasal ve ekonomik anlamda performansını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar, ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik yapının yanı sıra uluslararası sistemle de yakından ilgilidir. Ekonomik unsurlar olarak döviz kurları, faiz oranları, enflasyon ve işsizlik olarak ön plana çıkarken; siyasal unsurlar olarak, kurumsal yapılar, seçim sistemleri, siyasi partiler ve siyasal istikrar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası gelişmeler hükümetlerin performansı üzerinde etkili olan bir başka unsurdur.

Ülkelerin ekonomik yapısı, kimi zaman bulundukları coğrafi alan bakımından *jeostratejik* olarak, kimi zaman da üyesi bulundukları siyasal ve ekonomik kurumlar dikkate alınarak, *jeopolitik* ve *jeoekonomik* olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde genel anlamda ülkelerin performansı değerlendirilirken, ulusal ve uluslararası etkilerin birlikte dikkate alınması gerektiği kabul edilmektedir (Altan, 2013: 7).

Küreselleşme, ülkelerin kendi siyasi ve ekonomik konjontürünün yanı sıra uluslararası kuruluşlar ve şirketler yoluyla ülkelerin siyasal ve ekonomik yapısını etkilemektedir (Tatlıyer, 2018: 7). Bu etkileşimden olumsuz yönde etkilenen hükümetler ülkelerini korumak amacıyla; yabancı yatırımları teşvik etmek ya da kısıtlamak, gümrük tarifeleri ve kotalar yoluyla ithalatı kontrol etmek, uluslararası tahkime başvuru hakkının kabul edilmemesi gibi birçok yöntemle ekonomik ve hukuki tedbirler almaktadır.

Hükümetler küresel ekonomik ve finansal krizlere karşı, korumacı politikaların yanı sıra maliye ve para politikaları olarak da tanımlanan piyasaya doğrudan veya dolaylı müdahale araçlarına sahiptir. Hükümetler, para politikası ve maliye politikası

yoluyla finansal piyasalardaki faiz oranları ve döviz kurlarına müdahale edebilmektedir. Söz konusu müdahale araçları günümüzde uluslararası anlaşmalarla oldukça sınırlanmış olsa da birçok devlet tarafından hala etkili olarak kullanılmaktadır.

Devletlerin gücü, askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere dört kaynağa sahiptir (Tatlıyer, 2018: 37). Bu kaynakların herbirisinin diğeriyle yakın bağlantısı bulunmaktadır. Askeri ve kültürel güç, siyasi ve ekonomik güce yakından bağlıdır. Diğer taraftan ekonomik ve siyasi güçten hangi unsurun daha belirleyici olduğu akademik ve siyasi çevrelerde sıkça tartışılmıştır. Söz konusu tartışmalarda marksist yaklaşımı benimseyenler “alt yapının (ekonomi) üst yapıyı (siyasi kurumlar) belirlediğini savunurken; liberal yaklaşımı benimseyenler ise siyasal alanın ekonomik yapıyı şekillendirdiğini savunmaktadır.

Bu görüşlere karşılık her iki unsurun karşılıklı etkileşimine dikkat çeken araştırmacılar bulunmaktadır. Doğan Özlem, ekonominin politikadan bağımsız olarak ele alınamayacağını dile getirerek ekonomi-politik teriminin, liberalist/ kapitalist ekonomistlerce unutturulmaya çalışıldığını iddia etmiştir (Özlem, 1998: 24). Benzer bir yaklaşımı benimseyen Altan, “ekonomi ve politikanın kesin sınırlarla birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığını” ve dünyadaki gelişmeleri anlamının yolunun politik ve ekonomik faktörlerin birlikte ele alınması ile mümkün olabileceğini ileri sürmüştür (Altan, 2013: 3). Berberoğlu ise ekonomi eksenli değişimlerin politik eksenli değişimleri zorunlu kıldığını, bu anlamda uluslararası sistemin ulus devletlere küresel şirketler üzerinden nüfuz ettiğini ve siyasal sistemin de ekonomik yapıya göre şekillendiğini iddia etmiştir (Berberoğlu, 2014: 146).

Fukuyama (2012: 60) ise siyasal bir ideolojinin *ekonomik ve siyasal* açıdan asgari iki unsuru içermesi gerektiğini ileri sürmüştür. Mızrak, (2004: 165) Fukuyama’ nın bu iddiasını *gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler* ayrımı yapmak suretiyle geliştirmiştir. Mızrak, ekonomi siyaset ilişkilerine dair başkanlık sistemiyle yönetilen ABD’de devletin ekonomiye müdahale etmemesine karşılık, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere; Türkiye’de ekonomik yönetim-siyaset çekişmesinin özellikle seçim dönemlerinde devletin ekonomiye müdahale ederek makroekonomi politikalarını manipüle ettiğini ileri sürmüştür.

Hangi unsur dikkate alınırsa alınsın yapılacak olan değerlendirmeler, hükümetlerin iş yapış şeklini belirleyen bürokratik ve kurumsal yapıların da dikkate alındığı interdisipliner bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Sadece coğrafi bir yaklaşımı esas alarak yapılacak değerlendirmeler, ülkelerin ekonomik ve siyasal durumu hakkında bize yeterli bilgiyi vermeyecektir. Örneğin her ikisi de başkanlık sistemiyle yönetilen ancak ilki küresel anlamda en büyük ekonomik gücü temsil eden ABD ile ikincisi kişi başına milli geliri oldukça düşük olan hemen yanı başındaki Meksika arasındaki gelişmişlik farkını salt coğrafi bir yaklaşımla açıklayabilir miyiz? Diğer taraftan jeoekonomik bir yaklaşımla, petrol zengini ülkelerdeki kişi başına düşen milli gelirin yüksek olmasına karşılık gelir dağılımındaki adaletsizliği nasıl açıklamalıyız? Dolayısıyla ülkelerin ekonomik performansı üzerinde etkili olan siyasal, ekonomik ve uluslararası konjonktürden kaynaklı birçok unsurun birlikte dikkate alınması gerekir.

Bütün bu değerlendirmelere karşılık Lijphart’a göre (1991: 82) hangi hükümet sisteminin ekonomik kalkınmaya daha elverişli olduğu sorusuna cevap vermek zordur.

“Hangi demokrasi biçiminin ekonomik kalkınmaya en elverişli olduğu sorusu cevap vermek daha zordur. Açık bir değerlendirme yapmak için farklı sistemleri temsil eden (güvenilir ekonomik verilerin eksikliğinden bahsetmeyecek) yeterli Üçüncü Dünya demokrasisi vakalarımız yok. Bununla birlikte, ekonomik gelişmenin güçlü bir başkanın ya da Westminster tarzı baskın bir kabinesinin birleşmiş ve kararlı liderliğini gerektirdiği geleneksel bilgelik oldukça şüphelidir. Her şeyden önce, daha fazla pazarlık ve uzlaşma yapması gereken kapsayıcı bir yürütme, baskın ve münhasır bir yürütmeden ziyade ekonomik politika oluşturmada daha az etkiliyse, o zaman muhtemelen yasal müdahaleye ya da iç muhalefetsiz bir otoriter hükümetin en uygun olacağı söylenebilir.” (Lijphart, 991: 82)

Ülkelerin kalkınmasının önündeki engellere yönelik iki teorik yaklaşım öne çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan ilki Cardoso ve Fletto tarafından geliştirilen bağımlılık teorisi (*dependency theory*)’dir. Bağımlılık teorisi, Marksist ve neo-Marksist bir bakış açısını esas alarak dış aktörlerin ülke içi siyasette büyük rol oynadığını ileri sürmüş ve az gelişmiş ülkelerin yaşadığı siyasi, toplumsal ve ekonomik sıkıntıların sorumluluğunu sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelere yüklemiştir. Bağımlılık teorisyenleri, Latin Amerikalı ülkelerin kalkınma sorunlarının kaynağı olarak, kendi kaynaklarını sömüren, askeri müdahaleler ve çokuluslu şirketler yoluyla ülkelerin ABD’ye olan bağımlılığını göstermiştir. Bu yaklaşıma karşı gelişen ikinci yaklaşım ise Bürokratik-otoriterizm (*bureaucratic authoritarianism*) teorisidir. Arjantinli

siyaset bilimci Guillermo O'Donnell tarafından geliştirilen bu yaklaşımda, Arjantin'in siyasi deneyimleri yani askeri müdahaleler ve demokrasinin lağvedilmesi etkili olmuştur. O'Donnell'a göre ordunun iktidarı ele geçirmesine sebep olan siyasi krizlerin sebebi, yerli üreticilerin korunmasına yönelik uygulanan ithal ikameci ekonomik kalkınma politikalarıdır. Söz konusu her iki yaklaşımı, Sayarı ve Bilgin (2013: 14-15) siyasi ve ekonomik anlamda modern dünyadaki son derece karmaşık ekonomik ilişkileri “sömürgeci” ve “emperyalizm” gibi ideolojik kavramlarla *indirgemeci olarak* açıkladığı ve siyasi sonuçların sadece ekonomi tarafından belirlendiğini öngören *ekonomik nedenselci (economic determinism)* yaklaşımı esas aldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.

5.2.1. Ekonomik Unsurlar

Hükümetlerin performansı üzerinde etkili olan önemli unsurlardan birisi ekonomidir. Ekonomik unsurlar içerisinde en önemli göstergeler GSMH ve kişi başına düşen milli gelir olmakla birlikte söz konusu göstergeleri belirleyen unsurların incelenmesi önemlidir. Günümüzde üretim ve refah seviyesinin oluşumunda; faiz oranları ve döviz kurlarının yanı sıra enflasyon ve işsizlik oranları oldukça belirleyicidir.

Bir devletin ön gördüğü ekonomik sonuçlara ulaşmak için belirlediği politikalara, *ekonomi politikası* denilmektedir. Maliye politikası ve para politikası ekonomi politikasının alt dallarıdır. Ekonomi politikasının amacı ekonomik olarak bozulan dengeyi yeniden sağlamanın yanı sıra daha yüksek büyüme, gelir dağılımında adaletin sağlanması düşük enflasyon ve düşük işsizlik oranları gibi makroekonomik hedefleri gerçekleştirmektir (Eğilmez ve Kumcu, 2006: 26-27).

Devlet, bir yandan ekonomi politikalarını yönlendirirken diğer taraftan ekonomi içinde tüketici olarak yer almaktadır. Devletin her geçen gün genişleyen fonksiyonlarına bağlı olarak, GSMH içindeki devletin payı her geçen gün artmaktadır. İleri düzeyde sanayileşmiş 18 ülkenin 1870 yılında GSMH içindeki devlet payı sadece

%10,5 iken 1913 yılında bu oran %11,9'a 1937 yılında %22,4'e çıkmış 1996 yılına gelindiğinde ise %45,8'e ulaşmıştır (Kazgan, 2005: 21). Dolayısıyla devletler ekonomi politikalarını yönlendirirken aynı politikalardan bireyler gibi etkilenmektedir.

Hükümetlerin başarısını belirleyen ekonomik unsurlar arasında, faiz oranları, döviz kurları, enflasyon oranları ve işsizlik oranlarının yüksek ya da düşük olması bulunmaktadır. Esasında söz konusu makroekonomik unsurların birbirleriyle yakın bağlantısı vardır. Faiz oranları ve döviz kurlarındaki artış, maliyetleri dolayısıyla enflasyonu arttırırken aynı zamanda işsizliğe neden olmaktadır. Diğer taraftan ulusal para biriminin yabancı para birimleri karşısında değer kaybı olan döviz kurlarındaki artış ise ülkedeki faiz oranları ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla hükümet sistemi ne olursa olsun bütün hükümetlerin çözmek zorunda oldukları temel makroekonomik sorunlar arasında faiz oranlarının ve döviz kurlarının düşürülmesinin yanısıra enflasyonun önlenmesi ve işsizliğin azaltılması vardır.

Söz konusu makroekonomik politikaların aynı anda uygulanmasındaki zorluk nedeniyle hükümetler, enflasyonu düşürmekle işsizliği azaltmak arasında tercih yapmak zorunda kalmaktadır. Örneğin enflasyonla mücadele etmek için sıkı para ve maliye politikası olarak da adlandırılan politikalarla ekonomide talebin daraltılması halinde bu politikalar işsizliğe neden olmaktadır. Buna karşılık genişletici para ve maliye politikaları ise işsizliği azaltırken enflasyona neden olmaktadır. Bu nedenle hükümet sistemlerinin ekonomi politikalarında farklı öncelikleri vardır. Sağ ve liberal partiler enflasyonun düşürülmesine öncelik verirken sol ve demokrat partiler ise işsizliğin azaltılmasına öncelik vermektedir.

Makro anlamda fiyat istikrarı, döviz fiyatlarındaki artış ya da azalışlar, borsa endeksi, siyasal kararlardan kolayca etkilenmektedir. Enflasyon ve döviz kurundaki ani ve hızlı yükselişler ekonomik krizlere neden olabilmektedir. Bu nedenle hükümetler fiyat istikrarına önem vermektedir.

Ekonomi politikalarında koordinasyon ve zamanlama uygulanacak politikanın başarısını doğrudan etkilemektedir. Örneğin iktisat literatüründe enflasyon ve işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişki, uygulanacak ekonomi politikasındaki hassasiyete dikkat çekmek için sıkça kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile ülkeler enflasyonu

düşürmekle işsizliği düşürmek arasında tercih yapmak durumunda kalmaktadır. Bu ilişkiye dikkat çeken ekonomistler bu durumun gelişmekte olan ülkelerde siyaset ile ekonominin yakınlaşmasına neden olduğunu ve bunun sonucunda yeni teorilerin literatüre girdiğini dile getirmiştir (Akyazı ve Ekinci, 2009: 3).

Hükümet sistemi ne olursa olsun hükümetlerin uğraşmak zorunda oldukları temel ekonomik sorunlar aynıdır. Zaman içerisinde sorunlara göre ekonomik öncelikler değişse de temel makro hedefler değişmemektedir. Örneğin Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra hem sağ hem de sol siyasetçiler Türkiye’deki en önemli sorun olarak *iktisadi gelişmeyi* görmüştür (İnalcık, 2017: 101). 1980’li yıllardan sonra ise finansal piyasaların küreselleşmesi ve Türkiye’nin liberalizasyon politikaları çerçevesinde uluslararası sisteme entegrasyonu ile birlikte *faiz oranlarının düşmesi* ve *döviz kurlarının istikrarı* ön plana çıkmıştır. Zaman içinde ekonomik öncelikler değişmiş olsa da her iki ekonomi politikasının temel hedefi, refah düzeyinin artışıyla ilgilidir.

Uluslararası finansal piyasalardaki dalgalanmaların yanı sıra ülkelerin kendi siyasal, ekonomik ve yapısal sorunları, faiz oranları ve döviz kurlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu nedenle yüksek enflasyonla ve işsizlikle mücadele hükümetlerin temel ekonomik hedefleri arasında yer almıştır.

İstikrarsızlıkların, zayıf ekonomilere yol açacağı tezini savunan Reeves’e göre (2016) ekonomik başarı, siyasal istikrarla birlikte gelmektedir. Bir ülkenin ekonomik temellerindeki zayıflığı değerlendirmek için dört değişken kullanılmaktadır. Bu değişkenler; cari işlemler açığı, yabancı rezervler, enflasyon ve dış borçlardır (Iacoviello ve Navarro, 2018: 6).

Ekonomik anlamda istikrarsızlık yaşayan ülkelerdeki uzun süreli ekonomik ve siyasal krizler, rejim değişikliği başta olmak üzere askeri darbelere, devrimlere ve ara rejim gibi demokratik olmayan yönetimlere gerekçe olarak gösterilmiştir. Türkiye’de yapılan 1980 askeri darbesinde, anarşi ve şiddetin önlenmesinin yanı sıra *ekonomik çöküş*, yönetime el koyma gerekçeleri arasında sayılmıştır (Ahmad, 2012: 211-214). Dursun (2005: 13) ise darbelere meşruiyet zemini oluşturmak üzere öne sürülen siyasi ve ekonomik gerekçelere dikkat çektikten sonra mevcut durumu “ ... herkes o

koşullarda yapılacak başka bir şeyin olmadığına inandırılmıştı!” şeklinde özetlemiştir. Ahmad’da (2012: 2015) benzer bir yaklaşımla ekonomik sıkıntıların askeri darbenin halk nezdinde meşrulaştırılmasına dikkat çekmiştir.

“Yasa ve düzenin bozulması, dörtına giden enflasyon ve temel tüketim malları kısıtlılığı, parti çekişmeleri ve felç olmuş parlamento yüzünden büyük sıkıntılar çeken halk, sıkıyönetimi ve istikrar vaadini memnurlukla karşıladı” (Ahmad, 2012: 215).

Parlamente sistemiyle yönetilen Türkiye’de ise demokratik siyasal yaşamı askıya alan birçok askeri darbe gerçekleştirilmiştir. Türkiye’deki darbeleri inceleyen Erik Meyersson, (2016) darbelerin çoğunlukla sosyo ekonomik sorunları çözmekten daha ziyade dar bir elit çevrenin çıkarlarına hizmet ettiğini ileri sürmüştür. Meyersson, darbelerin ekonomiye etkilerine ilişkin yapmış olduğu başka bir çalışmada ise darbelerin - demokratik anlamda zayıf ülkelerde bile - ülkelerin, refahını ve ekonomik kalkınmasını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Askeri darbe ve muhtıraların Türk ekonomisine verdiği zarar tam olarak ölçülememekle birlikte; Meyersson, (2016: 2) demokratik ülkelerde başarılı olan darbelerin ekonomiye etkilerine ilişkin yapmış olduğu çalışmada darbelerin, “sistemik olarak artan borçluluk, ekonomide genel bir bozulma, net dış mali durumda bozulma ve şiddetli ekonomik krizlere maruz kalma eğilimine” sebep olduğunu ileri sürmüş ve darbeler sonucunda kişi başına düşen GSMH da %1 ile %1,3 arasında bir azalma olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Türkiye’de 1960 ve 1970’li yıllardaki başarısız koalisyonlar, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkları beraberinde getirmiştir. 1979 yılında Ecevit hükümetinin Türk parasını devalüe etmesi sonucunda Türk parası % 30 oranında bir değer kaybına uğramıştır. Ahmad, The Economist dergisine dayandırdığı analizinde bu devalüasyonla birlikte petrol ürünleri, kâğıt, kömür çimento vb. ürünlerde %60 ile %170 oranında zamlar yapıldığını söylemiştir. “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci” başlıklı makalesinde Mevlüt Karabıçak, Türkiye’deki ekonomik sorunların temel nedenini “istikrarsızlığa” bağlamıştır. Karabıçak ekonomik

istikrarsızlığın oluşum biçimlerini de, “ekonomik büyüme, istihdam ve fiyat düzeyindeki dengesizlikler” olarak belirtmiştir (Karabıçak, 2000: 49).

Şanlısoy’a göre politik istikrarsızlıklar, ekonomik süreçleri olumsuz yönde etkilemekte ve bu da ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısı ile siyasi partilerin, ekonomik başarıları siyasal eğilimlerin belirlenmesinde etkileyici olmaktadır (Şanlısoy ve Çetin, 2016: 66).

Türkiye’deki istikrarsızlıkların, siyasal ve ekonomik olumsuz sonuçlarının yanı sıra dış politikada da olumsuz sonuçları olmuştur. Hinnebusch’a göre Türkiye’nin zayıf ve istikrarsız hükümet dönemlerinde ekonomik ve siyasal anlamda ABD’ye bağımlılığı artmıştır (Hinnebusch, 2003: 144-145).

Son yıllarda karşılaştırmalı ekonomik analizlerde, ampirik verilerin kullanılmaya başlamasıyla birlikte; gerek siyasal gerekse ekonomi temelli yaklaşımlarda, belirli bir yılı esas alan statik analizlerin yerini belirli bir dönemi esas alan dinamik analizler almaya başlamıştır. Karşılaştırmalı politik ekonomi olarak da adlandırılan bu yaklaşımda; ülkelerin siyasal ve ekonomik durumu, başka ülkelerle karşılaştırmalı olarak ele alınırken; ülkelerin aynı dönemlerdeki değişimleri de dikkate alınmaya başlanmıştır.

Diğer taraftan ülkeler, GSMH, milli gelir, işsizlik, büyüme, borçların GSMH’ya oranı gibi makro veriler üzerinden yine BM, OECD, Dünya Bankası gibi birçok uluslararası kuruluş tarafından karşılaştırılmaktadır. Ekonomi temelli olarak yapılan karşılaştırmalarda, düzenli olarak tutulan istatistiki verilerin yanı sıra uluslararası anlamda genel kabul görmüş standartların belirlenmiş olması, bu verilerin güvenilirliğini etkilemektedir. Ekonomik anlamda Uluslararası Finansal Muhasebe Standartları (IFRS) ve raiting raporları gibi uluslararası anlamda genel kabul görmüş standartlar, muhasebe ve finans sistemlerinin ulusal niteliğini ortadan kaldırmış ve bu standartlar, tüm dünya da geçerli ortak kurallar haline gelmeye başlamıştır. Gerek şirketlerin gerekse ülkelerin bu kurallara bağlılığı, kredibilitesini ve finansal verilerin güvenilirliğini doğrudan belirlemektedir.

Ülkelerin bu standartları uygulaması ve ülkeler hakkında düzenlenen rating raporları, yabancı yatırımları ve bu yabancı yatırımların ülkeye geliş koşulları ile faiz oranlarını ve döviz kurları gibi diğer maliyetlerini etkilemektedir. Ayrıca söz konusu standartlaşma, benzer muhasebe ve finansal kuralları uygulayan ülkelerin karşılaştırılmalarında daha sağlıklı sonuçlar elde edilmelerine imkân vermektedir.

5.2.1.1. Faiz Oranları

Faiz, borç alan ve verenler açısından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Borç alanlar açısından faiz, “birisinin başkasının parası için ödediği maliyet” olarak tanımlanırken (Hall, 2018A), borç verenler bakımından, “hizmet ve para ödünç verme riski için ödenen tazminat” (Heakal, 2018) olarak tanımlanmaktadır.

Faizlerin ülke ekonomilerine etkisini ilk inceleyen iktisatçılardan birisi Adam Smith'dir. Smith, (2017: 82) sermayenin ortalama karının paranın faizine bakılarak anlaşılabilirliğini ve faizlerdeki gelişimin sermayedeki gelişim hakkında bilgi vereceğini belirtmiştir.

Genel anlamda faiz oranları, kredi arz ve talebi sonucunda oluşmakla birlikte faiz oranlarının artışı ya da azalması üzerinde birçok faktör etkilidir. Faiz oranları üzerinde, enflasyon, döviz kurları, borsa ve küresel faktörlerin yanı sıra hükümetlerin uyguladığı ekonomi politikaları etkilidir. Adam Smith, (2017: 86-87) faizlerin yükselmesinin nedeni olarak; toplam sermaye stokundaki azalmanın ücretleri ve sermayenin karını düşüreceğini, bunun sonucu olarak da faizlerin yükseleceğini ileri sürmüştür. Smith'e göre ayrıca yasalardaki bir kusur, ülkenin olması gereken düzeyden daha yüksek faizlere ulaşmasına neden olabilmektedir.

Günümüzde finansal piyasalardan ödünç alınabilecek fon miktarını ve bu fonun maliyetini, klasik *para arz* ve *talebinin* yanı sıra *kredi arz* ve *kredi talebi* belirlemektedir. Kredi ve paraya olan talep, faiz oranlarını arttırırken kredi talebindeki düşüş ise azaltmaktadır. Diğer taraftan kredi arzının artması faiz oranlarında düşüşe neden olurken kredi arzının azalması faiz oranlarında artışa neden olmaktadır. Bazı iktisatçılar, faiz artışının kaynağı olarak merkez bankalarının para politikalarını

göstermiştir. Kazgan, (2006: 165) yatırımcıların ucuz para talebi için devlete baskı yaptığını ve bankaların da bu talebe, faiz hadlerini düşürmek ve kredi hacmini genişletmek suretiyle yanıt verdiğini söylemiştir.

Faiz oranları üzerinde etkili olan bir başka unsur da hükümetlerin uyguladığı ekonomi politikalarıdır (Heakal, 2018). Hükümetler, para ve maliye politikalarıyla genel ekonomi politikalarını yönlendirmektedir. Para politikalarının uygulandığı en önemli aracı kurum merkez bankasıdır. Merkez bankası, para politikasıyla doğrudan ilişkili olan *faiz ve kur politikalarını* doğrudan yürütmekle yetkilidir (Eğilmez ve Kumcu, 2006: 42; 68). Her ne kadar merkez bankalarının bağımsız olduğunu kabul edilse de hükümetler, merkez bankalarının açık piyasa işlemlerini dolaylı olarak yönlendirmektedir. Hükümetler, dolaylı müdahalenin yanı sıra, kısa vadeli fon talebiyle faiz oranlarını doğrudan etkilemektedir. Devletin menkul kıymet almak yoluyla piyasaya para sürmesi, faiz oranlarını düşürürken elindeki menkul kıymetleri satması ise para arzını azaltırken faiz oranlarını da arttırmaktadır (Heakal, 2018).

Faiz oranlarındaki artış, enflasyon oranlarının artmasına, büyüme oranlarının düşmesine ve işsizlik oranlarındaki artışa kadar birçok makroekonomik performansı olumsuz yönde etkilemektedir (Hall, 2018A). Buna karşılık faiz artışından en yüksek faydayı ise finansal sektör sağlamaktadır. Bankalar, aracı kurumlar ve sigorta şirketlerinin kazançları genellikle faiz oranları yükseldikçe artmaktadır. Finansal kuruluşlar, *risk ve getiri* olarak da adlandırılan kriz ve belirsizlik dönemlerinde, borç vermek için daha fazla ücret (faiz) talep ederler.

Döviz kurunun faiz oranları ve enflasyon üzerindeki etkisine yönelik olarak yapılan ampirik çalışmalarda döviz kurları ile faiz oranları ve enflasyon oranları arasında pozitif bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur (Günay, 2018: 1-5). Buna karşılık faiz oranları ile bono arasında ise ters yönlü bir bağlantı vardır. Bonolar uzun vadeli borçlanma araçlarından birisi olup, belirli bir vadeye kadar elde tutulduğu için bonoların günlük faize duyarlılığı azdır. Dolayısıyla faiz oranları artarken bonoların fiyatı ise düşmektedir.

Diğer taraftan merkez bankalarının döviz kuruna müdahaleleri faiz oranlarında artışlara neden olmaktadır (Buffie, Airaudo ve Zanna, 2018: 169-171). Bankalar,

yurtdışından kullandıkları yabancı para kredilerdeki kur artışlarından kaynaklı maliyetleri faiz olarak müşterilerine yansıtmak istemektedir.

Yakın zamanda yapılan bazı araştırmalarda, bir ülkenin parasal koşullarında “özellikle de sermaye piyasaları üzerinde” küresel faktörlerin etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ampirik çalışmalar, bir ülkedeki faiz oranlarındaki değişikliklerin küresel anlamda bir döngüyü tetikleyebileceğini ortaya koymuştur (Iacoviello ve Navarro, 2018: 6).

Diğer taraftan faiz oranlarındaki artış, hisse senetlerinin ve reel ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Artan faiz oranları, tüketimin azalmasına ve dolayısıyla şirketlerin karlarında düşüşe neden olmaktadır. Karlardaki düşüşe bağlı olarak da hisse senetleri fiyatları düşmektedir.

Ayrıca faiz oranlarındaki artış, sabit gelir elde edenleri olumsuz yönde etkilemektedir. Artan maliyetlerle birlikte enflasyon oranları artarken buna karşılık sabit gelir elde edenlerin satınalma gücü azalmakta (Heakal, 2018) ve reel anlamda ücretleri düşmektedir.

Hükümetlerin yanısıra faiz oranlarının yüksek olmasının ülke ekonomilerine vereceği zararı azaltmak için çalışan kurumlardan birisi de Merkez Bankası’dır. Merkez bankaları piyasadaki para miktarını azaltmak istediklerinde; politika faiz oranlarını arttırmak suretiyle dolaşımdaki para miktarını azaltır. Tersine faiz oranlarını düşürmek suretiyle piyasadaki para miktarını arttırabilmektedir. Ayrıca bankalardaki mevduatlara ilişkin disponibilite ve munzam karşılık oranlarını değiştirmek suretiyle benzer sonuca ulaşabilmektedir.

Günümüzde Merkez Bankası’nın ekonomi içinde artan fonksiyonu ile birlikte yasama, yürütme ve yargı gibi bağımsız olması gerektiği birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Merkez bankalarının yöneticilerinin doğrudan hükümetler tarafından atanması, merkez bankalarının bağımsızlığını etkileyen önemli bir unsurdur. Türkiye’de de zaman zaman tartışma konusu olan merkez bankalarının bağımsızlığına, birçok araştırmacı dikkat çekmiştir. Mahfi Eğilmez’e göre (2006: 42-

68) Batı toplumlarında para otoritesinin siyasetin etkisinden uzaklaştırılması amacıyla merkez bankalarına uzun yıllar önce bağımsızlık verilmiştir. Böylece istediği zaman para bastıramayan, fiyatlara ve piyasayı bozucu faaliyetler yapamayan bir kamu kesimi oluşmuştur.

Lijphart (2016: 18) başta olmak üzere karşılaştırmalı analizler yapan birçok siyaset bilimci, hükümetlerin demokratik anlamda değerlendirilmelerinin yanı sıra Merkez Bankası gibi ekonomik nitelikli kurumların bağımsızlığını ayrı bir değerlendirme kriteri olarak ele almaktadır. Lijphart'a göre (2016: 279-280) merkez bankaları, güçlü ve bağımsız oldukları zaman siyasi süreçte kritik rol oynarlar. Merkez bankalarına bağımsızlık vermek, güç bölüşümünün başka bir yoludur ve oydaşmacı demokrasiyle uyumaktadır. Yönetimin emrindeki merkez bankaları ise çoğunlukçu demokrasinin gücün bir yerde toplanması mantığı ile uyumaktadır.

Diğer taraftan ekonominin yavaşladığı dönemlerde merkez bankaları ekonomiyi canlandırmak için genişletici para politikasıyla birlikte faiz oranlarını düşürürler. Düşük faiz oranları tüketimi arttırarak ekonomide canlanma ile büyüme artışını ve işsizliğin azalmasını beraberinde getirir. Dolayısıyla Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde faiz oranlarının düşürülmesi temel ekonomik hedefler arasında yer almıştır.

1980'lerden sonra hem yerel hem de küresel ölçekte genel ekonomi içinde finansal kesimin ağırlığı artmaya başlamıştır. Bu gücün artması ile birlikte finansal kesimin devletler üzerindeki etkisi de artmıştır (Tatlıyer, 2018: 12-23). Finansal piyasalarda etkili olan faiz oranları ve döviz kurları genel ekonomik işleyişi doğrudan etkilemeye başlamış ve faiz oranlarıyla döviz kurlarındaki ani yükselişler birçok ülkede ekonomik krize neden olmuştur. Bu nedenle ülkeler merkez bankaları aracılığıyla yerel ve küresel ölçekli finansal spekülasyonlara ve krizlere karşı koymaya çalışmaktadır.

Günümüzde merkez bankaları, fiyat istikrarını sağlamak ve döviz kurlarını kontrol etmek amacıyla *açık piyasa işlemleri* olarak da nitelendirilen müdahale araçlarıyla finansal piyasalara müdahale etmektedir. Merkez Bankası'nın kısa vadeli

faiz oranlarının arttırılıp azaltılması yoluyla likidite ihtiyacını karşılaması *açık piyasa işlemleri* olarak tanımlanmaktadır (TCMB, 2018).

Lijphart'a göre (2016: 281) merkez bankalarının en önemli görevi, para piyasalarını oluşturmak, para arzı ve faiz oranlarını düzenlemektir. Bunun yanı sıra fiyat istikrarını sağlamak ve enflasyonu kontrol altına almak, hükümetin mali işlerini yürütmek, devlet bonosu satın almak, para basmak, bütçe açıklarını finanse etmek gibi görevleri vardır.

Siyasal istikrarsızlıklar ve ekonomik belirsizliklere faiz oranlarının duyarlılığı oldukça fazladır. Üretimde kullanılan diğer girdi maliyetlerinin aksine faiz oranlarındaki değişmeye piyasanın tepkisi oldukça hızlıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki düşük tasarruf düzeyi ve özkaynak yetersizliği, şirketleri borçlanmaya zorlamaktadır. Borçlanma ihtiyacı, kapasite artışı veya yeni yatırımlara finansman sağlamak ya da likidite ihtiyacından kaynaklanabilmektedir. Hangi nedene dayanırsa dayansın borçlanma, üretilen ürünün maliyetini arttırmaktadır. Dolayısıyla faiz artışları orta ve uzun vadede borçlanma maliyetinin arttırmakta ve maliyet enflasyonuna neden olmaktadır.

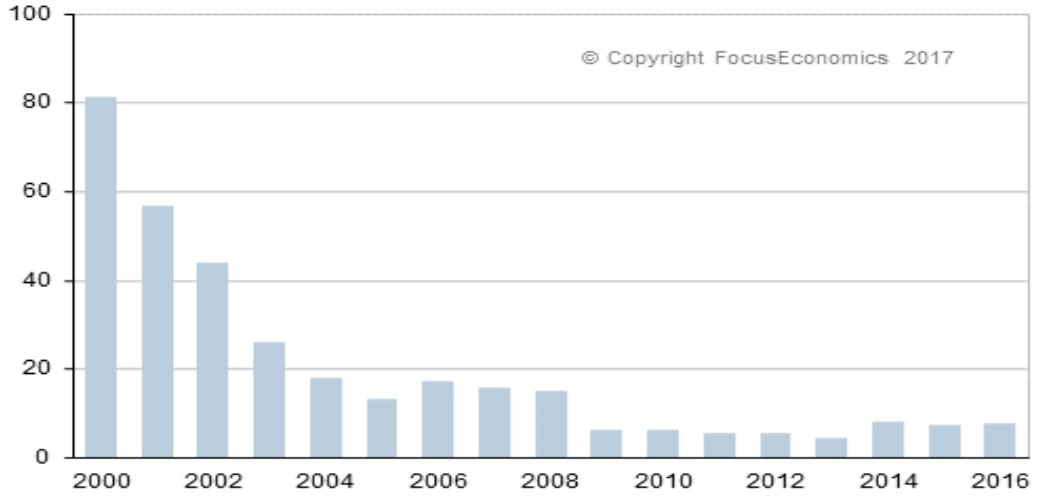
Türkiye'de yüksek faiz oranları yatırımları azaltan dolayısı ile işsizliği artıran önemli bir yapısal sorundur. Faiz oranlarının yüksekliği, düşük büyüme ve özel sektör yatırımlarının azalması anlamına gelmektedir (Nye, 2010: 7). Türkiye gibi nüfus artış hızı yüksek olan ve istihdam artışı sağlamak zorunda olan ülkelerde yatırımların artması için düşük faiz oranı gereklidir.

Türkiye'de faiz oranlarının yüksekliği sık sık tartışma konusu olmuştur. Enflasyonla mücadele kapsamında Merkez Bankası'nın para politikası aracı olarak piyasaya müdahaleleri döviz fiyatları ve faiz oranlarını doğrudan etkilemiştir.

Türkiye'de faiz hadlerinin OECD ülkelerine göre yüksek oluşu, yatırımcılar tarafından tasarrufların, doğrudan yatırım yapmak yerine faiz de değerlendirildiği gerekçesiyle eleştiri konusu yapılmıştır. IMF, 2014 yılında yayınladığı Türkiye raporunda Türkiye'deki yabancı yatırımların önündeki engelleri, *yüksek enflasyon*,

hızlı büyüme ve yapısal darboğazlar olarak saymıştır (International Monetary Fund , 2014: 6).

Tablo 5.2. Türkiye’de Merkez Bankası Politika Faiz Oranları (2000-2016)

Not: Merkez Bankası politika faiz oranı (%)

Kaynak: (Focuseconomics, 2018)

Türkiye’de ANAP, DSP ve DTP koalisyon hükümeti döneminde Cumhuriyet tarihinin en yüksek faiz oranları gerçekleşmiştir. 1998 yılı Aralık ayında, enflasyon oranı TEFE’de %60 ve TÜFE’de ise %72 oranında iken; hükümet enflasyon oranı +20 puanla borçlanamadığı için, %150 faiz oranı ile borçlanmak zorunda kalmıştır (Ertürk, 2006: 484).

Türkiye’de yüksek enflasyon oranları ve döviz kurlarındaki artış faiz oranları üzerinde baskı oluşturmaktadır. TCMB, fiyat istikrarını sağlamak ve kurlardaki artışı önlemek için politika faizlerini arttırmaktadır. Türkiye ekonomisinin krizde olduğu ve siyasal anlamda istikrarsızlıklar yaşadığı 2000’li yıllarda, Türkiye’de %80’in üstünde olan TCMB politika faiz oranları, 2015 yılında %10’un altına düşmüştür. Türkiye, faiz oranlarındaki düşüşe rağmen 2016 yılında % 10 seviyesindeki faiz oranlarıyla OECD ülkeleri arasında en yüksek faiz oranına sahip ülkeler arasındadır.

5.2.1.2. Döviz Kurları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Bretton Woods sisteminin 1970'lerden sonra yerini neoliberal sisteme bırakmaya başlamasıyla birlikte finansal sistemin temellerinde önemli değişimler yaşanmıştır. *Finansal serbesleşme* olarak adlandırılan bu dönemde, Bretton Woods sistemiyle merkezde ABD dolarının yer aldığı *altına endeksli sabit kur sisteminin* yerini neoliberal sistemde *dalgalı kur sistemi* almıştır.

1970'li yıllarda ABD Başkanı Nixon'un altına endeksli dolar sistemini askıya alması ve sonraki yıllarda yaşanan petrol fiyatlarındaki olağanüstü artışlar, birçok ülkede ekonomik durgunluğa ve krizlere neden olmuştur. 1980'li yıllar gelindiğinde Bretton Woods sistemi tamamen terkedilerek yerini finansal piyasaların merkezde olduğu neoliberal sisteme bırakmıştır. Bu dönemin ayırtedici özellikleri olarak, sabit kurların yerini dalgalı kura bırakması, faiz oranlarının devletlerarasında serbestçe belirlenmesi ve sermaye hareketleri önündeki engellerin tamamen ortadan kaldırılması şeklinde ortaya çıkmıştır (Tatlıyer; 2018: 15-18).

Bir ülkenin parasının başka bir ülkenin parasına dönüşümünü sağlayan orantıya döviz kuru adı verilmektedir. Döviz kurlarının belirlenmesinde, *sabit kur yöntemi* ve *esnek kur yöntemi* (dalgalı kur) olmak üzere başlıca iki yöntem uygulanmaktadır. Sabit kur yönteminde bir ülkenin parasını yabancı paraya sabitlemesi demektir.

Esnek kur sistemi ise ülke parasının yabancı paralar karşısında dalgalanmaya bırakılmaktadır. Esnek kur yönteminde bir ülkenin parası, yabancı paralar karşısında enflasyon oranında değer kaybederken; sabit kur sistemi ise cari açığa ve *döviz karaborsasına* neden olmaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2006: 198-199). Türkiye, 2001 krizinden sonra dalgalı kur sistemine geçmiştir.

Döviz kurları, para arz ve talebinde olduğu gibi döviz arz ve talebi doğrultusunda oluşur. Döviz kurlarının Merkez Bankaları tarafından baskılanması yerel para birimlerinin yabancı para birimleri karşısında görece değerini yükseltmekle

birlikte kısa ve orta vadede cari açığın artmasına neden olmaktadır. Uzun vadede ise *devalüasyonlara* neden olabilmektedir.

Döviz fiyatlarının yerel para birimleri karşısında sürekli artması, finans piyasalarında “kur riski” olarak da ifade edilen bir riski ön plana çıkartmaktadır. Kur riski, döviz fiyatlarının yerel para birimleri karşısında değer kazanması durumunda, kredinin geri ödenmesinde katlanılması gereken ilave bir maliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle finansal piyasalardan kullanılan döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde (DEK), faizin yanı sıra katlanılan kur maliyeti, devalüasyon ve kriz dönemlerinde artan kurlarla birlikte iflaslara neden olmaktadır.

Enflasyonist bir ekonomide gelirlerini ve varlıklarını korumak isteyen yatırımcılar, alacaklarını ya da finansal varlıklarını döviz üzerinden yapmakta bu durum döviz talebi dolayısı ile döviz fiyatlarını arttıran bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de yüksek enflasyon dönemlerinde konut kira sözleşmeleri başta olmak üzere birçok sözleşme döviz üzerinden yapılmıştır.

Kapalı ekonomilerin aksine dışa açık liberal ekonomilerde finansal piyasalar, döviz kurlarına ve faiz oranlarına daha duyarlıdır. Döviz kurlarının artmasında siyasal, ekonomik ve yapısal birçok neden vardır. Siyasi belirsizlikler, döviz kurlarında ve faiz oranlarında artışa neden olmaktadır. Siyasetin parçalanmış olduğu ülkelerde bu sorun daha derindir (Eğilmez ve Kumcu, 2006: 212).

Döviz kurlarının artmasında, ülkelerin yapısal sorunlarının yanı sıra ekonomik ve uluslararası birçok neden vardır. Yapısal sorunların başında ülkedeki finansman kaynaklarının niteliği gelmektedir. Özellikle bankacılık sisteminin uluslararası finansal kuruluşlardan yabancı para cinsinden kullandığı düşük faizli krediler, kısa ve orta vadede ekonomik büyümeye yardımcı olsa da kredilerin ödenme vadesi geldiğinde; bankaların döviz talebi kurlarda artışa neden olmaktadır. Finansal piyasalardaki belirsizlik durumunda ise yatırımcılar *risk primini* diğer bir ifadeyle *faiz oranlarını* arttırmakta ve bu durum dolaylı olarak döviz kurlarında artışa neden olmaktadır.

Döviz kurlarında artışa neden olan bir diğer önemli faktör de cari açıktır. Cari açık, bir ülkenin ithal ettiği ürünlere karşılık ödemiş olduğu dövizlerle ihraç ettiği ürünlerden elde ettiği dövizler arasındaki olumsuz farktır (cari işlemler dengesi). İhracatın ithalatı karşılayamaması, döviz talebinin artmasına dolayısıyla döviz kurlarının artmasına neden olmaktadır. Cari açığın etkilerini farklı bir açıdan değerlendiren Iacoviello ve Navarro (2018: 5), cari açığının yüksek ve döviz rezervlerinin ise düşük olduğu ülkelerin, borç verenlerin mali baskılarına maruz kalabileceğini belirtmiştir.

Döviz kurları üzerinde etkili olan bir başka unsur da Amerikan Merkez Bankası (FED)'in yaptığı faiz artışlarıdır. Iacoviello ve Navarro, (2018: 3) FED 'in yaptığı faiz artışlarının mali kırılganlığı yüksek zayıf ekonomilerde, yerel para birimlerinin değerini dolar karşısında daha fazla düşürdüğünün ileri sürmüştür. FED'in parasal sıkılaştırma (faiz artışı) politikasının uluslararası sonuçlarına ilişkin yapılan bir başka araştırmada, doların yerel paralar karşısında değer kazandığını ortaya koymuştur. Ayrıca FED'in yaptığı faiz artışlarından gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere nazaran daha olumsuz etkilenmiştir (Dedola, Rivolta ve Stracca, 2017: 23-41).

Döviz kurlarında artışa neden olan temel nedenlerden bir diğeri de uluslararası gelişmelerdir. Birçok gelişmekte olan ülkede finansal altyapı kurulmadan ya da yeterli olgunluğa ulaşmadan; bu ülkelerin küresel ekonomik sisteme entegre edilmeye çalışılması ve dalgalı kur rejiminin uygulanması bu ülkeleri finansal spekülasyonlara ve devalüasyonlara açık hale getirmiştir. Bu nedenle 1980 sonrası artan finansal serbesleşmeyle birlikte finansal krizlerin sayısı artmıştır (Tatlıyer; 2018: 18).

Küresel anlamda 1970'li yıllarda başlayan Neoliberal politikalar, birçok devletle birlikte Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Türkiye'de 24 Ocak 1980'de açıklanan ve 24 Ocak Kararları olarak da anılan kararlarla birlikte dolar kurlarında %32,7 oranında bir devalüasyon yapılmıştır. 24 Ocak Kararları ile birlikte günlük kur rejimine geçilmiş ve faiz oranları üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. Türkiye'de *serbestleşme* kapsamında; dış ticarete serbestleşmenin (liberalizasyon) yanı sıra

yabancı yatırımları teşvik edecek düzenlemeler yapılmış ve finansal serbestleşmeyle birlikte, üç safhada büyük ölçüde tamamlanmıştır (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016: 401).

Türkiye'nin neoliberal politikalara geçişinde, artan dış finansman ihtiyacı dolayısı ile uluslararası kuruluşlar etkili olmuştur. Türkiye, 1980 sonrası geniş kapsamlı bir istikrar programı ve yapısal uyum programı uygulanmış olup, bu kapsamda IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlardan önemli ölçüde mali yardım sağlamıştır (Kopits, 1987: 1).

Son olarak yabancı yatırımların doğrudan yatırım yerine borsa, bono, tahvil ve mevduat gibi finansal araçlara yapması durumunda; yabancı yatırımcılar olası bir belirsizliğe çok hızlı tepki vermekte ve bu durum kur artışına neden olmaktadır. Yatırımcılar, döviz kurlarının yükselmesi beklentisi durumunda finansal varlıklarını elden çıkartmak ve döviz almak suretiyle kurların yükselmesine neden olmaktadır. Sıcak para ekonomisi olarak da adlandırılan bu durum, ekonomileri finansal krizlere daha açık hale getirmektedir.

Türkiye'de döviz kurlarına bağlı ilk kriz 1929 yılında yaşanmıştır. Kambiyo krizi olarak da nitelendirilen ekonomik krizin ortaya çıkmasında Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal eden savaş borçlarının ilk taksiti olan 9 Milyon Sterlin tutarındaki ödemenin ilk taksitinin 1929 yılında ödenmesi etkili olmuştur. Kurdoğlu, (2012: 316) söz konusu kambiyo krizinin nedenleri olarak, spekülasyon olarak ithalattaki artış, buğday ithalatındaki artış, demiryolu politikası nedeniyle artan döviz talebi ve borçların ilk taksiti olmak üzere dört nedene bağlamıştır.

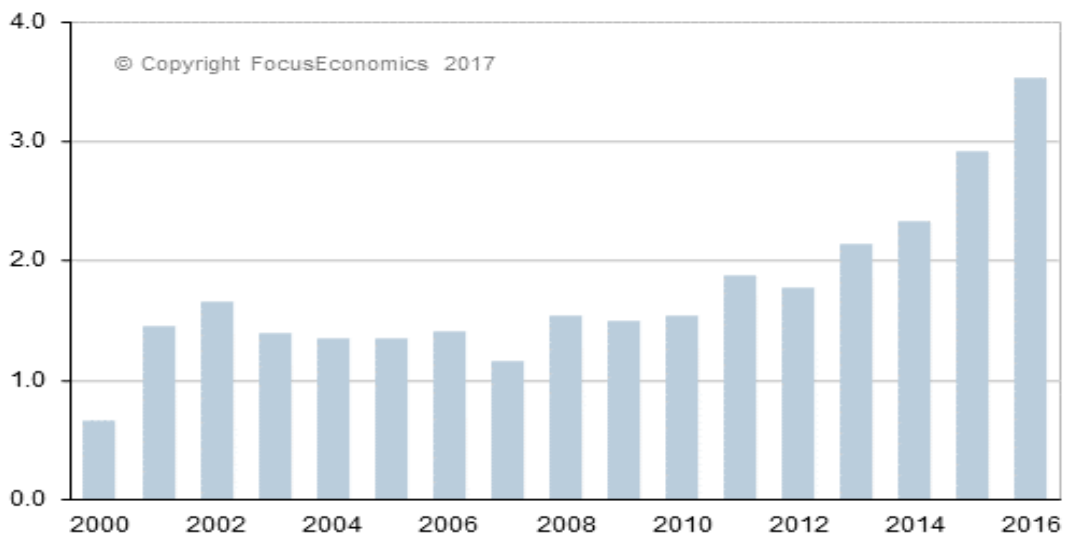
Türkiye'de birçok iktisatçı, faiz oranlarının düşük olmasını buna karşılık döviz kurlarının yüksek olmasını büyümenin anahtarı olarak görmektedir. Bazı iktisatçılar ise tam tersi bir görüşle *düşük kur yüksek faizi* yabancı yatırımları teşvik için savunmaktadır. Eğilmez ve Kumcu, (2006: 204) bu politikayı *kötülerin en kötüsü bir para politikası* olarak nitelendirmiştir. Bunun nedeni yüksek faiz oranları nedeniyle ülkeye yüksek kazanç gayesiyle gelen yabancı yatırımların, faizler düşmeye

başladığında parasını alıp gitmesidir. Yabancı yatırımların gitmesiyle birlikte döviz kurları ile birlikte faizler artmaya başlar ve sonucunda ekonomide kriz çıkar.

Kazgan’a göre (2005: 26) yeni ekonomik düzeni uygulayanlar, “kredi imkânlarının genişlediği ve özel sermaye girişlerinin arttığını görür oysa bu artışın yarattığı refah artışı sanaldır, geçicidir. Sermaye geri kaçtığına gözler açılır ama sonuçlarına da katlanılır.” Sıcak para ekonomisi olarak da adlandırılan bu yatırımların kontrol edilmesi ulusal ekonomilerin korunması bakımından önemlidir. Nitekim 1993-94 yıllarında Türkiye, 1994’te Meksika, 1997’de Tayland, 1998’de Rusya ve Türkiye ile 2001’de hemen hemen tüm Latin Amerika ülkelerindeki sermaye kaçışları krizlere ve ekonomik çöktüşlere neden olmuştur (Kazgan, 2005: 52).

Türkiye’de 2001 yılında 1,505 TL olan Dolar kuru aradan geçen süre zarfında 2016 yılsonu itibarıyla 3,02’ye yükselmiştir. Türkiye’deki kurların artmasında cari açığın yüksek olmasının yanı sıra yüksek borçlanma oranları etkilidir. Ayrıca üretimde kullanılan ara malı ithalatı ile enerjide yüksek oranda dışa bağımlılık döviz kurlarını arttıran diğer faktörler arasındadır.

Tablo 5.3. Türkiye’de Döviz Kuru - USD (2000-2016)

Not: ABD Doları cinsinden Türk Lirası (TL)

Kaynak: (FocusEconomics, 2018)

Türkiye gibi cari açık problemi olan ülkelerde, döviz kurunun yükselmesi üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Üretimde kullanılan makina ve ara malı ithalinin dövizle yapılması, üretilen malın fiyatını doğrudan etkilemekte ve bu durum da enflasyonu tetiklemektedir.

Tablo 5.4. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları

05.06.2015 Günü Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları						
Bülten No: 2015/108						
Döviz Kodu	Birim	Döviz Cinsi	Döviz Alış	Döviz Satış	Efektif Alış	Efektif Satış
USD/TRY	1	ABD DOLARI	2,6636	2,6684	2,6617	2,6724
EUR/TRY	1	EURO	2,9966	3,0020	2,9945	3,0065
GBP/TRY	1	İNGİLİZ STERLİNİ	4,0735	4,0948	4,0706	4,1009

30.10.2015 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları							
Bülten No: 2015/206							
Döviz Kodu	Birim	Döviz Cinsi	Döviz Alış	Döviz Satış	Efektif Alış	Efektif Satış	Değişim (%)
USD/TRY	1	ABD DOLARI	2,9149	2,9202	2,9129	2,9246	9,43
EUR/TRY	1	EURO	3,2068	3,2125	3,2046	3,2173	7,01
GBP/TRY	1	İNGİLİZ STERLİNİ	4,4639	4,4871	4,4608	4,4938	9,58
Kaynak: TCMB							

Siyasal istikrarın faiz oranlarının yanı sıra ekonomiyi doğrudan etkilediği bir başka alan da döviz kurlarıdır. Siyasal belirsizlikler, döviz kurlarının artmasına neden olmaktadır. Türkiye’de 7 Haziran 2015 seçimleri sonucunda hiçbir siyasi partinin tek başına hükümeti kuramaması ve ardından yapılan koalisyon görüşmelerinden de sonuç alınamaması nedeniyle döviz kurları artmıştır. Söz konusu 7 Haziran 2015 seçimleri ile 1 Kasım 2015 dönemi arasında geçen yaklaşık 5 aylık süre içinde döviz kurları %9,5 oranında ciddi bir artış gerçekleşmiştir (TCMB, 2016).

5.2.1.3. Enflasyon Oranları

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak artması şeklinde tanımlanmaktadır. Enflasyon, gelişmiş ülkelere göre daha fazla gelişmekte olan ülkelerin en önemli ekonomik sorunlarından birisidir. Yüksek enflasyon oranları ekonomideki genel işleyişi bozmakla birlikte birçok makroekonomik göstergiyi

olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle enflasyonla mücadele edilmesi hükümetlerin temel ekonomi politikaları arasında yer almaktadır.

Enflasyonla mücadele politikası oldukça zor olup, birçok makroekonomik politikayı doğrudan etkilemektedir. Enflasyonla mücadele ile diğer makro politikalar arasında uyumsuzluk sorunu vardır. Büyümenin sürdürülmesi ve işsizlikle mücadele edilmesinin yanı sıra yüksek döviz kurlarıyla mücadele edilmesi bunlardan bazılarıdır.

Enflasyona neden olan birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlardan ilki döviz kurlarındaki artıştır. Enerji, ara malı ve finansman kaynaklarında dışa bağımlılık, döviz kurlarındaki artışla birlikte enflasyona neden olmaktadır. Bu nedenle enflasyonla mücadele etmek isteyen hükümetler, *enflasyon hedeflemesi* çerçevesinde para ve maliye politikasını birlikte uygulamaktadır. Diğer taraftan, esnek döviz kuru sisteminde enflasyon hedeflemesi ise yüksek bir belirsizlik riski doğurmaktadır (Buffie, Airaudo ve Zanna, 2018: 1).

Enflasyona neden olan unsurlardan bir diğeri de merkez bankasının piyasaya müdahaleleridir. Merkez bankaları, temel önceliği olan fiyat istikrarını sağlamak amacıyla zaman zaman piyasalara müdahale etmektedir. Merkez bankalarının döviz kurlarının düşük tutulmasına yönelik politikasıyla; hükümetlerin para politikası hedefleri her zaman uyumlu olmamaktadır. Artan döviz talebine karşılık merkez bankasının piyasaya döviz satışı yapması, piyasadaki para arzı artışı nedeniyle enflasyona sebep olmaktadır. Esnek döviz kurunun uygulandığı ülkelerde ise döviz kurundaki artışlara merkez bankasının müdahale etmemesi durumunda, hammadde ve enerji fiyatlarında artış *maliyet enflasyonuna* neden olmaktadır. Türkiye, 1970’li yıllarda “para basarak döviz satma” politikasını uygulamış ve bu ekonomi politikasının sonucunda, hem enflasyonun artmasına hem de dövizlerin bitmesine neden olmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2006: 209).

1980’li yıllardan sonra merkez bankalarının artan fonksiyonu ile birlikte; merkez bankaları *enflasyon hedeflemesi* çerçevesinde *fiyat istikrarına* öncelik vermeye başlamıştır. Buna karşılık merkez bankalarına yönelik *ekonomik büyüme* ve

istihdamı ihmal ettiği eleştirileri yapılmıştır (Tatlıyer, 2018: 27). Merkez bankalarına yönelik yapılan bir diğer eleştiri de merkez bankası tarafından açıklanan hedeflerin gerçekleşmemesidir (Best, 2018: 1).

Diğer taraftan merkez bankalarının piyasayı yönetme ve yönlendirme gücü sınırsız değildir. Merkez bankasının gücünü sınırlayan unsurlar vardır. Küresel ekonomik entegrasyonun artması (iletişim ve fon transferi) merkez bankalarının etkinliğini ve gücünü azaltmaktadır. Ayrıca uluslararası şirketlerin ve borsaların, ulusal ekonomi içindeki ağırlığının fazla olması merkez bankalarının müdahalesini sınırlayan bir başka faktördür. Özellikle finansal piyasalardaki yabancı yatırımların ağırlığının fazla olması, olağanüstü dönemlerde ve belirsizlik dönemlerinde ulusal ekonomileri ekonomik krizlere daha açık hale getirmektedir.

Enflasyonla mücadele ile uyumsuzluk oluşturan bir başka politika da büyüme dolayısıyla işsizlikle mücadele politikasıdır. Ekonomik olarak büyümeye ve işsizlikle mücadeleye öncelik veren ülkelerde *genişletici para ve maliye politikası* olarak adlandırılan ekonomi politikaları uygulanmaktadır. Genişletici ekonomi politikaları, kamu harcamalarının arttırılması başta olmak üzere vergi indirimleri, düşük faiz oranları ve merkez bankaları aracılığıyla kredi olanaklarının genişletilmesi gibi talebi arttırmaya yönelik ekonomi politikalarıdır. Söz konusu politikalar işsizliği azaltıp ekonomik büyümeye yardımcı olmasına karşılık *talep enflasyonuna* neden olmaktadır.

Para ve maliye politikaların tam tersi *sıkı para politikasının* uygulanması ise ekonomide durgunluğa neden olmaktadır. İngiltere’de 1979 yılında iktidara gelen Margaret Thatcher, enflasyonun düşürülmesine odaklanmış ve enflasyon hedeflemesi politikasından vazgeçmiştir. Thatcher, bu kapsamda mali kesintilere dayanan *sıkı para politikası* uygulamış ve bu politikalar İngiltere’de durgunluğa neden olmuştur (Best, 2018: 3).

Enflasyonla mücadelede uyumsuzluğa neden olan bir başka hususta gelir dağılımındaki adaletin bozulmasıdır. Enflasyonla mücadelede sıkı para politikasının uygulanması durumunda, gelir dağılımı adil olmayan ülkelerde adaletsizlik daha da

artmaktadır. Yüksek faiz oranları ile birlikte gelir düzeyi yüksek olanların gelirleri artarken; sabit gelir elde edenlerin gelirleri enflasyon karşısında erimektedir. 1980-1994 yılları arasında yüksek enflasyonla mücadele etmek zorunda kalan Brezilya’da enflasyon oranları %700’ün üzerine çıkmıştır. Brezilya, enflasyonu düşürmek için sıkı para politikasıyla birlikte faiz oranlarını oldukça yüksek düzeyde arttırmış ve enflasyon oranlarını tek haneli rakamlara düşürmeyi başarmıştır. Buna karşılık gelir dağılımındaki adalet bozulmuştur (Tatlıyer, 2018: 71). Finansal olarak para ve dövizle sahip yüksek gelir düzeyindeki bireylerin varlıkları, faiz ve döviz kurundaki artışa bağlı olarak artmaktadır. Buna karşılık sabit gelir elde eden bireylerin reel ücretleri enflasyon oranında gerilmekte ancak belirli dönemlerde yapılan ücret artışlarıyla ücret kaybı telafi edilmeye çalışılmaktadır.

Enflasyonla mücadeledeki zorluklardan bir diğeri de ekonominin dışa açık olmasıdır. Iacoviello ve Navarro, (2018: 5) dünya pazarıyla entegre olan ülkelerin dış borçlanma yapması ya da borç vermesi durumunda; bu ülkelerin dışsal şoklara daha açık olduğunu ve bu şokların yüksek enflasyona ve siyasi istikrarsızlığa neden olduğunu ileri sürmüştür.

Enflasyona neden olan unsurlardan bir tanesi de uluslararası finansal gelişmelerdir. ABD para politikasındaki şoklarının 36 gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomideki makroekonomik ve finansal sonuçlarına yönelik yapılan bir araştırmada ABD’nin parasal sıkılaştırma politikalarının uluslararası anlamda etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu araştırma sonuçlarına göre gelişmekte olan ülkeler FED’ in faiz artışı kararından gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla etkilenmiştir. ABD’nin parasal sıkılaştırma politikası (faiz artışı) sonucunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, dolara karşı değer kaybı yaşanmış, sanayi üretimiyle birlikte GSYH düşmüş ve işsizlik artmıştır. Buna karşılık enflasyon oranları gelişmiş ülkelerde azalırken gelişmekte olan ülkelerde ise artmıştır (Dedola, Rivolta ve Stracca, 2017: 23-41).

FED’ in faiz artışlarının etkilerine ilişkin yapılan bir başka araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. ABD Merkez Bankası FED’in uyguladığı para politikası,

uluslararası makroekonomik sorunlara yol açmanın yanı sıra finansal istikrarsızlıklara neden olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, FED'in faiz artışlarının bireysel ve bölge ekonomileri üzerinde oldukça büyük etkileri olmuştur. Faiz artışları, gelişmekte olan ekonomilerin döviz kurlarını değiştirmiş ve bu durum enflasyonla birlikte kredi faiz oranlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca küresel olarak hisse senetlerinin değerini düşürmüştür. Son olarak FED'in faiz artışlarından gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler nazaran daha fazla etkilenmiştir (Chen, Filardo ve Zhu, 2016: 77).

Türkiye'deki yüksek enflasyon oranları birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Yapılan bu araştırmalarda yüksek enflasyonun nedenleri olarak, borçlanma oranlarının ve faiz oranlarının yüksekliği, cari açık gibi ekonomik gerekçelerin yanı sıra siyasal istikrarsızlıklar gösterilmiştir.

Tablo 5.5. Türkiye'de Enflasyon Oranları (2013-2016)

	2013	2014	2015	2016
Enflasyon (ÜFE, yıllık değişim %)	7	6.4	5.7	9.9

Kaynak: (Focuseconomics, 2018)

Türkiye, OECD ve G20 ülkeleri arasında en yüksek enflasyon oranlarına sahip ülkeler arasındadır. 2000'li yıllarda %55 seviyelerinde olan ortalama enflasyon oranları 2004 yılında tek haneli rakamlara düşse de son yıllarda yeniden artmaya başlamıştır. Enflasyon oranlarındaki artışa, yüksek borçlanma, cari açığın yükselmesi ve enerji fiyatlarının artmasının yanı sıra döviz kurlarındaki yüksek artış neden olmuştur. Türkiye'deki yüksek enflasyonun sonuçlarını incelemek üzere birçok araştırma yapılmıştır. 1964-2002 dönemine ilişkin olarak "VAR" modeline göre yapılan bir araştırmada, Türkiye'deki yüksek enflasyonun özel yatırımlar ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Akyazı ve Ekinci, 2009: 7).

Türkiye'deki yüksek enflasyona ilişkin pek çok araştırma yapılmıştır. Mızrak'a göre (2004: 160) Türkiye'de fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışlar bir yandan maliyetleri etkilerken diğer yandan sabit gelirlilerin fakirleşmesini beraberinde

getirmiştir. Mızrak, Türkiye'nin parasının değerini koruyabilmesi ve yüksek sırada yer alabilmesi için, “bir yandan düşük (ve istikrarlı) enflasyon oranlarına yol açacak politikalar izlemesini ve kurumları çalıştırmasını; diğer yandan da vatandaşlarının kullanmak istedikleri alternatif paraları (yabancı dövizleri) kullanmalarını engelleyen yasal düzenlemelerden kaçınması” gerektiğini söylemiştir.

Kurtoğlu, (2012: 9) çok partili siyasal hayatın başladığı 1946 yılından sonra Türk ekonomisinin yaşadığı sıkıntıları “dış ödemeler darboğazı, enerji darboğazı ve enflasyon” olmak üzere üç etkene bağlamıştır. Ahmad, (2012: 240) ise 1950 ve 1960'lı yıllardaki *korumacı siyasetin* yerine Özal ile 1980 sonrası uyguladığı liberal ekonomi politikalarıyla Türkiye endüstrisini *etkisiz ve pahalı* hale getirdiğini ve bu politikaların Türkiye'yi uluslararası alanda *rekabet dışı bıraktığını* öne sürmüştür.

Enflasyonun tersi bir durum olan resesyon (durgunluk) kimi araştırmacılara göre enflasyondan daha tehlikelidir. Enflasyon dönemlerinde hükümetler, kamu harcamaları yoluyla ekonomiyi canlandırmaya çalışmaktadır. 2008 küresel mali krizinden sonra resesyonun etkilerini hafifletmek için 2009 yılında AB başta olmak üzere ABD ve daha birçok ülkede vergi reformu ile birlikte kamu harcamaları arttırılmıştır. Ekonomik kriz dönemlerinin yanı sıra olağanüstü dönemlerde hükümetler piyasaya doğrudan müdahale etmektedir. Nitekim ABD Başkanı F.D. Roosevelt, Büyük Depresyon'da Keynes'den önce Keynes'vari politikaları uygulamıştır. Benzer şekilde Almanya'da Hitler askeri harcamalar yoluyla aynı sonuca varmaya çalışmıştır (Kazgan, 2005: 88). Yine ABD'de piyasayı canlandırmak amacıyla I. ve II. Dünya Savaşı ile Kore Savaşı dönemlerinde vergi reformları yapılmıştır (Iacoviello ve Navarro, 2018: 2-7). Söz konusu maliye ve para politikaları ekonomide genişlemeye ve büyümeye neden olurken, talep artışına bağlı olarak enflasyonu arttırmıştır.

5.2.1.4. İşsizlik Oranları

Hükümetlerin çözmek zorunda oldukları en temel ekonomik sorunlardan bir diğeri de işsizliktir. Bir ülkedeki işsizlik oranlarının yüksek olması ekonomik anlamda

refah kaybının yanı sıra birçok sosyal sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle işsizliğin azaltılması, hükümetlerin temel ekonomik ve sosyal hedefleri arasında yer almaktadır.

Uygulamada işsizlik oranlarının dinamik ve istatistiksel olarak incelenmesiyle ilgili olarak dört yaklaşım gelişmiştir. Birincisi, *işsizliğin hızlanmayan oranları* NAIRU (Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment) yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre işsizliğe ilişkin şoklar geçici olup, uzun vadede işsizlik oranları normal seviyeye gelecektir. İkincisi *yapısalcı yaklaşım* olup, işsizliğe neden olan nedenlerdeki değişimin uzun vadede denge işsizlik oranlarını değiştireceğini savunmaktadır. Üçüncü yaklaşım *kalıcılık hipotezi*, işsizliğin şoklardan sonra iyileşmesi için uzun süreye ihtiyacı olduğu görüşünü savunmaktadır. Dördüncü ve son yaklaşım ise *histerisiz hipotezi* (hysteresis hypothesis) ise işsizliğin rastgele veya bir şoktan sonra kendiliğinden dengeye gelmeyeceğini savunmaktadır (Gil-Alana, Özdemir ve Tansel, 2018: 201).

İşsizliğin çeşitli nedenleri vardır. İşsizlik, ekonominin yapısal sorunlarından kaynaklanabileceği gibi uluslararası konjonktürden de kaynaklanabilir. İşsizlik, kaynağı (türleri) bakımından; friksiyonel, yapısal, talep açığı veya klasik olmak üzere üç türdür (Begg, Ficher ve Dornbusch, 2010: 471). Söz konusu nedenler, işsizlikle mücadele yönteminin seçilmesi bakımından son derece önemlidir.

Yapısal nedenler, ekonomik olarak kullanılan bir ürün ya da teknolojik değişimden kaynaklanabileceği gibi çalışanların yaptığı işin niteliğinin değişmesinden de kaynaklanabilir. Örneğin sanayide çalışan kaynak ustası, üretimde kullanılmaya başlanan yeni bir teknolojiye uyum sağlayamaması nedeniyle işsiz kalabilir.

İşsizliğe neden olan bir diğer faktör de ekonominin dengede olmamasıdır. Bu dengesizlik, arz veya talebe bağlı olarak (arz yanlı faktörler – talep yanlı faktörler) iki farklı şekilde ortaya çıkabilir. Söz konusu dengesizlik, klasik işçi arz ve talebi doğrultusunda olması gerekenden daha fazla istihdamdan kaynaklanabileceği gibi (gizli işsizlik) talep yetersizliğinden de kaynaklanabilir. Örneğin enflasyonla mücadele için talebi kısma yönelik uygulanan iktisat politikaları işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Nitekim Avrupa’da 1970’lerden sonra artan yüksek enflasyon

nedeniyle hükümetler, sıkı para ve maliye politikası uygulamak zorunda kalmışlardır. Talebi kısıcıcı politikalar, 1980’lerde işsizlikte büyük bir artışa neden olmuştur (Begg, Ficher ve Dornbusch, 2010; 469).

Savaş, ekonomik kriz ve uluslararası göç gibi olağanüstü gelişmelerin yanı sıra ABD Merkez Bankası FED’in faiz artışı gibi uluslararası gelişmeler, işsizliğin artmasında önemli bir diğer faktördür. Söz konusu faktörlerden gelişmiş ülkelerin aksine gelişmekte olan ülkeler daha fazla etkilenmektedir (Dedola, Rivolta ve Stracca, 2017: 23-41). FED’in faiz artışları ile birlikte, doların değeri artmakta ve küresel anlamda faiz oranlarının artması, döviz kurlarının yerel para birimleri karşısında değer kazanmasına neden olmaktadır. Tüm bu gelişmeler, uzun vadede özellikle gelişmekte olan ülkelerde maliyetlerin artışı ile birlikte işsizlik oranlarının artmasına neden olmaktadır.

İşsizlik oranı ile ilgili farklı yaklaşımlara göre çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. İşsizlik oranlarının nüfus bileşenine göre, genç ya da kadın işsizlik oranı olarak sınıflandırılmasının yanı sıra; zaman ölçütü dikkate alınmak suretiyle uzun ya da kısa süreli işsizlik olarak da sınıflandırılmaktadır. Söz konusu sınıflandırma işsizliğin önlenmesine yönelik hangi politikaların öne çıkacağını göstermesi bakımından önemlidir.

İşsizliğin önlenmesi, kişi başına düşen milli gelirin ve GSMH’nın artışı başta olmak üzere birçok ekonomik göstergiyi doğrudan etkilemektedir. İşsizliğin azaltılması, ekonomiye olumlu anlamda kalıcı etkiler bırakırken; işsizliğin artması ise birçok ekonomik parametreyi uzun süre olumsuz yönde etkilemektedir (Gil-Alana, Özdemir ve Tansel, 2018: 201).

Nüfus bileşeni bakımından 18-25 yaş aralığındaki çalışabilir nüfus içindeki işsizlik oranına *genç işsizlik oranı* olarak adlandırılırken; çalışmayan nüfus içindeki kadınların oranına ise *kadın işsizlik oranı* denilmektedir. Genç ve kadın işsizlik oranının yüksek olması ekonomik sorunların yanı sıra sosyal sorunlara da neden olmaktadır. Bu nedenle birçok ülkede genç işsizliğin önlenmesi en önemli ekonomik hedefler arasında yer almaktadır (Artner, 2013: 183).

İşsizlik sorunu, ekonomi üzerinde olduğu gibi siyasi partilerin geleceği üzerinde son derece etkilidir. Demokratik yönetimlerin ekonomik performanslarına ilişkin yapmış olduğu çalışmasında Lijphart, (2016: 313) oydaşmacı demokrasilerin enflasyon konusunda daha başarılı olduklarını ve işsizlikle daha iyi mücadele ettikleri sonucuna vardığını ancak büyüme konusundaki bulguların karışık olduğunu ileri sürmüştür.

Bazı araştırmacılar, işsizlik oranlarının yüksek olmasını, kötü makroekonomik performansın bir sonucu olarak görmektedir (Artner, 2013: 184). Tek parti hükümetlerinin aksine demokratik ülkelerdeki seçim sonuçları, siyasal beklentilerin yanı sıra büyük ölçüde hükümetlerin ekonomik performansına bağlıdır. İşsizliğin önlenmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması, enflasyonun ve faiz oranlarının düşürülmesi gibi ekonomik beklentiler hükümetlerin faaliyetleriyle yakından ilgilidir. Altan'a (2013: 6) göre ekonominin genişlemekte mi yoksa daralmakta mı olduğu seçim sonuçları üzerindeki en önemli faktördür.

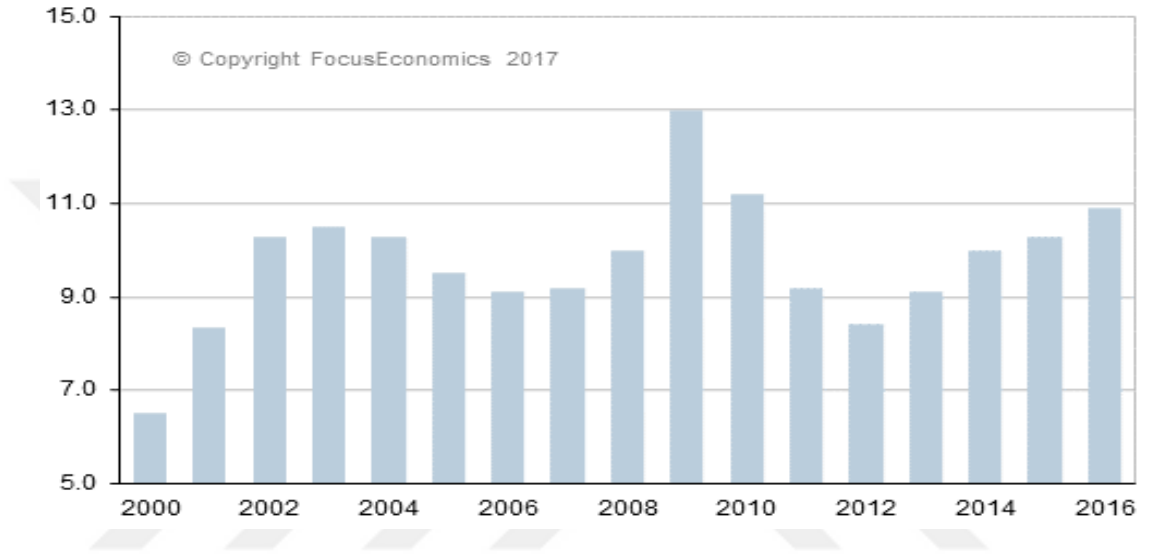
Kearney (2017), zenginliğin belirli kişilerde yoğunlaşmasının ekonomik büyümeyi, paylaşılan refahı ve demokratik kurumları olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmüştür. Kearney'e göre İngiltere ve Amerika'daki seçim sonuçları üzerinde ekonomik beklenti ve söylemler etkili olmuştur. "2016 yılındaki Brexit oylaması ve Amerikan başkanlık seçimleri, hem İngiltere hem de Birleşik Devletler' deki seçkin sınıfları reddeden seçmenler arasında popülist ve milliyetçi duyguların etrafında" şekillenmiştir.

İşsizliğin sadece ekonomik değil sosyal ve politik sonuçları da vardır (Gil-Alana, Özdemir ve Tansel, 2018: 202). Gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve işsizlik oranının yüksekliği sosyal patlamalara neden olmakta ve ülkelerin siyasal sistemlerini tehdit etmektedir. Siyasal sistemlerin uzun vadede kalıcılığı, siyasal anlamda temel hak ve özgürlükleri korumasının yanı sıra halkına "asgari düzeyde de olsa" sunduğu refah seviyesiyle yakından ilgilidir.

Hükümetler, yaşlılar, eğitim seviyesi düşük insanlar, engelliler ve yoksullar gibi ekonomik açıdan dezavantajlı gruplara yönelik uyguladıkları sosyal politikalarla;

sosyal anlamda eşitsizlikleri azaltmaya ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermeye çalışmışlardır. Mehtani'ye (2018) göre bugün seçmenler, işsizlikten gelir dağılımındaki adaletsizliğe kadar birçok ekonomik sorundan politikacıları sorumlu tutmaktadır.

Tablo 5.6. Türkiye’de İşsizlik Oranları (2000-2016)

Kaynak: (Focuseconomics, 2018)

Türkiye, işsizlik oranları bakımından OECD ve G20 ülkeleri arasında en yüksek işsizlik oranına sahip ülkeler arasındadır. 2000-2016 döneminde, 2000 yılında %6 seviyelerinde olan işsizlik oranı 2008 mali krizini takip eden 2009 yılında %13 ile en yüksek seviyelere ulaşmış ve 2016 yılında ise %11'in altına düşmüştür. Türkiye’de son yıllardaki hızlı büyüme işsizlik oranları üzerinde olumlu bir etki oluşturmakla birlikte; nüfus artış hızının OECD ortalamasından yüksek olması, enflasyon oranları ve döviz kurlarındaki artış, girdi maliyetlerinin artmasına dolayısıyla işsizlik oranlarında artışa neden olmuştur.

5.2.2. Siyasi Unsurlar

Hükümetlerin performansını etkileyen ekonomik unsurların yanı sıra bir diğer önemli unsur da siyasi unsurlardır. Hükümetlerin başarısını etkileyen birçok siyasi

unsur bulunmakla birlikte, bu bölümde öne çıkan siyasi unsurlar olarak; kurumsal yapılar, siyasi partiler ve seçim sistemleri ile siyasal istikrar inceleme konusu yapılacaktır.

Siyasal istikrar ya da siyasal belirsizlikler, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde yatırım kararları üzerinde oldukça etkilidir. Son yıllarda ülkelerle ilgili risk değerlendirmelerinde, *döviz riski*, *piyasa riski*, *likidite riski* gibi ekonomi kökenli risk değerlendirmelerinin yanı sıra; *ülke riski*, *politik risk*, *siyasi risk* gibi siyasi temelli değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır.

Politik risk, bir ülkenin sahip olduğu siyasal sistemiyle yakından ilgilidir. Politik risk tanımlaması, bir ülkeye yapılacak olan yatırımlarda ekonomik risklerin yanı sıra siyasal ya da hükümet sistemlerinden kaynaklı riskler için kullanılmaktadır (Dimic, Orlov ve Piljak, 2017: 85). Hükümetin, kurulması, görev süresi, seçim sistemleri, görevden alınması ve diğer kurumsal yapılarla ilişkileri gibi siyasal istikrarı yakından ilgilendiren hususlar, politik risk içinde değerlendirilmektedir. Örneğin bir ülkede yapılacak olan seçimlerin ya da bir ülkenin içinde bulunduğu siyasal konjonktürün ekonomik beklentiler üzerindeki etkisi, politik risk olarak değerlendirilmektedir. Doğrudan yapılacak yatırımların yanı sıra; yatırımlar üzerinde etkili olan, borsa endeksi, faiz oranları ve döviz kurları gibi finansal araçlar politik riske oldukça duyarlıdır.

Seçimlerden önce siyasi partilerin açıklamış oldukları parti programları, ekonomik ve siyasi olarak hükümetlerin uygulayacakları politikaları belirlemektedir. Söz konusu politikalar, faiz oranları ve döviz kurları gibi finansal araçlar üzerinde etkili olan ekonomik nitelikli politikalar olabileceği gibi; siyasal hak ve özgürlüklerle ilgili de olabilir. İlgili politikaların risk oluşturacağının beklenmesi durumunda finansal yatırım araçları ve yatırım kararları bundan etkilenmektedir.

Politik riskin siyasal ve ekonomik sonuçlarına yönelik birçok araştırma yapılmıştır. ABD’de politik belirsizliğin ekonomik faaliyetler üzerinde etkisinin olup olmadığı tartışma konusu olmuş ve bazı araştırmacılar, ABD ekonomisinin yüksek

performans gösterememesinin nedeni olarak *politik belirsizlikleri* göstermiştir (Jens, 2017: 563). Yapılan başka bir araştırmada seçimler ile yatırımlar arasında negatif yönlü bir bağlantı olduğunu ve şirketlerin yapacağı yatırımların seçimlerden önce %5 oranında düştüğünü göstermiştir (Dimic, Orlov ve Piljak, 2017: 85).

Politik riskin, ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik yapılan başka bir araştırmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Jens, (2017: 577) ABD başkanlık seçimlerine ilişkin yapmış olduğu ampirik incelemesinde, ABD firmalarının genel ekonomik belirsizlikten daha ziyade politik belirsizlikten daha fazla etkilendiklerini ve seçimlerden önce yatırımlarda %5 oranında bir düşüş gerçekleştiğini tespit etmiştir.

Diğer taraftan kamuoyu yoklamalarında seçimi kazanması muhtemel partinin siyasal ve ekonomik programları yatırımcılar tarafından risk ya da fırsat olarak değerlendirilmektedir. Örneğin iktidardaki partinin başlatmış olduğu istikrar programlarını devam ettiremeyeceğinin anlaşılması genel ekonomik işleyişle ilgili belirsizlik oluşturabilir. Ya da seçimleri kazanacağı öngörülen siyasi partinin ekonomi programı, belirli sektörlerde borsa endeksinin artmasına neden olurken bazılarında ise düşüşlere neden olabilir.

Seçimlerin yatırımlar üzerindeki etkilerine yönelik yapılan bir başka araştırmada; seçimlerin, genel seçim ya da yerel seçim olmasının yatırım kararları üzerinde farklı etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca seçimlerin yatırımlar üzerindeki etkisi, ülkelerin politik sistemlerine ve kurumsal yapılarına göre oldukça farklılık göstermiştir. Yatırımlar, başkanlık seçimlerinde %2,3 oranında düşerken; başkanlık ve parlamento seçimlerinin bir arada yapılması durumunda bu oran %4,43'e kadar yükselmektedir (Marcelina, Stephen, Fanta ve Tecklezion, 2018: 1-20). Parlamento (yasama) ve başkanlık ya da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bir arada yapılması politik belirsizliği daha da arttırmakta dolayısı ile yatırımları daha da azaltmaktadır. Diğer taraftan yerel yönetimlerden daha ziyade; genel seçimler, ekonomi politikaları üzerinde daha belirleyici olduğundan yatırım kararları üzerinde daha etkilidir.

Yine seçimi kazanması muhtemel siyasi partinin ekonomik ve siyasal nitelikli vaatleri, ya da hükümetlerin radikal anlamda politika değişikliği, politik risk olarak değerlendirilebilir. Örneğin belirli sektörlerde kamulaştırma kararı alınması ya da özelleştirmelerden vazgeçilmesi gibi ekonomik nitelikli kararların yanı sıra seçim sistemlerinde ya da siyasi partiler yasasında yapılacak esaslı değişiklikler bu kapsamda değerlendirilir.

Politik riskleri hafifleten veya ortadan kaldıran en önemli unsur ülkelerin kurumsallaşmış hukuki, ekonomik ve siyasi yapılara sahip olmasıdır. Yasalar başta olmak üzere, kurumsal yapılar ve bürokratik yapılar; hükümetlerin, bürokrasinin ve ülkedeki genel ekonomik işleyişin sınırlarını belirlemektedir. Ekonomik özgürlüklerin ve mülkiyet haklarının korunması; ülkelerin hukuk sisteminin yanı sıra kurumsal yapılarına oldukça bağlıdır.

5.2.2.1. Kurumsal Yapılar

Karşılaştırmalı siyaset bilimi alanında, ülkelerin siyasal ve ekonomik olarak gelişmesini açıklamak üzere yapılan araştırmalarda birçok siyaset bilimci, kurumsal yapılara dikkat çekmiştir. Fukuyama, (2012: 17) yoksulluktan, AIDS'e, uyuşturucudan teröre kadar uzanan pek çok sorunların kaynağı olarak “zayıf ya da başarısız devletleri” görmüştür.

Kışlalı, (2004: 32) kurumu “toplumun varlığını koruyabilmesi için meşru olan ve olmayanı tanımlayan, zorlayıcılığı, tutarlılığı ve görelî bir sürekliliği bulunan kurallar ve ilişkiler bütünü” olarak tanımlamıştır. Kışlalı'ya göre kurumlar, gelenekler, alışkanlıklar ve yasayla oluşmaktadır.

Toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların (yasa) yanı sıra bu yasaları uygulayacak kurumlara ihtiyaç vardır. Siyasal bir kurum olan devletin kendisi başta olmak üzere; siyasal kurumların asli kaynağı yasalardır. Dolayısıyla yasaların, evrensel hukuka uygun olmasının yanı sıra; hukuk sisteminin bir bütün olarak temel

hak ve özgürlükleri güvence altına alan, hukukun üstünlüğüne dayanan, eşit ve adil olması gerekir.

Kurumsallaşma, bir ülkedeki hukuk sistemi başta olmak üzere; finans sisteminden eğitim ve sağlık sistemine, adalet sisteminden vergilendirmeye kadar tüm ekonomik ve siyasal süreçlerin; hukuksal bir yapıya bağlı olarak kurulmasını, bu kurumların görev yetki ve sorumluluklarının belirlenmesini ve etkin bir şekilde denetlenmesini içerir. Örneğin finansal sistemin liberalleşmesi, liberal teorinin öngördüğü şekliyle bu sistemin kendi dinamikleriyle dengeye gelmesi için finansal sektöre müdahale edilmemesi anlamına gelmektedir. Oysa yaşanan birçok finansal kriz, ekonomik ve finansal süreçleri kendi haline bırakmanın birçok spekülasyonlara ve krizlere neden olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda finans sektörünün kurumsallaşması için, finans sektöründe uygulanan kuralların uluslararası standartlara kavuşturulmasının yanı sıra; bu kurumları denetlemeye yönelik gerek kurum içinden gerekse kurum dışından etkin bir denetim sisteminin olması gerekmektedir. Finansal sistemdeki kredilendirme, rekabet, muhasebeleştirme, raporlama, denetim ve gözetim süreçlerinin; şeffaf, ölçülebilir ve hesap verilebilir nitelikte olması gerekir. Söz konusu kurumsallaşmadan uzun vadede devlet, şirket ortakları ve çalışanlar olmak üzere tüm paydaşlar fayda sağlayacaktır.

Kazgan (2015: 100), Adam Smith'den bu yana *görünmeyen bir el* tarafından kendi kendine işlediği söylenen serbest piyasanın, ancak gerekli kurumları varsa bunu gerçekleştirebildiğini; görünmeyen eli bu kurumların işlettiğinin anlaşıldığını ileri sürmüştür. Günümüzde kurumsallaşma, devletlerin yanısıra birçok uluslararası örgüt ve şirketin stratejik hedefleri arasına girmiştir.

Hükümetler ve şirketlerin, yaşamış olduğu başarısızlıklar ve bu başarısızlıkların finansal piyasalara tehdit oluşturması nedeniyle OECD, 1999 yılında Kurumsal Yönetim İlkeleri (*Principles of Corporate Governance*) yayımlamıştır. 2015 yılında söz konusu ilkeler güncellenmek zorunda kalmıştır. 2008 mali krizi, kurumsal ilkelerin güncellenmesinde etkili olmuştur. Söz konusu ilkelerde; makro açıdan, sürdürülebilir büyüme, etkinlik ve finansal istikrarın desteklenmesi amacı ön plana

çıkarken; mikro açıdan, kolay erişilebilir, hesap verilebilir ve güvenilir piyasaların oluşturulması amaçları ön plana çıkmıştır (OECD.org, 2018).

Genel anlamda kurumsal yapıların ekonomik ve siyasal kalkınmadaki rolü kabul edilmekle birlikte, Marksist ve liberal gelenekten gelenler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Siyaset bilimciler arasında alt yapı, üst yapı tartışmaları olarak da nitelendirilen bu tartışmalarda; Marksist politik yaklaşımı benimseyenlerce, siyasal kurumların ekonomik ilişkiler sonucunda oluştuğu ön kabulüne karşılık (Popper, 1989: 27); liberal teoride, siyasal süreçler ekonomik süreçlerin belirleyicisidir. Merkezi planlama düşüncesi, geleneksel olarak sosyalist ekonomiyle özellikle Marksizm’le ilişkilendirilmektedir (Heywood, 2012: 400). Alt yapı üst yapı tartışmalarında Kışlalı (2004: 33), Rus Devrimi, Türk Devrimi ve Çin Devrimleri’nin hep siyasal kurumlardan başlayarak alt yapıdaki değişimleri hızlandırmasına dikkat çekmiştir.

Marksist ve liberal yaklaşımlara egemen olan, merkezi planlama ve serbest piyasa modelinin yanı sıra; kurumların, ekonomik yapı üzerinde etkisi olduğunu ileri süren *kurumsalcılık akımı* gelişmiştir. Siyasal kurumların sistem üzerindeki etkileri, 1940 ve 1950’lerde “eski kurumsalcılık” olarak adlandırılan akım içerisinde incelenmiştir.

Kurumsal iktisadın kurucusu olarak kabul edilen Thorstein B. Veblen ve eski kurumsalcılar, John R. Commons ile Wesley C. Mitchell, siyasal kurumları siyasal sistemin biçimlendiricileri olarak ele almışlardır. Buna karşılık 1950’lerin sonu 1960’larda ABD’de ortaya çıkan *modernleşme teorisi* ise bu tür yaklaşımları şekilci olarak görmüş ve işlevler üzerinde durmanın daha önemli olduğunu ileri sürmüştür. Eski kurumsalcıların bir bölümü, siyasal bir sistem olarak, başkanlık sistemi üzerindeki değerlendirmelerini kültürel ve sosyal yapıya daha fazla ağırlık vererek açıklamışlar ve sosyal veya kültürel olgunun açıklanmasına yönelmişlerdir. Bu yaklaşımı benimseyenler, demokratik sistemlerin benimsediği kurumsal yapıları, büyüklük, demografya, sosyo-ekonomik gelişme, kültürel türdeşlik, sömürge

imparatorluğunun mirasçısı olma ve uluslararası siyasal ve ekonomik sistemde edinilen yer gibi faktörlerle açıklamıştır (Uluşahin, 1999: 18-19).

1970’lerde başlayan *rasyonel beklentiler* yaklaşımı ile birlikte, ekonomistlerin çoğu ekonomik kuralları ve teşvikleri yaratan unsurlar olarak; kurumları görmüş ve kurumların ekonomik büyüme ve istihdamı destekleme veya zayıflatma üzerindeki rolüne dikkat çekmiştir (Best, 2018: 2). Bu yaklaşıma göre “ekonomik aktörlerin rasyonel beklentilere sahip oldukları varsayımıyla” kurumlar, mevcut bilgiler ve piyasa şartlarına göre en uygun kararı verecektir.

Son yıllarda eski kuramsalcılığa karşı “yeni kuramsalcılık” adı altında yaklaşım gelişmiştir. Bu yeni anlayışa göre siyaset bilimi, politik kurumların çalışmasıyla ilgilenmektedir (Rhodes, 2018: 2). Bu yaklaşıma bağlı olarak 1970’li yılların sonu 1980’li yılların başında muhafazakârların ABD’de piyasa ekonomisini devletin etki alanından çıkartmaya yönelik (deregülasyon) çalışmalarıyla birlikte *Yeni Ekonomik Düzen* (Kazgan, 2005: 79) adıyla devletin etkinlik alanı daraltılmaya çalışılmıştır. Kazgan’a (2005: 23) göre yeni ekonomik düzen “1970’li yıllarda patlak veren bir dizi ekonomik ve siyasal olayın sonucunda stratejik bir planla ABD tarafından gündeme getirilmiştir.”

Ekonomik ve siyasi merkezli yaklaşımlara karşılık North, siyasal ve ekonomik başarı için kurumsal yapıları ön plana çıkartmıştır. North’a (2010: 139-142) göre siyasi bünye, ekonomik kuralları yapan ve uygulayan konumdadır. Kurumlar ise ekonominin uzun süreli performansı üzerinde temel belirleyici unsurdur.

Ülkelerin gelişmesi üzerinde *kurumsal yapıların* etkisin olduğunu savunan siyaset bilimcilerden birisi de Arend Lijphart’dır. Lijphart (1991: 72-73), *Yeni Demokrasiler için Anayasal Seçimler* başlıklı makalesinde, hükümet sistemlerini karşılaştırmalı olarak incelemiş ve seçim sistemleri, parti sistemi, yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler, tek parti, baskın hükümetler ve yöneticiler vb. gibi unsurların ülkelerin gelişmesi için önemli olduğunu belirtmiştir. Lijphart’a benzer bir yaklaşımı benimseyen Fukuyama (2012: 49), devletlerin başarısını belirleyen en önemli faktörler arasında “siyasal sistemin planlanmasını” saymıştır.

Siyaset bilimci Linz (1995: 183) ise tarihsel mirasların bütünüyle yok olmadığı ve sosyo-ekonomik dönüşümlerin emirle gerçekleşmediğini bu nedenle “ülkenin koşullarına en iyi uyacak siyasal kurumların neler olduğu” sorunuyla karşı karşıya bulunduğunu belirtmiştir. Linz, (1995: 183) hükümet sistemlerine ilişkin yaptığı karşılaştırmada, yasalara ve kurumsal yapılara dikkat çekmiştir.

... Başkanlık sistemi, parlamentarizm veya ikisinin bir karması; merkeziyetçilik ya da federalizm; tek turlu veya iki turlu seçimler; her durumda sorun aynıdır: yasalarla kurumların hangi bileşimi, verili bir toplum içinde birbiriyle rekabet halindeki çıkarları barışçı ve demokratik kanallara yöneltecektir?

Kurumsal yapıların hükümetlerin performansını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği birçok alan bulunmaktadır. Öne çıkan alanlardan birisi siyasal istikrardır. Mızrak, (2004: 154) siyasal istikrarın önemli ölçüde ekonomik gelişmeye bağlı olduğunu ileri sürmüş ve siyasal iktidarın denetlenmesini sağlayan ekonomik kurumların özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki önemine dikkat çekmiştir. Benzer bir yaklaşımı benimseyen Huntington’a göre, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyacı olan şey öncelikle düzen ve istikrardır. Huntington, kurumsallaşma olmadan artan siyasal katılımın ise demokrasiden daha ziyade istikrarsızlığa ve çatışmaya kapı araladığını ileri sürmüştür (Sayarı ve Bilgin, 2013: 13).

Öte yandan siyasal istikrar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik performansı doğrudan etkilemektedir. İşsizlik, enflasyon, cari açık, bütçe açığı vb. gibi yapısal birçok sorunun çözümü ancak uzun süreli istikrar programlarıyla mümkün olabilmektedir. Söz konusu istikrarsızlıklar ekonomik, sosyal ve güvenlik gibi birçok sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Bu anlamda North, (2010: 23) ulusal geliri yüksek olan ülkelerde, siyasal anarşiye tanık olmadıklarını ileri sürmüştür.

Son yıllarda karşılaştırmalı siyaset alanında ülkelerin gelişmişlik düzeylerini açıklamaya dönük birçok yaklaşım gelişmiştir. Bu yaklaşımlarda bazı araştırmacılar ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını, ekonomik faktörlere bağlarken bazıları da siyasal ya da kurumsal faktörlere bağlamıştır.

Bu alanda öne çıkan araştırmacılardan birisi olan Acemoğlu ve Robinson (2013: 115-225), ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının birçok faktörden

kaynaklandığını kabul etmekle birlikte; temel olarak ülkelerin gelişmesini içinde bulundukları *kurumsal yapılara* bağlamıştır. Benzer bir yaklaşımı Douglass C. North'da görmekteyiz. North'a (2010: 13) göre kurumlar, değişim ve üretim maliyetleri üzerindeki etkileri aracılığıyla, ekonominin performansını etkilemektedir. Şanlısoy ve Kök (2010; 102) ise ülkeler arasındaki makroekonomik farklılıklara ilişkin yapmış oldukları araştırmada, ekonomik gelişmede güçlü kurumların öne çıktığını aynı zamanda güçlü kurumların demokrasiyle özdeşleştiğini ileri sürmüştür.

Kurumsal yapıların ekonomik gelişme üzerindeki etkisinin inceleyen bir başka araştırmacı da Fukuyama'dır. Fukuyama, (2012: 44) Latin Amerika ve Doğu Asya'nın son kırk yılda göstermiş olduğu ekonomik performansları karşılaştırması sonucunda, Doğu Asya'nın Latin Amerika'ya kıyasla göstermiş olduğu üstün başarısını, devlet sahasındaki farklılıktan daha ziyade, Doğu Asya'daki devlet kurumlarının üstünlüğüne bağlamıştır. Huntington (2011: 23) ise söz konusu (Doğu - Batı) güç mücadelesinde, medeniyetler arasındaki güç dengesinin değiştiğini ve Batı'nın gerilemesine karşın Asya medeniyetlerinin ekonomik, askeri ve siyasal güçlerini genişleterek yaydığını iddia etmiştir.

Piyasa sistemi ve hükümet politikalarının karşılıklı etkileşimine yönelik Weiss ve Hobson (1999: 197) yaptıkları politik ekonomi temelli araştırmada, Asya ekonomilerindeki gelişmeleri, Tayvan, Kore ve Japonya bağlamında incelemiştir. Bu araştırma sonucunda Weiss ve Hobson, devletin politik ağları oluşturarak ekonomik aktörleri *üretim merkezli* olarak doğru mobilize ettiği sonucuna ulaşmakla birlikte; mevcut politika kararlarını uygulamaya geçiren *kurumsal bağlara* dikkat çekmiştir.

Diğer taraftan, gelişmiş ekonomilerin aksine geç endüstrileşen ülkelerde, kalkınmanın sağlanabilmesi için güçlü politik kurumlara ve liderliğe ihtiyaç vardır (Weiss ve Hobson, 1999). Gelişmekte olan ülkelerdeki zayıf siyasal yapı, ekonomik yapıyı da olumsuz etkilemektedir. Bu ülkelerde, demokratik kurumların yeterince gelişmemiş ve demokratik siyasal kültürün yeterince yerleşmemiş olması; birçok ara rejimlere, rejim salınımlarına, siyasal istikrarsızlığa dolayısı ile ekonomik krizlere

neden olmaktadır. Zayıf demokratik sisteme sahip hükümetler, kriz durumlarında ordunun desteğine bağımlı hale gelmektedir (Linz, 2017: 219).

Devletlerin kurumsal yapılarının, siyasal ve ekonomik istikrarın yanı sıra krizlerle mücadele ve devletlerin varlığını devam ettirebilmesiyle de yakından ilgisi vardır. Uzun vadede kurumsal yönetimler, ekonomik büyüme, finansal istikrar, iyi yönetim ve verimliliği teşvik etmektedir (Kirkpatrick, 2004: 1).

Kurumsal yapıların öne çıktığı bir başka zaman da kriz dönemleridir. Siyasal ve ekonomik kriz dönemlerinde güçlü kurumsal yapıya sahip ülkeler, krizlerle daha başarılı bir şekilde mücadele ederken; zayıf kurumsal yapılara sahip ülkeler, krizlerden daha fazla etkilenmektedir. Christian Bjørnskov (2016: 12), finansal ve ekonomik krizlerin, hükümet düzenlemeleri, zayıf kurumlar ve politik eylemlerdeki başarısızlıklar nedeniyle oluştuğunu ya da bu unsurların mevcut krizlerin uzamasına neden olduğunu iddia etmiştir. Bjørnskov, ünlü iktisatçılar Friedman ve Schwartz'ın 1929 yılındaki Büyük Buhran ve sonrasındaki krizlerde “para politikasındaki başarısızlıklarla” krizlerin ortaya çıkması ve uzamasındaki rolünü kanıtladıklarını ileri sürmüştür. Bjørnskov'a göre 1997'de Tayland'da başlayan Doğu Asya mali krizi, büyük ölçüde politika başarısızlıkları sonucu oluşmuştur.

Kurumsal yapılar, ekonomik gelişmenin yanı sıra devletlerin varlığını devam ettirebilmesiyle de yakından ilgilidir. İç savaş, devrim ve darbe gibi olağanüstü gelişmeler kurumsal yapıların yeterince yerleşmemesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Rievero (2003: 62), yaşadıkları döneme ayak uyduramayan, kurumsal ve yapısal dönüşmelerini gerçekleştiremeyen ülkelerin ortadan kalkabileceklerini ileri sürmüştür. Rievero, Charles Darwin'in Doğal Ayıklanma Kanunu -yani sadece en uygun canlıların hayatta kalabileceği- varsayımına dayanan teorisini, toplumsal, ekonomik ve siyasal hayata uyarlayarak; sadece en uygun insanlar, şirketler ve ulusal ekonomilerin hayatta kalabileceğini ileri sürmüştür. Rievero, ekonomik anlamda sağlam görünmeyen, rekabete dayanmayan ve dolayısı ile marjinalleşen sistemlerin yeryüzünden silineceğini ileri sürmüştür. Benzer bir hipotezi kurumsal yapılara uyarlayan North (2010: 14)'da “keskin rekabet sonucunda yeterince güçlü olmayan

kurumların eleneceğini ve sorunlara daha iyi çözümler üreten kurumların ayakta kalabileceğini” belirtmiştir.

5.2.2.2. Seçim Sistemleri

Hükümetlerin performansını etkileyen siyasal unsurlardan bir diğeri de ülkedeki siyasal partilerin yapısı ve uygulanan seçim sistemleridir. Seçimler, demokrasilerde iktidarın en önemli meşruiyet kaynağıdır. Seçim sistemleri ise temsilde adaletin sağlanmasının yanı sıra siyasal istikrarla yakından ilgilidir.

Seçim sistemleri, kullanılan geçerli oyların yasama meclislerinde sandalyelere nasıl dönüşeceğini belirleyen teknik usullerdir (Teziç, 2017: 337). Ülkelerin demokrasilerinin karşılaştırılmalarında, seçim sisteminin türü, tek parti ya da çok partili bir sisteme sahip olması, yürütmenin tek parti ya da koalisyon olması ile birlikte yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler oldukça önemlidir (Lijphart,1991: 72).

Seçim sistemleri, parlamentoda milletvekillerinin siyasi partilere göre dağılımının yanı sıra hangi seçim çevresinden kaç milletvekili çıkartılacağıyla yakından ilgilidir. Birçok siyaset bilimci, seçim sistemlerini farklı kriterlere göre sınıflandırmıştır. Partilerin aldıkları oya göre parlamentoda temsil edilmesi bakımından *Çoğunluk Sistemi ve Nispi Temsil sistemi*; seçim çevrelerinin dikkate alınması bakımından *Tek İsimli Seçim ve Listeli Seçim* ile yapılan seçimlerin sayısı bakımından *Tek Turlu Seçim ve İki Turlu Seçim* olmak üzere farklı şekillerde sınıflandırılmıştır (Teziç, 2017: 338-339)

Parlamentodaki siyasi parti sayılarını belirleyen önemli bir unsurlardan birisi ülkede uygulanan seçim sistemidir. Dahl, seçim sistemlerinin sonsuz çeşidinin olduğunu belirttikten sonra seçim sistemlerini, *nispi temsil ve ekseriyet (çoğunluk) sistemi* olmak üzere ikiye ayırmıştır (Dahl, 2001: 136-137). Hükümet sistemleri arasında, nispi temsil sistemini uygulayan ve parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde, çok sayıda partinin parlamentoda bulunması *çoğulcu* bir siyasi parti sisteminin

oluşmasına zemin hazırlarken; Başkanlık sistemi, *çoğunlukçu* bir anlayışa dayanması nedeniyle parlamentoda az sayıda siyasi partinin bulunmasına zemin hazırlamıştır.

Çoğunluk seçim sistemini³¹ uygulayan ülkelerde, bir seçim çevresindeki en yüksek oyu alan partinin, o seçim çevresindeki tüm adaylarının seçilmesi anlamına gelmektedir. Bu seçim sistemi, az sayıda siyasi partinin parlamentoda temsil edilmesine neden olmaktadır. Çoğunluk sisteminin uygulandığı ülkelerde, iktidarın tek partinin elinde toplandığı “tek parti hükümetleri” hakimdir. Bu sistem *Westminster modeli* olarak da adlandırılmaktadır (Lijphart,1991: 72).

Türkiye’de 1946 seçimlerinden 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar *çoğunluk seçim sistemi* uygulanmıştır. Bu seçim sistemi, temsilde adalet sağlamadığı ve demokratik olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Türkiye’de birden çok siyasi partinin seçimlere katıldığı ilk seçimler 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimlerde uygulanan çoğunluk seçim sistemi nedeniyle DP, %30 oranında bir oy almasına karşılık parlamentoda %12 oranında bir temsille 58 milletvekili çıkartmıştır. CHP ise %70 oranında aldığı oyla, parlamentoda %87 oranında bir temsille 435 milletvekili çıkarmıştır. 1950 yılında yapılan seçimlerde ise çoğunluk seçim sisteminin etkisiyle temsilde adaletsizlik devam etmiştir. Bu kez DP, %53 oranında oy almış ve 480 milletvekili çıkartarak parlamentodaki sandalyelerin %86’sına sahip olmuştur. CHP ise %38 oranında oy almasına karşılık sadece 39 milletvekili ile parlamentoda temsil edilebilmiştir.

Nispi temsil sistemi³² ise siyasi partilerin, bir seçim çevresinden aldıkları oy oranında milletvekili çıkardığı seçim sistemidir. Bu seçim sistemini uygulayan ülkelerde parlamentodaki siyasi partilerin sayısı çoğunluk sistemine nazaran daha fazladır. Bu yönüyle çoğunluk sistemine nazaran nispi temsil sistemi daha fazla siyasi

³¹ Ekseriyet (Çoğunluk) Sistemi: en çok oy alan partinin sandalye oranını büyük miktarda artıran seçim sistemi. Örneğin oyların %53’ünü alan bir siyasi partinin, sandalyelerin %60’ını alması (Dahl, 2001: 136).

³² Nispi Temsil (NT): seçimlerde bir partiye verilen oyların oranıyla partinin yasama meclisinde kazanacağı sandalyelerin oranının birbirine uygun olması. Örneğin oyların %53’ünü alan bir partinin sandalyelerin %53’ünü alması (Dahl, 2001: 136).

görüşün parlamentoda temsil edilmesine imkân verdiği için daha demokratik olarak kabul edilmektedir.

Diğer taraftan nisbi temsil seçim sistemlerinin, *aşırı ve orta* olmak üzere farklı uygulamaları vardır. Lijphart (1991: 73), Hollanda, İsrail ve İtalyan seçim sistemlerini *aşırı nispi temsil* sistemine örnek olarak gösterirken; Alman ve İsveç sistemlerini ise *orta düzeyde nispi temsil* sistemine örnek olarak göstermiştir.

Her iki seçim sisteminin kendisine özgü avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Çoğunluk seçim sistemi, siyasal anlamda güçlü hükümetlerin kurulmasına imkân verirken; demokrasi açısından eleştirilmektedir. Nispi temsil sistemi ise demokrasi ve uzlaş kültürünün yerleşmediği ülkelerde istikrarsız koalisyon hükümetlerine neden olabilmektedir. Buna karşılık nispi seçim sistemi, çok sayıda siyasi partinin aldığı oy nispetinde parlamentoda temsiline imkân tanınması nedeniyle daha demokratik olarak nitelendirilmektedir.

Seçim sistemleri siyasi partilerin sayısını etkilemektedir. Nisbi temsil sistemleri uzun vadede küçük siyasi partilerin parlamentoda bulunmasına ve varlığının devam ettirmesine imkân tanırken, çoğunluk sistemi ise küçük siyasi partilerin aleyhinedir.

Seçim sistemlerinin ekonomik performansa etkisinin olup olmadığı bazı araştırmacılar tarafından inceleme konusu yapılmıştır. Carl Henrik, XIX. Yüzyıldan günümüze kadar, yüzün üzerinde ülkede yaptığı araştırmada *nispi temsil sisteminin* diğer seçim sistemlerine nazaran *daha yüksek refah ürettiği* sonucuna ulaşmıştır (Lijphart, 2016: 313). Buna karşılık Lijphart (1991: 73) ise Latin Amerika'daki demokrasilerin siyasal istikrarı ve ekonomik performansını tatmin edici olmaktan uzak bulmakla birlikte; Latin Amerika başkanlık sistemlerinin yasama ve yürütme arasındaki sorunlar nedeniyle çöküşe eğilimli olduğunu ileri sürmüştür. Lijphart (1991: 77), Latin Amerika'da nisbi temsil sistemlerinin uygulanması nedeniyle Latin Amerika Başkanlık modellerinin itici hale geldiğini belirtmiş ve nispi temsil sistemini istikrarsızlıkların kaynağı olarak görmüştür.

Parlamentoda temsili belirleyen bir diğ er unsur da seçim barajlarının uygulanmasıdır. Ülke barajı olarak da nitelenen baraj sistemi, bir siyasi partinin milletvekili çıkartabilmesi için bir seçim çevresinde belli oranda oy almanın yanı sıra ülke genelinde asgari belirli bir oranda oy alınmasını zorunlu kılan bir seçim sistemidir.

Türkiye’de %10 seçim barajı uygulanmaktadır. Türkiye’deki baraj sistemi, %1970’li yıllardaki istikrarsız koalisyon hükümetlerine engel olmak maksadıyla 1980 askeri darbesi sonrasında 1983 yılında yapılan 2839 sayılı kanunla getirilmiştir.³³ Baraj sisteminin uygulanması, baraj sorunu bulunan partiler arasında seçim ittifaklarına neden olmaktadır.

Türkiye’de uygulanan seçim sistemleri, siyasi istikrar, demokrasi ve temsilde adaletin sağlanması bakımından akademik ve siyasi çevrelerde tartışma konusu olmuştur.³⁴ Türkiye’deki siyasal istikrarsızlıklara çare olması amacıyla seçim sistemlerinde bir dizi değişiklik yapılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de Çoğunluk Sistemi, Milli Bakiye Sistemi, D’hont Sistemi, Nispi Temsil Sistemi ve Baraj Sistemi olmak üzere birçok seçim sistemi uygulanmıştır.

Diğ er taraftan akademik ve siyasi çevrelerce, Türkiye’de uygulanan % 10 seçim barajının, demokratik olmadığı ve temsilde adaleti sağlamadığı gerekçesiyle eleştiriler yapılmaktadır. Parlamenter sistemin uygulandığı AB ülkelerinde seçim barajı, Almanya’da % 5, İsveç’te %4, İtalya’da % 4 olmak üzere; AB ülkeleri içinde 0 ile % 5 arasında değişen oranlarda uygulanmaktadır (Lijphart, 2016: 185). Bu haliyle Türkiye’de uygulanan %10 seçim barajı Avrupa ülkelerine nazaran oldukça yüksektir.

Türkiye’de 1960 sonrası başlayan, 1970’li ve 1990’lı yıllarda devam eden birçok istikrarsız koalisyon dönemi yaşanmıştır. İstikrarsız koalisyonlar nedeniyle seçim sistemlerinde bazı yasal düzenlemeler yapılmış ve seçim sistemleri yoluyla siyasal istikrarın sağlanması amaçlanmıştır.

³³ Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2018: 11)

³⁴ 1980 sonrası Türkiye’de yönetimde siyasal istikrarın sağlanması amacıyla %10 ülke barajı ve %25 de seçim çevresi barajı getirilmiştir. Buna göre bir siyasi partinin milletvekili çıkartabilmesi için ülke genelindeki geçerli oyların asgari %10'unu bunun yanı sıra seçim çevresindeki oyların da %25'ini alması gerekiyordu (Şener, 2017).

Ayrıca zaman zaman iktidardaki hâkim partiler, seçim kanununda değişiklikler yapmak suretiyle, oy oranının fazla olduğu bölgelerden daha fazla milletvekili çıkarma yoluna gitmişlerdir. Örneğin ANAP, 1987 yılında seçim sisteminde değişiklik yapmış ve oyların yüzde 36,29'unu almasına karşılık 292 milletvekiliyle meclisteki sandalyelerin yüzde 64,9'una sahip olmuştur. Buna karşılık ANAP, 1983 seçimlerinde yüzde 45,1 oy oranı almasına rağmen ancak 211 milletvekili çıkartabilmiştir (Ahmad, 2012: 231).

Türkiye'de iktidardaki partinin, hakim konumunu devam ettirmek amacıyla seçim sistemlerinde yapacağı düzenlemelerin önüne geçmek amacıyla, 2001 yılında anayasa değişikliği yapılmıştır. Söz konusu değişiklikte birlikte, seçim kanunlarında yapılan değişikliklerin "bir yıl içinde yapılacak seçimlerde" uygulanmayacağı hükmü getirilmiştir.³⁵

Diğer taraftan seçim barajlarının uygulanması, barajın altında kalan siyasi partilerin parlamento dışında kalmasına neden olurken; barajı aşan siyasi partilerin aldıkları oy oranından daha fazla milletvekiline sahip olmasına neden olmaktadır. Örneğin AK Parti'nin 2002 yılında yapılan seçimlerden %34,63 oy oranıyla tek başına iktidar olmasında, ülke genelinde uygulanan %10 seçim barajı etkili olmuştur. 2002 seçimlerinden DYP, %9,52; MHP, %8,35 ve Genç Parti (GP) %7,24 oranında oy almış ancak %10'luk ülke seçim barajı nedeniyle milletvekili çıkartamamışlardır.

Parlamente sistemle yönetilen ve seçim sistemi olarak da nispi temsil sistemini uygulayan ülkelerde koalisyonlar nedeniyle siyasal istikrarsızlıklar yaşanabilmektedir. Bu ülkelerde koalisyon görüşmelerinin uzun sürmesi ve hükümet sürelerinin kısa olması, siyasal istikrarsızlıklara neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Son yıllarda parlamente sistemle yönetilen Batı Avrupa'daki birçok ülkede, seçimler sonrasında koalisyon hükümetlerinin kurulamamış olması ya da kurulan hükümetlerin uzun süreli görev yapamaması hükümet sistemi tartışmalarına neden olmuştur.

³⁵ TC. Anayasası Madde: 67 (Ek: 3.10.2001-4709/24 Md.) Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

5.2.2.3. Siyasi Partiler

Seçim sistemlerinin yanı sıra hükümetlerin performansını etkileyen bir diğerk unsur da siyasi partilerdir. Siyasal partilerin yapısı birçok siyaset bilimci tarafından incelenmiştir. Lijphart (2016: 138), parti sistemleriyle hükümet eşitleri arasında güçlü bir bağlantı olduğunu ileri sürmüştür. Lijphart’a göre partilerin efektif sayısı arttıkça, tek partili asgari çoğunluklu hükümetlerin iktidara gelme sıklığı düşmektedir.

Maurice Duverger, (1993: 517-523) hükümet sistemlerini etkileyen önemli bir unsur olarak siyasi partileri ve parti sistemlerini göstermiştir. Duverger’e göre başkanlık sisteminde çok sayıda partinin bulunması, hükümet otoritesini kuvvetlendirirken parlamentonun otoritesini zayıflatmaktadır. Buna karşılık parlamenter sistemde ise çok sayıda partinin parlamentoda olması hükümetin otoritesini zayıflatmaktadır.

Seçim sistemlerinin, siyasi partilerin yapısı üzerinde etkisi vardır. Nispi temsil sistemi, kutuplaşmayı azaltırken çok partili siyasi hayata yol açmaktadır. İki turlu seçim sistemi de benzer şekilde ilk turda çok sayıda siyasi partinin seçimlere katılmasına imkn tanırken ikinci turda birbirlerine yakın siyasi partiler arasında ittifaklara olanak sağlamaktadır. Buna karşılık tek turlu çoğunluk sistemi ise siyasi parti sayısını azaltmakta ve genelde iki partili bir siyasi hayata yol açmaktadır (Teziç, 2017: 373-374).

Kışlalı (2004: 134), siyasi parti sistemlerini, *tek partili, iki partili ve çok partili sistemler* olmak üzere e ayırmıştır. Bu parti sistemlerinden, çok partili sistemlerde seçmenlerin kendi çıkarlarına göre oy vermesine karşılık, iki partili sistemlerde seçmenlerin kendi görüşünü yansıtan parti bulmakta zorlandığını ve oyunu verdiği partinin kendisinin temsil etmekten daha ziyade ülkeyi yönetmesi için oy verdiğini belirtmiştir. Günümüzde demokrasi açısından tek ve çift siyasi parti sisteminden ziyade çok sayıda siyasi partinin bulunması gerektiği kabul edilmektedir.

Demokratik olsun ya da olmasın tüm ağdaş yönetimlerde siyasi partiler devletin fonksiyonlarının yürütülmesinde önemli bir işlev görmektedir. Bazı siyaset bilimciler, ülkelerin rejimlerini; ülkedeki siyasi partiler sistemi ve parti yapısına göre

değerlendirilmektedir (Kışlalı, 2004: 127). Demokratikleşme ve oy hakkının yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte çok farklı nitelikte parti türleri ortaya çıkmıştır.

Siyasi partiler, yapılarına, işlevlerine ve disiplinli olup olmamalarına göre farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Yapılarına göre kitle ve kadro partileri olarak ikiye ayrılırken; işlevlerine göre bireysel temsil partileri ve sosyal bütünleşme partileri olarak ikiye ayrılmaktadır. Disiplinli olmalarına göre ise serbest ve disiplini olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Teziç, 2017: 402-411).

Toplumsal tüm kesimlerine yönelik politika belirleyen ve *kitle partisi* olarak nitelendirilen partilerin yanı sıra; toplumun belirli bir kesimine yönelik politika belirleyen *kadro tipi* partiler vardır. Genellikle ekonomik bakımdan güçlü kesimler, kadro tipi partileri desteklerken; zayıf kesimler ise kitle partilerini desteklemektedir (Kışlalı, 2004: 128).

ABD’de federalistler ve anti federalistler arasındaki mücadele iki parti sistemini doğuşunda etkili olmuştur. Federalistlerin temsilcisi olan Alexander Hamilton, bağımsızlık savaşı esnasında güçlenen sanayicilerin ve kapitalistlerin çıkarlarını savunurken; Thomas Jefferson ise büyük toprak sahipleri, çiftçiler, orta ve fakir tabakanın haklarını savunmuştur. Bu siyasi partilere Cumhuriyetçiler ve Demokratlar denilmektedir (Teziç, 2017: 378). Her iki siyasi görüşe de liberal düşünce hakim olmuştur. ABD’de siyasi partilerin faaliyetleri içinde seçim komitelerinin çalışmaları öne çıkmaktadır. Teziç, (2017: 379) ABD’de bir kısım kamu görevlilerinin seçimle işbaşına gelmesi nedeniyle oyların bölünmesinin önlemek amacıyla iyi örgütlenmiş *seçim komitelerinin* ortaya çıktığını ve bu komitelerin seçimlerde önemli rol oynadığını belirtmiştir.

Siyasi partilerin parlamentoda yer alması kutuplaşma ve çatışmayı azaltmaktadır. Buna karşılık parti disiplinin yüksek olduğu kadro tipi partilerin parlamento dışında kalması ise kutuplaşmayı arttırabilmektedir. Linz (1990: 53), başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde “Amerikan siyasi partileri istisna olmakla birlikte” ideolojik ve disiplinli partilerin, özellikle sosyal ve ideolojik olarak kutuplaşmış ülkelerde yasama ve yürütme arasındaki çatışmalara neden olabileceğini ileri sürmüştür.

Seçim sistemleri ve siyasi parti yapısı arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır. Seçim sistemlerinin her zaman parti sistemiyle birlikte hareket ettiğini ileri süren Sartori (2006: 86), ABD ve İngiltere’de “turlu ve tek adaylı seçim sistemlerinin” geçerli olduğunu belirtmiştir. Sartori’ye göre Amerika’da zayıf hatta çok zayıf parti sistemine karşılık; İngiltere’de yapılaşmış, katı ve geleneksel siyasi parti sistemi hakimdir.

Diğer taraftan, demokratik ülkelerde tüm siyasi görüşlerin, farklı siyasi partiler altında parlamentoda temsil edilmesi gerektiği birçok siyaset bilimci tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda çok sayıda siyasi partinin parlamentoda yer alması, demokrasi açısından önemlidir. Gerek parlamenter gerekse başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde, iktidarın kişiselleşmesi ve otoriterleşmeye karşı uzlaşmacı ve paylaşımcı iktidar arayışları etkili olmuştur. Sartori, (2006: 86) iktidarın kişiselleştirilmesinde “seçim ve parti sistemlerinin” en önemli değişkenler olduğunu iddia etmiştir. Sartori, bu nedenle devletin başı olan başkanın doğrudan halkı bir seçimle belirlendiğini; bu nedenle de başkanlık sisteminde parlamenter sisteme nazaran politikanın kişiselleşmesinin en üst düzeyde olduğunu ileri srmştir. Siyaset bilimci Duverger (1986: 335) ise parlamentolarda çok sayıda siyasi partinin bulunması gerektiğine dikkat çekmiş ve tek parti sisteminin, demokrasi çerçevesinde doğmuş olan genel bir yönetimin diktatörlüğe uydurulmasından başka bir şey olmadığını söylemiştir. Partiler yelpazesinin geniş olması ve çok sayıda siyasi partinin parlamentoda temsil edilmesi demokrasi açısından gereklidir. Bunun yanı sıra parlamentoda siyasi katılımın artması gerginlikleri azaltmaktadır.

ABD’de siyasi partiler disiplini bir niteliğe sahip değildir. Bu durum siyasi kutuplaşmayı azaltmaktadır. Başkan ve kongrenin farklı siyasi eğilimlere sahip partilerde bulunması durumunda, başkan parti disiplinin az olması nedeniyle istediği yasaları kongreden çıkartabilmektedir. Farklı görüşten temsilciler, kongre de başkanın politikalarını destekleyen yasaları destekleyebilmektedir. Teziç, (2017: 407) ABD başkanlık sisteminde tıkanıklık olmamasını, büyük ölçüde bu ülkedeki partilerin serbest oluşuna bağlamaktadır. Diğer taraftan ABD’de seçilebilmek için n seçimlere önem verilmesi, parti başkanlarının partisi üzerindeki otoritesini zayıflatmaktadır. Buna karşılık parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde parti disiplini oldukça

yüksektir. Parti gruplarında alınan kararlara üyelerinin uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Parti liderinin parti üstünde ve parlamenterler üzerinde otoritesi bulunmaktadır. Teziç'e göre (2017: 408) bu durum, partilerde *oligarşik eğilimlerin* ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Son olarak ekonomik değişimler, siyasi partilerin yapısını etkilemiştir. 1980 sonrası devletin ekonomik alandaki artan verimsizliği neoliberal politikaları gündeme getirmiştir. Bu anlamda piyasa, hükümetleri devletin ekonomik müdahalesini azaltma yönünde bir değişime zorlamıştır. İngiltere'de sol partiler ABD'de ise demokratlar ekonomik anlamda ilerleme yapmak için piyasa ile anlaşmak zorunda kalmıştır (Reeves, 2016). 1990 sonrası Sovyet bloğunun çökmesi, siyasi partilerin yapısını da etkilemiştir. Bu tarihten sonra siyasi partiler arasındaki ekonomi politikaları arasındaki farklılıklar ortadan kalkmaya başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisi, küreselleşme ve finansal kapitalin küreselleşmesi neredeyse tüm siyasi partilerce kabul edilmiş gözükmektedir. İngiltere'de işçi partisi lideri Tony Blair, merkeze yaklaşarak işçilerle bağını kopartmış ve küreselleşmeye dayalı politikaları benimsemeye başlamıştır. 1990 sonrası siyasi partiler arasında ekonomi politikalarına dayalı ayrım, yerini etnik ve dini temelli politikalara bırakmaya başlamıştır (Kazgan, 2005: 278-279).

5.2.2.4. Siyasal İstikrar

Hükümetlerin performansını etkileyen siyasi unsurlardan bir diğeri de siyasal istikrardır. Politik ekonomi açısından üretim, istihdam, büyüme, milli gelir ve refah gibi ekonomik sonuçlar ülkelerin siyasal yapısı ile yakından ilgilidir. Ülkelerin uzun vadede sürdürülebilir bir kalkınmayı gerçekleştirebilmesi siyasal istikrarına bağlıdır.

İster siyasal isterse ekonomi kaynaklı olsun krizlerin ülkelerin refah seviyesini olumsuz yönde etkilediği bilinen bir gerçektir. Ekonomik krizleri oluşturan çok çeşitli yapısal nedenler olmakla birlikte; ekonomik krizler, siyasal istikrarsızlık durumunda daha fazla hissedilmektedir. Siyasal istikrar, kurumsal olarak ekonomik ve siyasal anlamda altyapısını tamamlamış ve gelişmiş olarak nitelendirilen ülkelere daha ziyade; ekonomik ve siyasal anlamda kurumsal yapısı zayıf, gelişmekte olan ülkeler

için daha önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik krizlere karşı daha kırılgan bir yapıda olması siyasal istikrarı daha önemli hale getirmektedir.

Siyasal istikrarın önceki bölümlerde görüldüğü üzere kurumsal yapılar başta olmak üzere seçim sistemleri ve siyasi partilerle yakın bağlantısı bulunmaktadır. Linz, (1990: 69) parlamenter sistem ve siyasal istikrar bağlantısında güçlü ve disiplinli siyasal partilere ihtiyaç duyan bir başbakanlık makamına dikkat çekmiş ve bunun siyasal istikrarı teşvik edeceğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Linz, siyasal istikrar için her ülkenin, federalizm, etnik veya kültürel heterojenlik v.b. gibi gelenekleri hesaba katması gerektiğini dile getirmiştir. Etnik ve kültürel olarak farklı kimlikleri barındıran ülkelerde merkezi yönetimin güçlendirilmesi amacıyla yerel yönetimlerin yetkileri daraltılmaktadır.

Siyasal istikrarın makroekonomik performans göstergelere olan etkisine ilişkin pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda siyasal istikrarın, büyüme ve kişi başına düşen milli gelirlerde artış gibi makroekonomik performans göstergelerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Arslan, 2011: 1361).

Ekonomik krizlerin arkasında yatan birçok yapısal neden bulunmakla (Al, 2016: 14) birlikte; ekonomik krizlerin, işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımının bozulması gibi benzer sonuçları bulunmaktadır. Diğer yandan siyasal istikrarsızlıklar, ekonomik krizleri tetikleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal anlamda güçlü hükümetler, gerek istikrar programlarının uygulanmasında gerekse toplumsal desteğin daha konsolide bir şekilde hükümetlerin arkasında bulunmasında zayıf hükümetlere nazaran daha avantajlıdır.

Ekonomik krizlere hükümetlerin müdahale edebilmesi için gerekli siyasal iradeyi ortaya koyabilmesi ve gerekli istikrar programlarını uygulayabilmesi, hükümetlerin parlamentoda sahip olduğu güçle yakından ilgilidir. Koalisyon hükümetlerinin yaygın olduğu parlamenter sistemde, hangi ekonomik programın uygulanması gerektiği konusunda koalisyon partileri arasında fikir ayrılıkları yaşanabilirken; başkanlık sisteminde yürütme iktidarının başkanda olması, krizlere daha kolay müdahale imkânı vermektedir.

Türkiye’de 1970 ve 1990’lı yıllardaki ekonomik krizler, ağırlıklı olarak siyasal iktidarların güçsüz olduğu koalisyon dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Ekonomik krizlerle mücadele, çoğunlukla *kemer sıkma politikaları* olarak da nitelendirilen vergilerin arttırılması ve harcamaların kısılması gibi politikaları içermektedir. Bu politikalar, doğrudan seçmenlerin refahını olumsuz yönde etkilediği için koalisyon hükümetleri tarafından kolayca alınamamaktadır.

Diğer taraftan kemer sıkma politikaları, bütçe açıklarının azalması bakımından ekonomiyi olumlu yönde etkilerken; milli gelirinin düşmesi, işsizliğin artması, büyümenin düşmesi gibi makro anlamda ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Faiz oranları ve döviz kurlarındaki artışlar ile finansal piyasalardaki dalgalanmalar yatırımcıları olumsuz yönde etkilemekte ve bu durum maliyet enflasyonuna neden olmaktadır. Artan maliyetler ise istihdamı azaltmaktadır. Dolayısıyla finansal krizlerin ekonomik olduğu gibi siyasal ve toplumsal sonuçları vardır (Erdağ, 2009: 2). Ayrıca hükümetler, kriz dönemlerinde uyguladıkları ekonomi politikalarıyla piyasayı yönlendirmektedir. Bunun yanı sıra ekonomi politikalarının başarısı, hükümetlerin geleceğini belirlemektedir. Bu yönüyle devlet ve piyasa arasındaki bağlantı karşılıklı olup dinamik niteliklidir (Erdağ, 2009: 6).

Selim Şanlısoy ve Mehmet Çetin (2016: 66-78), 1950 ile 2015 yılları arasındaki Türkiye’de hükümetlerin *ekonomik performansını* karşılaştırmalı olarak büyüme, işsizlik, enflasyon, faiz oranı, net dış borç stoku, cari açık ve bütçe açığı olmak üzere yedi makro kriteri esas alarak TOPSIS³⁶ yöntemine göre araştırmıştır. Söz konusu inceleme sonucunda araştırmacılar, “*tek parti hükümetlerinin koalisyon hükümetlerine göre daha başarılı olduğu*” sonucuna ulaşmıştır.

“Yapılan analizlerin sonucunda, kullanılan ağırlıkların tutarlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Analizlerin sonucunda her üç ağırlık için de en yüksek puanı elde eden CHP/YTP/CKMP hükümeti ise 1960 Darbesi sonrasında ithal ikameci sanayileşme döneminin ilk hükümetidir. İktidarın yapısı anlamında tek parti iktidarları koalisyon hükümetlerine göre daha yüksek puan almıştır. Ekonomik performansın en yüksek olduğu dönem ise dışa açık ekonomiye geçiş dönemidir. Bu anlamda Demokrat Parti

³⁶ TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solutions) Bu yöntemin temel mantalitesi pozitif ideal çözüm ve negatif ideal çözüm oluşturmaktır. Yani, yöntemin temel esası ideal çözüme göre alternatiflerin sıralanması esasına dayanır. İdeal çözüme görece yakın olan alternatiften başlamak üzere bir sıralama yapılarak; sırası ile diğer alternatiflerin görece yakınlığı tespit edilir. (Soba ve Eren, 2017: 29)

İktidarında teşkil edilen hükümetler en başarılı olmuştur. Bununla birlikte çok sayıda koalisyon hükümetinin görevde bulunduğu ithal ikameci sanayileşme dönemi ve sıcak paraya dayalı büyüme dönemi, koalisyon hükümetlerinin düşük performansları nedeniyle dışa açık ekonomiye geçiş dönemine göre daha başarısız olmuştur. İktidar yapısı itibarıyla en düşük puanları ise koalisyon hükümetleri almıştır. 1974 Petrol Krizi'ni takiben iktidarda olan hükümetler bu anlamda 1990'lı yılların zayıf konjonktüründe iktidarda bulunan hükümetlere göre daha düşük puanlar almıştır.”

Ekonomiye devletin müdahalesi, merkezi planlamaya dayalı sosyalist ekonomilerin aksine liberal ekonomilerde daha azdır. Öte taraftan liberal/piyasa ekonomilerinde, devletin piyasayı doğrudan ve dolaylı olarak etkileme gücüne sahip finansal araçları bulunmaktadır. Devlet, kamu kurum ve kuruluşları, tekeller ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) gibi kuruluşlar aracılığıyla ekonomik hayata doğrudan müdahale edebileceği gibi; vergi, maliye ve para politikası gibi araçlarla hem doğrudan hem de dolaylı olarak piyasaya müdahale etmektedir. Örneğin döviz fiyatlarının dalgalandığı dönemlerde merkez bankaları, açık piyasa işlemleriyle yani piyasaya doğrudan müdahale ederek döviz alım - satımı yapmak ya da faiz oranlarını değiştirmek suretiyle döviz piyasasına doğrudan müdahale edebilmektedir.

Siyasal istikrarsızlıklar birçok ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Başkanlık sistemiyle yönetilen Arjantin'de 1960'lı yıllarda kişi başına düşen milli gelir tutarı Japonya'dan oldukça yüksekti. 1960'lı yıllarda başlayan ve izleyen yıllarda devam eden, siyasal şiddet ve darbelere bağlı siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle Arjantin ekonomisi bozulmuş ve Japon ekonomisinin oldukça gerisine düşmüştür (Arslan, 2011: 1361).

Türkiye'de 1990'lı yıllardaki siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle faiz oranları olağanüstü yükselmiştir. 2002'de başlayan siyasal istikrar ekonomik göstergelere olumlu yansımıştır. Türkiye'de 2000'li koalisyon yıllarında, TCMB gecelik borç alma faiz oranları % 118,42 seviyelerindeyken 2015 yılına kadar süren siyasal istikrarla birlikte faiz oranları, % 7,25 seviyelerine kadar düşmüştür (TCMB, 2016), (Hazine Müsteşarlığı, 2016).

Diğer taraftan ekonomik performansın iyi olması siyasal partilerin yeniden seçilmesinde önemli bir unsurdur. Lijphart'a (2016: 314-315) göre ekonomik büyümenin yüksek, enflasyon, işsizlik ve bütçe açıkları düşük olduğu diğer bir

ifadeyle ekonominin iyi işlediği zamanlarda hükümetler, bu olumlu gidişten her zaman kendilerine pay çıkarmaya çalışmaktadır. Ayrıca seçmenler, ekonomide işler iyi gittiğinde hükümetteki partileri ödüllendirdiği gibi, ekonomi kötüye gittiğinde onları cezalandırmaktadır.

Siyasal istikrarsızlığın etkilediği önemli bir diğer alan da borçlanmadır. Ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan birçok ülke, kendi ulusal kaynaklarıyla krizlerle baş edemediğinde uluslararası finansal kuruluşlardan borç alma yoluna gitmektedir. Bu kuruluşlar arasında önemli bir kredi kuruluşu olarak Uluslararası Para Fonu (IMF), ön plana çıkmaktadır. Bir ülkenin IMF’den kredi kullanabilmesi için IMF ile destekleme anlaşması (stand-by) imzalaması gerekmektedir. Bu anlaşma (şartlar) enflasyonun düşmesi, ekonominin daralması, faiz hadlerinin yükselmesi için para arzının kısılması ve iç talebi düşürmek için ücretler-maaşlar ve tarım fiyatlarının reel anlamda düşürülmesini (tarımsal desteklerin kaldırılması) sağlayacak önlemlerden oluşmaktadır. Ayrıca IMF kredi talep eden ülkelere, özelleştirmenin yanı sıra cari açığın azaltılması için büyük oranlı devalüasyon yapılmasını şart koşmaktadır (Kazgan, 2005: 116-117).

IMF, kendisine üye ülkelere finansman ihtiyaçları doğrultusunda kredi veren uluslararası finansal bir kuruluştur. IMF, kuruluş amaçlarını “küresel parasal işbirliğini güçlendirmek, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdam ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve dünyadaki yoksulluğu azaltmak” olarak belirlemiştir (The International Monetary Fund, 2018). IMF verdiği krediler yoluyla, üye ülkelerin para, maliye ve kur politikalarını etkilemektedir. Erdinç’e göre bu kredilerle ülkelerin kamu açıklarının büyük oranda azaltılması ve ödemeler bilânçosu dengesinin sağlanması hedeflenmektedir (Erdinç, 2007).

IMF’in ilan edilen bu amaçlarına karşılık birçok araştırmacı IMF politikalarını eleştirilmiştir. Bazı araştırmacılar, II. Dünya Savaşı’nın sonunda kurulan IMF’yi ABD’nin küresel ekonomik hakimiyetinin sembolü olarak nitelendirmiştir (Council on Foreign Relations, 2016). Rivero, (2003: 26) ise gelişmekte olan birçok ülkedeki yüksek işsizlik oranlarına ve kayıt dışı ekonomilerine dikkat çektikten sonra IMF’den

kredi alan ülkelerin kayıtlı ekonomisinin, IMF ve Dünya Bankası tarafından idare edildiğini ileri sürmüştür.

Tablo 5.7. Türkiye ile IMF Arasında Yapılan Stand-By Anlaşmaları ve Hükümetler

Stand-by No	Anlaşma Tarihi	Tamamlanma / İptal Tarihi	Kabul Edilen Miktar	Çekilen Miktar (Milyon SDR)*	Kalan Miktar (Milyon SDR)	Hükümet
1	1.1.1961	31.12.1961	37,50	16,00	21,50	CHP-AP
2	30.3.1962	31.12.1962	31,00	15,00	16,00	CHP
3	15.2.1963	31.12.1963	21,50	21,50	-	CHP
4	15.2.1964	31.12.1964	21,50	19,00	2,50	CHP
5	1.2.1965	31.12.1965	21,50	-	21,50	AP
6	1.2.1966	31.12.1966	21,50	21,50	-	AP
7	15.2.1967	31.12.1967	27,00	27,00	-	AP
8	1.4.1968	31.12.1968	27,00	27,00	-	AP
9	1.7.1969	30.6.1970	27,00	10,00	17,00	AP
10	17.8.1970	16.8.1971	90,00	90,00	-	Nihat Erim
11	24.4.1978	19.7.1979	300,00	90,00	210,00	CHP
12	19.7.1979	17.6.1980	250,00	230,00	20,00	CHP
13	18.6.1980	17.6.1983	1.250,00	1.250,00	-	AP
14	24.6.1983	3.4.1984	225,00	56,25	168,75	Bülent Ulusu
15	4.4.1984	3.4.1985	225,00	168,75	56,25	ANAP
16	8.7.1994	26.9.1995	610,50	460,50	150,00	DYP
17	22.12.1999	4.2.2002	9.254,00	5.954,90	3.299,10	DSP
	21.12.2000		(SRF*)5.784,00	5.784,00	-	DSP
18	4.2.2002	4.2.2005	12.821,20	11.914,00	907,20	DSP
19	11.5.2005	10.5.2008	6.662,04	6.662,04	-	AK Parti
TOPLAM			37.707,24	32.817,44	4.889,80	
* Özel Rezerv İmkânı (Special Reserve Facility)						

Kaynak: (www.hazine.gov.tr, 2018); (www.basbakanlik.gov.tr, 2018)

Türkiye’de 2008 yılında başlayan ve 2012 yılına kadar süren ekonomik kriz döneminde *Derviş Politikaları* olarak da nitelenen IMF reçeteleri, Anasol-M hükümeti olarak da nitelenen 57. koalisyon hükümeti tarafından uygulanmaya başlanmış; ancak koalisyon hükümeti içerisindeki anlaşmazlıklar nedeniyle arzu edilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Acemoğlu, (2018) Anasol-M koalisyon hükümetinden sonra tek başına iktidara gelen AK Parti’nin aynı IMF politikalarını uyguladığı ve tek başına iktidar olmasından kaynaklı siyasal istikrar nedeniyle başarıya ulaştığını ileri sürmüştür.

Ramazan Kurtoğlu (2012: iv), IMF’nin Türkiye’ye önerdiği istikrar programlarını, sıkı para ve maliye politikaları, sermaye piyasasının serbestleştirilmesi

ve özelleştirme olmak üzere üç temel politikaya dayandırmıştır. Kurtoğlu, Türkiye'nin 30 yıllık bir dönemde IMF ve DB destekli olarak uyguladığı liberal politikalarla birlikte, kalkınma ve sanayileşmesini tamamlayamadığını, büyüme hızının düştüğünü ve işsizliğin kronikleştiği ileri sürmüştür.

Türkiye'nin 1947 yılında üyesi olduğu IMF ile olan ilk kredi anlaşması 1960 askeri darbesi sonrası Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı'nda kurulan askeri hükümet döneminde 1961 yılında başlamıştır. Türkiye, mali yapısındaki bozulmalar ve finansman ihtiyacı nedeniyle IMF ile bugüne kadar 19 stand-by anlaşması imzalamıştır. Türkiye ile IMF arasında en fazla Stand – By anlaşması, 1961 ile 1984 yılları arasında imzalanmış ve söz konusu dönem, Türkiye'de koalisyon dönemlerinin en sık yaşandığı yıllar olarak tarihe geçmiştir. Turgut Özal döneminde IMF'den kullanılan kredilere son verilirken; Özal sonrası koalisyon hükümetleri dönemlerinde IMF'den kullanılan krediler ise artmıştır. Türkiye'nin IMF'e olan borçları özellikle 1999-2001 döneminde 50 milyar USD dolara kadar çıkmıştır. Türkiye, IMF'den son krediyi 2005 yılında kullanılmış ve 14 Mayıs 2013'te IMF'e olan borcunu ödemiştir.

IMF politikalarına karşılık bazı ülkeler kendi imkânlarıyla krizlerden çıkmayı başarmıştır. Günümüzde ağırlık kazanan görüşe göre bir ülkenin kendi çabalarıyla ve iç dengeleriyle krizden çıkamaması durumunda bu ülkeler, yeniden kriz yaşayabileceği gibi alınan krediler de boşa gidebilir (Ercan, 2001: 81). 1998 krizinde Rusya, borçlarını ödeyemez duruma düşüp moratoryum ilan etmek zorunda kaldığında, kredi alabilmek için IMF şartlarını kabul etmemiştir. Rusya, krizden çıkış için çözümü kendi politikalarında aramış ve petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki artışın da etkisiyle kendi imkânlarıyla krizden çıkmayı başarmıştır (Kazgan, 2005: 53). Benzer şekilde Malezya, 1990'ların sonunda içine düştüğü ekonomik krizden, IMF politikalarını reddederek kendi imkânlarıyla çıkmıştır (Kazgan, 2005: 145).

Siyasal ve ekonomik belirsizlikler, yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilediği gibi bireylerin geleceğe dönük yatırım kararlarını ertelemelerine neden olmaktadır. Her iki sonuçta da siyasal istikrarsızlıklar, ekonomik krizlerle mücadele etmeyi olumsuz yönde etkilemekte ve krizleri derinleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Alkan, (2013: 22-23) siyasal sistemlerin iç ve dış çevre ile etkileşim

halinde olduğunu iç çevrenin ülkenin kültürel, siyasal ve ekonomik arka planı tarafından oluşturulurken dış çevrenin ise diğer uluslararası aktörler tarafından oluşturulduğuna dikkat çekmiştir. Türkiye gibi büyümek için yabancı sermayeye ihtiyaç duyan ülkelerdeki siyasal anlamdaki belirsizlikler, yabancı yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim Türkiye’de 2000 yılında 982 Milyon Dolar olan DYY’lar siyasal istikrarında etkisiyle 2014 yılında 12.765 Milyon Dolara çıkmıştır.

Siyasal istikrarsızlığa neden olan bir başka husus da sık tekrarlanan seçimlerdir. Belirli bir dönem için yapılan seçimlerde, hiçbir siyasi partinin tek başına hükümeti kuramaması ya da kurulan hükümetin istikrarı sağlayamaması nedeniyle erken seçimlere gidilmektedir. Seçimlerin sık yapılması, siyasal istikrarsızlıkla beraber ekonomik göstergelere olumsuz yansımaktadır.

Buna karşılık siyasal istikrar ekonomik performansa olumlu yansımaktadır. Seçimler sonrası istikrarlı bir hükümetin kurulması durumunda, döviz kurları ve enflasyon oranları düşerken borsa da hisse senetleri değer kazanmaktadır (Blanchard, Collins, Jahan-Parvar, Pellet ve Wilson, 2018: 12).

Diğer taraftan yapılan koalisyon görüşmelerinin olumlu sonuçlanmaması ve yeni kurulacak hükümetin göreve başlamasına kadar eski hükümetin görevine devam etmesi, meşruiyet tartışmalarına neden olmaktadır. Erken seçim dönemlerinde, yürütmeye ilişkin kararlar alınamamakta ya da uzun vadeli projeler hayata geçirilememekte ve önemli kararlar yeni kurulacak hükümete bırakılmaktadır.

Koalisyon hükümetlerine yönelik bir diğer eleştiri konusu da hükümet kurulmasında yeterli çoğunluğa ulaşamadığı durumlarda küçük siyasi partilerin aldığı oy oranından daha fazla oranda hükümette etkin olabileceği bakanlıklara gelmesi sorunudur.

Parlamente sistemle yönetilen ve siyasal anlamda demokratik; ekonomik anlamda ise gelişmiş, olarak nitelendirilen birçok Avrupa ülkesinde seçim sistemleri nedeniyle hükümet kurulmasıyla ilgili sorunlar yaşanmıştır. 15 Mart 2017’de Hollanda’da yapılan seçimler sonucunda, hiçbir siyasi parti tek başına hükümeti kuracak bir çoğunluğa ulaşamamış ve ancak 225 gün süren koalisyon görüşmeleri

neticesinde Özgürlük ve Demokrasi için Halk Partisi (VVD), Hristiyan Demokratlar Birliği (CDA), Demokrat 66 (D66) ve Hristiyan Birlik Partisi'nden (CU) oluşan dört partili koalisyon hükümeti kurulabilmiştir.

Sürekli koalisyonlara yönetilen bir başka Avrupa ülkesi olan ve parlamenter sistemle yönetilen Almanya'da 2003 yılında yapılan seçimler sonucunda, hiçbir siyasi partinin tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşmaması nedeniyle hükümet kurulamamış ve koalisyon görüşmeleri üç ay sürmüştür. Yine Almanya'da 24 Eylül 2017'de yapılan seçimlerden de benzer sonuçlar çıkmış ve aylarca süren koalisyon görüşmelerinden bir netice alınamamıştır. Ayrıca 2017 yılında yapılan seçimlerde II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez 6 parti Federal Meclis'e girmiştir. Almanya'da uzun süren koalisyon görüşmelerinden sonuç alınamaması nedeniyle seçimlerin yenilenmesi ile hükümet krizinin aşılması gündeme gelmiş bu defa da bazı siyasetçiler tarafından “AB içerisinde yapılacak olan önemli reformların gecikeceği ve Almanya'nın küresel liderliğinin zarar göreceği” endişeleri dile getirilmiştir (David-Wilp, 2018).

Parlamenter sistemle yönetilen ve AB'nin ekonomik büyüklük bakımından üçüncü büyük ekonomisi olan İtalya'daki siyasal istikrarsızlıklar, ekonomik krizlere neden olmuştur. İtalya Başbakanı Matteo Renzi, İtalya'daki siyasal istikrarsızlıklara ve büyüme eksikliğine dikkat çektiği bir mülakatında, İtalya'da II. Dünya Savaşı'ndan bu yana geçen 70 yıllık süre içerisinde 63 hükümetin görev yaptığını belirtmiştir (Council on Foreign Relations, 2016).

Fransa, siyasal istikrarsızlıklar yaşamış ve bu nedenle hükümet sistemini değiştirmek zorunda kalmıştır. Fransa'da 5. Cumhuriyet olarak adlandırılan ve 70 yıl kadar süren dönemde koalisyonlar nedeniyle birçok hükümet istikrarsızlıkları yaşanmıştır. Fransa, 1958 Anayasası'nda 1962'de yapılan referandumla parlamenter hükümet sisteminden yarı *başkanlık hükümet* sistemine geçmiştir (Şaylan, 1981: 84).

Siyasal istikrarsızlık yaşayan bir başka ülke de Türkiye'dir. Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçtiği 1946 yılından günümüze kadar 16 koalisyon hükümeti görev yapmıştır. Türkiye'de kurulan ilk koalisyon hükümeti, 1960 askeri darbesinden

hemen sonra CHP ve AP arasında kurulmuş ve yalnızca yedi ay sürmüştür. Bu koalisyondan sonra CHP, YTP ve CKMP arasında kurulan ikinci koalisyon hükümetinin süresi de iki yıldan az sürmüştür. Üçüncü koalisyon denemesinin de başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Adalet Partisi tarafından ülkeyi seçime götürmek üzere dördüncü koalisyon hükümeti kurulmuştur.

2017 yılı itibarıyla Cumhuriyetin 94 yıllık geçmişi ve 66. Hükümetin görev yaptığı dikkate alındığında, ortalama hükümet süresi 1,5 yıldır. Hükümet süresinin hesabında çok partili siyasal hayata geçilen 1946 yılının esas alınması durumunda bu süre yaklaşık 1 yıla kadar düşmektedir. Sobacı, (2015: 8) Türkiye’deki koalisyonların uzun süreli olmamasının nedenlerini, “kutuplaşmaya ve temel politik meselelerdeki görüş ayrılıklarının çok derin olmasına” bağlamıştır.

Tablo 5.8. Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri (1950-2015)

Hükümet Sırası	Hükümetin Adı	Koalisyon Süresi	Koalisyonu Kuran Partiler	Koalisyona Dair Özel Açıklamalar
26	VIII. İnönü Hükümeti	(20.11.1961 - 25.06.1962) (Yaklaşık 7 ay)	CHP ve AP	Af kanunu tartışmasıyla hükümet istifa etti.
27	IX. İnönü Hükümeti	(25.06.1962 - 25.12.1963) (1 yıl 6 ay)	CHP, YTP, CKMP ve Bağımsızlar	Koalisyon üyesi YTP ve CKMP’nin hükümetten çekilmesi nedeniyle hükümet istifa etti.
28	X. İnönü Hükümeti	(25.12.1963 - 20.02.1965) (Yaklaşık 1 yıl 2 ay)	CHP ve Bağımsızlar	Bütçenin kabul edilmemesi nedeniyle hükümet istifa etti.
29	Ürgüplü Hükümeti	(20.02.1965 - 27.10.1965) (Yaklaşık 8 ay)	AP, YTP, CKMP ve MP	1965 genel seçimleri nedeniyle hükümet sona erdi.
37	I. Ecevit Hükümeti	(26.01.1974 - 17.11.1974) (Yaklaşık 10 ay)	CHP ve MSP	Koalisyon ortakları arasındaki bunalım nedeniyle, Başbakan Ecevit istifa etti.
39	IV. Demirel Hükümeti	(31.03.1975 - 21.06.1977) (Yaklaşık 2 yıl 3 ay)	AP, MSP, MHP ve CGP	Hükümet, 1977’de yapılan genel seçimler nedeniyle sona erdi
41	V. Demirel Hükümeti	(21.07.1977 - 05.01.1978) (Yaklaşık 5 buçuk ay)	AP, MSP ve MHP	Gensoruyla düşürülen ilk hükümet olup, hükümet güvenoyu alamamıştır.
42	III. Ecevit Hükümeti	(05.01.1978 - 12.11.1979) (Yaklaşık 1 yıl 10 ay)	CHP, CGP, DP ve Bağımsızlar	Ecevit, 11 bağımsız milletvekilinin desteğini alarak, hükümet kurmuştur. 1978’de yapılan güven oylamasında kullanılan 447 oyun 229’u kabul, 218’i ret yönünde çıkmıştır. 14 Ekim 1979’da yapılan

				ara seçimlerde boş bulunan 5 milletvekilliğini de muhalefetin kazanması üzerine Başbakan Ecevit istifa etmek zorunda kalmıştır.
49	VII. Demirel Hükümeti	(21.11.1991 - 25.06.1993) (Yaklaşık 1 yıl 7 ay)	DYP ve SHP	Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın vefatından sonra, Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ile hükümet istifa etmiştir.
50	I. Çiller Hükümeti	(25.06.1993 - 05.10.1995) (Yaklaşık 2 yıl 3 ay)	DYP ve SHP	Koalisyon hükümeti arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle Başbakan Tansu Çiller istifa etmiştir.
51	II. Çiller Hükümeti	(05.10.1995 - 30.10.1995) (Yaklaşık 2 yıl 3 ay)	DYP	DYP, azınlık hükümeti kurdu, güvenoyu alamadı.
52	III. Çiller Hükümeti	(30.10.1995 - 06.03.1996) (Yaklaşık 4 ay)	DYP ve CHP	Hükümet, 1995 genel seçimleri nedeniyle sona ermiştir.
53	II. Yılmaz Hükümeti (ANAYOL)	(06.03.1996 - 28.06.1996) (Yaklaşık 3 buçuk ay)	ANAP ve DYP	Bir azınlık hükümetidir. Koalisyonda yer almayan DSP tarafından desteklenmiştir. Gensoru önergesi üzerine Başbakan Mesut Yılmaz istifa etmiştir.
54	Erbakan Hükümeti	(28.06.1996 - 30.06.1997) (Yaklaşık 1 yıl)	RP ve DYP	Başbakan Necmettin Erbakan, hükümeti kurma görevinin koalisyon ortağı Tansu Çiller'e verilmesi için görevinden istifa etmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurma görevi parlamentoda çoğunluğu bulunan ikinci parti lideri Tansu Çiller'e değil üçüncü parti lideri Mesut Yılmaz'a verilmiştir.
55	III. Yılmaz Hükümeti	(30.06.1997 - 11.01.1999) (Yaklaşık 6 buçuk ay)	ANAP, DSP ve DTP	Bir azınlık koalisyonudur. Koalisyonda yer almayan CHP tarafından desteklenmiştir. 25.11.1998 tarihinde <u>güvensizlik oyu</u> ile düşürülmüştür.
57	V. Ecevit Hükümeti	(28.05.1999 - 03.11.2002) (Yaklaşık 3 yıl 6 ay)	DSP, MHP ve ANAP	Ecevit, 3 Kasım 2002'de yapılan Erken Genel Seçimi Ak Parti'nin kazanması üzerine görevinden istifa etmiştir.

Kaynak: (Sobacı, 2015: 2)

Demokratik ülkelerde siyasal partiler arasında, siyasal anlamda temel hak ve özgürlükler noktasında temel bir uzlaşma bulunmaktadır. Bu nedenle yapılacak seçimlerde siyasal anlamda hak ve özgürlüklere nispeten ekonomik vaatler daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. ABD'de Cumhuriyetçi Başkan Ronald Reagan görev yaptığı süre boyunca *iyi yaşam* vaadinde bulunmuş ve yoksullara yönelik *konut*

politikasını desteklemiştir. Bu kapsamda Reagan, yoksul banliyöleri, otobüslerle ulaşım ağına bağlamıştır (Mahtani, 2018).

Diğer taraftan aynı hükümet sistemi içerisinde yer alan siyasi partilerin geleneksel olarak aldıkları ekonomik nitelikli kararlar, birbirinden oldukça farklıdır. ABD’de Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti’nin başkanları ekonomi politikalarında farklı konulara öncelik vermişlerdir.

“... Rezerv’in temel faiz göstergesi olan Fed fon oranının gelişimine bir bakış, 1960’lardan bu yana bir takım siyasi para döngüsüne işaret ediyor: Bir Demokrat başkanlık dönemi sona erdiğinde (John F. Kennedy / Lyndon Johnson, Bill Clinton veya Barack Obama) gösterge faiz oranları daima başlangıçtan daha yüksekti. Bir Cumhuriyetçi (Richard Nixon, Ronald Reagan, George Bush ve George W. Bush) görev yaparken faiz oranları düştü. Başka bir deyişle, Demokratlardan Cumhuriyetçi bir başkanlık dönemine geçiş her zaman uzun bir para gevşetme döngüsü ile ilişkiliyken, bir Demokrat iktidara geldiğinde para politikası sıkıştırılmıştır (oranlar, başkanlık döneminin başlangıcından sonuna kadar oldukça dalgalanmaktadır)” (Campanella, Democrats, Republicans, and the Federal Reserve, 2018).

Amerika’da Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti dönemlerindeki büyüme performansını inceleyen Edoardo Campanella, (2016) 70 yıllık dönemi karşılaştırmıştır. İnceleme neticesinde, Demokratların ortalama olarak %8,4 büyüme performansına karşılık Cumhuriyetçilerin %5,7 oranında bir büyüme gösterdiğini tespit etmiştir.

Diğer taraftan hükümet sistemlerini, salt ekonomik yönü ile ele almak yanıltıcı olacaktır. Ekonomik veriler, refahın ölçülmesinde önemli bir kriter olmakla birlikte; ekonomik başarı, siyasal haklarla desteklendiği ölçüde anlamlı olacaktır. Genel olarak ekonomik gelişme, siyasal hakların gelişmesini olumlu yönde etkilemekle birlikte, siyasal ve sosyal hakların gelişmesi için tek başına yeterli değildir. Mesquita’ya göre (2005: 77) “kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu yerleşik demokrasilerde, büyüme doğal olarak demokrasi ve politik özgürlük getirmemektedir”. Nitekim 2001-2015 yılları arasında hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştiren Çin, Rusya ve Hindistan’da siyasal özgürlükler, ekonomik büyümeyle aynı ölçüde gelişmemiştir.

Hükümetler uyguladıkları politikalarla genel ekonomik işleyişten sorumludur. Bu nedenle ekonomik kriz durumunda hükümetler, vergi oranlarının değiştirilmesi,

sübvansiyonlar, sosyal yardımlar, gümrük tarifeleri ve kamu harcamaları gibi ekonomiye doğrudan müdahale araçlarının yanı sıra merkez bankalarının döviz alım satım işlemleri, reeskont oranlarının değiştirilmesi ve munzam karşılıkların oranının değiştirilmesi gibi açık piyasa işlemleriyle ekonomiye müdahale etmektedir. Hükümetler, söz konusu açık piyasa işlemleri, vergi ve maliye politikaları ile ekonomik nitelikli kararlarla piyasanın oluşumunu doğrudan etkilemektedir. Altan'a göre hükümetlerin ekonomi politikaları, ülkenin refah düzeyini belirlerken, hükümetlerin geleceğini de şekillendirmektedir (Altan, 2013: 5).

Diğer taraftan siyasal istikrarsızlıklar, ülkelerin refah seviyesini olumsuz yönde etkilemekte; işsizlik, fakirlik ve daha birçok sosyal sorunu beraberinde getirmektedir. Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, *ara rejimler* olarak da adlandırılan askeri yönetimlere, otoriterleşmeye ve antidemokratik yönetimlere kapı aralamaktadır. Söz konusu ara rejimler, hükümet sistemi ister parlamenter isterse başkanlık sistemi olsun; siyasal, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükleri kısıtlama noktasında farklılık göstermemektedir. Ara rejim ve sıkıyönetim dönemlerinde önemli ölçüde insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır.

Hükümet sistemleri tek başına krizleri önlemeyi (Linz, 1990: 69) ve demokratik bir yönetimi garanti etmemektedir. Nitekim parlamenter sistemle yönetildiği dönemde sıkça askeri darbelere maruz kalan Türkiye gibi, başkanlık sistemiyle yönetilen birçok Latin Amerika ülkesinde askeri darbeler gerçekleşmiştir. 1954 Paraguay, 1964 Brezilya, 1971 Bolivya, 1973 Şili ve Uruguay'dan sonra 1976 yılında Arjantin de askeri darbeler yaşanmıştır.

Linz, Latin Amerika'da parlamenter sistemin yaygınlaşmamasının nedeni olarak parlamenter sistemle yönetilen bazı ülkelerdeki istikrarsızlıkları göstermiştir. Linz, (1995: 155) Fransa, İtalya ve Portekiz'deki siyasal istikrarsızlıkların özellikle Latin Amerika'da birçok bilim adamının parlamenterizmi kötü gözle görmesine neden olduğunu ve bu nedenle başkanlık rejimini tercih etmelerine katkıda bulunduğunu ileri sürmüştür.

5.2.3. Uluslararası Unsurlar

Hükümetlerin performansı üzerinde politik ve ekonomik unsurların yanı sıra etkili olan bir başka unsur da uluslararası ekonomik ve siyasi gelişmelerdir. Uluslararası kaynaklı ekonomik krizler, siyasal ve sosyal gelişmelerle birlikte ekonomik ve sosyal nitelikli kuruluşların aldıkları kararlar, hükümetlerin performansını etkilemektedir.

Yenidünya düzeni olarak da tanımlanan “küreselleşme” olgusu; *ulus aşırı* bir ekonomi ve siyasal düzeni ifade etmektedir. Küreselleşme, yalnızca ülkelerin ekonomik yapısını etkilemekle kalmamış; siyasal, sosyal, askeri ve yönetsel boyutta ülkelerin yönetim sistemlerini etkilemiştir (Mızrak, 2004: 111). Küreselleşmenin ne anlama geldiği, avantajları ve dezavantajlarına yönelik birçok araştırma yapılmıştır. Bazı araştırmacılar küreselleşmeyi, ulus devletin gücünün uluslararası kuruluşlara karşı aşındığı ve devletlerin ekonomik düzlemdeki yetkilerini giderek ulus-üstü kurumlara devretmesi durumuyla karşı karşıya kaldığı gerekçesiyle eleştirmiştir (Kazgan, 2005: 16).

Küreselleşmeye ilişkin yapılan araştırmalarda bazı araştırmacılar, kapitalist sistemdeki dönüşüme dikkat çekmiştir. Piereson, (2012: 273) yeni ekonomik sistemin aşamalardan geçerek *kapitalist sistemin evrimleştiği* tezini ileri sürmüştür. Kurdoğlu (2012: 9) ise kapitalizmin, iki ana küreselleşme hamlesi olduğunu ileri sürmüştür. Kurdoğlu, birinci küreselleşme hamlesinin 1815-1914 yılları arasını kapsadığını ve *sanayi sermayesinin* öncelikli ve ağırlıklı olduğunu, ikinci küreselleşme dalgasının ise 1970-2008 yılları arasını kapsadığını ve *finans sermayesinin* öncelikli ve ağırlıklı olduğunu, iddia etmiş ve her iki küreselleşme hareketinin temel karakteristiğinin *milletlerarası artan sermaye hareketlerinin artan akışkanlığı* olduğunu belirtmiştir.

Naghshpour (2008), ise aslında küreselleşmenin yeni bir şey olmadığını ve son 250 yılda üç küreselleşme dalgası olduğunu ve bu küreselleşme dalgalarından bazı ülkelerin kazançlı çıktığını ileri sürmüştür. Naghshpour’a göre ilk küreselleşme dalgası, 1850 ile 1914 yılları arasında gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı’na kadar devam

eden bu dönemde, özellikle İngiltere, Almanya gibi gelişmiş veya sanayileşmiş ülkeler, bu küreselleşme dalgasından karlı çıkmış ve çok yüksek büyüme oranlarına ulaşmıştır. İkinci büyük küreselleşme dalgası ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile başlamış ve 1973'teki *petrol ambargosu* ile sona ermiştir. Bu dönemden ABD karlı çıkmıştır. Naghshpour' a göre üçüncü küreselleşme dalgası ise 1990 sonrası *bilgi teknolojileri ve ekonomik özgürlük* ile birlikte başlamakla birlikte; bu yeni dalga diğerlerinin aksine gelişmekte olan birçok ülkeyi de içine alacak şekilde daha kapsamlıdır ve *sermaye akışlarına* dayanmaktadır.

Küreselleşme, bilgi işlem ve finansal düzenlemelerdeki gelişmelerle birlikte artmış ve ülkeler arasında mal, hizmet ve finansal varlıkların transferinin çok hızlı ve kolay yapılabildiği bir döneme girilmiştir. İktisadi anlamda ülkelerin kapasitesine bağlı olan kaynaklar, küreselleşmeyle birlikte uluslararası piyasalardan temin edilme imkânına kavuşmuştur. Buna karşılık ekonomik ve siyasal nitelikli krizler ulusal ekonomileri etkilemeye başlamıştır.

Küreselleşmenin hız kazanmasında uluslararası kuruluşların ve yasal düzenlemelerin payı büyüktür. Uluslararası ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırmak amacıyla Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi uluslararası anlaşmalarla yapılan ticari faaliyetler güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) başta olmak üzere NAFTA, MERCOSUR, ASEAN ve AB ve Kuzey, Güney ve Latin Amerika'da halen müzakere edilen Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA) gibi birçok yerel, bölgesel ve küresel ölçekte uluslararası örgüt kurulmuştur. Kazgan, (2005: 150) günümüzde küreselleşmenin rekabet baskısına karşı *bölgeselleşmenin* en yaygın direnme biçimi haline geldiğini söylemiştir. AB, NAFTA ve ASEAN gibi kuruluşlar, bölgesel oluşumlara örnek olarak gösterilmektedir.

1970'lerden sonra hız kazanan küreselleşme hareketleriyle birlikte ülkelerin ekonomi ve siyasi politikalarını birbirinden bağımsız olarak değerlendirmenin eksikliği, yeni yaklaşımları gündeme getirmiştir. Siyaset biliminin alt dallarından birisi olan politik ekonomi, salt bir ülkedeki siyasal ve ekonomik süreçlerin incelendiği bir

disiplin olmanın ötesine geçmiş ve devletlerin karşılaştırmalı olarak incelendiği uluslararası bir disiplin haline gelmiştir. *Uluslararası Politik Ekonomi* (UEP), adıyla uluslararası ekonomik etkilerin de dikkate alındığı yeni bir yaklaşım gelişmiştir. Bu disiplinin gelişmesinde 1970 sonrasında gelişen, Bretton Woods sistemi ve OPEC'in uyguladığı petrol ambargosu ile birlikte ekonomik ve siyasal nitelikli olaylar etkili olmuştur. Altan (2013: 3;7), uluslararası ekonomi politiği, (UEP), “ekonomi/ler - politika/lar ile devlet/ler - piyasa/lar arasında uluslararası düzeyde yaşanan karşılıklı etkileşimi ele alıp inceleyen disiplinler arası bir yaklaşım” olarak tanımlamıştır.

Diğer taraftan küresel ölçekte finans sistemine yön veren Dünya Bankası, IMF, DTÖ, Uluslararası İmar ve Yatırım Bankası (IBRD) gibi birçok uluslararası kuruluş, özellikle gelişmekte olan ülkelerin siyasi ve ekonomik yapılarına müdahil olmaya, (Soyak ve Bahçekapılı, 1998: 10) hatta neoliberal politikaları gelişmekte olan ülkelere dayatmaya (Uçkaç, 2010: 423) başlamıştır. Kazgan (2005: XVII), söz konusu politikaların *merkez* olarak nitelendirildiği gelişmiş ülkeler tarafından *çevre* olarak nitelendirdiği gelişmekte olan ülkelere “tepeden inme” yöntemlerle dayatıldığını ileri sürmüştür.

Uluslararası kuruluşlar, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkeye *siyasal ve ekonomik reform önerileri* adı altında bir dizi yapısal değişim talebinde bulunmuştur. Söz konusu öneriler, yönetim, iyi yönetim, demokratikleşme, açıklık, şeffaflık, hesap verilebilirlik gibi siyasal önerilerin yanı sıra; mal ve sermaye hareketlerinde sınırların kaldırılması, özelleştirme, serbest kur sistemi, bankacılık sisteminin reform edilmesi ve ulusal sistemle entegre edilmesi gibi ekonomik niteliklidir. Örneğin Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası, ABD hükümetine *Washington konsensüsü*³⁷ olarak da anılan neoliberal politikaların uygulanmasını önermişlerdir (Fukuyama, 2005: 28). Söz konusu konsensüsün en önemli politika önerisi, borç stokları ve bütçe açıklarından kaynaklanan krizlere karşı mali disiplinin sağlanmasıdır.

³⁷ Washington Konsensüsü, aşağıya çekilmiş gümrük korumaları, özelleştirme, sübvansiyonların azaltılması, deregülasyon (Fukuyama, 2005: 39).

Hükümetlerin performansının belirlenmesinde, ulusal anlamda ekonomik ve siyasal gücünün yanı sıra uluslararası kuruluşların ülkedeki ağırlığı oldukça belirleyicidir. Buna karşılık uluslararası kuruluşlar, kredi verdikleri ülkelerin ekonomik ve siyasal durumuna ilişkin eleştiri ve önerilerde bulunmaktadır. Söz konusu öneriler ülkelerin bağımsızlığına müdahale edildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Ülkelerin içinde bulundukları ekonomik durum, kendi ulusal üretim imkânları ve kaynaklarına yakından bağlı olmakla birlikte; üyesi bulunduğu siyasal ve ekonomik kuruluşlarla da yakından ilişkilidir. Birçoğu II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan siyasal ve ekonomik nitelikli uluslararası kuruluşlar, uyguladıkları politikalarla ve aldıkları bağlayıcı nitelikli kararlarla ülkelerin siyasal ve ekonomik yapısını etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra bozulan dünya ekonomisi ve parasal sisteme ilişkin düzenleme yapmak, savaştan zarar gören bölgeleri kaldırmak ve yeniden istikrar sağlamak amacıyla *Bretton Woods*'ta 1944 yılında 44 ülkenin katılımı ile *Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı* düzenlenmiştir. Bu konferansın neticesinde IMF ve Dünya Bankası'nın kurulması ve ayarlanabilir sabit kur sistemine geçilmesine karar verilmiştir. Bazı araştırmacılara göre küresel finans sisteminin temelleri *Bretton Woods*'ta atılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında hızlanan küreselleşme ile birlikte siyasi ve ticari anlamda birçok *ulusüstü kuruluş* ortaya çıkmıştır. IMF, Dünya Bankası, BM, OECD, OPEC, G7, G20 ve AB gibi siyasal ve ekonomik nitelikli ulusüstü kuruluşlar, ülkelerin politikaları üstünde doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olmaya başlamıştır. Rivero'ya göre (2003: 41) günümüzde birçok ekonominin kaderine, hükümet birimleri ve parlamentoları değil, *New York, Chicago, Londra, Singapur, Hong-Kong, Tokyo, Frankfurt veya Paris'teki uluslararası finans pazarlarında ve çokuluslu şirketlerin yönetim odaları* karar vermektedir.

Çokuluslu şirketlerin (ÇUS) küresel sistem içindeki payı her geçen gün büyümeye devam etmekte ve ulusal ekonomileri tehdit etmektedir. Günümüzde dünya

üretiminin %54'ünü ÇUS'lar üretmektedir (Kazgan, 2005: 145). Bazı ÇUS'ların yıllık cirosu, birçok ülkenin GSMH'sından daha fazladır. ÇUS'ların sahip olduğu teknolojik üstünlüğün yanı sıra sermayelerinin güçlü olması tekelleşmeye neden olabilmektedir. Ayrıca ÇUS'lar sermaye piyasalarında hisseleri toplamak, birleşme ve satınalma yoluyla rakip firmaları ele geçirmek gibi yollarla ulusal ekonomilerdeki dengeyi bozabilmektedir.

Diğer taraftan siyasal ve ekonomik nitelikli uluslararası kuruluşlar, ülkelerin siyasal ve ekonomik sistemlerinin liberal değerlere göre şekillenmesinde etkili olmuştur. Birçok siyaset bilimci ve araştırmacı, uluslararası kuruluşları ülkelerin siyasal ve ekonomik sistemini olumsuz etkilediği gerekçesiyle eleştirmiştir. Ekonomik anlamda liberal sistemin ülkelere dayatılmasını eleştiren G. John İkenberry, (2018: 1-5) *Liberal Uluslararası Düzenin Sonu mu?* Başlıklı makalesinde, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD önderliğinde kurulan ve dünya GSMH' sının yaklaşık %80'ine hâkim olan liberal uluslararası düzenin kriz halinde bulunduğunu iddia etmiştir.

Rivero, (2003: 12-22) ise soğuk savaş yıllarında iki bloktan (Doğu-Batı) birisine dayanmak suretiyle siyasal ve ekonomik kazanımlar elde eden ve Gelişmekte Olan Ülkeler olarak ifade edilen bir kısım ülkelerin, soğuk savaşın sona ermesiyle bu avantajlarını kaybettiklerini ve IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla küresel kapitalist sisteme dahil olmak zorunda kaldıklarını ileri sürmüştür.

Kazgan (2005: 75), uluslararası faktörler arasında yer alan ekonomik siyasal faktörlerin aynı hedefe yönelik uygulanmasına dikkat çekmiştir. Kazgan'a göre "ABD'nin "Büyük Ortadoğu Projesi" ile Magrep'ten Orta Asya'ya uzanan alana demokrasiyi ve serbest piyasa ekonomisini yerleştirme hedefi, siyasal olaylarla ekonominin ne denli iç içe geçtiğini göstermektedir."

5.2.3.1. Uluslararası Ekonomik Etkiler

Küreselleşmenin ülkeleri etkilediği önemli alanlardan birisi ekonomik boyutudur. Literatürde küreselleşmenin ekonomik etkileriyle ilgili olarak *ekonomik küreselleşme* kavramsallaştırması yapılmaktadır (Naghshpour, 2008: 1).

Savaş, devrim ve uluslararası göç gibi olağanüstü gelişmeleri saymazsak; ulusal ekonomileri en fazla etkileyen uluslararası gelişme olarak *ekonomik krizler* ön plana çıkmaktadır. Ekonomik krizlerin yanı sıra döviz kurları, faiz oranları, işsizlik ve enflasyon oranları ile vergi oranlarındaki değişiklikler ulusal ekonomileri etkileyen diğer önemli uluslararası ekonomik unsurlardır.

1929 ekonomik buhranı başta olmak üzere 1997 yılında Tayland'ın parasını devalüe etmesiyle başlayan *Güneydoğu Asya Krizi* ve 2007-2008 *Amerikan Mortgage Krizi* gibi küresel nitelikli krizler, küresel anlamda ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Ülkeler uluslararası nitelikli bu krizlerden, uluslararası sisteme bağımlılıkları oranında etkilenmiştir. Çin ve Rusya gibi nispeten dışa kapalı ekonomiler, bu krizlerden daha az etkilenirken; uluslararası sisteme entegre olmuş dışa açık ekonomiler daha fazla etkilenmiştir.

Diğer taraftan 2008 ekonomik krizinin ekonomik etkilerinin 2018 yılında bile hala devam ettiği IMF raporlarına yansımıştır. 2018 yılında IMF tarafından yayımlanan 2018 Küresel Görünüm (World Economic Outlook, 2018) Raporu'nda, 2008 küresel mali krizinin kalıcı etkilerinin devam ettiği belirtilmiştir. 2008 mali krizinin etkileri, kriz öncesi finansal kırılganlığı olan ülkelerde daha yüksek düzeyde gerçekleşirken; mali durumu daha güçlü ve esnek döviz kuru rejimini benimseyen ülkelerde daha az düzeyde gerçekleşmiştir (World Economic Outlook October, 2018).

Uluslararası nitelikli ekonomik krizler, krizin niteliğine göre birçok ülkede işsizlik oranlarının artmasına, döviz kurlarının yükselmesine, ekonomik durgunluğa ve şirketlerin iflas etmesine neden olmuştur. Bu anlamda 2008 yılındaki ABD merkezli küresel kriz, Türkiye başta olmak üzere birçok ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir (Akyazı ve Ekinci, 2009: 4). Arzu Al (2016: 27), küreselleşmenin bedeli olarak bir

ülkede yaşanan ekonomik, siyasi ya da sosyal bir krizin diğer ülkeleri etkilediğine dikkat çekmiştir. Diğer taraftan ekonomik krizlerle mücadele için bir ülkenin uyguladığı bazı ekonomi politikaları, diğer ülkelerin ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Güneydoğu Asya Krizi ve 2008 Mali Krizi başta olmak üzere; uluslararası krizlerin küresel etkilerini araştırmaya yönelik pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda, uluslararası işbirliğine, yasal düzenlemelere ve uluslararası kurumlara dikkat çekilmiştir. Rediker (2018), ABD başta olmak üzere tek bir ülkenin müdahalesiyle ekonomik krizlerle mücadele edilemeyeceğini belirttikten sonra ekonomik krizlerle mücadele için uluslararası işbirliği yapılması gerektiğini dile getirilmiştir. 1990 sonrası ekonomik krizleri inceleyen Işık Özel (2013: 230) ise kısa vadeli sermaye hareketlerinin beraberinde riskler getirdiğini ve bu risklere karşılık kuralların ve kurumların önemine dikkat çekmiştir.

Ekonomik krizlerin yanı sıra bir ülkenin ekonomi politikaları (para ve maliye politikası) diğer ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Altan (2013: 8), büyük bir ekonomiye sahip ülkenin almış olduğu genişletici maliye politikasının diğer ülkeleri de etkilediğini dile getirmiştir. Kazgan (2005: 25-30-31), *merkez ülke* olarak nitelendirdiği ABD ekonomisinin teknolojik icat ve yeniliklerle birlikte; *çevre ülke* olarak tanımladığı gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkilerine dikkat çekmiştir.

Dışa açık ekonomilerde, ülkelerin döviz arz ve talebi, başka ülkelerdeki döviz kurunu ve faiz oranlarını doğrudan etkilemektedir. Örneğin ABD Merkez Bankası (FED)'in³⁸ açıkladığı finansal raporlar ve faiz oranları birçok ülkedeki döviz kurunu

³⁸ *Federal Rezerv Sistemi (FED)*, Amerika Birleşik Devletleri'nin merkez bankasıdır. ABD ekonomisinin etkin işleyişini sağlamak ve genel olarak kamu yararını teşvik etmek amacıyla beş genel işlevi yerine getirmektedir. FED'in amaç ve görevleri; *Federal Rezerv*,

- *ABD ekonomisinde maksimum istihdamı, istikrarlı fiyatları ve uzun vadeli faiz oranlarını yükseltmek için ülkenin para politikasını yürütür;*
- *Finansal sistemin istikrarını teşvik eder ve ABD'de ve yurt dışında aktif izleme ve katılım yoluyla sistemik riskleri en aza indirmeyi ve içermeyi amaçlamaktadır;*
- *Bireysel finansal kurumların güvenliğini ve sağlamlığını teşvik eder ve bir bütün olarak finansal sistem üzerindeki etkilerini izler;*

ve faiz oranlarını doğrudan etkilemektedir. FED'in faiz artışlarının ekonomik etkilerine yönelik birçok araştırma yapılmıştır.

Matteo Iacoviello ve Gaston Navarro, (2018: 1) ABD faiz oranlarının 50 gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomi üzerindeki etkilerini incelediği araştırmasında, bu etkilenmenin *her ülkenin kendi döviz kuru rejimine, cari açığına, yabancı rezervlerine, enflasyon oranları ve dış borçlarına* bağlı olarak değiştiğini ileri sürmüştür. Iacoviello ve Navarro, ABD'nin parasal sıkılaştırma politikası çerçevesinde yaptığı faiz artışlarının, GSYİH'nın ABD ekonomisi kadar yabancı ekonomilerde de düşüslere neden olduğunu hatta bu etkilenmenin gelişmiş ülkelere nazaran gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkilediğini tespit etmiştir.

FED'in faiz oranlarındaki değişikliklerin etkilerini incelemeye yönelik bir başka araştırmada, Luca Dedola, Giulia Rivolta ve Livio Stracca, (2017: 23-24) 18 gelişmiş, 18 de gelişmekte olan ülke olmak üzere toplam 36 ekonomi üzerindeki FED'in faiz kararlarının makroekonomik ve finansal etkilerini ampirik olarak incelemiştir. Söz konusu inceleme neticesinde araştırmacılar, ABD'nin para sıkılaştırma (faiz artışı) politikasının gelişmekte olan ülkelere daha yüksek bir dalgalanmaya neden olmakla birlikte; bu ülkelerin çoğunda, “doların değerini arttırdığı ve ülkeleri durgunluğa sürüklediği, sanayi üretimi ile birlikte GSYİH'ı azalttığı ve işsizliği arttırdığı” sonucuna ulaşılmıştır.

Ulusüstü kuruluşların yanı sıra sermaye ve türev finansal araçların ülkelere giriş çıkışının serbestleştirilmesi, (finansal serbestleşme) borsaların yabancı yatırımcılara açılması ve uluslararası doğrudan yabancı yatırımlar, hükümetlerin aldıkları ekonomik ve siyasal nitelikli kararlarında son derece etkili olmaya başlamıştır. Rivero'ya göre (2003: 47-48) *IMF ve Dünya Bankası'nın*, gelişmekte olan

-
- *Bankacılık sektörüne ve ABD dolarının işlemlerini ve ödemelerini kolaylaştıran ABD hükümetine verilen hizmetler aracılığıyla ödeme ve ödeme sisteminin güvenliğini ve verimliliğini artırır; ve Tüketici odaklı denetleme ve inceleme, ortaya çıkan tüketici konularının ve eğilimlerinin araştırılması ve analizi, topluluk ekonomik kalkınma faaliyetleri ve tüketici yasaları ve yönetmeliklerinin yönetimi yoluyla tüketici koruma ve topluluk gelişimini teşvik eder* (Federal Reserve Banks, 2018).

ülkelerin yurttaşlarının günlük yaşantısını etkileyen ekonomi politikalarını dikte etme noktasında *sınırsız bir siyasi gücü* bulunmaktadır.

Bazı ülkeler, ulusal ekonomi politikalarında bağımsızlıkları korumak ve spekülatif finansal hareketleri önlemek amacıyla, yabancı para giriş ve çıkışlarında kontroller uygulamaktadır. Buna karşılık yabancı sermaye üzerindeki kontroller, uluslararası finansal kuruluşlar tarafından hoş karşılanmamakta ve bu kontroller ülkelerin kredibilitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Son olarak uygulanan vergi oranlarının ülkeden ülkeye farklı olması uzun vadede üretim tercihlerinin bu ülkeler arasında yer değiştirmesine neden olmaktadır. Örneğin, bir ülkenin belirli sektörleri desteklemek amacıyla doğrudan yatırım teşvikleri vermesinin yanı sıra belirli bir süre vergi almaması ya da diğer ülkelere nazaran daha düşük vergi alması, uzun vadede işsizlik başta olma üzere birçok makro göstergiyi olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşılık diğer ülkeler, gümrük ve kota gibi korumacı politikalarla bir yandan üretimin yabancı ülkelere gitmesinin önüne geçmeye diğer yandan da yerli üreticisini korumaya çalışmaktadır. Ayrıca birçok ülke, *bebek endüstriler* olarak da tanımlanan gelişmekte olan sektörleri uluslararası rekabetten korumak amacıyla *korumacı politikalar* uygulanmaktadır.

5.2.3.1. Uluslararası Siyasal Etkiler

Ekonomik etkilerin yanı sıra BM, OECD ve AB başta olmak üzere siyasal ve ekonomik nitelikli kuruluşların aldıkları bağlayıcı kararlar, ülkelerin ekonomik ve siyasi yapısının yanı sıra bağımsızlıklarını olumsuz etkilemektedir. Ambargolar, kotalar, boykotlar, döviz kontrolleri, standartlar gibi politik ve yasal engellerin yanı sıra gümrük tarifeleri, fiyat denetimleri, gözetleme ve izleme gibi engeller hükümetlerin performansını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bazı siyaset bilimciler, uluslararası kuruluşların belirli ülkelerin kontrolü altında bulunduğuna dikkat çekmiş ve bu kuruluşları, demokratik olmadıkları gerekçesiyle eleştirmiştir (Dahl, 2001: 119). Ayrıca OPEC gibi uluslararası alanda etkinlik gösteren ekonomik nitelikli kuruluşlara, klasik iktisadi anlamda arz ve talep

dengeinde oluşması gereken fiyat üzerinde manipölasyon yolu ile etkili oldukları eleştirileri yapılmıştır. Nitekim 1973 yılındaki petrol fiyatlarının belirlenmesinde OPEC doğrudan piyasaya müdahale ederek fiyatların yükselmesinde etkili olmuştur (Altan, 2013: 4).

Kazgan (2005: 16), küreselleşmeyle birlikte ulus devletin gücünün iki boyutlu olarak aşınacağını ileri sürmüştür. Birincisi, ulus devlet; ekonomideki gücünü, ulus üstü kurumlara devretmek zorunda kalacaktır. İkincisi ise ulus devletin gücünün aşınmasıyla birlikte yerel yönetimlerin giderek mali, idari, ekonomik düzlemde özerkleşmesi yoluyla merkezi yönetime bağılılığı azalacaktır. Dolayısıyla küreselleşme ve uluslararası müdahaleler, ulus devletin yerel düzeyde otoritesini tehdit etmektedir.

Uluslararası kuruluşlar yayımladıkları ekonomik ve siyasal içerikli raporlarla ülke politikalarını etkilemeye çalışmıştır. AB'nin 2015 yılı Türkiye Raporu'nda, Türkiye'nin ekonomik anlamda olumlu performansına dikkat çekilirken; *Siyasi Kriterler* başlığı altında; demokrasi, insan hakları, sivil toplum, dokunulmazlıklar, yürütmenin denetlenmesi gibi daha birçok konuda Türkiye eleştirilmiştir (Avrupa Komisyonu 2015 Yılı Türkiye Raporu, 2015: 8).

Gelişmiş ülkelere nazaran gelişmekte olan ülkelerde, sermaye yetersizliği nedeniyle yabancı sermaye girişleri çok önemlidir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelere yapılacak olan yabancı yatırımlarda, ekonomik risklerin yanı sıra “ülke riski” olarak da adlandırılan siyasal nitelikli risk değerlendirmeleri daha fazla ön plana çıkmaktadır. Yatırımcılar siyasal belirsizlik durumunda, yatırım yapmaktan kaçmakta ya da yüksek getiri talep etmektedir.

Uluslararası siyasal gelişmelerin ülkeleri etkilediği önemli hususlardan bir diğeri de yasadışı göçlerdir. Siyasal anlamda istikrarsızlık, ekonomik kriz, iç savaş ve savaş yaşanan bölgelerden diğerk ülkelere yapılan yasadışı göçler ülkelerin ekonomik ve siyasal yapısını olumsuz etkilemektedir.

Suriye başta olmak üzere Irak, Libya, Afganistan ve Mynmar gibi iç savaş yaşayan ülkelerin yanısıra; siyasal anlamda özgürlük ya da ekonomik gerekçelerle Meksika, Çin, Venezuela, Mısır ve daha birçok ülkeden ekonomik olarak daha

gelişmiş ülkelere yapılan yasa dışı göçler, ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye, İtalya, Yunanistan, ABD ve Avrupa ülkeleri söz konusu göçlerden en fazla etkilenen ülkeler arasındadır.

SONUÇ

Hükümet sistemleri, siyaset biliminin bir alt çalışma alanı olan karşılaştırmalı siyasetin konusunu oluşturmaktadır. Karşılaştırmalı siyasete ilişkin yapılan ilk çalışmalar, antik dönem siyasi düşünörlere kadar uzanmaktadır. Modern anlamda yapılan ilk çalışmalar ise kapitalist sistem ile sosyalist sistemlerin karşılaştırılmalarına yönelik yapılmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte yapılan bu çalışmalar, yerini liberal hükümet sistemlerinin karşılaştırılmalarına bırakmıştır.

Türkiye’de hükümet sistemlerinin karşılaştırılmasına ilişkin çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar ağırlıklı olarak; yasama, yürütme ve yargı gibi hükümet sistemlerinin siyasal anlamda karşılaştırılmalarına yönelik olup, hükümet sistemlerinin ekonomik performansına yönelik sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan kısıtlı çalışmalarda ise karşılaştırılan ölkelerin içinde bulundukları ekonomik ve siyasal çevre ile birlikte hükümet sistemlerinin başarısını belirleyen unsurlar dikkate alınmamıştır.

Tezimizde yukarıda özetlenen eksiklikler göz önüne alınarak, başkanlık ve parlamenter hükümet sistemlerinin, siyasal ve ekonomik unsurları birlikte inceleme konusu yapılmıştır. Tezimizde, hükümet sistemlerinin siyasal anlamda farklılıklarının araştırılmasının yanı sıra; Hükümet sistemlerinin ekonomi üzerinde etkisi var mıdır? Temel sorusuna yanıt aranmıştır. Bu temel soruya ilave olarak; Hükümetlerin performansını etkileyen unsurlar nelerdir? Siyasal ve ekonomik süreçler birbirine bağılı mıdır?, Türkiye’nin de üyesi bulunduğu OECD ve G20 ölkelerinde hangi hükümet sistemleri uygulanmaktadır? ve Bu ölkelerin makroekonomik göstergeleri nasıldır? alt sorularına cevaplar aranmıştır.

Tezimizde, siyasal anlamda hükümet sistemlerinin karşılaştırılmasında; uluslararası anlamda öne çıkan siyaset bilimci, araştırmacı ve siyasetçilerin görüşlerinden yararlanılmıştır. Hükümet sistemlerinin siyasal anlamda; tarihi kökenleri, yapısal özellikleri, üstünlükleri ve zayıf yanlarının yanı sıra yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkiler inceleme konusu yapılmıştır. Ölkelerin seçiminde; parlamenter ve başkanlık sisteminin en iyi uygulandığı ölkeler olarak öne

çıkan, İngiltere ve ABD örneği esas alınmıştır. Bununla birlikte parlamenter sistem ve başkanlık sistemiyle yönetilen diğer ülkelerdeki farklı uygulamalara da yer verilmiştir. Ayrıca OECD ve G20 ülkeleri içinde uygulanan diğer hükümet sistemleri olan, Yarı Başkanlık Sistemi, Çin otoriter tek parti sistemi, Monarşi ve Meclis Hükümeti Sistemi ana hatlarıyla inceleme konusu yapılmıştır.

Ekonomik karşılaştırmalarda, OECD ve G20'ye üye ülkelerin makroekonomik performansı, GSMH, milli gelir, büyüme, işsizlik, enflasyon oranları, cari işlemler dengesi ve yabancı yatırımlar olmak üzere yedi makroekonomik kriterlerin yanı sıra Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne göre yapılmıştır. Ekonomik veri analizinde, *OECD ve Dünya Bankası* tarafından yayımlanan veri setinden faydalanılmış ve dönem olarak 2001-2015 yılları arası esas alınmıştır. Karşılaştırmalı ekonomik analizlerde, *yatay analiz, dikey analiz ve trend analizinin* yanı sıra; SPSS (Statistical Packag for the Social Sciences) gibi istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Varyans analizi iki veya daha fazla grup arasındaki farklılığın istatistiksel anlamlı olup olmadığını anlamaya imkân sağlayan parametrik bir analiz yöntemidir. Belirtilen yöntemlere göre hükümet sistemlerinin; toplamdan aldığı pay, oran (%), değişim oranı (%), en yüksek pay, en düşük pay, ortalama gibi yöntemlerle veri analizi yapılmıştır. Ayrıca ülkelerin ekonomik performansına ilişkin uluslararası kuruluşlarca yayımlanan rapor, analiz ve araştırmalardan faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra OECD ve G20 ülkeleri, *The Heritage Foundation* tarafından yayımlanan 2001 ve 2015 yıllarına ilişkin “Ekonomik Özgürlük Endeksine” göre karşılaştırılmıştır.

Nicel ve nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı çalışmamızda *özetle* aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

OECD ülkeleri, ağırlıklı olarak, parlamenter sistemle yönetilmektedir. OECD'ye üye 34 ülkeden, 27 ülke parlamenter sistemle, 4 ülke başkanlık sistemiyle ve 3 ülke de yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. G20'ye üye 20 ülkenin yönetim sistemlerine baktığımızda ise 7 ülkenin başkanlık sistemi, 9 ülkenin de parlamenter sistem olmak üzere ağırlıklı olarak iki hükümet sistemiyle yönetildiğini görmekteyiz. Bu yönetim sistemlerinin yanı sıra Fransa, Yarı Başkanlık; Çin, Komünist Tek Parti ve Suudi Arabistan ise Monarşiyle yönetilmektedir.

Siyaset bilimciler arasında hükümet sistemlerinin sınıflandırılmasında uzlaşma bulunmamaktadır. Kimi siyaset bilimciler, başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesini başkanlık sistemi için yeterli saymış ve yarı başkanlık sistemini ayrı bir hükümet sistemi olarak görmemiştir.

Başkanlık sistemiyle parlamenter sistem arasındaki farklılıklar üç noktada toplanmıştır. İlki parlamenter sistemde hükümet parlamentonun güvenoyuna tabiyken; başkanlık sisteminde güvenoyu bulunmamaktadır. İkincisi başkanlık sisteminde başkan, doğrudan halk tarafından seçilirken; parlamenter sistemde parlamento üyeleri arasından seçilmektedir. Üçüncüsü de başkanlık sisteminde yürütme tek kişiden, başkandan oluşurken; parlamenter sistemde Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. Yürütme kolektif bir niteliğe sahiptir.

ABD başkanlık sistemi ve İngiliz parlamenter sisteminin, her ikisi de liberal kökenden gelmiş ve birçok ülkenin hükümet sistemin belirlenmesinde esin kaynağı olmuştur. Her iki hükümet sisteminin de birbirlerine üstünlükleri ve zayıflıkları bulunmaktadır.

Başkanlık sisteminin, hükümet kurulmasındaki kolaylığın yanı sıra siyasal ve ekonomik istikrar avantajı bulunmasına karşılık, kazanan Başkan'ın herşeyi alması ve iktidar paylaşımına yer vermemesi nedeniyle demokratik anlamda zayıflığı ileri sürülmüştür. Parlamenter sistem ise birçok siyasal partinin parlamentoda temsiline imkân tanıdığı ve koalisyonlarla birlikte yönetimde katılımın daha fazla olduğu gerekçesiyle demokratik olarak nitelendirilmektedir. Buna karşılık parlamenter sistem, zayıf koalisyon hükümetlerinin, siyasal ve ekonomik anlamda istikrarsızlığa yol açması ve bu durumun ekonomik performansı olumsuz etkilemesi nedeniyle eleştirilmektedir.

Gerek parlamenter sistemle gerekse başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde yeknesak uygulamalar bulunmamaktadır. Her iki hükümet sistemini benimseyen ülkelerdeki uygulamalar, ülkelerin yaşadıkları tarihsel süreç başta olmak üzere; ülkelerin siyasal kültürüne, seçim sistemlerine, siyasal partilerinin yapısına, sivil toplumun gücüne, hukuk devletine olan bağlılığına, basın özgürlüğüne ve kurumsal

yapılarına bağılı olarak şekillenmiştir. Her iki sistem de temel manada *hukukun üstünlüğü* ve *güçler ayrılığı* gibi normlarda uzlaşa bulunmakla birlikte yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkiler ve bu erklerin oluşum biçimleri ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir.

Gerek parlamenter sistemin gerekse başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde, kimi zaman yürütmeye yönelik *otoriterlik* ve *diktatörlük* gibi suçlamalar yapılmıştır. Özellikle savaş ve ekonomik kriz gibi olağanüstü dönemlerde yapılan bu suçlamalarda; yürütmenin, yasama ve yargı organlarına yönelik anayasal yetkilerini aşma eğiliminde olduğu görülmektedir. Başkanlık sistemiyle yönetilen Amerika’da Lincoln ve Nixon dönemlerinde; parlamenter sistemle yönetilen İngiltere’de ise 1979 yılında iktidara gelen ve özelleştirme, devleti küçültme ve serbest piyasayı güçlendirme gibi uyguladığı mali politikalar nedeniyle adı *Demir Leydi* olarak anılan Margaret Thatcher döneminde, başkan ve başbakanlar gücünü parlamentoya karşı genişletmişlerdir. Bunun yanı sıra her iki sistemle yönetilen birçok ülkede I. ve II. Dünya Savaşları ile 1929 ekonomik krizi gibi olağanüstü dönemlerde başkan ve başbakanlar, aldıkları siyasal ve ekonomik kararlar nedeniyle *otoriterlik* ve *diktatörlük*le suçlanmıştır.

Politik ekonomi açısından Türkiye’nin de üyesi olduğu OECD ve G20 ülkelerinin 2001-2015 yılları arasındaki gösterdiği makroekonomik performansa baktığımızda ise ülkelerin ekonomik performansını etkileyen birçok *siyasal, ekonomik ve uluslararası* unsurun bulunduğu görülmüştür. Söz konusu siyasal unsurlar içerisinde hükümet sistemi başta olmak üzere; seçim sistemleri, siyasi partilerin yapısı, kurumsal yapılar ve siyasal istikrarın hükümetlerin performansını etkilediği görülmüştür. Ekonomik unsurlara baktığımızda ise faiz oranları, döviz kurları, enflasyon oranları ve işsizlik oranlarının hükümetlerin ekonomik performansını etkilediği görülmüştür. Yine uluslararası ekonomik ve siyasal gelişmeler, hükümetlerin performansını etkileyen bir başka önemli unsurdur

Yaptığımız inceleme neticesinde, her iki hükümet sisteminin de birbirlerine nazaran ekonomik performansının daha iyi olduğu konular görülmüştür. OECD

lkeleri arasında, Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler; büyüme oranları, GSMH'dan alınan pay ve işsizlik oranları bakımından diğerk hükümet sistemlerine nazaran daha iyi bir performans göstermiştir. Buna karşılık kişi başına düşen milli gelir, enflasyon oranları, cari işlemler dengesi, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik özgürlük endeksinde ise parlamenter sistemle yönetilen ülkeler daha iyi bir performans göstermiştir.

G20 lkelerinde OECD'ye benzer ekonomik sonuçlara ulaşılmıştır. GSMH, büyüme ve işsizlik oranları bakımından, Diğerk hükümet sistemleri ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler daha başarılyken; kişi başına düşen milli gelirdede, enflasyon oranlarında ve ekonomik özgürlük endeksinde ise parlamenter sistemle yönetilen ülkeler daha başarılı bir performans göstermiştir.

Gerek başkanlık sistemiyle yönetilen ABD'de gerekse parlamenter sistemle yönetilen birçok ülkede hükümet sistemi tartışmaları yapılmıştır. Uzun süren siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle Fransa'da ve Güney Kore'de 1962 yılında hükümet sistemi değişiklikleri yapılmıştır. Fransa yarı başkanlık sistemine geçerken Güney Kore başkanlık sistemine geçmiştir. OECD lkeleri arasında yer alan Fransa ve Güney Kore'nin ekonomik performanslarında gözle görülür bir iyileşme gözlemlenmiştir. 2000-2014 yılları arasında, Güney Kore ve Fransa'nın GSMH'sı sırasıyla %151 ve %107 oranında artmıştır. Yine bu ülkeler, enflasyon oranı bakımından OECD lkeleri arasında en düşük orana sahip ülkeler arasında yer alırken; kişi başına düşen milli gelirdede ise en yüksek kişi başına düşen milli gelire sahip ülkeler arasında yer almıştır.

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde ortalama hükümet süresi bir buçuk yılın altına dşmştir. Siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle seçim sistemlerinde birçok değişiklik yapılmıştır. Siyasi istikrarsızlıklar Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Türkiye'de 1950-2015 yılları arasında görev yapan tek parti hükümetlerinin koalisyon hükümetlerine nazaran daha başarılı olduğu grlmştir.

Türkiye ile benzer siyasi istikrarsızlıklar yaşayan başka bir lke İtalya'dır. İtalya'da II. Dünya Savaşı'ndan 2015 yılına kadar aradan geçen 70 yıllık süre zarfında 61 hükümet görev yapmış ve ortalama hükümet süresi 1,5 yılın altına dşmştir. Bu nedenle İtalya'da parlamenter sistemin reformuna yönelik anayasa değişikliği için

2016 yılında referandum yapılmıştır. Referandum sonucunda yaklaşık %60 oranında hayır oyuyla sistem değişikliği kabul edilmemiştir. Referandumun kabul edilmemesinin ardından İtalya başbakanı Matteo Renzi'nin istifasıyla Euro, dolar karşısında son 20 aydaki en büyük değer kaybına uğramıştır.

Parlamentele sistemle yönetilen birçok ülkede hükümet sistemi değişikliği için referandum yapılmıştır. Türkiye, 2017 yılında yapılan referandumla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçerken; Türkiye'nin aksine 1994 yılında Arnavutluk'ta ve 2016 yılında İtalya'da yapılan referandumlarda, anayasa değişiklikleri kabul edilmemiştir.

SSCB sonrası kurulan Rusya ile birlikte birçok ülke, başkanlık sistemine geçmiştir. Ayrıca SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Türki Cumhuriyetlerin tamamı hükümet sistemi olarak başkanlık sistemini benimsemiştir.

Hükümetlerin performansını etkileyen, siyasal, ekonomik ve uluslararası gelişmelerden kaynaklanan birçok unsur bulunmaktadır. Söz konusu unsurlar her ülkeyi farklı düzeyde etkilemektedir. Dolayısıyla ülkeler ve hükümet sistemlerinin karşılaştırılmalarında -her ülke özelinde- bu unsurların birlikte dikkate alınması gerekir.

Hükümetlerin performansını etkileyen ekonomik unsurlar içinde yer alan, faiz oranları, döviz kurları, enflasyon oranları ve işsizlik oranları arasında yakın bağlantı bulunmaktadır. Söz konusu ekonomik unsurlar bireylerin refah seviyesini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle makroekonomik sorunlarla mücadele etmek hükümetlerin öncelikli ekonomik hedefleri arasında yer almaktadır.

Hükümetlerin para ve maliye politikası olmak üzere ekonomiye müdahale araçları bulunmaktadır. Hükümetlerin yanı sıra merkez bankalarının açık piyasa işlemleri yoluyla faiz oranları ve döviz kurları üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle merkez bankalarının bağımsızlığı ülkelerin kredibilitesinde önemli hale gelmiştir. Bunun yanı sıra sürdürülebilir büyümenin devam etmesiyle işsizlik oranlarının düşürülmesi ve faiz oranlarının düşürülmesiyle döviz kurlarındaki artışın

önlenmesi gibi makroekonomi politikalarının uygulanmasında zorluklar bulunmaktadır. Söz konusu ekonomi politikalarının başarısı siyasal unsurlara bağlıdır.

Hükümetlerin başarısını etkileyen siyasal unsurlar arasında, kurumsal yapılar, siyasi partiler, seçim sistemleri ve siyasal istikrar bulunmaktadır. Kurumsal yapısı güçlü ülkelerin ekonomik ve siyasal anlamda krizlerden daha az etkilendikleri görülmüştür. Kurumsal yapıların yanı sıra seçim sistemleri ve siyasi partilerin yapısı siyasal istikrar üzerinde etkilidir. Nispi seçim sistemlerini uygulayan ülkelere nazaran çoğunluk seçim sistemlerini uygulayan ülkeler, daha istikrarlıdır. Hükümet sistemlerine göre parlamenter sistemle yönetilen ülkeler, ağırlıklı olarak nispi seçim sistemlerini uygularken; başkanlık sistemlerinde çoğunluk seçim sistemleri uygulanmaktadır. Ayrıca seçim sistemleri siyasi partilerin yapısını da etkilemektedir. Nispi temsil sistemi çok sayıda siyasi partinin parlamentoda temsiline imkân verirken; çoğunluk seçim sistemleri az sayıda siyasi partinin parlamentolara girmesine olanak sağlamaktadır. Buna karşılık çoğunluk seçim sistemleri temsilde adalete yer vermediği ve demokratik olmadığı gerekçesiyle birçok araştırmacı ve siyaset bilimci tarafından eleştirilmiştir.

Son yıllarda, ülkelerle ilgili piyasa riski, likidite riski, faiz riski ve kur riski gibi ekonomi temelli risk değerlendirmelerinin yanı sıra *politik risk* ya da *siyasi risk* gibi siyasal temelli risk tanımlamaları yapılmaya başlanmıştır. Politik risk, ülkelerin içinde bulundukları siyasal kurumlarla birlikte siyasal istikrarla yakından ilgilidir. Araştırmalarda seçimlerin, yatırım kararları üzerinde etkili olduğunu ve %5 oranında yatırımları azalttığını göstermiştir. Yerel seçimlere nazaran genel seçimler, yatırım kararları üzerinde daha fazla etkilidir. Ayrıca siyasal istikrar; faiz oranları, döviz kurları, enflasyon oranları ve işsizlik gibi ekonomik performans göstergeleri üzerinde doğrudan etkilidir.

Hükümetlerin performansını etkileyen bir diğer unsur da uluslararası ekonomik ve siyasi gelişmelerdir. Uluslararası kuruluşların aldığı kararların yanı sıra küreselleşme ülke ekonomilerini etkilemektedir. Yenidünya düzeni olarak da tanımlanan “küreselleşme” olgusu; ulus aşırı bir ekonomi ve siyasal düzeni ifade etmektedir. Küreselleşme, yalnızca ülkelerin ekonomik yapısını etkilemekle

kalmamış; siyasal, sosyal, askeri ve yönetsel boyutta ülkelerin yönetim sistemlerini etkilemiştir. Savaş, göç, ekonomik ve finansal krizler başta olmak üzere küresel nitelikli ekonomik ve sosyal gelişmeler, diğer ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkeler, uluslararası, finansal, ekonomik ve siyasal krizlerden olumsuz etkilenmiştir.

Uluslararası finansal krizler ve FED' in faiz artışları birçok ülke ekonomisinde; faiz oranlarının, döviz kurlarının, enflasyon oranlarının ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Ülkelerin krizlerden, uluslararası sisteme bağımlılığı oranında etkilendiği görülmüştür. Çin ve Rusya gibi dışa kapalı ekonomiler, uluslararası krizlerden daha az etkilenirken; dışa açık ekonomiler krizlerden daha fazla etkilenmiştir. Ayrıca uluslararası krizlerden, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla etkilenmiştir. Siyasal anlamda istikrarsızlık yaşayan ülkeler ise uluslararası krizlerden en fazla etkilenen ülkelerdir.

Sonuç olarak hükümetlerin ekonomik başarısında, hükümet sistemleri etkili olmakla birlikte, tek belirleyici değildir. Hiçbir yönetim ya da hükümet sistemi tek başına krizlere neden olmadığı gibi; hiç bir siyasal sistem de tek başına sorunları çözen bir niteliğe sahip değildir. Hükümetlerin başarısında, siyasal, ekonomik ve uluslararası ilişkiler ağının göz önüne alınması gerekir.

Hükümetlerin başarısı için kurumsal yapılarının yanı sıra siyasal partiler ve seçim sistemlerinin; her ülkenin siyasi kültürü, ekonomik ve siyasi şartları göz önüne alınmak suretiyle düzenlenmesi gerekir. Ayrıca ekonomik ve siyasal istikrar, demokratik kurumlarla desteklenmedikçe uzun vadede kalıcı olamamaktadır. Dolayısıyla ülkelerin ekonomik, siyasal ve kurumsal yapısının, demokratik niteliğe kavuşturulması gerekir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acemoğlu, D., Robinson, J. A. (2013). **Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri.** (F. R. Velioğlu, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Ahmad, F. (2012). **Modern Türkiye'nin Oluşumu.** İstanbul : Kaynak Yayınları.
- Aktan, C. C. (2002). **Anayasal İktisat.** Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Al, A. (2016). **Uluslararası Politik Ekonomi Ekonomik Krizler ve Türkiye.** İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Alkan, H. (2013). **Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri.** İstanbul: Açılımkitap.
- Altan, M. (2013). **Uluslararası Ekonomi Politik.** Eskişehir: T.C. Anadolu Üniv. Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Althusser, L. (2006). **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.** (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Aristoteles. (1993). **Politika** (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arjantin Anayasası.
- Arnhart, L. (2011). **Siyasi Düşünce Tarihi Platon'dan Rawls'a** (A. Kemal Bayram, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Arrighi, G., Hopkins, T. K., Wallerstein, I. (2015). **Sistem Karşısı Hareketler.** (C. Kanat, S. S. B. Somay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Aslan-Akman, C. (2014). **Başkanlık Sistemlerinin Latin Amerika Deneyimi: Çok-Parti Sistemlerindeki Çeşitlilikler, Sorunlar ve Fırsatlar,** Ed. İhsan Kamalak, (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye. Kalkedon Yayınları-SODEV.
- Avrupa Komisyonu 2015 Yılı Türkiye Raporu. (2015). **Brüksel: Avrupa Komisyonu.**

- Avrupa Komisyonu 2016 Yılı Türkiye Raporu. (2016).
Brüksel: Avrupa Komisyonu.
- Bağce, E. (2016).
Parlamentar Sistem mi? Başkanlık mı? İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Bayram, S. (2016).
Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları, Algılar, Argümanlar ve Tezler. Ankara: SETA.
- Begg, D., Ficher, S., Dornbusch, R. (2010).
İktisat. (V. Serin, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Berberoğlu, B. (2014).
Küresel Çağda Siyasal Sosyoloji Devlet ve Topluma Giriş. (E. Sönmez, Çev.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brezilya Anayasası.*
Buchanan, J. M. (1999).
The Power to Tax Analytical Foundations of a Fiscal Constitution. Indianapolis: Liberty Fund.
- Carey, J. M. (1992).
Presidents and Assemblies, Constitutional Design and Electoral Dynamics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cassirer, E. (1984).
Devlet Efsanesi, (Çev. Necla Arat). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Çaha, Ö. (2004).
Açık Toplum Yazıları. Ankara: Liberte Yayınları.
- Dahl, R. A. (2001).
Demokrasi Üstüne. (B. Kadioğlu, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Deloitte. (2016).
Ekonomik Görünüm Soru ve Cevaplarla Dünya ve Türkiye Ekonomisi. İstanbul: Deloitte.
- Diamond, L., Plattner, M. F. (1995).
Demokrasinin Küresel Yükselişi. (Diamond, L., Plattner, M. F. Dü.). (İ. Sezal, F. Dilber, Çev.) Ankara: Yetkin Yayınları.
- Dorel, G. (2005).
Amerikan İmparatorluğu Atlası . İstanbul: NTV Yayınları.
- Dursun, D. (2005).
12 Eylül Darbesi, Hatıralar Gözlemler Düşünceler. İstanbul: Şehir Yayınları.

- Duverger, M. (1975). **Seçimle Gelen Krallar.** (N. Erkurt, Çev.) İstanbul: Konuk Yayınları.
- Duverger, M. (1986). **Siyasi Partiler.** (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Duverger, M. (1994). **Siyasal Rejimler.** (T. Tunçdoğan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duverger, M. (2004). **Siyaset Sosyolojisi.** (Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eğilmez, M., Kumcu, E. (2006). **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması.** İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Engels, F., Marx, K. (1996). **Seçme Mektuplar.** (A. Bilgi, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- English, R. M. (2003). **The United States Congress.** Manchester: Manchester University Press.
- Eren, A. (2015). **Türkiye Ekonomisi.** Bursa: Ekin Yayın Basın Dağıtım.
- Eroğul, C. (1993). **Anatüze Giriş.** Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Eroğul, C. (2014). **Çağdaş Devlet Düzenleri.** Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ertürk, E. (2006). **İktisada Giriş.** Bursa: Nobel Yayın Dağıtım.
- Fukuyama, F. (2005). **Tarihin Sonu mu?** (D. M. Aydın, E. Özensel, Dü) Ankara: Vadi Yayınları.
- Fukuyama, F. (2012-A). **Devlet İnşası, Yirmibirinci Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni.** İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Giovanni, S. (1996). **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş (T. Karamustafaoğlu; M. Turhan. Çev.).** Ankara: Yetkin Yayınları.
- Giovanni, S. (1997). **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği.** (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Yetkin Yay.
- Gözler, K. (2000). **Cumhurbaşkanı Hükümet Çatışması (Cumhurbaşkanı Kararnameleri İmzalamayı reddedebilir mi?).** Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

- Gözler, K. (2001). **Devlet Başkanları, Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi.** Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözler, K. (2011). **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi.** Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2013). **Anayasa Hukukuna Giriş.** Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gülener, S., Miş, N. (2017). **Cumhurbaşkanlığı Sistemi.** İstanbul: SETA.
- Günday, M. (1997). **İdare Hukuku .** Ankara,: İmaj Yayıncılık 2. Baskı.
- Güney Kore Anayasası.
- Haggard, S., Kaufman, R. R. (1995). **The Political Economy of Democratic Transition. Princeton.** Princeton. Princeton University Press
- Hayek, F. V. (2013). **Özgürlüğün Anayasası.** (Y. Z. Çelikkaya, Çev.) Ankara: BigBang Yayınları.
- Heywood, A. (2012). **Siyaset Teorisine Giriş.** (H. Murat Köse Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Hinnebusch, R. (2003). **The international politics of the Middle East.** Manchester: Manchester University Press.
- Hobbes, T. (2013). **Leviathan.** (S. Lim, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hourani, A. (2013). **Arap Halkları Tarihi.** (Y. Olagan, Çev.).İstanbul: İletişim Yayınları.
- Huberman, L. (2012). **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla.** (M. Belge Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Huntington, S. P. (1996). **Üçüncü Dalga, Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma** (E. Özbudun Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Huntington, S. P. (1997). **Medeniyetler Çatışması** (M. Yılmaz, Der.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Huntington, S. P. (2011). **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması.** (Ç. M. Turhan, Y. Z. Soydemir, Çev.), (H. Şişman, Der.), İstanbul: Okuyanüs Yayınları.

- İnalcık, H. (2017). **Osmanlı ve Avrupa**. İstanbul: Kronik Kitap.
- International Monetary Fund . “Turkey: 2014 Article IV Consultation Staff Report”. Washington, D.C. : **International Monetary Fund**. December 2014. IMF Country Report No. 14/329
- Kalaycıoğlu, E. (2005). **Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınavı Başkanlık Sistemi**. (Yay. Haz.: Teoman Ergül). **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**. 19.
- Kalaycıoğlu, E., Sarıbay, A. Y. (2009). **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**. (Kalaycıoğlu, E., Sarıbay, A. Y, Der.). Bursa: Dora Yayınları.
- Kazgan, G. (2005). **Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, G. (2006). **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, G. (2006). **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kışlalı, A. T. (2004). **Siyaset Bilimi**. (N. Gerek, Der.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kopits, G. (1987). **Structural Reform, Stabilization, and Growth in Turkey**. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Kovalev, S. (2007). **Why Putin Wins**. New York, Review of Books.
- Kurtoğlu, R. (2012). **Türkiye Ekonomisi (1838-2010)** . Ankara: Sinemis Yayınları.
- Kuzu, B. (2011). **Her Yönü ile Başkanlık Sistemi** . İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Kuzu, B. (2012). **Her Yönü İle Başkanlık Sistemi**. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

- Lijphart, A. (1992). **Parliamentary Versus Presidential Government**,. (Ed. A. Lijphart) Oxford. Oxford University Press.
- Lijphart, A. (1995). **Çağdaş Demokrasiler-Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri** (E. Özbudun, L. Köker, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Lijphart, A. (2014). **Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları**, (G. Ayas; U. U. Bulsun Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Lijphart, A. (2016). **Demokrasi Modelleri Otuzaltı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları**. (Ayas G., Bulsun U. U., Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Linz, J. J. J. (1995). **Demokrasinin Küresel Yükselişi**. (L. Diamond, ve M. F. Plattner, Dü.) Ankara: Yetkin Yayınları.
- Linz, J. J.J. (2017). **Totaliter ve Otoriter Rejimler**. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- Locke, J. (1996). **İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme**. (V. Hacıkadıroğlu, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Locke, J. (2002). **Uygur Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Toplumda Devlet**. (S. Taşçı, ve H. Akman, Çev.) İstanbul: Metropol Yayınları.
- Locke, J. (2018). **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme**. (F. Bakırcı, Çev.) Ankara: Eksi Kitaplar.
- McLellan, D. (2012). **İdeoloji** (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ménard, C., Shirley, M. M. (Ed.). (2005). **Handbook of New Institutional Economics**. Berlin: Heidelberg Springer.
- Miş, N., Duran, B. (2017). **Türkiye'de Sıyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi**. İstanbul: SETA Kitapları.
- Miş, N., Aslan, A., Ayvaz, M. E., Duran, H. (2015). **Dünya da Başkanlık Sistemi Uygulamaları**. Ankara: SETA.

- Mızrak, N. Y. (2004). **Dünya Ekonomisinde Bütünleşme Hareketleri ve Türkiye Sorunlar ve Çözüm Önerileri.** Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Moestrup, S., Wu, Y.-S., Elgie, R. (2011). **Semi-Presidentialism and Democracy.** New York. Palgrave Macmillan.
- Musil, P. A. (2013). **Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar.** (S. Sayarı, H. D. Bilgin, Dü.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nevins, A., Commager, H. S. (2016). **ABD Tarihi.** (H. İnalcık, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nomer, M. (2013). **ABD Başkanlık Sisteminde Başkanın Yetkileri.** İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.
- North, D. C. (2010). **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans.** (G. Ç. Güven, Çev.) İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Nozick, R. (2015). **Anarşi, Devlet ve Ütopya.** (A. Oktay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2014). **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı.** İstanbul: Timaş Yayınları.
- Örs, H. B. (2014). **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, E. (1993). **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı.** Ankara: Bilgi Yayınları.
- Özbudun, E. (2009). **Türk Anayasa Hukuku.** Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özel I, (2013). **Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar.** (S. B. Sayarı, Der.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Piketty, T. (2015). **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital.** (H. Koçak, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Pildes, R. H. (2014). “Romanticizing Democracy, Political Fragmentation, and the Decline of American Government”. **The Yale Law Journal**, December 2014. s. 804-852.
- Popper, K. (1989). **Açık Toplum ve Düşmanları**. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ritchie, D. A. (2010). **The U.S. Congress: A Very Short Introduction**. New York: Oxford University Press.
- Rivero, O. d. (2003). **Kalkınma Efsanesi “21. Yüzyılın Bağımsız Yaşıyamayan Ekonomileri”**. (Ö. Karakurt, Çev.) İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Roberts, G. K., Hogwood, P. (2003). **The Politics Today Companion To West European Politics**. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Rose, G. (2015). Essays for the Presidency A Century's Worth of Candidates and Their Advisers Make Their Cases. **Foreign Affairs**. September, 2015
- Roskin, M. G. (2007). **Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür**. (B. Seçilmişoğlu, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2010). **Toplum Sözleşmesi**. (K. Ata, Çev.) İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Rusya Federasyonu Anayasası.
- Salih, B. (2015). **Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları**, Rapor (SETA), Ankara
- Sartori, G. (2006). **Görmenin İktidarı**. (G. Batuş, B. Ulukan, Çev.) İstanbul: Kara Kutu Yayınları.
- Sayarı, S., Bilgin, H. D. (2013). **Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar**. (S. B. Sayarı, Düz.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Shirley, C. M. (2008). **Handbook of New Institutional Economics**. Berlin: Springer.

- Shugart, E. M., Mainwaring, S. (1997). **Presidentialism and Democracy in Latin America: Rethinking the terms of the Debate**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, A. (2017). **Ulusların Zenginliği**. (M. Saltoğlu, Çev.) Ankara: Palme Yayıncılık.
- Smith, S. S., Roberts, J. M., Wielen, R. J. (2006). **The American Congress**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sobacı, M. Z. (2015). **Türkiye'nin Koalisyon Tecrübesi: Modeller ve Siyasal Gerçeklikler**. Ankara: SETA
- Soberg, M., Haggard, S. S. (2001). **Institutions and Public Policy in Presidential Systems, Presidents, Parliaments and Policy**. Cambridge University Press.
- Somçağ, S. (2006). **Türkiye'nin Ekonomik Krizi Oluşumu ve Çıkış Yolları**. İstanbul: 2006 Yayınevi.
- Şaylan, G. (1981). **Çağdaş Siyasal Sistemler**. Ankara: TODAİE Yayınları.
- T.C. Anayasası. (1982).
- Tatlıyer, M. (2018). **Siyasileşen Finans ve Finansallaşan Siyaset Ekseninde Finansal Speküleasyonlar**. İstanbul: SETA.
- Teziç, E. (1999). **Anayasa Hukuku**. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Teziç, E. (2001). **Anayasa Hukuku Genel Esaslar**. İstanbul: Beta Yayınları.
- Teziç, E. (2017). **Anayasa Hukuku** (Yirmibirinci Baskı b.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Thoreau, H. D. (2016). **Sivil İtaatsizlik**. (M. Olçum, Çev.) İstanbul: Kafe Kültür Yayıncılık.
- Uluşahin, N. (1999). **Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi**. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Uluşahin, N. (2007). **Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme**. Ankara: Yetkin Yayınları.

- Wallerstein, I. (2005). **Modern Küresel-Sistem.** (D. M. Atalar, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Weiss, L., Hobson, J. M. (1999). **Devletler ve Ekonomik Kalkınma Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz.** (K. Dünder, Çev.), Ankara: Dost Kitapevi.
- Winters, J. A. (2011). **Oligarchy** . New York: Cambridge University Press.
- Yanık, M. (2013). **Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği.** İstanbul: Der Yayınları
- Yazıcı, S. (2013). **Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme.** İstanbul: İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları.

Makale ve Dergiler

- Akyazı, H., Ekinçi, A. (2009). “Enflasyon Hedeflemesi, Büyüme ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası”. **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 68. ss. 3-18.
- Allen, D. (2016). “Equality and American Democracy”. **Foreign Affairs**, Vol. 95 Num. 1. s. 23-28.
- Arslan, Ü. (2011). “Political Instability and Economic Performance: the Case of Turkey”. **EGE ACADEMIC REVIEW**. Vol. 11. ss. 11-23.
- Bjørnskov, C. (2016). “Economic freedom and economic crises”. **European Journal of Political Economy**, Volume: 45, ss.11-23.
- Croissant, A., Wolfgang, M. (2001). “Political Party Formation in Presidential and Parliamentary Systems”. **Institute For Political Science**, ss. 1-20.
- Çinko, L . (2014). “Doğrudan Yabancı sermaye Hareketlerinin Makroekonomik etkileri”. **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı. 26 (1), ss. 117-131.

- Dursun, H. (2006). “Süper Başkanlık ya da Başkanlı Parlamenter Sistem: Weimar Almanyası ile Rusya Federasyonu Örnekleri ve Çıkarılacak Dersler”. **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**. Sayı: 67, 2006
- Duverger, M. (1980). "A New Political System Model: Semi-Presidential Government" **European Journal of Political Research** . Vol.8. Num. 2. ss. 165-187
- Easter, G. M. (1997). “Preference for Presidentialism: Postcommunist Regime Change in Russia and the NIS”. **World Politics**, Vol. 49. Num. 2. ss. 184-211.
- Easton, D. (1957). “An Approach to the Analysis of Political Systems”. **World Politics**, Vol. 9. Num. 3. ss. 383-400.
- Ercan, M. K. (2001). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki”. **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, ss. 81-92.
- Erdinç, Z. (2007). “Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması”. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Ağustos 2007 Sayı. 18
- Fish, M. S. (2006). “Stronger Legislatures, Stronger Democracies”. **Journal of Democracy**. January 2006. Vol. 17. Num. 1. ss. 5-20
- Fukuyama, F. (2012). “The Future of History Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class?” **Foreign Affairs**, (2012, January / February). Vol. 91, Num. 1. ss. 53-61.
- Fukuyama, F. (2016). “American Political Decay or Renewal? The Meaning of the 2016 Election”. **Foreign Affairs**, (2016, July / August). Vol. 95, Num. 4. ss. 58-68.
- Gasiorowski, M. J. (1995). “Economic Crisis and Political Regime Change: An Event History Analysis”. **American Political Science Review**, December 1995. Vol. 89. Num. 4. ss. 882-897.

- Gömleksiz, M., Alagöz, M. (2012). “İktisadi Büyüme Olgusuna Ekonometrik Bir Yaklaşım: BRIMCH Ülkeleri ve Türkiye Örneği”. **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, ss. 121-148.
- Gözler, K. (1999). “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, ss. 51-62.
- Jr. Joseph S. Nye. (2010). “The Future of American Power Dominance and Decline in Perspective”. **Foreign Affairs**, November/December 2010. Vol. 89. Num.6. ss. 2-12.
- Karabıçak, M. (2000). “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, ss. 49-65.
- Kuzu, B. (1996). “Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti”. **Amme İdaresi Dergisi**, Eylül.
- Lijphart, A. (1991). “Constitutional Choices for New Democracies”. **Journal of Democracy**. Vol. 2. Num. 1. s. 72-84. Johns Hopkins University Press. Retrieved July 25, 2018, from Project MUSE database.
- Linz, J. J. J. (1990). “The Perils of Presidentialism”. *Journal of Democracy* 1(1), 51-69. **Johns Hopkins University Press**. Retrieved October 18, 2018, from Project MUSE database.
- Madsen, J. B., Wang, C., Steiner, B. (2017). “The creation of effective states in the OECD since 1870: The role of inequality”. **European Journal of Political Economy**, Vol. 50, ss. 106-121.
- Mesquita, B. B., Downs, G. W. (2005). “Development and Democracy”. **Foreign Affairs**, Vol. 84. Num. 5. ss. 77-86.
- Özlem, D. (1998). “Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayrımının Dünü ve Bugünü Üzerine”. **Toplum ve Bilim Dergisi**, Bahar 1998. ss. 7-39.

- Piereson, J. (2012). “John Maynard Keynes and the Modern Revolution in Political Economy”. **SYMPOSIUM: THE FORTUNES OF CAPITALISM** (s. 263-273). New York: Springer Science.
- Rodden, J. (2002). “The dilemma of fiscal federalism: grants and fiscal performance around the world”. **American Journal of Political Science**, Vol. 46, Num. 3. s. 670-687.
- Saygılı, A. (2014). “Jean Bodin’in egemenlik anlayışı çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına kısa bir bakış” **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 63 Sayı: 1 ss. 185-198.
- Schedler, A. (2014). “The Criminal Subversion of Mexican Democracy”. **Journal of Democracy**. Vol. 25 Num. 1. s. 5-18
- Sestanovich, S. (2007). “Another Russia? Putin's Invented Opposition”. **Journal of Democracy**. Vol. 18. Num. 2. ss. 122-123
- Shevtsova, L. (2015). “Russia: Imperialism and Decay”. **Journal of Democracy**. Vol. 26. Num. 1. s. 171-183
- Shevtsova, L. (2015). “The Authoritarian Resurgence Forward to the Past in Russia”. **Journal of Democracy**. Vol. 26. Num. 2. ss. 22-37
- Shugart, M. S. (2005). “Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns”. **French Politics**. December 2005, Volume 3, Issue 3, ss. 323–351
- Songur, M., Yayman, D. (2013). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari İşlemler Dengesi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi”. **Maliye Dergisi** Ocak – Haziran 2013. Sayı:164. ss. 220-232.
- Soyak. A, Bahçekapılı, C. (1998). İktisadi Krizler, İMF Politikaları İlişkisi Ve Finance And Development Dergisindeki Yansımaları. **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl. 13 Sayı. 144. ss. 48-61.

- Stepan, A., Linz, J. J., Minoves, J. F. (2014). Democratic Parliamentary Monarchies. **Journal of Democracy**. Vol. 25. Num. 2. ss. 35-51
- Şanlısoy, S., Çetin, M. (2016). “Türkiye Ekonomisinde Hükümetlerin Ekonomik Performansının TOPSIS Yöntemiyle Ölçülmesi”. **Sosyoekonomi**. Vol. 24. Num. 28. ss. 65-83
- Şanlısoy S. Kök R. (2010) “Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006)” **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2010. Cilt:25. Sayı:1, ss.101-125.
- Tüleykan, H., Bayramoğlu, S. (2016). “Türkiye’de 24 Ocak Kararları İle Başlayan Finansal Serbesleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapılarına Yansımaları”. **The Journal of Academic Social Science Studies**, Spring II. 2016. Num. 44. ss. 401-420.
- Uçkaç, A. (2010). “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”. **Maliye Dergisi**, Sayı:158.
- Uluşahin, N. (2011). “Türkiye’de Mevcut Sistemin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler”. **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**. Cil. 3. No. 1. ss. 29-38
- Valenzuela, A. (2004). “Latin American Presidencies Interrupted”. **Journal of Democracy**. Vol. 15 Num. 4. ss. 5-19
- Weyland, K. (2013). “Latin America’s Authoritarian Drift The Threat from the Populist Left”. **Journal of Democracy**. Vol. 24. Num. 3. ss. 18-32
- Zamora, S. (1980). “Voting in International Economic Organizations”. **American Journal of International Law**, Vol. 74. No. 3. ss. 566-608.

Tezler

- Erdağ, M. E. (2009). **Krizlerden Sonra Uygulanan Politikalar (Uluslararası Politik Ekonomi Yönünden Bir**

- Günay, A. (2018). **Değerlendirme**). Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009
- "Exchange Rate Risk on Interest Rates A Case For Study Turkey", Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi. Departman of Economics. 2001. (Çevrimiçi), <http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0001880.pdf> / 06/10/2018

Elektronik Kaynaklar

- Acemoğlu, D. (2018). "AKP Dönemindeki Büyümenin Nedenleri", (Çevrimiçi), <http://t24.com.tr>. <http://t24.com.tr/haber/acemoglu-akp-donemindeki-buyumenin-nedeni-kemal-dervis,183961/> 06/07/2018
- Alkin, K. (2017). "Başarılı Ak Yılın Kodları", (Çevrimiçi), <http://www.ahaber.com.tr>. <http://www.ahaber.com.tr/yazarlar/kerem-alkin/2017/08/14/16-basarili-ak-yilin-kodlari> /27/09/2017
- Altun, F. (2017). "Cumhurbaşkanlığı Sistemi Ne Getiriyor?". SETA. (Çevrimiçi), <https://www.setav.org/cumhurbaskanligi-sistemi-ne-getiriyor/> 03/09/2017
- Altunöz, U. (2018). "Cari Açık Sorununun Temel Nedenleri ve Sürdürülebilirliği", Research Gate. (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/profile/Utku_Altunoez/publication/287714477_Cari_Acik_Sorununun_Temel_Nedenleri_ve_Surdurulebilirligi_Turkiye_Ornegi/links/56a139bd08ae27f7de265d97/Cari-Acik-Sorununun-Temel-Nedenleri-ve-Suerdueruelebilirligi-Tuerkiye-Oernegi. /09/06/2018
- American Political Science Association. (2018). "Abouth APSA" American Political Science Association. (Çevrimiçi),

- <https://www.apsanet.org/ABOUT/About-APSA/02/10/2018>
- Annual Survey of Freedom, Country Ratings. (2018). Freedom House: (Çevrimiçi), <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2015#.W9WZeJMzbiU/10/22/2018>
- Aristotle. (2015). Politics. South Australia: The University of Adelaide Library. (B. Jowett, Çev.). (Çevrimiçi), <https://ebooks.adelaide.edu.au/a/aristotle/a8po/index.html> / 07/27/2018
- Artner, A. (2013) “Is Youth Unemployment Really the Major Worry? Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe” Journal of Contemporary Central and Eastern Europe. Vol. 2. Num. 2–3. s. 183–205. (Çevrimiçi), <https://doi.org/10.1080/0965156X.2013.863998> / 23/08/2017
- Ateş, M. Y. (2018). "Mucizeden Duraklamaya Japon Ekonomisi", (Çevrimiçi), www.mfa.gov.tr. http://www.mfa.gov.tr/mucizeden-duraklamaya-japon-ekonomisi_-sonuclar_-sebepler.tr.mfa/ / 05/09/2018
- Barbieri, P. (2016). “The Losers of Deglobalization”. Foreign Affairs. (Çevrimiçi), <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-11-13/losers-deglobalization> / 13/11/2016
- BBC. (2017). "Erdoğan: Türkiye'de Sistem Fiilen Değişti", (Çevrimiçi), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150814_erdogan_sistem / 27/09/2017

- Best, J. (2018). "The Inflation Game: Targets, Practices and the Social Production of Monetary Credibility". New Political Economy, 1-18. (Çevrimiçi), <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13563467.2018.1484714?needAccess=true#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8xMzU2MzQ2Ny4yMDE4LjE0ODQ3MTQ/bmVlZEFjY2Vzcz10cnVlQEBAMA/> 10/10/2018
- British Monarchy. (2018). "British Monarchy Foundation", (Çevrimiçi), <https://bmsf.org.uk>: <https://bmsf.org.uk/about-the-monarchy/the-queen/duties-rights-and-powers-of-h-m-the-queen/> 06/08/2018
- Blanchard, O., Collins, C. G., Jahan-Parvar, M. R., Pellet, T., Wilson, B. A. (2018). "Why Has the Stock Market Risen So Much Since the US Presidential Election?" Board of Governors of the Federal Reserve System. (Çevrimiçi), <https://www.federalreserve.gov/econres/ifdp/files/ifdp1235.pdf> / 28/10/2018
- Bown, C. (2016, 12 02). "Column: The truth about trade agreements – and why we need them", PBS News Hour. (Çevrimiçi), <http://www.pbs.org/newshour/making-sense/column-truth-trade-agreements-need/> 02/12/2016
- Buffie, E. F., Airaud, M., Zanna, F. (2018). "Inflation targeting and exchange rate management in less developed countries". Journal of International Money and Finance. Vol. 81. ss. 159-184. (Çevrimiçi), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261560617301900> / 10/09/2018
- Campanella, E. (2016). "Democrats, Republicans and Federal Reserve", (Çevrimiçi), <https://www.foreignaffairs.com/articles/united->

- states/2016-09-05/democrats-republicans-and-federal-reserve. / 10/12/2016
- Campanella, E. (2018). "Democrats, Republicans, and the Federal Reserve". Foreign Affairs. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-09-05/democrats-republicans-and-federal-reserve> / 01/23/2018
- Chen, Q., Filardo, A., Zhu, D. O. (2016). "Financial crisis, US unconventional monetary policy and international spillovers". Journal of International Money and Finance. Vol. 67. ss. 62-81. (Çevrimiçi), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261560615001114> / 10/09/2018
- CNN. (2018). "Election 2016", (Çevrimiçi), <https://edition.cnn.com/election/2016/results/> 05/24/2018
- Coface. (2018). "Country Risk Chine", Coface For Trade. (Çevrimiçi), <https://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/China> / 29/09/2018
- Conseil Constitutionnel. (2018). "Loi n° 62-1292 du 6 novembre 1962 relative à l'élection du Président de la République au suffrage universel", (Çevrimiçi), <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-revisions-constitutionnelles/loi-n-62-1292-du-6-novembre-1962> / 01/08/2018
- Council on Foreign Relations. (2016). "Us Economic Leadership Matters", (Çevrimiçi), <http://www.cfr.org/united-states/why-us-economic-leadership-matters/p37731>: <http://www.cfr.org/united-states/why-us-economic-leadership-matters/p37731> / 21/11/2016

- Council on Foreign Relations. (2016). Council on Foreign Relations. (Çevrimiçi), <http://www.cfr.org/italy/conversation-matteo-renzi/p38301/> 21/11/2016
- Coyle, D. (2018). OECD Better Life Index. (Çevrimiçi), <http://www.oecdbetterlifeindex.org/blog/is-gdp-still-useful.htm> / 09/09/2018
- Çağlar, M. (2016). "Hükümet Kepen Kapatırsa", Amerika'nın Sesi: (Çevrimiçi), <http://blogs.voanews.com/turkish/melekcaglar/2011/04/06/hukumet-kepenk-kapatirsa/> 28/04/2016
- Darlington, R. (2018). "A Short Guide to The British Political System" (Çevrimiçi), <http://www.rogerdarlington.me.uk/Britishpoliticalsystem.html#Parliament/> 11/06/2018
- David-Wilp, S. (2018). "Another Grand Coalition Takes Shape in Berlin". Foreign Affairs. (Çevrimiçi), https://www.foreignaffairs.com/articles/germany/2018-01-22/another-grand-coalition-takes-shape-berlin?cid=nlc-fa_fatoday-20180122/ 23/01/2018
- Dedola, L., Rivolta, G., Stracca, L. (2017). "If the Fed sneezes, who catches a cold?". Journal of International Economics. Vol. 108. ss. 23-41. (Çevrimiçi), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022199617300041/> 10/09/2018
- Dimic, N., Orlov, V., Piljak, V. (2017). "Political uncertainty and firm risk in China". Review of Development Finance, ss. 85-94. (Çevrimiçi), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879933717300878/> 15/10/2018

- Durgan, S. (2016). "Türkiye'nin DYY Çekim Modeli", (Çevrimiçi), <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlk%20Tezleri/Attachments/401/T%C3%BCrkiyenin%20Do%C4%9Frudan%20Yabanc%C4%B1%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Potansiyelinin%20%C3%87ekim%20Modeli%20Kullan%C4%B1larak%20Belirlenmesi.pdf> /25/05/2016
- Elgie, R. (2018). "From Linz to Tsebelis: Three Waves of Presidential/Parliamentary Studies?". DORAS DCU Online Research Access. Vol. 12. Num.1. ss. 53-71 (Çevrimiçi), <http://doras.dcu.ie/60/2/Democratization%20%281%29.pdf> / 20/09/2018
- Elgie, R. (2017). "Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies". Taiwan Journal of Democracy. Vol. 3. Num. 2. ss. 53-71. (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/29652329_Varieties_of_semi-presidentialism_and_their_impact_on_nascent_democracies / 17/12/2017
- Encyclopaedia Britannica (2018). "Group of 20", (Çevrimiçi), <https://www.britannica.com/topic/Group-of-20/> 16/07/2018
- Federal Reserve Banks. (2018). Federal Reserve Banks: (Çevrimiçi), <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed.htm> /19/07/2018
- Focuseconomics. (2018). "Unemployment in Turkey". Focus Economics. (Çevrimiçi), <https://www.focus-economics.com/country-indicator/turkey/unemployment> / 10/10/2018

- Freedom House. (2018). "United States", (Çevrimiçi),
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/united-states> / 24/07/2018
- Freedom House. (2016). "United Kingdom", (Çevrimiçi),
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/united-kingdom> / 27/10/2016
- Freedom House. (2018). "Greece", (Çevrimiçi),
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/greece> / 26/07/2018
- Freedom House. (2018). "Italy", (Çevrimiçi),
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/italy> / 26/07/2018
- Freedom House. (2016). "Freedom Report", (Çevrimiçi),
<https://freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2016> / 07/12/2018
- Fukuyama, F. (2016A). "Trump and American Political Decay After the 2016 Election" Foreign Affairs. (November 9) Campaign 2016. (Çevrimiçi),
<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-11-09/trump-and-american-political-decay> / 20/06/2016
- G20.org. (2016). "G20 Past Summits", (Çevrimiçi),
http://www.g20.org/English/aboutg20/PastSummits/201511/t20151127_1610.html / 21/11/2016
- G20.org. (2016). "G20" (Çevrimiçi),
http://www.g20.org/English/Documents/Current/201609/t20160906_3395.html / 21/11/2016
- Gerken, H. K. (2014). "Federalism as the New Nationalism". The Yale Law Journal, Vol.123. Num. 6. s. 1889-1918. (Çevrimiçi),
<https://www.yalelawjournal.org/essay/federalism-as-the-new-nationalism-an-overview> / 25/04/2014

- Gil-Alana, A., Özdemir, A., Tansel, A. (2018). “Long Memory in Turkish Unemployment Rates”. *Emerging Markets Finance and Trade*. Vol. 55. Num. 1. ss 201–217. (Çevrimiçi), <https://doi.org/10.1080/1540496X.2018.1425837> / 27/06/2018
- Global Edge. (2018). “Germany: Trade Statistics” Global EDGE: (Çevrimiçi), <https://globaledge.msu.edu/countries/germany/tradestats> / 29/09/2018
- Global Edge. (2018). “Australia: Trade Statistics” Global EDGE: (Çevrimiçi), <https://globaledge.msu.edu/countries/australia/> 29/09/2018
- Global Egde. (2018). “China: Trade Statistics” Global EDGE: (Çevrimiçi), <https://globaledge.msu.edu/countries/china/government> / 29/09/2018
- Gözler, K. (2016). *Parlamente Sistem*, (Çevrimiçi), <http://www.anayasa.gen.tr/gozler-parlamente-sistem.pdf>/ 18/03/2016
- Gurria, A. (2018). "Economic Growth and Development", OECD.org. (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/general/thechallengesofeconomicgrowthanddevelopmentandtheimplementationofreforms.htm>/ 06/09/2018
- Hall, M. (2018A). “How Do Interest Rates Affect the Stock Market?”. *Investopedia*. (Çevrimiçi), <https://www.investopedia.com/investing/how-interest-rates-affect-stock-market/> 07/10/2018
- Hazine Müsteşarlığı. (2016). *Hazine Müsteşarlığı*. (Çevrimiçi), <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=249&cid=26&nm=41/> 12/02/2016

- Hepaktan, E., Çınar, S. (2012). “OECD Ülkelerinde Büyüme-Cari İşlemler Dengesi İlişkisi: Panel Veri Analizi”. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 43-57. (Çevrimiçi), <https://easiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/170/686312.pdf?sequence=1&isAllowed=y> / 29/10/2018
- <http://www.mfa.gov.tr>. (2017). "Kadimden Küreselleşmeye", (Çevrimiçi), http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-ahmet-davutoglu_nun-diyarbakir-dicle-universitesinde-verdigi-_buyuk-restorasyon_-kadim_den-kuresellesmeye-yeni.tr.mfa / 30/10/2017
- Wikipedia.(2016). "List of Countries by System of Government", (Çevrimiçi), https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_system_of_government / 24/03/2016
- <http://www.mfa.gov.tr>. (2016). "İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı", (Çevrimiçi), http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa /05/05/2016
- <http://www.mfa.gov.tr> (2016). "DTÖ", (Çevrimiçi), http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa / 08/06/2016
- Huntington, S. P. (1988). “The U.S. - Decline or Renewal?”. Foreign Affairs. Winter 1988/89 Vol. 67. Num. 2. s. 76-96. (Çevrimiçi), <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1988-12-01/us-decline-or-renewal> / 07/10/2018
- Huntington, S. P. (1991). “Democracy's Third Wave”. Journal Of Democracy, Spring 1991. s. 12-34. (Çevrimiçi), <http://www.ned.org/docs/Samuel-P-Huntington-Democracy-Third-Wave.pdf> / 26/07/2018

- Iacoviello, M., Navarro, G. (2018). "Foreign Effects of Higher U.S. Interest Rates. FED. Board of Governors of the Federal Reserve System" . Federal Reserve s. 1-39 (Çevrimiçi), <https://www.federalreserve.gov/econres/ifdp/files/ifdp1237.pdf> / 10/08/2018
- İkenberry, G. J. (2018). "Will Trump make China great again? The belt and road initiative and international order". Chathamhouse. (Çevrimiçi), https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/images/ia/INTA94_1_2_241_Ikenberry.pdf / 09/01/2018
- IMF's Research Department. (2016). "GLOBAL PROSPECTS AND POLICY CHALLENGES". International Monetary Fund. (Çevrimiçi), <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2018/031518.pdf> / 29/10/2018
- IMF (2018). "World Economic Outlook October 2018". World Economic and Financial Surveys. (Çevrimiçi), <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/09/24/world-economic-outlook-october-2018> / 15/10/2018
- International Monetary Fund . (2014). "Turkey: 2014 Article IV Consultation Staff Report". Washington, D.C. : International Monetary Fund. December 2014. IMF Country Report No. 14/329
- Jens, C. E. (2017). "Political uncertainty and investment: Causal evidence from U.S. gubernatorial elections". Journal of Financial Economics, Vol. 124. Num. 3. ss. 563-579. (Çevrimiçi), <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0304405X17300582?token=A394194418B50D336C519CC4E5E09D87A0E973FF9BABE34581DCE2C2CA2D79F8>

A7F125B56460FA928685FA781B5AF89B/
15/10/2018

- Jinping, X. (2018). "National Congress", Xinhuanet: (Çevrimiçi), http://www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf / 27/09/2018
- Kamarck, E. (2016). "A Congressional Oversight Office: A proposed early warning system for the United States Congress". Center For Effective Public Management at Brookings. June 2016. 1-18. (Çevrimiçi), <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Congressional-Oversight.pdf> / 25/11/2016
- Kazin, M. (2016). "Trump and American Populism". Foreign Affairs. (Çevrimiçi), https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-10-06/trump-and-american-populism?cid=nlc-fatoday-20161011&sp_mid=52506565&sp_rid=YXloYW5rb2MyOUBob3RtYWlsLmNvbQS2&spMailingID=52506565&spUserID=MjE3NDIwNzMxNjcXS0&spJobID=1022073672&spReportId / 12/10/2016
- Kearney, M. S. (2017). "How Should Governments Address Inequality?". Foreign Affairs. Vol. 96. Num. 6. (Çevrimiçi), <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2017-10-16/how-should-governments-address-inequality> / 23/01/2018

- Keynes, J. M. (2014). The General Theory of Employment, Interest, and Money . South Australia: eBooks@Adelaide. (Çevrimiçi), https://ebooks.adelaide.edu.au/k/keynes/john_maynard/k44g/complete.html#chapter13 / 09/10/2018
- Kirkpatrick, G. (2004). “Improving corporate governance standards: the work of the OECD and the Principles. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development”. (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/33655111.pdf> / 16/10/2018
- Laar, M. (2018). "Estonian Economic Miracle", (Çevrimiçi), <https://www.heritage.org/report/the-estonian-economic-miracle> / 05/09/2018
- Library Of Congress. (2018). "Electoral Reform in Italy", (Çevrimiçi), <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/italy-update-on-legislative-electoral-reform-italy/> 26/07/2018
- Locke, J. (2014). The Second Treatise on Civil Government. (Çevrimiçi), <https://ebooks.adelaide.edu.au/l/locke/john/181s/complete.html> / 21/07/2018
- Mahtani, S. (2018). “How Conservatives Can Make Housing a Winning Issue Lessons From the 1980s” Foreign Affairs. November 20, 2017. (Çevrimiçi), <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-kingdom/2017-11-20/how-conservatives-can-make-housing-winning-issue> / 23/01/2018

- Marcelina, I., Stephen, S.-A. K., Fanta, F., Tecklezion, M. (2018). "Political regimes, investment and electoral uncertainty". Research in International Business and Finance, 9 October 2018. 1-20. (Çevrimiçi), https://ac.els-cdn.com/S0275531918303738/1-s2.0-S0275531918303738-main.pdf?_tid=c0e6e83c-3d73-4059-8a0b-7edd87b2f15e&acdnat=1539623089_d01457e8227afd3f1a3161ebfbf61ab9/15/10/2018
- McIntosh, M. A. (2018). "A History of Federalism in the United States". (Çevrimiçi), <http://brewminate.com/a-history-of-federalism-in-the-united-states/> 05/07/2018
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (2018). Mevzuat.gov.tr: (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2839.pdf> / 17/10/2018
- Mexico's Constitution. (2017). "Mexico's Constitution", (Çevrimiçi), https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2007.pdf / 11/10/2017
- Meyersson, E. (2016). "Political Man on Horseback Coups and Development". (Çevrimiçi), [https://drive.google.com/file/d/0BxGIkxI0T-q7ZmhxQk1GRWRxSDQ/view/](https://drive.google.com/file/d/0BxGIkxI0T-q7ZmhxQk1GRWRxSDQ/view) 28/10/2017
- Meyersson, E. (2016). "Turkey and the Economics of Coups". Harvard Business Review. (Çevrimiçi), <https://hbr.org/2016/07/turkey-and-the-economics-of-coups> / 21/12/2016
- Miş, N. (2015). "Başkanlık Modellemesinde Denetim ve Denge". SETA. (Çevrimiçi), <https://www.setav.org/baskanlik-modellemesinde-denetim-ve-denge> / 28/10/2018
- Naghshpour, S. (2008). "Globalization: Is It Good or Bad?". Globalization (Special Issue 2008). (Çevrimiçi),

<http://globalization.icaap.org/content/special/Naghshpour.html> / 14/10/2018

- Niblett, R. (2016). "Liberalism in Retreat" Chatham House. (Çevrimiçi), https://www.chathamhouse.org/expert/comment/liberalism-retreat?utm_source=Chatham%20House&utm_medium=email&utm_campaign=7845295_CH%20Newsletter%20-%202016.12.2016&utm_content=Liberalism-Title&dm_i=1S3M,4O5GV,NUSXHS,HFPWZ,1/13/12/2016
- OECD Better Life Index. (2018). "OECD Better Life Index Russian Federation 2018". OECD.org: (Çevrimiçi), <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/russian-federation/> 24/09/2018
- OECD Better Life Index. (2018). "OECD Better Life Index Australia 2018", OECD.org: (Çevrimiçi), <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/australia/> 26/09/2018
- OECD Better Life Index. (2018). "OECD Better Life Index France 2018", OECD. Org: (Çevrimiçi), <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/france/> 26/09/2018
- OECD Data. (2016). "Unemployment Rate", (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm/> 20/05/2016

- OECD iLibrary. (2016). "OECD iLibrary", (Çevrimiçi), http://www.oecd-ilibrary.org/sites/30e5ab83-en/index.html?contentType=&itemId=%2fcontent%2fsummary%2f30e5ab83-en&mimeType=text%2fhtml&containerItemId=%2fcontent%2fsummary%2f30e5ab83-en&accessItemIds=%2fcontent%2fbook%2fempl_outlook-2015-en/ 20/05/2016
- OECD.org. (2016). "Index", (Çevrimiçi), http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=EO98_INTERNET/ 10/05/2016
- OECD.org. (2018). "OECD Members Countries", (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/list-oecd-member-countries.htm> / 05/09/2018
- OECD.org. (2018). "Income Inequality and Poverty", (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/social/inequality-and-poverty.htm> / 05/09/2018
- OECD.org. (2018). "Unemployment Rate", (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm> / 06/09/2018
- OECD.org. (2018). "Investment For Development", (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/daf/inv/investmentfordevelopment/2487495.pdf> / 07/09/2018
- OECD.org. (2018). "Foreign direct investment statistics Explanatory notes", (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/daf/inv/FDI-statistics-explanatory-notes.pdf> / 07/09/2018
- OECD.org.(2016). "Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development", (Çevrimiçi), <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisa>

- tionforeconomicco-operationanddevelopment.htm /
05/05/2016
- OECD.org. (2016). "Members and partners", (Çevrimiçi),
<http://www.oecd.org/about/membersandpartners/>
05/05/2016
- OECD.org. (2018). "G20/OECD Principles of Corporate Governance",
(Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf> / 16/10/2018
- OECD.Stat. (2015). "Economic Outlook No 103 - May 2018",
(Çevrimiçi),
[http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=EO/](http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=EO/12/05/2015)
12/05/2015
- OECD.Stat. (2016). "Economic Outlook No 98 - November 2015",
(Çevrimiçi),
[http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=EO98_I](http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=EO98_IINTERNET/)
INTERNET/ 23/05/2016
- OECD.Stat. (2016). "Access to this dataset is restricted", (Çevrimiçi),
[http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=MEI_P](http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=MEI_PRICES/)
RICES/ 05/05/2016
- OECD.Stat. (2016). "Economic Outlook No 103 - May 2018",
(Çevrimiçi),
[http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO#](http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO#/05/05/2016)
/05/05/2016
- O'Neil, S. K. (2018). "Argentina and Brazil Grow Together Why the
Countries Should Embrace Trade—and Each Other".
Foreign Affairs. (Çevrimiçi),
[https://www.foreignaffairs.com/articles/south-](https://www.foreignaffairs.com/articles/south-america/2016-07-13/argentina-and-brazil-grow-together/)
america/2016-07-13/argentina-and-brazil-grow-
together/ 27/09/2018

- Özbudun, E. (2012). " Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi". Milliyet.(Çevrimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/turk-usulune-gore-baskanlik-sistemi-1641997/> 29/10/2018
- Pham, P. (2018). "Is There A Secret Growth Hormone Added To China's Economy?" Forbes. (Çevrimiçi), <https://www.forbes.com/sites/peterpham/2018/03/06/is-there-a-secret-growth-hormone-added-to-chinas-economy/#4871697d3f13/> 21/09/2018
- Pinzler, P. (2016). "How to Free Trade And Still Protect Democracy". Foreign Affairs. April. 2016 (Çevrimiçi), <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-04-06/how-free-trade/> 02/12/2016
- Polin, R. (2018). "The Role of The American Political Party System". Foundation For Economic Education. (Çevrimiçi), <https://fee.org/articles/the-role-of-the-american-political-party-system/> 24/07/2018
- Rajan, R. G., Zingales, L. (2003). "The great reversals: the politics of financial development in the twentieth century". Journal of Financial Economics, Vol. 69. Num. 1. 5-50. (Çevrimiçi), https://ac.els-cdn.com/S0304405X03001259/1-s2.0-S0304405X03001259-main.pdf?_tid=fda46b81-3a0b-4d45-af16-26009ef2fb64&acdnat=1539680249_0b76131148313a4b60a6c5f9efe1942a/ 15/10/2018

- Rediker, D. A. (2018). “Why US multilateral leadership was key to the global financial crisis response” The Brookings Institution. (Çevrimiçi), https://www.brookings.edu/blog/future-development/2018/09/12/why-us-multilateral-leadership-was-key-to-the-global-financial-crisis-response/?utm_campaign=Brookings%20Brief&utm_source=hs_email&utm_medium=email&utm_content=65941414/ 21/09/2018
- Rhodes, R. A. W. (2018). Old Institutionalisms an Overview. Oxford Handbooks. Goodin, R. E. (Ed.). Oxford Handbooks Online: (Çevrimiçi), <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199604456.001.0001/oxfordhb-9780199604456-e-007/> 07/08/2018
- Heakal, R. (2018). “Forces Behind Interest Rates”. Investopedia, (Çevrimiçi), <https://www.investopedia.com/insights/forces-behind-interest-rates/> 07/10/2018
- Reeves, R. V. (2016). “Why economics has become political once again” Brookings.edu. (Çevrimiçi), <https://www.brookings.edu/opinions/why-economics-has-become-political-once-again/> 25/08/2016
- Ross, C. (2018). Federalism And Democratistation in Russia Elektronik Sürüm). ResearchGate: (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/222351056_Federalism_and_Democratization_in_Russia/ 20/07/2018
- Sanchez, R. G. (2018). “Parliamentary and Presidential Systems”. Enciclopedia De Puerto Rico. (Çevrimiçi),

<https://enciclopediapr.org/en/encyclopedia/parliamentary-and-presidential-systems/> 03/08/2018

- Smith, S. B. (2016). "John Loce Kimdir? Açık Ders", (Çevrimiçi), <http://www.acikders.org.tr/file.php/109/Lectures/PDF/Ders15.pdf> / 15/04/2016
- Smith, S. B. (2016). "Türkiye Bilimler Akademisi Ulusal Açık Ders Malzemeleri". (Çevrimiçi), <http://www.acikders.org.tr/file.php/109/Lectures/PDF/Ders16.pdf> / 22/01/2016
- Smith, S. B. (2016). "John Loce Kimdir? Açık Ders", (Çevrimiçi), <http://www.acikders.org.tr/file.php/109/Lectures/PDF/Ders15.pdf> / 25/03/2016
- Smith, S. B. (2016). "Politi: Hizipleri En Başarılı Şekilde Kontrol Eden Rejim", (Çevrimiçi), <http://www.acikders.org.tr/file.php/109/Lectures/PDF/Ders9.pdf> / 28/04/2016
- Smith, S. B. (2017). "Aristoteles'in Karşılaştırmalı Siyaseti ve Rejim Fikri", (Çevrimiçi), <http://www.acikders.org.tr/file.php/109/Lectures/PDF/Ders8.pdf> / 20/02/2017
- Soba, M., Eren, K. (2017). "Topsıs yöntemini kullanarak finansal ve finansal olmayan oranlara göre performans değerlendirilmesi, şehirlerarası otobüs sektöründe bir uygulama" Dergipark. (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289011/> 04/10/2017
- Şener, Z. B. (2017). "The Birth of justice and development party 1980-2002", Researchturkey.org: (Çevrimiçi), <http://researchturkey.org/tr/the-dynamics-preparing->

the-birth-of-justice-and-development-party-1980-
2002/ 16/08/2017

T.C. Dış İşleri Bakanlığı.
(2018).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı: (Çevrimiçi),
<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?03af1e06-bd93-40cb-ae4f-2c4ac27672e7/> 14/07/2018

TBMM. (2018).

"Kanun No: 6771", (Çevrimiçi),
<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html> /
26/07/2018

TCMB. (2016).

"Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası", (Çevrimiçi),
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Page+Site+Area/TCMB+Faiz+Oranlari/faiz-oranlari> / 11/02/2016

TCMB. (2018, 10 06).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: (Çevrimiçi),
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Piyasalar/Acik+Piyasa+Islemleri> / 06/10/2018

Telatar, O. M., Terzi, H. (2011).

"Nüfus ve eğitimin ekonomik büyümeye etkisi: türkiye üzerine bir inceleme". Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 24. Sayı. 2. ss. 197-214. (Çevrimiçi),
<http://dergipark.gov.tr/atauniiibd/issue/2699/35588> /
29/09/2018

The Constitution of the United States. (2016).

The Constitution of the United States: (Çevrimiçi),
<http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd-anayasasi.pdf> / 14/04/2016

The Constitution of the United States. (2017).

The Constitution of the United States. (Çevrimiçi),
<http://constitutionus.com/> 11/10/2017

The Constitution of the United States. (2018).

"The Constitution of the United States: A Transcription", (Çevrimiçi),
[https://www.archives.gov:](https://www.archives.gov/)

<https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> / 08/06/2018

- The Constitution of the United States. (2018). "America's Founding Documents", (Çevrimiçi), <https://www.archives.gov/https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> / 08/06/2018
- The Constitution United States. (2018). "The Constitution Unit", (Çevrimiçi), <https://constitution-unit.com/2017/03/10/the-italian-constitutional-court-judgement-on-the-italicum-electoral-law-another-new-reform-for-italy/> 26/07/2018
- The Economist. (2016). "The Economist", (Çevrimiçi), <http://www.economist.com/news/briefing/21616891-ten-years-ago-developing-economies-were-catching-up-developed-ones-remarkably-quickly-it> / 02/12/2016
- The Economist. (2016). The Economist: (Çevrimiçi), <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2016/12/economist-explains-16> / 16/12/2016
- The Economist. (2016). "Why Italy should vote no in its referendum". The Economist. (Çevrimiçi), <https://www.economist.com/leaders/2016/11/26/why-italy-should-vote-no-in-its-referendum> / 29/12/2016
- The Heritage Foundation. (2018). "2018 INDEX OF ECONOMIC FREEDOM" (Çevrimiçi), <https://www.heritage.org/index/download> / 17/07/2018
- The Heritage Foundation. (2018). "Heritage Has Won Victories for Conservative Principles", (Çevrimiçi),

- <https://www.heritage.org/about-heritage/impact> / 03/09/2018
- The Heritage Foundation. (2018). "Government Spending", (Çevrimiçi), <https://www.heritage.org/index/government-spending> / 20/09/2018
- The Heritage Foundation. (2018). "2015 Index of Economic Freedom", (Çevrimiçi), <https://www.heritage.org/index/pdf/2015/book/executive-highlights.pdf> / 14/09/2018
- The Heritage Foundation. (2018). "Argentina", (Çevrimiçi), <https://www.heritage.org/index/country/argentina> / 30/09/2018
- The International Monetary Fund. (2018). "About the IMF", The International Monetary Fund. (Çevrimiçi), <http://www.imf.org/en/About> / 17/01/2018
- The Tony Blair Institute for Global Change. (2016). "Tony Blair at the new world new capitalism conference", (Çevrimiçi), <http://www.tonyblairoffice.org/speeches/entry/speech-by-tony-blair-at-the-new-world-new-capitalism-conference/> 19/04/2016
- The World Bank. (2018). "The World Bank In Argentina", Worldbank. (Çevrimiçi), <https://www.worldbank.org/en/country/argentina/overview> / 27/09/2018
- The World Bank. (2018). "South Africa", Worldbank. (Çevrimiçi), <https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/overview> / 27/09/2018
- The World Bank Data. (2016). "World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files", Worldbank. (Çevrimiçi), <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> / 17/05/2016

- U.S Department of State. (2018). "Duties of the Secretary of State", (Çevrimiçi), <https://www.state.gov/secretary/115194.htm> / 08/06/2018
- U.S. Electoral College. (2018, 07 24). U.S. Electoral College: (Çevrimiçi), <https://www.archives.gov/federal-register/electoral-college/about.html> / 24/07/2018
- U.S. Embassy in Turkey. (2017). U.S. Embassy & Consulates in Turkey. (Çevrimiçi), <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/abd-anayasasi.pdf> / 05/07/2017
- U.S. History . (2018). U.S. History : (Çevrimiçi), <http://www.ushistory.org/declaration/document/> 24/07/2017
- Video Vox. (2016). Video Vox: (Çevrimiçi), <http://voxeu.org/article/long-term-unemployment-back-how-can-we-fight-it> / 02/12/2016
- Wolla, S. A. (2018). "Why Are Some Countries Rich and Others Poor?". Economic Research Federal Reserve Bank of S.T Louis. (Çevrimiçi), <https://research.stlouisfed.org/publications/page1-econ/2017/09/01/why-are-some-countries-rich-and-others-poor> / 13/09/2018
- worldbank.org. (2016). Worldbank. (Çevrimiçi), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=&series=NY.GDP.MKTP.CD&period/13/05/2016>
- worldbank.org. (2016). "OECD members", Worldbank. (Çevrimiçi), <http://data.worldbank.org/region/OED> / 10/05/2016
- www.hazine.gov.tr. (2018). "G20 ve IMF-Sıkça Sorulan Sorular", (Çevrimiçi), <https://www.hazine.gov.tr/g20-ve-imf-sikca-sorulan-sorular?type=icon> / 17/01/2018

Yılmaz, S. (2016).

“Başkanlık Sistemi; ABD Türkiye’ye Örnek Olabilir mi?”. (Çevrimiçi),
<http://acikarsiv.aydin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11547/489/sait14.pdf?sequence=1&isAllowed=y> /
27/01/2016

Yüksek Seçim Kurulu. (2016).

"SSPS - Sandık Sonuçları", (Çevrimiçi),
<https://sonuc.ysk.gov.tr/module/ssps.jsf> / 12/12/2016

ÖZGEÇMİŞ

Ayhan Koç, 1977 yılında Gümüşhane’de doğdu. İlk ve ortaokul öğrenimini Gümüşhane’de tamamladıktan sonra Lise’yi Antalya’da okumuştur. Lisans eğitimini 1994-1998 yılları arasında Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi bölümünde tamamladıktan sonra, Yüksek Lisansını, 2008-2009 yılları arasında İşletme MBA alanında yapmıştır.

2001 yılında özel bir bankada Müfettiş olarak çalışmaya başlamış olup, halen özel bir finans şirketinde yönetici olarak çalışmaktadır.